

JOANNIS CLERICI
ARS
CRITICA,

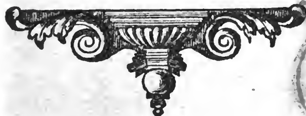
In qua ad Studia Linguarum
LATINÆ, GRÆCÆ, ET HEBRAICÆ.
Via munitur;

Veterumque emendandorum, Spuriorum Scriptorum a Genuinis dignoscendorum, & judicandi de eorum libris ratio traditur.

Accedunt in calce quatuor Indices locupletissimi.

Editio Sexta prioribus emendatior.

VOLUMEN SECUNDUM.

LUGDUNI BATAVORUM,
Apud SAM. ET JOH. LUCHTMANS.
MDCCLXXVIII.

innumera Veterum monumenta ; quae ob pau-
citatem exemplarium interciderunt, in ali-

Tom. II. A

LECTORI

S. P. D.

JOANNES CLERICUS.

MOnitus a Typographo aliquot hic supereſſe paginas vacuas, occaſionem adripui, LECTOR, iterum te adloquendi, hujusce alterius Voluminis initio; & quidem de ratione ſcribendi nonnullorum, qui Opuſcula noſtra, & præſertim hancce Artem Criticam, admordere conati ſunt.

Socrates apud *Platonem*, in Gorgia, oſtendit duas eſſe perſuadendi vias, unam διδασκαλικὴν, quæ adcuratam cognitionem ejus, quod perſuadetur, animis audientium inſerit; alteram πιστευτικὴν, quæ fidem tantum & opinionem parit, quamvis res ipſa etiamnum ſit ignota. Prior

quidem persuadendi ratio id solum inquirit quod est in re aut exploratum, aut certe maxime probabile; posterior vero non quid sit certum, aut verisimile, petitumque ex re ipsa spectat; sed quid sit idoneum ad persuadendum quod libet iis, qui verba potius adtendunt, quam res, & de earum Veritate, non adcurato examine instituto, sed ex alienis quibusdam circumstantiis judicant. Homines nonnulli plane imperiti Artis, quam hic tradidi, sed non inepti ad commovendum imperitum vulgus, cum priore via nihil proficere se posse sentirent, posteriore me adgressi sunt. Quem grammaticis aut criticis rationibus oppugnare debebant, sed non poterant, eum *argumentis Theologicis ab Invidia ductis*, de quibus Diatriben edidi, ad calcem Logicæ, impetiverunt, remque conficere se posse putarunt.

Ego quidem eodem armorum ge-

genere, quod viro probo indignum puto, cum iis non certabo; quamvis nihil esset cur quererentur, si iisdem armis, quibus contra me priores usi sunt, contra eos pugnarem; sed monebo homines ut de rebus criticis, interpretationibusque, quæ ex Linguarum cognitione pendent, possint recte judicare, duo esse plane necessaria. Unum est ut Artem ipsam, ad cujus normam talia exigenda sunt, pernoscant, omnesque ejus partes adtente animo versent. Alterum ut Linguam, qua usi sunt Scriptores, de quorum interpretationibus judicare adgrediuntur, probe intelligant; quod non potuerunt adsequi pueribilibus illis studiis Scholarum, aut tumultuaria lectione pauculorum Recentiorum, adhibito subinde, prout subitus usus postulabat, Lexico; sed longa atque adtenta lectione Scriptorum Veterum, de quorum sententia

judicare volunt Tum demum idonei judices interpretationum grammaticarum poterunt esse, ipsique etiam aliquid in eo rerum genere, si ita ferat animus, moliri. At absurdum est & dignum ludibrio, velle, post lectos aliquot libellos recentiores, & quidem maxima ex parte hominum imperitorum harum rerum, aut etiam vernacula Lingua scriptos, judicem agere omnium quæ prodeunt, & adgredi etiam confutare quæ non intelligas. At peritiæ loco est id quod solent nonnulli, verius quam putant, *zelum* vocare; hoc est, vehemens adfectus, quo alienis laudibus invidentes, cupientesque famam consequi ex aliorum probro, cœlum terræ miscent, ut bonos viros & Litterarum studiosos infament.

Quando non inveniunt in ipsa re quod carpant, ad sophisticas artes converfi fingunt quod nusquam est, ut

ut hominibus invidiam creent. Est nonnemo, apud vicinam gentem, qui ab aliquot annis artem conviciandi optimis quibusque profitetur. Is, ut in aliquot populares suos doctissimos viros, ita & in me acerbissime invectus est larva tectus, atque hoc meum Opus suspectum imperitis, iis artibus quas dixi, reddere conatus est. Primum mihi tribuit opiniones, quas novit non tantum me pro meis non agnoscere, sed etiam confutasse; quasi nosset animum meum, quod est hominis ferreæ frontis. Deinde vult meam Criticam eo spectare ut opiniones illas, quas mihi pro arbitrio tribuit, confirmem.

Atqui Deum testem vocare possum, cujus solius judicio nobis omnibus standum est, aut cadendum, in hoc Opusculo me præ oculis hunc unum habuisse finem, ut Artem, quam explicare conatus sum, illustrarem, exemplis ex graviori-

 bus

bus rebus, quoad ejus fieri posset, desumtis; ne Critica haberetur Ars nihili, & intra fines angustiores multo, quam par est, coërcenda. Ideo saepe hic occurrunt, quae a plerisque Criticis adtingi non solebant, qui intra profanos Scriptores se continebant. At ea non faciunt ad persuadendum quod quispiam *Picrocholus* vulgo persuasum vellet, ut ipse magni fieret, & optimi quique ac eruditissimi spernerentur. Non diffiteor; nec quisquam, nisi insanus, mihi exprobrarit, me operam non dedisse ut, conculcata recta Ratione, regulisque omnibus criticis perfractis, pro oraculis haberentur quae placerent Censori, qui vix ipse novit quid velit, quae vero existimarem ipse esse vera ea falsa haberentur. Quis bonus aliter sua studia comparat, nisi ut Verum ante omnia cognoscat; deinde ut cognitum confirmet, atque aliis etiam persuadeat?

Cum

Cum autem multa ſint vera, eſt una primaria Veritas, ad quam confirmandam atque illuſtrandam omnes ingenii nervi ſunt contendendi. Ea eſt Veritas Religionis Chriſtianæ, quam non ſophiſticis ratiunculis, & ab invidia ductis, diſſimulationibusque quæ ſunt illa indignæ; ſed argumentis petitis ex adcuratis rectæ Rationis atque Criticæ Artis Canonibus ubique probare, atque illuſtrare conatus ſum, & porro conabor. Nec vera tantum Religio habenda, ſed illi ſoli parendum, ſi beatitudinem conſequi velimus. Præcepta ejus amanda, extollenda, ſibi & aliis inculcanda ſunt, & præſertim quidem quæ ad amorem proximi pertinent. Hæc eſt ſententia cui omnia mea ſtudia ſerviunt, & poſthac, Deo juvante, ſervient. Scio quidem Religionem Chriſtianam non eodem modo ab omnibus intelligi, quia Novo Teſtamento

multi hominum decreta adſuunt. At ego Chriſtianam Religionem voco, quæ habetur in ſacris illis libris, & ab iis ne latum quidem unguem diſcedit. Non probari mihi multa *Unitariorum* interpretamenta ſatis oſtendi, cum hic, tum alibi; ſed fraudibus & malis artibus eos oppugnare judico eſſe eorum quibus Religio Chriſtiana ſit ignota, aut qui ei nequaquam credant, ſed faveant potentioribus, ut gratiam ſibi apud eos, muneraque & honores comparent; ſimilia facturi, *Unitariorum* cauſa, ſicubi rerum potirentur. Quales non puto paucos eſſe, inter Zelotas; certe tam malis ſubinde argumentis utuntur, ut, niſi ea iracundiſſime proponerent, omnes crediturí eſſent ab iis partes prodi, quas propugnandas ſuſceperunt. Non magis probo eorum ſententiam, qui Scholaſticas voces Apoſtolis ignotas nobis imponunt, quaſi

 ne-

necessarias; seque, dum volunt explicare quod revelatum non est, in mæandros inexplicabiles repugnantiarum conjiciunt. Mihi media via videtur tenenda inter duo illa extrema, & dum merito contendimus loca esse insignia, de Divinitate Christi deque ejus Sacerdotio, quæ a *F. Socino* ejusque sequacibus torquentur; fatendum etiam rationem, qua se *Scholastici* expedire conantur, multo plura complecti, quam quæ sunt revelata, nosque pro expeditis impeditiores quam antea reddere. Quid ergo nobis faciendum erit? Adquiescemus, si sapimus, in loquutionibus Apostolorum, quas non sine summa ratione ab iis adhibitas esse credemus; quamvis eas omnes adcuratissime interpretari non possimus. Quod si fecerimus, nec *Scholastici*, nec *Socintani* erimus, sed Apostolorum discipuli, qualem me adhuc professus

fessus sum & semper profitebor. Quem in sensum, nonnulla jam dixi hujus Artis Criticæ P. II. S. 2. C. VIII, 10. & seqq. Vale.

Nonis Decembribus anni MDCXCIX.

IN-

INDEX
CAPITUM
TOMI SECUNDI.

PARS III.

De emendandi ratione, Libris suppositis, & Scriptorum stylo.

SECTIO I.

De Emendatione.

CAP.

SECTIO III.

De judicio de ſtylo & charactere Scriptoris ferendo.

ARTIS CRITICÆ

PARS III.

De Emendatione locorum corruptorum, de Libris ſuppoſititiis a veris dignoſcendis, ac Judicio de ſtylo & charactere Scriptorum ferendo.

SECTIO I.

De Emendatione locorum corruptorum.

CAPUT I.

De Origine Mendorum.

1.

I Deo Optimo, Maximo viſum fuiſſet antiquiſſimorum mortalium ita adflare animos, ut inter ea quæ invenerunt vitæ utilia ac neceſſaria, fuiſſet pulcherrima artium mechanicarum Typographia; non modo innumera Veterum monumenta, quæ ob paucitatem exemplarium interciderunt, manibus

noſtris nunc tererentur; ſed illa etiam, quæ vim vetuſtatis omnia perdentis effugerunt, ad nos multo emendatiora perveniſſent. Cum enim olim, dum libri manu deſcriberentur, ſingula exemplaria non aliter poſſent emendari, quam ſi a viro docto & diligente adcurate legerentur, quod longum erat, & difficile; nunc unus atque alter, iterata unius exemplaris lectione, millena aliquot exemplaria emendare facile poſſunt. Sed quoniam, ut ille ait, (*) *nullum habemus in præterita jus, præterquam oblivionis;* iis miſſis, quibus remedium nullum adferre poſſumus, videndum nobis ſupereſt, an ſit Ars aliqua, qua poſſimus loca Veterum in mendo cubantia dignoſcere, ab iis quæ ſana ſunt, & veram in ea lectionem revocare. Hoc certe profitentur CRITICI a ſe fieri poſſe, atque hac in re potiſſimum Artem ſuam ſitam eſſe dicunt; nec dubium eſt, quin ſæpiſſime id præſtiterint quod polliciti erant, & ſanitatem innumeris locis ægris reſtituerint.

2. Quod illi factitarunt id, in hac Criticæ noſtræ Parte, ad certas Regulas revocare, & in Artis, quatenus licebit, formam redigere, conſilium nobis eſt. Ut autem tutiorem ac breviorem viam ineamus, qua poſſimus pervenire ad cognitionem veræ lectionis locorum corruptorum; quærendum, ante omnia, quibus potiſſimum modis corrumpi potuerint. Cognita enim morborum cauſa & origine, facilius & certius curari poterunt.

3. Menda ergo quatuor cauſis originem ſuam debent, LIBRARIIS, CRITICIS,

(*) *Plinius Lib. II. cap. 7.*

CIS, IMPOSTORIBUS & VETUSTATI, quæ omnia paullatim adterit. I. LIBRARIORUM *incuria*, aut *imperitia*, pleraque ſine dubio menda irrepſerunt, quæ nos nunc exercitos habent; cum enim plerosque libros deſcriberent, ab iis longe maximam mendorum ſegetem provenire neceſſe fuit. *Incuriæ* peccata tot & tanta ſunt, ut difficillimum ſit ſibi ab ea cavere. Novit enim quiſque, ſi quid exſcribat parum adtentus, non modo ſe adfinia vocabula, dum animus peregrinatur, miſcere; ſed diverſa plane ſcribere, detrahere, addere, & neſcio quot peccata admittere, quorum rationem ipſe poſtea reddere non poſſet, nedum ut alii eam deprehendere queant. *Imperitia* quoque in deſcribendo, ſi magna ſit, ut ſine dubio magna ſæpiſſime fuit in Librariis, monſtra etiam mendorum peperit; cujus exemplorum ingentem copiam omnes MSS. Codices, omnes Criticorum libri ſuppeditant.

4. Sed variis modis imperiti, aut indiligentes Librarii in errorem delabi potuerunt; quos indicaſſe, quoad licebit, inutile non erit. Cum alii dictarent, alii ſcriberent, ab utrisque varia provenire potuerunt menda. Ut a *dictante* incipiam, ille, licet ſtatuamus emendato Codice eſſe uſum, ſi non fuit ſatis peritus, ſæpiſſime decipi potuit, dum non bene legit, quæ bene ſcripta erant. Cum enim manu exararentur omnia, multisque ſine dubio non pulcre pingerent litteras, ut hodie fit, loca fuere, in quibus legendis homines rei aut Linguæ non ſatis periti ceſpitare potue-

tuerunt. Voces adfines, aut ſimiles litteras facile miſcebant. Si vox quæpiam bis repeteretur, & forte ad eam uſque vocem, ubi primum occurrebat, dictaſſent; ſæpe fiebat ut, omiſſis interjectis, ea quæ vocem ſecundo repetitam ſequebantur priori próxime ſubjicerent; aut etiam integros verſus, aliud agentes, omitterent. Præterea dictantis, & feſtinantis, lucri cauſa, vox non ſemper fuit ſatis clara, aut pronunciatio ſatis diſtincta; ita ut ſcribentes, licet adtenti, quid dixiſſet, non ſatis intelligentes ſcriberent quod ſibi audiviſſe videbantur, adfineſque ſono litteras, ſyllabas, voces confunderent. Vocabula varia, apud Græcos præſertim, aut eodem, aut pæne eodem modo pronunciabantur, quamvis diverſiſſima, ut poſtea oſtendemus; eaque a ſcribentibus, aut imperitis, aut parum adtentis, facile poterant miſceri; cum præſertim celeriter ſcribentibus, & ſequentia adtendentibus, non ſatis eſſet temporis ad videndum, utrum vox, quam ſcripſerant, loco conveniret, aut ad interrogandum dictantem.

5. Præterea cum *dictans* videret ſæpe, in margine exemplaris, quo utebatur, quiddam ſcriptum; poterat ſuſpicari, verba eſſe a Librario feſtinante omiſſa, quæ Criticus ad oram poſtea ſcripſiſſet; præſertim ſi commode poſſent inſeri, ita ut orationis ſeries iis nequaquam tuebaretur. Attamen ejuſmodi verba ſæpe interpretationes ſunt Grammaticorum, aut eorum qui Codicibus illis uſi erant; quo factum, ut tam ſæpe Critici in contex-

textum orationis admiſſa *gloſſemata*, querantur.

6. Dubium non eſt quin Librarii, qui vitam tolerabant quæſtu, quem in deſcribendis libris faciebant, pluribus ſimul dictarent, ut una opera plura haberent ejusdem operis exemplaria; ſed fuerunt etiam ſine dubio pauperiores, qui vendebant ea quæ ipſi ex libris, nemine dictante, *deſcripſerant*; qua in re, eadem fere irrepere potuerunt menda, quæ vitio *dictantis* debentur, exceptis iis quæ ex mala pronunciatione oriebantur. Præterea dum integra commata, aut etiam integras periodos legunt ac poſtea ſcribunt, feſtinandi cauſa; quid mirum, ſi quidpiam omittunt, aut ſynonymas voces pro aliis ſcribunt? quod in omnibus antiquis Scriptoribus animadvertent, quicumque varias lectiones, e veteribus MSS. Codicibus collectas, paullo adtentius expendent. Innumera ſunt ejusmodi, in variis lectionibus Veteris Teſtamenti, ex Verſione LXX. Intt. & Novi, ut omnibus liquebit, ex inſpectis collectionibus dudum & non ita pridem editis. Poſtremis præſertim ſæculis, quicumque imperiti veteris orthographiæ, ex antiquis Codicibus quidpiam tranſcribebant facile falli poterant, dum alias eſſe voces putarent, quam reipſa erant.

7. Hanc in rem obſervandum non ſemper, apud omnes Gentes, eamdem fuiſſe rationem pingendorum characterum, aut accentuum adſcribendorum. Apud Latinos antiquiſſimis temporibus, character erat quadratus & majuſculus, qualis in veteribus Inſcriptionibus

& MSS. etiamnum cernitur; nisi quod figuræ litterarum calamo tam eleganter pingi non solerent, ac scalpro. Deinde invaluit scriptura, quæ *Langobardica* dicitur, rotundior & similior huic nostræ, qua hodie utimur. Hac exarati sunt plerique omnes MSS. Codices, qui nunc exstant in Bibliothecis, perpauci vetustiore illo Romano. Creditur ita dici ea Scriptura, quod MSS. plerique ejus ævi, quo *Langobardi* Italia potiebantur, eo characterum genere sint conscripti. Sunt & qui *Saxonicam* scripturam aliasque huic addant; sed non tantum est earum a priore discrimen, ut seorsim expendi debeant. Vide, hac de re, *Joannis Mabillonii* Lib. V. de re Diplomatica, ubi omnium earum scripturarum specimina profert.

8. Sunt in Veteribus, seu majusculis litteris, aliquot sat similes, præsertim si parum eleganter pingantur; quæ non difficulter a Librariis rerum ipsarum imperitis, nec vocum significationem tenentibus, misceri potuerunt. Cujus rei ratio, in emendationibus, maxima habenda est. Similia animadvertenda, de litteris Langobardicis. Sæpe factum ut menda irreperent in Codices Romano vetere charactere scriptos, quæ in Langobardicos transfusa sunt; deinde & nata nova eorum progenies, ex Langobardica scriptura; quibus mendis plurima nunc loca usque adeo depravata sunt, ut in integrum restitui nulla ingenii ope possint.

9. Græcorum etiam characterum aliqua videtur esse facta mutatio, nam cum antiquissimi

mi quadrati essent, quales in Inscriptionibus visuntur, postea inter scribendum videntur rotundiores esse facti. Qua de re consulenda *Palæographia Græca* doctissimi Monachi Benedictini *Bernardi de Montfaucon*, Lutetiæ nuper edita. Sed præterea accentus, & spiritus, qui in antiquissimis Codicibus nulli erant, in recentioribus sunt additi; unde nata etiam nova menda, dum hæc perperam adpinguntur. Vide, apud eumdem, veterum Exemplarium MSS. specimina.

10. Apud Hebræos, ante tempora captivitatis Babylonicæ, in usu erat id litterarum genus, quod a Phœnicibus acceperant; & quod vulgo *Samariticum* vocatur, eo quod id servarint Samaritæ. Deinde is character in Assyriacum mutatus est; in Captivitate, ut demonstrarunt viri doctissimi, & potissimum *Lud. Capellus*, in Diss. de Litteris Hebræorum. Sed & nos quædam diximus, in Dissertatione de Nummis characteribus Punicis signatis, XI. *Bibliothecæ Selectæ* Tomo. Cum Hebræorum Librarii, aut *Scribæ*, homines essent, quemadmodum Græcorum & Latinorum, menda similia admittebant, ut postea liquido ostendemus.

11. Verum aliud animadvertere licet, in Codicibus antiquissimis, cum Græcis, tum Latinis, quod & in Hebraïcis fuisse, ante Massoretharum tempora, nonnulli Judæi fatentur; voces, nimirum, nullis interstitiis sejunctas, nec ullis interpunctionibus separatas esse; aut, minimum, quam plurimas ita conjunctas, quasi essent una vox; quo factum

ut non modo falsis interpunctionibus, ab hominibus non satis peritis, corrumperetur postea sensus; sed etiam ut syllabæ conjungerentur, quas divelli oportebat; aut contra divellerentur, quæ conjungendæ erant. Hinc intelligere licet, munus *Anagnostæ*, temporibus illis, non fuisse indocti prorsus hominis, cum ejusmodi Codicibus utebantur; nam ex tempore orationem interpositis moris dividere, cum divisa in Codice non esset, cujusvis certe non erat. Insigne ejus rei exemplum legere est apud *A. Gellium*, Lib. XIII. c. 30. *Laudabat*, inquit, *venditabatque se quispiam in Libraria sedens, homo inepte gloriosus, tamquam unus esset, sub omni cœlo, satirarum M. Varronis enarrator; quas partim Cynicas, alii Menippeas adpellant; & jaciebat inde quædam non admodum difficilia, ad quæ conjicienda adspirare posse neminem dicebat. Tum forte eum ego librum ex iisdem Satiris ferebam, qui* ἰδροκύων *inscriptus est. Propius igitur accessi & nosti, inquam, magister, verbum illud, scilicet, e Græcis vetus; musicam quæ sit abscondita, eam esse nulli rei? Oro te legas hos versus pauculos, & proverbii istius, quod in his versibus est, sententiam dicas mihi. Lege, inquit, tu mihi potius, quæ non intelligis, ut ea tibi ego enarrem. Quonam, inquam, pacto legere ego possum quæ non adsequor? Indistincta namque fient & confusa quæ legero & tuam quoque impedient intentionem. Tunc aliis etiam, qui ibi aderant, compluribus idem comprobantibus desiderantibusque, accepit a me librum veterem fidei spectatæ, luculente scriptum; accepit au-*

autem inconstantissimo vultu & mœstissimo. Sed quid deinde dicam? Non audeo hercle postulare, ut credatur mihi. Pueri in ludo rudes, si eum librum accepissent, non ii magis in legendo ridiculi fuissent; ita & sententias intercidebat, & verba corrupte pronunciabat.

12. Ad hæc omnia, si accedat incuria *dictantis* aut *scribentis*, aut utriusque simul; potuit alter dictare quod cogitabat, non quod erat in libro, aut alter scribere id quod animum ejus avocabat; quod nobis contingit, cum animus distrahitur aliis cogitationibus. Indidem variæ luxationes ac transpositiones, sequentium ætatum Criticis crucem fixuræ, provenire potuerunt.

13. Præterea & hoc sæpe accidit, ut a festinantibus Librariis per compendium multa scriberentur, omissis aliquot syllabis, quæ Lectori conjiciendæ relinquebantur. Eæ vero vocum contractiones sæpe male a Librariis aut Criticis intellectæ pepererunt maxima menda; cum in nominibus adpellativis, tum etiam in propriis.

14. Antiquissimis temporibus, cum litterarum studia in Græcia atque in Italia etiamnum florerent, Librariis pæne solis aut Criticis imperitis, vel æquo audacioribus tribui poterant omnia menda; sed cum barbaries Orientem, sub Imperatoribus Christianis jam invasisset, & una cum ea crevisset mirum in modum Monachorum numerus; hi cœperunt veteres libros in Monasteriis exscribere, cumque plerique homines indocti essent, præsertim ad humaniores litteras quod adtinet,

quippe in legendis Liturgiis potissimum occupati, menda innumera admittebant. Quod fiebat in libris Græcis, apud Græciæ & Asiæ Monachos, idem factitabant in Occidente alii Monachi, ad libros Latinos quod spectat. Hinc fit ut perpauci sint Græci, aut Latini Codices MSS. qui non scateant mendis, præsertim qui complectuntur res non ita vulgo notas.

15. Igitur cum antiquissimi Librarii parum emendate Codices describerent, iique Codices postea in manus Monachorum ignariorum inciderent; quid mirum, si depravatissimi pervenerunt in manus nostras? Cum autem inventa est Typographia, viri docti, pro illo ævo, qui ex MSS. primum typographicis litteris descripta ediderunt Veterum monumenta, persæpe nimis ingenio suo indulserunt, in emendandis quæ vitiosa ipsis videbantur; unde nata in Editionibus, ex primis illis expressis, nova menda; quæ nonnisi inspectis denuo Codicibus MSS. hoc & præteritis sæculis, tolli a viris doctis potuerunt. Sed & horum multi imperitia, aut audacia nimia, qua conjecturas suas, quasi exploratas lectiones, in Veterum contextum admiserunt, eorum Scripta conspurcarunt; ne jam loquar de Typothetarum mendis, quæ vix possunt omnino vitari.

16. II. Quot & quanta orta sint ex Librariorum aut indiligentia, aut imperitia menda satis, ut opinor, liquet ex superioribus. Hæc cum CRITICI jam olim animadverterent, hoc in se laboris susceperunt, ut exemplaria opti-

optimorum quorumque Scriptorum manu sua emendarent; cum in gratiam amicorum, tum etiam lucelli causa, quod exemplaria ab eruditis Grammaticis emendata majore pretio emerentur. Sed cum hi Critici non omnia æque intelligerent, nec pari omnes judicio valerent, sæpe quæ emendatione indigebant, quasi sana transvolarunt; aut contra violentas manus iis, quæ recte posita erant, adtulerunt. Quæ omnia exemplis singillatim postea comprobabimus.

17. III. Sed & homines nequam; quos non Criticos vocaverim, cum Critica nequaquam uterentur, sed FALSARIOS, data opera, varia in Veterum scriptis mutaverunt, aut iis detraxerunt, vel adsuerunt, ut legentes fallerent. Quod in antiquitatibus Ethnicis rarius contigit, in quibus operæ pretium non erat fallere; sed in Ecclesiasticorum Scriptorum antiquissimis monumentis, quæ contendentes Christiani in suas quique partes trahere conabantur, frequenter accidit; ut in hujus Operis Præfatione jam monuimus, & aliis exemplis manifestis postea ostendemus, In vita *Lanfranci* Benedictini primum Monachi, deinde Cantuariensis Archiepiscopi, edita cum ejus Operibus Lutetiæ, anno MDCXLVIII. hæc leguntur: *Quia Scripturæ, Scriptorum vitio, erant nimium corruptæ, omnes tam Veteris, quam Novi Testamenti Libros, nec non etiam Scripta SS. Patrum* SECUNDUM ORTHODOXAM FIDEM STUDUIT CORRIGERE.

18. IV. Ad hæc omnia accessit VETUSTAS,

TAS, qua factum ut antiquissimæ membranæ & chartæ laceræ, vel ita situ adfectæ, ut litteræ sæpe deletæ essent, ad posteros pervenerint. Hoc modo, sine culpa ulla Librariorum, Criticorum, aut Falsariorum, plurimæ lacunæ in Veterum Scriptis factæ sunt, quæ sæpe nullo ingenio expleri possunt; aut si non incommode expleantur, desiderium tamen in nobis verorum Scriptoris verborum relinquunt. Exempla rem postea clariorem efficient.

CAPUT II.

In quo Mendorum antiquitas, Veterum testimoniis, exemplisque demonstratur.

1. QUAMVIS quæ a nobis superiore Capite dicta sunt certissima sint, ut cum ex ipsa re jam constat, tum etiam exemplis postea liquebit; attamen quia multi de sinceritate atque integritate Codicum sacrorum & profanorum judicant, qui non tam ratione moventur, quam exemplis, & præsertim auctoritate; age, superiora, hoc etiam modo, extra omnem dubitationis aleam collocemus.

2. Ut a veteribus Hebræis initium faciamus, ab iis Libros Sacros non satis diligenter servatos esse, si dixero, nihil dicam quod non facillimum sit creditu; ob frequentes eorum ad Idololatriam defectiones, quibus fiebat

bat ut Prophetarum Scripta negligerent. At ipſa hiſtoria ſacra rem, ſine ulla conſectariorum ope, nos docet, cum narrat Librum Legis qui in Templo adſervabatur, & ſeptimo quoque anno publice legi debebat, diu delituiſſe; nec, inventus cum fuiſſet, ſine admiratione, a Rege alioqui pio, Joſia, fuiſſe lectum. Vide 2. Paral. XXXIV, 15. Si Rex, quem ex Lege oportebat ejus exemplar habere, quod quotidie lectitaret, nullum habuit; non eſt credibile vulgo Jeroſolymæ ejusmodi libros emendos, aut deſcribendos proſtitiſſe.

3. Quod ſi, ſtante ac florente regno Judaïco, tam negligentes fuere Judæi Legis ſuæ, cum non modo deberent ejus exemplaria multa habere, quæ diurna ac nocturna manu verſarent, ſed etiam facile poſſent; non eſt veriſimile eos, non modo acciſis rebus, ſed plane profligatis, cum in alieno ſolo, procul a patria, duram & inopem vitam agerent, majorem curam adhibuiſſe, ut multos ac emendatos haberent Codices; aut cura ſua efficere potuiſſe, quod, ſtante, Republica, a viris piis fieri non potuerat. Imo vero multi Patres credidere libros ſacros, in Captivitate Babylonica, plane intercidiſſe. Duorum dumtaxat teſtimonium proferemus. Prior erit *Clemens Alexandrinus*, Stromat. (*) Lib. I. quem credibile eſt rem habuiſſe a Judæis ſui ævi: Κἀν τῇ Ναβουχοδονόσορ αἰχμαλωσίᾳ, διαφθαρεισῶν τῶν γραφῶν, κατὰ τοὺς Ἀρταξέρξου τοῦ Περσῶν βασιλέως χρόνους, ἐπίπνους Ἔσδρας

ὁ

(*) *P. 342. Ed. Colon. an. 1688.*

ὁ Λευίτης Ἱερεὺς γινόμενος, πάσας τὰς παλαιὰς αὖθις ἀνανεώμενος προεφήτευσε γραφάς: *etiam in captivitate Regis Nabuchodonoſor, cum periiſſent Scripturæ, Esdras Sacerdos, temporibus Artaxerxis Perſarum Regis, adflatu omnes veteres iterum renovans prophetavit Scripturas.* Idem antea (*) dixerat; ſed paullo obſcurius. Scriptor *Synopſeos*, quæ exſtat in ſecundo *Athanaſii* volumine, in Synopſ. Lib. XII. qui eſt Esdræ: Ἱστορεῖται δὲ καὶ τοῦτο περὶ τοῦ Ἔσδρα, ὅτι ἀπολομένων τῶν βιβλίων, ἐξ ΑΜΕΛΕΙΑΣ τοῦ λαοῦ, καὶ διὰ τὴν πολυχρόνιον αἰχμαλωσίαν, αὐτὸς Ἔσδρας φιλόκαλος ὢν, καὶ εὐφυὴς, καὶ ἀναγνώστης, ἐφύλαξε πάντα καθ' ἑαυτὸν, καὶ λοιπὸν προήνεγκε, καὶ πᾶσιν ἐκδέδωκε, καὶ οὕτως διασώζεται τὰ βιβλία: *narratur & hoc de Esdra, cum periiſſent Biblia* NEGLIGENTIA *populorum, & propter diuturnam captivitatem, ipſum Esdram, cum eſſet rerum honeſtarum ſtudioſus, bonæ indolis, & lector, ſervaſſe omnia apud ſe, & poſtea protuliſſe, ac omnibus edidiſſe, quo pacto ſervata ſint Biblia*, Similia poſſent ex (†) *Chryſoſtomo* & (‡) *Theodorito* proferri.

4. Quæ non adfero, quod credibile mihi fiat Esdram ex memoria, aut adflatu omnes libros veteres reſtituiſſe; ſed quia videtur omnino hæc hiſtoria orta eſſe ex aliqua vera narratione. Nimirum, corrupti erant Libri Sacri, negligentia populorum & longinquitate temporum, eosque Esdras recenſuit, quatenus

(*) *P.* 329. (†) *Homil. VIII. in Ep. ad Hebr.*
(‡) *Præfat. in Cantic.*

tenus licuit. Hæc enim eſt opinio vulgo inter recentiores Judæos recepta. *Elias Levita*, in Præf. tertia ſui *Maſſoreth hammaſſoreth* fol. 44. Ed. *Seb. Munſteri*, ita eam exponit בגלות ראשונה אבדו רוב וגו׳ *in captivitate prima, perierunt plurima exemplaria, diſtracta ſunt, paucaque incorrupta manſerunt, & præterea qui noverant biblicos libros mortui erant; ut coactus fuerit Esdras & Concilium ejus reformare coronam, ſecundum vetuſtatem ſuam, & emendare libros.* Vide & ſequentia.

5. Verum antiquiores Judæi, poſt hæc etiam tempora, non ſatis emendatos fuiſſe libros ſuos faſſi ſunt; forte propter negligentiam eorum, qui poſtea vixerunt. Ita *Demetrius*, apud *Ariſteam* p. 13. Ed. nuperæ Oxonienſis, de libris Judæorum, qui in Bibliotheca Alexandrina deerant, Ptolemæum adloquitur: Τοῦ νόμου τῶν Ἰουδαίων βιβλία, σὺν ἑτέροις ὀλίγοις τισὶν, ἀπολείπει. τυγχάνει γὰρ Ἑβραϊκοῖς γράμμασι καὶ φωνῇ λεγόμενα. ΑΜΕΛΕΣΤΕΡΟΝ δὲ, καὶ οὐχ ὡς ὑπάρχει, ΣΕΣΗΜΑΝΤΑΙ, καθὼς ὑπὸ τῶν εἰδότων προσαναφέρεται, προνοίας γὰρ βασιλικῆς οὐ τέτευχε. δέον δέ ἐστι καὶ ταῦτα ὑπάρχειν παρά σοι διηκριβωμένα: *legis Judaicæ libri, cum paucis quibusdam aliis, deſunt. Dicuntur enim eſſe Hebraïcis litteris & lingua; ſed negligentius, nec ut merentur, exarati, ſicut ab intelligentibus perhibetur. Regia enim providentia nondum iis contigit. Oportet autem, ut & illi ſint, apud te, diligenter deſcripti.* Hæc pæne verbatim repetit *Joſephus* Ant. Jud. Lib. XII.

XII. c. 2. habetque etiam : συμβέβηκε δ' αὐτὰ καὶ ἀμελέστερον ἢ ἔχει σεσημάνθαι : *contigit eos negligentius, quam oportuit, exarari*; nam pro ἔχει, quod nihil hic ſignificat, legendum ἐχρῆν, aut ἔδει, *oportebat*, quod reſpondet τῷ ὑπάρχειν, *Ariſteæ*, quod aliquando ſignificat *promereri*. Hanc etiam hiſtoriam præſtare nolim; ſed hoc ſaltem hinc patet, ante verſionem LXX. Intt. non ſolitos eſſe Judæos, magna diligentia, Codices Sacros deſcribere.

6. Neque hoc figmentum eſſe, aut Helleniſtæ Judæi vanam opinionem, oſtendit ipſa LXX. Interpretum Tranſlatio; ex qua manifeſto liquet eos exemplari emendatiſſimo, aut adcurate deſcripto uſos non eſſe. Frequenter enim falluntur, dum aliter legunt, quam oportet, aut adfines figura litteras miſcent; ut cum in *Critica Sacra*, tum in *Notis Criticis*, multis oſtendit *Lud. Capellus*, & nos quoque, in Commentario in Pentateuchum ceteroſque V. Teſtamenti libros, non raro demonſtravimus. Scio aliter ſenſiſſe *Joan. Buxtorfium*, virum Rabbinica eruditione inſtructiſſimum; ſed in rebus Criticis plane hoſpes fuit, & ab omnibus pæne peritioribus Interpretibus cum Veteris, tum Novi Teſtamenti, hac in re, diſſentit.

7. Cum autem Judæi, aliquot poſt ſæculis, animadverterent Codices non ſatis emendatos circumferri; quæſitis antiquiſſimis, ſed exiguo numero: ex iis Maſſoram conflarunt, at-

atque descriptum iri posthac Codices sacros decreverunt; quod quando & quomodo factum sit docuit is, quem modo laudavimus, *Lud. Cappellus*, in *Arcano punctationis*, ejusque *vindiciis*. Idem etiam ostendit non aliter de Judæorum Criticis, quos illi *Massorethas* vocant, quam de aliis judicandum; adeoque illorum judicium a quovis viro erudito iterum ad examen revocari posse.

8. *Samaritæ* etiam, qui Pentateucho veteribus, ut antea diximus, Hebræorum litteris exarato utuntur, passi sunt in suum Codicem multa menda illabi; ut passim obiter demonstravimus, in Comment. in Pentateuchum. Habuerunt quoque illi suos Criticos, qui multos locos aut emendarunt, aut emendare conati sunt; sed & nonnullos corruperunt, ut exemplis postea liquebit.

9. Nunc ad Græcos libros veniendum est, eosque cum sacros, tum profanos; & a posterioribus quidem initium faciemus, quia minus est, ad eos quod adtinet, difficultatis. Nemo est, cui sanum sit sinciput, qui, re ipsa spectata, in dubium revocare possit, an facile potuerit fieri ut menda admitterent Græcorum Librarii, ob rationes, quas superiore Capite adtulimus. At si umquam inspexerit manu scriptos Græcos Codices, etiam optimæ notæ, & antiquissimos; aut etiam virorum eruditorum, qui illustrandis veteribus Scriptoribus Græcis operam dedere, Scripta nonnulla legerit; non modo potuisse fieri, ut multa menda irrepserint in MSS. Codices,

 sed

ſed revera irrepſiſſe illico fatebitur. Qui hæc in animum revocare neglexerit, nec umquam conſiderarit, & tamen volet de iis quæ diximus judicare; is vero non rationibus, ſed helleboro indigebit.

10. Adferam tamen duo loca doctiſſimi Geographi *Strabonis*, ex quibus adparebit novas non eſſe de corruptelis Librariorum querelas, & quantum diligentiam ſolerent Græci adhibere, ne iis fallerentur. Igitur ille Lib. XIII. p. 419. ubi agit de *Ariſtotelis* & *Theophraſti* libris, deque mendis quæ vetuſtate, & malorum Criticorum opera, in illos irrepſerant, pergit his verbis de Librariis loqui: βιβλιοπῶλαί τινες ΓΡΑΦΕΥΣΙ ΦΑΥΛΟΙΣ χρώμενοι, καὶ οὐκ ἀντιβάλλοντες, ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων συμβαίνει τῶν εἰς πρᾶσιν γραφομένων βιβλίων, καὶ ἐνθάδε, καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ: *Multum etiam hanc in rem & Roma contulit* ← *& Bibliopolæ quidam* LIBRARIIS MALIS *uſi, neque conferentes* (deſcripta exemplaria cum Archetypis) *quod & aliis accidit libris, qui vendendi cauſa ſcribuntur, & hic* (Romæ) *& Alexandriæ.*

11. Cum *Strabo* de Nilo ſcripturus eſſet, & conquiſiviſſet eos qui ante ipſum de eo flumine egerant; invenit, inter alios, *Eudorum* & *Ariſtonem* Peripateticos; ſed exemplaribus ſuis ſatis fidere non audebat, ut teſtatur, niſi eos cum aliis contuliſſet; quæ tamen cum non poſſet reperire, eos Scriptores inter ſe contulit: Ἐγὼ γοῦν, inquit Lib. XVII. ἀπορούμενος ἀν-

τι-

πυγράφων εἰς τὴν ἀντιβολὴν, ἐκ θατέρου θάτερον ἀντέβαλον : *ego igitur destitutus exemplaribus, ad collationem faciendam, alterum cum altero contuli.* Qua in re, Geographus propriis utitur vocibus. Glossæ Veteres: ἀντιβάλλω βιβλία, *confero.* Ἀντιβάλλω, *recognosco.*

12. Proprium hoc munus fuit Criticorum, quod necesse fuit, inter Græcos, exerceri, ex quo lectitare antiquiorum monumenta, cum aliqua voluptate, cœpere; nam ejusmodi lectionis studiosis nihil antiquius est, quam ut habeant emendata exemplaria. Certe nulla est voluptas legentium ea quæ non intelliguntur, aut quæ nescimus an edita sint eo modo, quo a nobis leguntur, ab eo qui primus ea scripsit. Sic cum *Alexander* secum ferre statuisset Iliadem, quasi τῆς πολεμικῆς ἀρετῆς ἐφόδιον, *virtutis bellicæ viaticum*, ἔλαβεν Ἀριστοτέλους διορθώσαντος, ἣν ἐκ τοῦ νάρθηκος καλοῦσιν, *accepit ab Aristotele, qui emendarat, quam ex narthecio vocant.* Fuit, nimirum, ejusmodi editio, quam ita vocabant, quia exacta dicebatur ad id exemplar, quod *Aristoteles* emendarat, quodque Alexander in nartheticio circumferre solebat, ut docet in ejus vita *Plutarchus.*

13. Hinc factum ut multi crediderint *Aristotelem* primum Criticam invenisse. *Dio Chrysostomus* Orat. LIII. de *Homero:* (*) Ἀριστοτέλης, ἀφ' οὗ φασι τὴν κριτικήν τε καὶ γραμμα-

(*) *Pag. 753. Ed. Morel.*

μαντικὴν ἀρχὴν λαβεῖν, ἐν πολλοῖς διαλόγοις περὶ τοῦ ποιητοῦ διέξεισι, θαυμάζων αὐτὸν, ὡς τὸ πολὺ, καὶ τιμῶν: *Ariſtoteles, a quo aiunt Criticam & Grammaticam initium cepiſſe, in multis dialogis de Poëta agit, eum ſummopere miratur, & magni facit.* Sed ante hæc tempora, fuerant qui *Homeri* lectione delectarentur, & qui proinde emendata ejus Poëmatum habere exemplaria conarentur. Itaque antiquiores videntur fuiſſe Critici, licet eorum nomina ad nos non pervenerint. Quod liquet ex *Æſchinis* Dial. III, 7. ubi vide quæ a nobis adnotata ſunt. At ab ætate *Ariſtotelis*, cœpit hæc ſcientia florere, (*) poteſtque ab illo veluti διαδοχὴ Criticorum, non ſecus ac Philoſophorum, tradi. Sed nunc id non agimus, ut Criticorum Hiſtoriam texamus; ſatis nobis erit, ſi ipſam Artem illuſtrare, aliqua ex parte, poſſimus.

14. Liquet ex ſuperioribus hanc non fuiſſe novam Eruditorum querelam, de negligentia aut imperitia Librariorum, a quibus Ethnicorum Græci Codices deſcripti ſunt. Cum vero ab iisdem, aut ſimilibus Librariis deſcriberentur Exemplaria Verſionis LXX. Interpretum, & Novi Teſtamenti; non erit mirum, ſi dicamus ab iis ſimilia in Sacris admiſſa peccata. Neque enim putandum eſt homines lucri cupidos multo majorem curam adhibuiſſe, in deſcribendis Libris Sacris, quam profanis. Imo vero quo plura vendi poterant horum exemplaria, quam illorum, poſtquam no-

(*) *Vide G. J. Voſſium in Ariſtarcho Lib. I. c. 6.*

nomen Christianum crevit; eo plures, imperitioresque Librarii, aut Monachi ei rei operam dabant, & magis festinabant. Inanes non esse has conjecturas, manifesto ostendunt Codices MSS. Veteris & Novi Testamenti, quorum nullum invenire licet, qui non scateat mendis. Qua de re consulendæ sunt variarum lectionum in utrumque collectiones, in Bibliis Polyglottis Londinensibus, & in Editione Novi Testamenti, *Milliana*. Cave autem putes, postremis dumtaxat sæculis, ita se gessisse Librarios; jam enim, ab antiquissimis temporibus, similia questi sunt Patres.

15. Eorum aliquot loca sunt hic a nobis adferenda, in eorum gratiam qui cum numquam eos legerint, de hoc negotio, ex metaphysicis quibusdam notionibus judicare aliquando adgrediuntur. Sic ergo *Origenes*, vir non modo sui sæculi doctissimus, sed & corruptorum Codicum diligentissimus emendator, in Comment. in Matthæum pag. 439. Edit. Huetianæ, laudato loco e Ps. CXVII. Hebraïce: δοκεῖ μοι ὑπὸ Ἑλλήνων συνεχῶς γεγραφόμενα τὰ εὐαγγέλια, μὴ εἰδότων τὴν διάλεκτον, συγκεχύσθαι ἐν ταῖς κατὰ τὸν τόπον ἔχουσιν αὐτὰ ἀπὸ προειρημένου ψαλμοῦ; *Evangelia, a Græcis dialecti* (Hebraïcæ) *ignaris frequenter exscripta, corrupta esse mihi videntur in hoc loco, in iis quæ habebantur ex memorato Psalmo.* Idem Comment. in Joannem, p. 151. Οὐ καταφρονητέον οὖν τῆς περὶ τὰ ὀνόματα ἀκριβείας τῷ ἀπαρα-

 λεί-

*λείποντας βουλομένῳ συνιέναι τὰ ἅγια γράμματα τὸ μέντοιγε ἡμαρτῆσθαι ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς ἀντιγράφοις τὰ περὶ τῶν ὀνομάτων πολλαχοῦ, καὶ ἀπὸ τούτων ἄν τις πεισθείη ἐν τοῖς εὐαγγελίοις: contemnenda non eſt adcurata circa nomina diligentia, ei qui voluerit probe intelligere ſanctas litteras. Peccatum quidem frequenter fuiſſe, (*in Evangeliis*) ad nomina quod adtinet, in Græcorum exemplaribus, facile quis hinc perſuadeatur.*

16. Sed eſt utroque illo loco inſignior alius, in Comment. in Matth. p. 381. ubi ſuſpicatur hæc verba Matth. XIX, 19. *& diliges proximum tuum, ſicut teipſum*, addita fuiſſe Evangeliſtæ; quod an verum ſit nunc quidem non quæram, nec rationes *Origenis* expendere adgrediar. Tum vero ſubjicit: *πολλὴ γέγονεν ἡ τῶν ἀντιγράφων διαφορὰ, εἴτε ἀπὸ ῥαθυμίας τινῶν γραφέων, εἴτε ἀπὸ τόλμης τινῶν μοχθηρᾶς τῆς διορθώσεως τῶν γραφομένων, εἴτε καὶ ἀπὸ τῶν τὰ ἑαυτοῖς δοκοῦντα ἐν τῇ διορθώσει προστιθέντων ἢ ἀφαιρούντων: magna fuit exemplarium diſcrepantia, ſive propter negligentiam quorumdam librariorum, ſive propter audaciam quorumdam, male corrigentium quæ ſcripta erant, ſive etiam propter eos qui in correctione quæ ſibi videntur addunt, aut detrahunt.*

17. Hæc ille, de Novo Teſtamento, de Vetere vero ita: *Τὴν μὲν οὖν ἐν τοῖς ἀντιγράφοις τῆς παλαίας διαθήκης διαφωνίαν, Θεοῦ διδόντος, εὕρομεν ἰάσασθαι, κριτηρίῳ χρησάμενοι ταῖς λοιπαῖς ἐκδόσεσι. τῶν γὰρ ἀμφιβαλλομένων παρὰ τοῖς ἑβδομήκοντα, διὰ τὴν τῶν ἀντιγράφων διαφωνίαν, τὴν κρίσιν ποιησά-*

σά-

σάμενοι ἀπὸ τῶν λοιπῶν ἐκδόσεων, τὸ συνᾷδον ἐκείναις ἐφυλάξαμεν, καὶ τὰ ἑξῆς: *discrepantiam vero, quæ occurrebat in exemplaribus Veteris Testamenti, Deo favente, invenimus qui sanaremus, reliquis editionibus usi, unde judicium ferremus; nam cum judicassemus de iis, quæ dubia sunt apud LXX. Intt. propter varietatem exemplarium, ex ceteris editionibus, servavimus id in quo consentiebant, &c.*

18. At diligentia *Origenis* non obstitit quominus paullo post *Lucianus* & *Hesychius* similes recensiones instituerent, ob mendorum multitudinem & editionum varietatem. Operæ pretium est audire quæ de *Luciano* habet *Suidas*: Τὰς ἱερὰς βίβλους θεασάμενος πολὺ τὸ νόθον εἰσδεξαμένας, τοῦ τε χρόνου λυμηναμένου πολλὰ τῶν ἐν αὐταῖς, καὶ τῆς συνεχοῦς ἀφ' ἑτέρων εἰς ἕτερα μεταθέσεως, καὶ μέντοι καί τινων ἀνθρώπων πονηροτάτων, οἳ τοῦ ἑλληνισμοῦ προεστήκεσαν, παρατρέψαι τὸν ἐν αυταῖς θελησάντων νοῦν, καὶ πολὺ τὸ κίβδηλον ἐνσκευασαμένων, αὐτὸς ἁπάσας ἀναλαβὼν ἐκ τῆς ἑβραΐδος ἐπανεσώσατο γλώσσης, ἣν καὶ αὐτὴν ἐς τὰ μάλιστα ἦν ἠκριβηκώς, πόνον τῇ ἐπανορθώσει πλεῖστον εἰσενεγκάμενος: *hic cum animadvertisset sacros libros multa adulterina recepisse, quod tempus in illis multa depravasset, & propter continuam ab aliis in alia translationem. Quin etiam cum improbissimi quidam homines, qui Hellenismo favebant, eorum sensum pervertere voluissent, & multa adulterina in eos introduxissent, ille omnes libros adsumtos ex Hebraïca Lingua restituit in integrum, ea adcurate percognita, & multo labore*

in emendatione collocato. Vide eumdem, in voce νοθεία; unde liquet hæc ex *Symeone Metaphraste*, in Martyrio Luciani, esse petita. Fortasse, ut suspicantur viri docti, & *Origenes*, & *Lucianus* & *Hesychius* corruperunt ipsi non raro LXX. Intt. dum Codices corruptos emendare nituntur. Verum hoc ad nostrum institutum nihil facit, qui hoc unum hic agimus, ut ostendamus, ab antiquissimis temporibus, multa a Librariis in Sacris Libris corrupta fuisse; quod ex adlatis locis liquet.

19. Possemus hisce adjungere multa *Hieronymi* loca, ex quibus idem comprobaretur. Sed in re clara temperandum est stylo, possuntque Lectores ejus Prologos adire in Scripturæ libros. Videantur præsertim Prologi in libros Paralipomenon, & in quatuor Evangelia. Sed & postea nonnulla, prout res postulabit, ex eo loca proferemus. Aliorum quoque Patrum testimonia adjicere liceret, sed profecto & res ipsa & quæ jam dicta sunt ac dicentur satis haberi debebunt, aut nescio quid sit satis.

20. De Codicibus Latinis similia dici posse, ac de Græcis, nemo negaverit; & similiter corruptos esse docent omnes omnium Gentium Critici, qui MSS. Codices tractarunt. Aliquot tantum hac de re loca Veterum proferam; ex quibus liquebit, quam antiqua sint menda, & quantæ ea de re fuerint dudum Eruditorum querelæ. *Livius* Lib. XXXVIII. C. 55. indicata, ex *Valer. Antiate*, summa au-

ri & argenti, quam Antiochus dediſſe diceba-tur *L. Scipioni*, & quæ falſa videbatur: *malim*, inquit, *librarii mendum, quam mendacium Scriptoris eſſe. Cicero* vero Ep. ad Quintum fratrem Lib. III. Ep. 5. *De Latinis vero* (libris, quos ſibi comparari cupiebat Quintus) *quo me vertam neſcio, ita mendoſe & ſcribuntur & veneunt. Symmachus* de ſervis ſuis, a quibus *Plinium* tranſcribi curaverat, Lib. I. Ep. 18. ad Auſonium: *Si te amor habet naturalis Hiſtoriæ, quam Plinius laboravit, en tibi libellos quorum præſentanea copia fuit; in qua, ut opinor, opulentia eruditioni tuæ negligens veritatis librarius diſplicebit. Sed mihi fraudi non erit emendationis incuria. Malui enim tibi probari mei muneris celeritate, quam alieni operis examine. Palladius* in Præfatione libri de Inſitione: *Quod volumina hæc ruris colendi, ſerius quam juſſeras. ſcripta ſint, librarii manus ſegnior fecit; cujus ego tarditatem numquam maligne æſtimo. Scio enim quo frequenter inclinet argutia famulorum. Malo operam ejus exſpectare, quam timere. —— Velocitas procurrit in facinus, ſegnities figuram benignitatis imitatur.* Non ergo nos ſoli querimur Librarios nimium feſtinaſſe. Nonnulla ex hiſce locis & alia quædam, hanc in rem, laudavit *Joann. Wowerius* Polymathiæ Cap. XVIII. ab initio. Ipſum, ſi videatur, adeat Lector.

21. Hinc factum ut eruditi Grammatici gloriam, ſaltem apud poſteros, nacti ſint, ex collatione veterum librorum, diligentique eorum emendatione; ut *Valerius* ille *Probus*, cu-

 jus

jus meminit *Suetonius*, in libro de Illustribus Grammaticis, c. 24. *Legerat in Provincia*, inquit, *quosdam veteres libellos, apud Grammatistam, durante adhuc ibi antiquorum* (Codicum, ut videtur) *memoria, necdum omnino abolita, sicut Romæ* (ubi libri recens exscripti præferebantur veteribus) *Hos cum diligentius repetere, atque alios deinceps cognoscere cuperet; quamvis se contemni, magisque opprobrio legentibus, quam gloriæ & fructui esse animadverterat, nihilominus in proposito mansit; multaque exemplaria contracta emendare, ac distinguere, & adnotare curavit, soli huic, nec ulli præterea Grammatices parti deditus.* Alii similia fecerunt, quorum nomina collegit *J. Ger. Vossius* in Aristarcho, Lib. I. c. 6.

22. Libri qui veteres & emendati habebantur cariore pretio veniebant, qua in re ne fallerentur studiosi a Librariis, sæpe Grammaticos adhibebant; qui libros; quos cupiebant emere, prius inspicerent. Discere hæc licet ex historiola, quæ habetur apud *A. Gellium*, Lib. V. C. 4. *Apud sigillaria, forte in Libraria, ego & Julius Paulus, vir memoria nostra doctissimus, consederamus; atque ibi expositi erant Annales Fabii, bonæ atque sinceræ vetustatis libri, quos venditor sine mendis esse contendebat. Grammaticus autem quispiam de nobilioribus, ab emtore ad spectandos libros adhibitus, reperisse unum in libro mendum dicebat; sed contra Librarius in quodvis pignus vocabat, ni in una nuspiam littera delictum esset* &c. Quin & magna pecunia a litterarum studiosis conducebantur libri emendati ab eru-

eruditis Grammaticis, si quid difficultatis occurreret. Exemplum ejus rei suppeditat idem *Gellius* Lib. XVIII. c. 5. Antonius Julianus contendebat scripsisse *Ennium*, in quodam versu *quadrupes eques*, non *equus*; quod probabat non tantum *Virgilii* & *Lucilii* locis, sed etiam vetusto codice, de quo ita loquitur: *Librum summæ atque reverendæ vetustatis, quem fere constabat Lampadionis manu emendatum, studio pretioque multo, unius versus inspiciendi causa conduxi, &* eques, *non* equus, *scriptum in eo versu inveni.*

23. Hæc cum ita sint, nemo, qui non sit in Veterum lectione plane hospes, negare sustinuerit, posse in eorum Scriptis superesse menda, imo permulta re vera etiamnum iis inesse; ac proinde Antiquitatis studiosis utilissimam eam esse Criticæ partem, quæ de emendatione agit. Aliorum, qui nihil legunt præter Systemata Theologica, aut ejusmodi libros, & de hisce rebus ex præconceptis temere opinionibus judicare audent, suffragia nihil moror. Neque illi hæc legent, neque nos eorum Scripta evolvemus; sed Juventuti, quæ ab illis decipi potest, succurrendum judicavimus.

CAPUT III.

De Mendis ex imperitia Dictantis ortis; 1. quod litterarum ductus non adsequeretur.

1. QUÆ antea diximus de variis rationibus, quibus menda nasci potuerunt, ea nunc sunt exemplis illustranda; qua quidem in re, nobis facilius esset modum excedere, quam intra modum manere; si vellemus exempla congerere e Scriptis Criticorum superioris aut hujus sæculi, apud quos innumera omnium generum exstant. Sed hanc nobis legem imposuimus, ut fere ubique aut antiquiora dumtaxat, aut a nobis animadversa proferamus, & paucis contenti simus. Antiqua exempla non modo probabunt quod volumus, sed & auctoritate eorum a quibus ea accipiemus, iis, qui quam maxime κωνειάζοντες nihil tamen nisi antiquitatem crepant, os occludent. In nostris vero, si peccemus, veniа digniores erimus, quia conjecturas tantum proferre nos profitemur. Forte (nam & hoc monendum) contigisse, posset, ut conjecturæ hæ nostræ ab aliis Criticis essent interdum occupatæ; sicut accidit sæpe viris eruditis, ex quo Critica colitur, ut similia inscii potulerint. Neque enim semper plures editio-

tiones consulere potuimus, aut omnes Criticorum commentarios evolvimus, aut inspicere etiam licuit, vel omnium olim lectorum recordamur. Itaque si quid hic occurrat ab alio præceptum, non minus nostrum est; quam ejus qui præcepit, quicumque sit. Si quis tamen felicioris forte conjecturæ gloriolam alii tribuere malit, id æquo animo feremus, & nobis occinemus illud Homericum.

Τέτλαθι δὴ κραδίη, καὶ κύντερον ἄλλο ποτ' ἔτλης.

Cum vero ab initio hujus Opusculi Linguas Latinam, Græcam & Hebraïcam conjunxerimus, ex tribus illis Linguis exempla passim petemus. Sequemur autem ordinem, quem antea Cap. I. in originibus mendorum adsignandis observavimus; incipiemusque proinde a mendis, quæ ex vitio *Dictantis* orta sunt.

2. I. Cum nec omnes Librarii, aut quicumque exemplar, ex quo dictabatur Opus quodpiam, scripserant, satis eleganter litteras pingerent, & vetustas ductus earum partim delere potuisset; non mirum est, si qui dictabat interdum male legeret, & perperam quidpiam efferret. Tria ejusmodi erroris exempla proferemus, ex Præfatione *C. Plinii Secundi*, in Historiam Naturalem; quamvis possent etiam tribui auri *Scribentis*, fateor enim persæpe non unam posse esse unius mendi originem. At nobis satis est, in re ejusmodi,

di,

di, si ea menda, non sine verisimilitudine, ex priore fonte manare potuisse judicentur. Quod & de ceteris exemplis postea proferendis, semel dictum esse volumus.

3. In (*) Parisiensi Editione, aliam enim, cum primum hæc scripsimus, non inspexeramus, ita loquitur *Plinius*, de suis collectaneis: *Viginti millia rerum dignarum cura—ex lectione voluminum circiter duum millium, quorum pauca admodum studiosi adtingunt, propter secretum materiæ, ex exquisitis auctoribus centum, inclusimus triginta sex voluminibus*, ABJECTIS *rebus plurimis, quas aut ignoraverant priores, aut postea invenerat vita.* An ergo *Plinius* quæcumque priores ignoraverant, aut quæ vita invenerat, post illorum ætatem, *abjecit;* ut nihil prorsus diceret, nisi quod ante ipsum litteris mandatum esset? An timuisset sibi vitio verti, si quid scriberet, quod in priorum monumentis dudum non legeretur; cum id laudari soleat in omnibus Scriptoribus, & maximopere omnes facere nitantur? Non opinor, imo vero contrarium liquet ex hoc opere, ubi innumera (†) suo ævo reperta memorat, quæ a nemine forte umquam scripta erant. Itaque lege ADJECTIS, atque intellige eum *adjecisse* iis, quæ antea scriptæ fuerant, *res plurimas, quas aut ignoraverant priores, aut postea invenerat vita.* (‡) Forte dictantem adfinis figura B & D in

(*) *Ann.* 1685. *in usum Delphini.* † *Scripsit sine dubio primus, qua habet Lib.* XVIII. *C.* 20. *De Treverico agro*

(‡) *Vide hujus ipsius Cap.* §. 12. *unde liquet mendum esse Editionis Harduinianæ.*

D in litteris Romanis decepit, quæ, ductu interiore litteræ B deleto, non multum abit a figura τῦ D.

4. In sequentibus verbis mendum etiam esse videtur, haud multo minus manifestum: *Nec dubitamus*, inquit, *multa esse, quæ nos præterierint, Homines enim sumus, & occupati officiis, subcisivisque temporibus ista curamus, id est, nocturnis, ne quis vestrûm putet* HIS *cessatum horis. Dies vobis impendimus, cum somno valetudinem computamus.* Sic in MS. legerat *Jac. Dalechampius*, sic edidit *Joan. Harduinus*. Frigidum omnino est illud: *nequis vestrûm putet his cessatum horis;* legendumque prorsus videtur SUIS, ita ut *Plinius* hoc velit: nequis vestrûm putet, ut hæc scriberem, me cessasse ab officio, quod *suis horis* a me exspectare potuit, scitote me nocturno tempore hæc scripsisse. *Plinius* ita tempus suum descripserat, ut nec amici queri possent *suas horas*, quas, nempe, officiis ipsis exhibendis impendere eum oportebat, in studiis ab eo collocari. *Horæ* illæ, quæ hic spectantur, erant hora, exempli gratia, salutandorum Cæsaris & magistratuum, & hora qua caussæ dicebantur, de quibus *Martialis* Epig. Lib. IV. Ep. 8. ubi curas totius diei describit:

Prima salutantes, atque altera distinet hora,
Exercet raucos tertia caussidicos.

Vide *Plinium* juniorem in Ep. V. Lib. III. ubi de

de vita avunculi sui, quæ Epistola mire hæc ejus verba illustrat.

5. Est in eadem præfatione tertius locus, in quem mendum irrepsit, ut videtur, eodem modo; idque eo facilius, quod Librarii vocem non adsequerentur, ubi ita *Plinius*, de historia a se scripta: *Nos quidem omnes, patrem, te, fratremque diximus, opere justo; temporum nostrorum historiam orsi, a fine Aufidii Bassi. Ubi sit ea quæres? Jam pridem peracta* SANCITUR. Conjecit nuperus editor Plinii *Harduinus*, *sarcitur*, quod interpretatur: *revocatur*, *retractatur*, *adcuratius elimatur*. Certe is videtur esse oportere sensus *Plinii*; sed *sarcire* hoc non significat. Malim SARRITUR, voce petita e re rustica, & quæ significat sarculo noxias aut inutiles herbas evellere; ita ut velit *Plinius*, se perfecisse quidem historiam, sed eam veluti *sarriendam*, hoc est, inutilibus aut falsis circumstantiis liberandam. De *sarritione* ipse multis egit Lib. XVIII. Capp. 21. & 26. Novam fateor esse metaphoram, sed similes passim, & audaciores etiam in *Plinio* leguntur.

6. Ut exempla nonnulla e Græcis adferamus, mihi videtur locus *Platonis*, initio Phædri, eodem modo corruptus, quod litteræ in media voce dictantis oculos fugerint. Postquam Socrates explicuit fabulam, de Orithyia a Borea rapta, quasi septemtrionalis venti impulsu delapsa & mortua esset, subjicit: ἐγὼ δὲ, ὦ φαῖδρε, ἄλλως μὲν τὰ τοιαῦτα χαρίεντα ἡγου-

ἡγοῦμαι. λίαν δὲ δεινοῦ καὶ ἐπιπόνου, καὶ οὐ πάνυ εὐτυχοῦς ἀνδρὸς, κατ' ἄλλο μὲν οὐδὲν, ὅτι δὲ αὐτῷ ἀνάγκη μετὰ τοῦτο τὸ τῶν Ἱπποκενταύρων εἶδος ἐπανορθοῦσθαι, καὶ αὖθις τὸ τῆς Χιμαίρας. καὶ ἐπιῤῥεῖ δὲ ὄχλος τοιούτων Γοργόνων καὶ Πηγάσων καὶ ἄλλων ἀμηχάνων πλήθη τε καὶ ἀτοπίαι τερατολόγων τινῶν φύσεων. αἷς εἴ τις ἀπιστῶν προσβιβᾷ κατὰ τὸ εἰκὸς ἕκαστον, ἅτε ΑΓΡΟΙΚΩι τινὶ σοφίᾳ χρώμενος, πολλῆς αὐτῷ χολῆς δεήσει: *ego autem, ô Phædre, ingenioſa quidem illa exiſtimo, ſed hominis acerrimi & laboris patientiſſimi, nec valde felicis: non alia de cauſa, quam quod ei poſtea neceſſe ſit formam Centaurorum, ut & Chimæræ, emendare. Confluit & turba ejusmodi Gorgonum & Pegaſorum, & aliarum, quæ eſſe nequeunt cum multitudine, tum abſurditate, monſtroſarum naturarum. Quibus ſi quis non credens diligentiam adhibeat, ut ſingula, quemadmodum par eſt, interpretetur,* RUSTICA *quapiam ſapientia uſus, otio nimium indigebit.* Neminem eſſe puto, qui intelligat cui uſui ſit *ruſtica ſapientia*, ad inveniendum fabularum latentem ſenſum, & abſurdas narrationes ad rectam rationem ac veriſimilitudinem arguta interpretatione revocandas. Certe Stoïci aliique Philoſophi, qui talia adgreſſi ſunt, non verebantur ne propterea rus redolerent. *Plato* ipſe aliquando idem factitat, & antea hæc interpretamenta χαρίεντα vocat, hoc eſt, ingenioſa & ſcita. Contra ἄγροικος *illepidum & parum ſcitum* ſonat. Sed legendum ΑΓΡΕΥΤΙΚΗι τινὶ σοφίᾳ, *venato-*

ria quadam peritia; qua, nimirum, vir ſagax evanida veri veſtigia ſequutus id a fictionibus poëticis acute ſecernat. Tralatitio ſenſu ἀγρεύειν Græce & *venari* Latine ſignificant diligenter & ſagaciter quærere, ut quævis Lexica docebunt. Eodem etiam tralatitio ſignificatu, non raro occurrunt, apud ipſum *Platonem*, & *Xenophontem*, θηρᾶν & θηρεύειν, quæ proprie ſonant *venari*. *Cicero* ait *phyſicum* eſſe *venatorum*, *ſpeculatoremque naturæ*. Ἀγρευτικὸς in vetere Onomaſtico vertitur *captioſus*, hoc eſt, capiendi cupidus & peritus; quo factum ut *Euſtathius* Dianam vocet (*) ἀγρευτικὴν, quemadmodum obſervavit *Henr. Stephanus*, qui nullum aliud exemplum vocis adfert. Vox eſt, fateor, paullo rarior, ſed analogicam eſſe ἀπὸ τοῦ ἀγρευτοῦ, *a venatore*, nemo negarit; & ideo quia rara eſt, deletis mediis litteris, a dictante legi non potuit, eſtque in aliam abſonam mutata. Ea tamen etiam utitur *Scholiaſtes Pindari*, ad Pyth. Od. IX. ubi ἀγροτέραν interpretatur τὴν θηρευτικὴν καὶ ἀγρευτικὴν, vocibus proſæ Scriptorum, cum ἀγροτέρα ſit tantum Poëtarum.

7. Inſignem locum *Theophraſti* in Charact. Cap. III. de Adulatione, omiſſa in medio litterula corruptum, emendabimus, ubi deſcribens adulatorem: *Jam vero*, inquit interprete *Caſaubono*, *ſi aliquid dicat ille* (cui adu-

(*) *Ed. Rom. pag. MCCXLVII. l. 8.*

adulator vult blandiri) *silentium omnibus imperare*, καὶ ἐπαινέσαι τοῦ ἀκούοντα, *& laudare invitum.* Quod frigidum est, & locum hic non habet, quo factum ut *Casaubonus* suspicatus sit legendum ἀκούοντος *audiente*, verteritque *in os laudare.* At legendum ἀκίοντα, *tacentem.* Non modo silentium imponit aliis, si loqui velit, & loquutum laudat adulator; sed etiam non loquutum, quasi silentium illud esset prudentiæ indicium. Vox ἀκέων eo sensu frequens est apud *Homerum.* Ejusmodi adulationis exemplum accipe ex *Ovidio*, Ponticorum Lib. II. El. 5. ubi ita Germanico adulatur:

Dumque silens adstat, status est vultusque diserti,
Spemque decens, doctæ vocis, amictus habet.
Mox, ubi pulsa mora est, atque os cæleste loquutum,
Hoc Superos jures more solere loqui.

Optimos Scriptores, etiam in prosa interdum Homericas voces usurpare notum est; vel ex indice *Xenophontis*, ab *Æmilio Porto* confecto, & iis qui *Platonem* legerunt.

8. Alterum locum ejusdem Scriptoris emendabimus, in Charactere τοῦ ἀρέσκου, hoc est, hominis qui urbanitate, & cultus; vitæque elegantia omnibus placere nititur. Mendum inde ortum, quod initium vocis, aut non satis eleganter scriptæ, aut vetustate fugientis

oculos, adſequutus non ſit qui hunc libellum dictabat. Ait ergo *Theophraſtus*, Cap. VI. ejusmodi hominem *e longinquiore ſpatio ſalutare & virum adpellare præſtantiſſimum;* tum ſubdit καὶ θαυμάσαι ἱκανῶς ἀμφοτέραις ταῖς χερσὶ μὴ ἀφιέναι, quod vertit *Caſaubonus: fortunamque ejus admirari ſoleat, & utraque manu prehendens non dimittat.* Sed de *fortuna* & *prehenſione* nihil *Theophraſtus*, nec vocem ἱκανῶς expreſſit *Caſaubonus.* Senſum tamen partim vidit. At legere debuit: καὶ ἀσπάσας ἱκανῶς ἀμφοτέραις ταῖς χερσὶ μὴ ἀφιέναι, *& complexus diu utraque manu, nondum dimittat.* Hanc noſtram emendationem iterum *Homerus* confirmabit. Sic ille Odyſſ. γ. verſ. 35. de Neſtore & Pyliis, hoſpites Telemachum & Mentorem excipientibus:

> Οἱ δ' ὡς οὖν ξείνους ἴδον, ἀθρόοι ἦλθον ἅπαντες,
> Χερσίν τ' ἠσπάζοντο, καὶ ἑδριάασθαι ἄνωγον.

Illi igitur, ut viderunt hoſpites, confertim omnes venerunt, manibus vero amplexabantur & jubebant ſedere. Docet *Euſtathius* idem eſſe ac περιπλέκεσθαι, *circumfundere brachiis.*

9. Hiſce exemplis, e Latinis Græcisque Scriptoribus, Hebraïca nonnulla, prout pollicitus ſum, adjiciam. Deut. XXXIII, 23. Moſes ita Nephthalin adloquitur: O *Nephthalîs,*

lis, qui fatur es favore, plenus benedictione Jehovæ, occasum & meridiem (ים ודרום jam vedarom) *possíde.* At Nephthalitæ obtinuerunt agros in feptemtrionali Chananææ tractu fitos, nec In ejus tractus occidentali parte, nam eam habuerunt Aferitæ. Viri docti ita interpretantur, Nephthalitas habuiffe agros ad occafum & meridiem fpectantes; fi comparetur eorum fitus cum fitu urbis, quam Danitæ nonnulli ad Jordanis fontes occuparant. Danitis autem Mofes, in proxime præcedentibus verbis, bene adprecatus erat. Si omnis Tribus Danitica iis fedibus confediffet, poffet hæc interpretatio ferri; fed perpauci illi Danitæ a Mofe illic non refpiciuntur, ut oftendimus ad eum locum. Itaque legendum videtur, non, ut eft in noftris Codicibus, ים ודרום fed ים מרום jam merom, *mare Merom*, hoc eft, lacus qui ita vocabatur, & cinctus maxima ex parte fuit Nephthalitarum agris. Vide quæ illic notavimus. Facillime potuit וד mifceri cum מ, fi ductus litterarum minus adcurati erant. Fateor, in Affyriaca, feu Judaïca Scriptura, majorem effe ductuum fimilitudinem, quam in Samaritica five Phœnicia; fed in hac etiam litteræ, minus bene fcriptæ, præfertim in nomine proprio, facile potuerunt legentem fallere; & poffet fieri ut Samaritarum Critici ex Judaïco Codice fuum emendaffent.

10. Ad eamdem mendorum claffem referri poffunt multa nomina propria Hebraïca, quæ in verfione LXX. Intt. male fcribuntur; cum non ipfis Interpretibus, qui legere poterant

Hebraïce, sed Græcis Librariis solis tribui queant. Sæpe hac de re queritur *Origenes*, sæpe *Hieronymus*. Cum, nempe, nomina propria minus claris ductibus essent exarata, nec a Græcis Librariis legi possent, ea mirum in modum mutarunt. Non possunt enim mendi suspecti esse Hebraïci Codices, qui semper eodem modo habent ea nomina scripta, & ut debent scribi ex ingenio Linguæ Hebraïcæ. Vide *Origenis* loca adlata superioris Cap. §. 15. Illustriora duo nomina satis erit protulisse, nam ex minus notis innumera possunt exempla colligi, ut sciunt omnes, qui varias lectiones Versionis LXX. Viralis & *Josephi* inspexerunt. Josua, qui dicitur, in Judaïcis & Samariticis exemplaribus, *filius* נון *nun*, à LXX. Intt. constanter vocatur *filius* ναυῆ. Sed omnino videntur scripsisse ΝΑΥΝ, cujus vocis cum posterius N non satis adcurate pictum esset, mutatum in H a Librariis; quod mendum cum in aliquot antiquissima exemplaria, Alexandrinæ forte Bibliothecæ, admissum esset, per reliqua omnia recentiora propagatum est.

11. Nec mihi possum persuadere Prophetam חבקוק *hhabakkouk*, dictum a Linguæ Hebraïcæ peritis ἀμβακοὺμ, quemadmodum vocatur in Codicibus LXX. Intt. Scripserant omnino illi ΑΒΒΑΚΚΟΥΚ, sed tam barbarum nomen, forte nec sine litura scriptum in Archetypo, aut non satis eleganter, non adsequutus Librarius legit ΑΜΒΑΚΟΥΜ. Sic nomen proprium ΑΒΙΛΙΟΣ, secundi Alexan-

Alexandriæ Episcopi, mutatum in MILIQC, ut observat *Joan. Bap. Cotelerius* in Constitut. Apost. Lib. VII. c. 46. *num.* 21. in Ed. Amstelodamensi. Si invertatur, nempe, B, ut sinister ductus fiat superior, & deleantur aliquantum hemicyclorum mediæ partes, fit M. Eamdem litteram facies, si K uno atque altero ductu augeas.

12. Cum jam ad Typothetam missa essent superiora, inspexi in Bibliopolio Editionem Dalecampianam *in* 8. ut vocant, deinde & majorem *in folio*, & vidi recte in ea scriptum esse, in loco primo *Plinii* antea adlato, *adjectis*. Itaque *abjectis* mendum erit aut Editoris, aut Typothetæ Parisiensis, quod tamen in Erratis omissum. Nihilominus scripta mutare nolui, ne in iterata quidem Editione; quod exemplum non multo minus adpositum sit, ad ostendendum errare posse. Librarium, dum male legit. Quidni enim contigerit Librario, quod viro erudito, *Joanni Harduino*, contigit? Præterea hinc discet Lector non esse semper elegantibus & ornatis editionibus credendum; sed si quid certo scire velimus, exemplarium ἀντιβολὴν esse instituendam.

CAPUT IV.

De Mendis ex imperitia Dictantis ortis: 2. quod adfines figura litteras, ductusque similes miscuerit.

1. Dictantem fallere potuit, ut modo videbamus, ductuum & litterarum adfinitas; neque hoc tantum factum in nominibus propriis Linguæ Librariis ignotæ, qualia proferebamus, sed & in notiore Lingua, vocibusque frequentissimis, cujus rei exempla passim suppeditant Critici. Conferant studiosi harum rerum Glossaria Latino-Græcum, & Græco-Latinum *Henr. Stephani*, postea a *Bon. Vulcanio* & *Car. Labbæo* edita, innumeraque exempla in iis ejusmodi hallucinationum invenient. Nos pauca ex iis quæ observavimus, atque ex optimis Scriptoribus, omissis alienis, proferemus. Sed & subinde conjecturas nostras ex Glossariis illis confirmabimus; quia in iis menda manifestiora sunt, cum ob ordinem *Alphabethicum*, tum etiam ob additam interpretationem Græcam, aut Latinam. Quod ante nos factum postea vidimus a *Joan. Passeratio*, libro *de Litterarum cognatione & permutatione.*

2. Adfinis est figura litterarum N & M, præsertim si scribentis incuria aut pennæ errore superior pars dextri ductus 𝔉 N aliquantum inflectatur ad inferiorem, aut simi-

le quid accidat. Ideo aliquando mistæ sunt. *Glossæ* Veteres: *Capreus*, *rimus* (lege *prinus*, aut *rinus*, hoc est, *caprinus*, repetita ex antecedente voce syllaba *ca*) αἴγιος. Infra: *caprina*, αἴγιον, αἴγεια. In iisdem *Glossis*, aliisque Veteribus libris, est *collimare* στοχάζεται, quæ vox suspecta est nonnulls; qui putant ubique scribendum *collineare*, a *linea*, quod in *Glossis* proxime sequitur. At alii volunt dici *collimare*, quod id fiat *limis* oculis. Prius defenditur loco *Q. Claudii Quadrigarii*, apud *A. Gellium* Lib. IX, 1. quod probat *J. F. Gronovius* in notis ad locum & *Chr. Becmannus*, in Origin. Linguæ Latinæ; posterius placet *J. G. Vossio*, in Etymologico. Alterutra opinio erit vera, hinc sequetur N pro M, aut M pro N multis in locis scriptum fuisse. Sic *Livius* Lib. II. c. 58. ubi describit contumaciam exercitus *Ap. Claudio* ægre parentis, quod hic se plebis Romanæ inimicum profiteretur: *Si citius agi vellet agmen, tardius sedulo incedere; si adhortator operis adesset, omnes sua sponte* MOTAM *remittere industriam.* Imo vero NOTAM, ita ut liquidum esset data opera, non natura, segnes esse, quod alioqui *nota esset eorum industria.* Sic *Nepos* in Cimone Cap. III. *Confestim* NOTÆ *ejus virtutis desiderium consequutum est.* Sic *Phædrus* Lib. I. Fab. IX. inducit passerem sic adloquentem leporem captum ab aquila:

— *ubi pernicitas*

NOTA, *inquit, illa eſt? Quid ita ceſſarunt pedes?*

(*) *Gaspar Scioppius*, cui debemus, ex parte diſpoſitionem hujusce Sectionis *Criticæ* noſtræ, animadvertit etiam in *Critica* ſua, ſæpe N & M miſceri.

3. Sed & alterum exemplum ex *Livio* addemus. Ita ille loquitur Lib. X. c. 25. *Inde nusquam ſtativa Romanis fuere; negabat* (Q. Fabius Conſul) *utile eſſe uno loco ſedere exercitum; itineribus, ac mutatione locorum,* NOBILIOREM, *ac ſalubriorem eſſe.* Scribo MOBILIOREM, hoc eſt, εὐκινητότερον, mutatione enim locorum non fit *nobilior* exercitus, ſed *mobilior*; quia adſuetus itineribus facilius movetur, quam qui in præſidiis torpeſcit. *Curtius* Lib. IV. c. 14. §. 16. ita loquentem Darium inducit: *noſtrum* mobile & *expeditum agmen eſt, illius præda grave.*

4. Viciſſim, apud *Salluſtium*, in Bello Catilinario Cap. XLIX. occurrit *mobilitas* pro *nobilitate*, ut ante nos animadvertit G. *Scioppius* in *Critica*. *Nonnulli*, ait Salluſtius, *equites Romani qui, præſidii cauſa, cum telis erant circa ædem Concordiæ, ſeu periculi magnitudine, ſeu animi* mobilitate *impulſi; quo ſtudium ſuum in Rempublicam clarius eſſet, egredienti ex Senatu Cæſari gladio minitabantur.* Poſtrema verba oſtendunt *nobilitate* veram eſſe lectionem. Ceteroqui *mobilitas animi*

(*) *Adi & Joan. Frid. Gronovium Obſerv. Lib. I. c. 15.*

mi inconſtantiam ſignificat, cujus incuſari non poterant hi equites; qui antea nec amici Cæſari, nec infenſi Reipublicæ fuerant. Igitur hic intelligenda ea animi adfectio, quæ nobiles viros deceret. Sic Medea, apud *Ovidium*, Metam. Lib. VII, 44. de Jaſone:

> —— *Sed non is vultus in illo,*
> *Non ea* nobilitas *animo eſt, ea gratia formæ.*
> *Ut timeam fraudem*, &c.

Idem Lib. 2. ex Ponto Elegiam II. ita orditur:

> *Maxime, qui tanti menſuram nominis imples,*
> *Et geminas animi* nobilitate *genus.*

Vide etiam ad locum *Salluſtii* quæ habeat vir doctiſſimus *Joſ. Waſſeus.*

5. Quod ſi M & N miſcentur, multo facilius M & IN vel NI, confundi potuerunt, quod revera contigiſſe aliquot exempla oſtendent. *Gloſſæ* veteres habent: *Abſtenis*, νηφάλιος, ὁ ἀπέχων οἴνου. Primum, pro *Abſtèmius* ſcriptum *Abſtemis*, ut eſt in Cod. S. Germani, deinde *Abſtenis*. *Livius* Lib. I. c. 29. ubi deſcribit qua ratione Romanorum Rex Tullus Albanos Romam tranſtulerit, poſt ſupplicium de *Mettio Suffetio* ſumtum, dum Albanus exercitus inermis ab Romanis armatis cingeretur: *Inter hæc*, inquit in Gronoviana Editione, *jam præmiſſi A L B A N I erant*

erant equites qui multitudinem traducerent Romam. Legiones deinde ductæ, ad diruendam urbem. Non ea erat stultitia Tulli, ut Albanos equites mitteret, ad delendam suam ipsorum patriam, & suos invitos Romam ducendos. Intellige ergo equites Romanos, & lege ALBAM: quemadmodum postea animadverti habere alias Editiones. Certe *Dionysius Halicarnasseus* huic lectioni manifesto favet, hoc enim ipsum ita describit, Ant. Rom. Lib. III. p. 172. ΕΝ ᾧ δὲ ταῦτα ἐγένετο χρόνῳ, Μάρκος Ὁράτιος ὁ προεσταλμένος μετὰ τῶν ἐπιλέκτων ἐπὶ τὴν καθαίρεσιν τῆς Ἄλβας, ταχέως διανύσας τὴν ὁδὸν καὶ καταλαβὼν πύλας τε ἀκλείστους καὶ τεῖχος ἀφύλακτον εὐπετῶς γίνεται τῆς πόλεως κύριος: *inter hæc M. Horatius præmissus cum delectis, ad diruendam Albam, celeriter confecto itinere, portas patentes & incustodita mœnia occupat, facileque urbe potitur.*

6. Plane mihi persuasi *Lactantii* Lib. II. in præfatione, pro IN positum esse M. *Gestio enim*, inquit, *Constantine Imp. convictis* MANIBUS, *& hominum impia vanitate detecta, singularis Dei adserere majestatem.* Nam legendum omnino videtur INANIBUS, nempe, *Diis*, qui rectius opponuntur *singulari Deo*, quam *manes.*; etsi non diffiteor *Lactantium* ostendisse Deos Ethnicorum esse *manes*, id est, homines mortuos.

7. Aperiam hic suspicionem de loco celebri *Terentii*, quem similiter corruptum opinor. Is est in Phormione Act. II. S. I. vers. 75. Demipho, auditis filii nuptiis se absente factis, stomachans inducitur hisce verbis:

— *non*

——— *non, non sic futurum est, non potest.*
Egone illam cum illo ut patiar nuptam unum diem?
Nihil suave MERITUM *est.*

Adi, si libet, Interpretes frustra in hisce postremis verbis insudantes; tum vero cum iis quæ legeris confer hanc nostram conjecturam: *Nihil suave* NI CITUM *est*, hoc est, ut beneficium suave non est, nisi cito fiat: sic nec ultio grata est, nisi cita sit. Hæc egregie concordant cum superioribus, in quibus Demipho negat se vel unum diem passurum filio nuptam esse Phanium; habentque aliquid παροιμιῶδες, quod Græce non male dixeris: ἡδὺ μηδὲν, εἰ μὴ ταχύ.

8. Græci Librarii similia frequenter peccarunt, ut viri docti ostenderunt. Unum atque alterum exemplum proferam, & prius quidem ex *Arriano* Lib. VI. p. 132. Edit. *Henr. Stephani.* Sic loquitur de temeritate Alexandri: ὑπὸ μένους τε τοῦ ἐν ταῖς μάχαις, καὶ τοῦ ἔρωτος τῆς δόξης, καθάπερ εἰ ἌΛΛΗΣ τινὸς, ἐξηττώμενος, οὐ καρτερὸς ἦν ἀπέχεσθαι τῶν κινδύνων: *fortitudini in præliis & amori gloriæ, tamquam alii cuidam, temperare nescius non poterat abstinere a periculis.* Manifestum quidem mendum est, nam ἄλλη nihil hoc in loco sonat; sed quid scripserit *Arrianus* non ita liquet. Attamen scribendum crediderim ΟΛΚΗΣ, hoc est, *adtractioni*, quæ dicitur

* de

(*) de vi quadam, qua, veluti occulto pondere, trahimur ad ea quæ ſunt indoli noſtræ conſentanea. Sic voce ὁλκὸς uſus eſt *Plato* Reip. Lib. VII. p. 521. Ed. *Stephani*: μάθημα ψυχῆς ὁλκὸν ἀπὸ τοῦ γιγνομένου ἐπὶ τὸ ὄν: *diſciplinam animi* pondus, *quo retrahitur ab eo quod fit ad id quod eſt.* Primum K reſecto dextro cornu viſum eſt eſſe, Λ, deinde cum ὄλκης nihil ſignificaret, mutatum in ἄλκης, quæ Græca quidem vox eſt, ſed hoc in loco ſenſu caret. Hiſce editis, *Grunnius*, *Arriani* editor, contumelioſe me invaſit, ob tentatam hujus loci emendationem; quia *Suidas*, qui eum, omiſſo nomine Scriptoris, protulit, habet οἱ ἄλκης τινὸς ἡδονῆς ἡττώμενοι *ut ii qui alia quapiam voluptate victi ſunt.* Quæ lectio ſi melior judicaretur, non eſſet quod meæ me puderet conjecturæ, quæ eſt propior lectioni omnium MSS. nec ſenſum minus commodum parit. In conjectura errare licet & labi, non in iis quæ pro imperio aliis imponuntur. Sed me defendit amicus, qui ſe *C. Veratium Philellenem* vocavit, & cujus Epiſtolam inſerui *Bibliothecæ Selectæ* Vol. IX. nec conviciis, quæ repoſuit *Corocotta*, ut ſententiam mutem moveor.

9. Alterum erit ex Conſtitutionibus Apoſtolicis Lib. II. c. 20. ubi de officio Epiſcopi, inter alia habetur, τὸ κατεαγμένον ἐν ἁμαρτίαις εἰς χωλείαν ὁδοῦ ΕΠΙΔΕΝΝΩΝ, διὰ παρακλητικῆς νουθεσίας, vertit *Joan. Bap.* Cotele-

(*) *Vide Henr. Stephanum, ad hanc vocem, in Theſauro.*

telerius: peccatis fractum, ut in via claudicet, vinciens per exhortationem consolatoriam. Attamen in indice, retinuit eam vocem, quæ Græca non est, & quæ sine dubio est pro ΕΠΙΔΕΣΜΩΝ, *ligans.* Sic in loco Ezechielis XXXIV. qui adfertur ejusdem libri Cap. XVIII. συντετριμμένον οὐ κατεδήσατε, *fractam ovem non ligastis.* Sic & Cap. XLI. eadem de re: μὴ μόνον τέμνων ἢ καίων, ἢ ξηρὰ προσφέρων, ἀλλὰ καὶ ἐπιδεσμῶν, καὶ μοτῶν, καὶ ἐνιεὶς γλυκέα φάρμακα ἐπιλυτικά, καὶ καταβρέχων λόγοις παρακλητικοῖς: *non solum secans, aut urens, aut sicca & mordacia remedia adhibens; verum etiam adligans, & linamentum indens & immittens pharmaca lenia, & detergentia, ac irrigans verbis consolationis.*

10. Apud Hebræos, valde adfines sunt litteræ ב & כ, *beth* & *caph*, ג & נ, *gimel* & *nun*, ז & ו, *zajin* & *vau*, ד & ר *daleth* & *resch*, nec multum inter se differunt צ & ע, *tsade* & *hajin.* Itaque mirum esset numquam inter se a Librariis mistas. Certe sunt exempla cum in Judaïco, tum in Samaritico Pentateucho, ex quibus liquet Librarios sæpe eas confudisse. Sic Gen. X, 4. qui dicuntur in Judaïcis exemplaribus דודנים *dodanim*, in Samariticis, ut & 1 Paral. I, 7. dicuntur רודנים *rodanim*, quam posteriorem lectionem veram judicavit *Sam. Bochartus.* At nos priorem, non sine gravi ratione, prætulimus. Sic Gen. XLIX, 10. pro רגליו raglau, *pedibus ejus*; Samarita habet דגליו daglau *vexillis ejus*, quod me-

melius visum viro doctissimo *Jobo Ludolfo*; ut testatur in singulari Diatribe, quam de hoc loco edidit. Neque nos ab hac sententia abhorremus, quamvis ceteroqui Judaïcum Codicem Samaritico præferamus. Possent & alia plura exempla proferri, sed nos indicem variarum lectionum non scribimus, & adlata quod diximus satis confirmant. Quisquis talia avebit *Lud. Cappelli* Criticam Sacram adeat, quæ sat multa suppeditabit, per omnes litteras Alphabethi.

10. Potuissemus etiam in aliis Linguis similes alias inter se litteras conferre, ut fecit *Joan. Passeratius* in libro *de Litterarum inter se cognitione & permutatione*, quem sequutus est *Gasp. Scioppius*, in sua *Critica*; sed necesse esse non judicavimus, cum paucis exemplis res æque demonstretur ac pluribus, præterquam quod & alia in sequentibus adferentur,

---

CAPUT V.

De Mendis ex Dictantis negligentia ortis. 3. quod omiserit quæ erant inter eamdem vocem repetitam, aut in alio verborum situ.

1. DUM varia opuscula, quæ cum Gallice, tum Latine ab hisce viginti quinque pluribus annis edidi, ipse corrigerem; in

in speciminibus, quæ madida a prælo ad me adferebantur, sæpissime animadverti Typothetam omisisse quæ erant inter eamdem vocem interposita, si repeteretur in altero versu; aut etiam, sine ulla ejusmodi occasione, voces aliquot præteriisse. Non semel hoc in animum revocavit quæ legeram, apud viros eruditos, de omissionibus in Veterum monumentis, quas eodem modo contigisse credibile est. Qui dictabat, nimirum, interdum aliud agens, amotis oculis a libro ex quo dictabat, cum oculos denuo ad exemplar suum converteret, & incideret in vocem ad quam dictasse se sciebat, ab illa iterum incipiebat dictare, non animadvertens eam repeti, adeoque omittebat quidquid intercesserat. Poterant & innumera alia incidere, quæ, dum interpellarent Dictantis animum, faciebant ut quidpiam omitteret.

2. *Livius* Lib. X. c. 14. ubi describit acerrimum prælium a Romanis cum Samnitibus commissum; ait Q. Fabium Maximum Consulem, cum vidisset ne vim quidem Equitum quidquam profecisse, ratione grassandum esse ratum; itaque jussisse Scipionem legatum hastatos primæ legionis subtrahere ex acie, & ad montes proximos, quam posset occultissime, circumducere. In medio vero pugnæ ardore, *improvisa*, inquit, *ex montibus signa, clamorque sublatus non vero tantum metu terruere Samnitium animos.* Lego *non vero tantum* MOTOS *metu terruere Samnitium animos.* Hoc vult *Livius*, Samnites & adversus legiones, & adversus incitatas turmas im-

motos ſtetiſſe, quamvis vera eſſet metuendi cauſa; nec tantum timuiſſe, quantum falſo illo metu pauculorum haſtatorum. *Motos* videtur omiſſum, quia qui dictabat, animo non ſatis adtento, aut errantibus oculis, hanc vocem miſcuit cum ſequente *metu*. At ſenſus eam, aut ſimilem poſtulat; nam frigidum eſt dicere ſigna Romana in montibus proſpecta terruiſſe Samnites, *non tantum vero*, ſed etiam falſo, *metu*. Quis credat *Livium*, Scriptorem nequaquam languentem aut frigidum, præſertim in pugnarum deſcriptionibus, ita loquutum? Profecto hoc noluit, ſed Samnitium animos non uſque adeo motos fuiſſe ſignis infeſtis legionum, aut equeſtri procella, qua eorum ordines turbare conatus erat Fabius; quibus non ſine ratione terreri potuiſſent; quam falſo illo metu, quem pauci haſtati iis injecerunt. Hoc ſequentia oſtendunt: *nam & Fabius Decium collegam adpropinquare exclamavit, & pro ſe quiſque miles adeſſe alterum Conſulem, adeſſe legiones, gaudio alacres fremunt; errorque utilis Romanis oblatus fugæ, formidinisque Samnites implevit, MAXIME TERRITOS ne ab altero exercitu integro, intactoque feſſi opprimerentur.*

3. Omiſſionis inſigne exemplum proferemus ex *Theophraſti* Characteribus, e ſimilitudine duarum vocum ortæ, quam mirum eſt *Iſ. Caſaubonum* ſupplere non potuiſſe, cum ſit res facilis & clara. Locus eſt Cap. XV. in ἀναισθησίας charactere. Ὕοντος τοῦ Διὸς εἰπεῖν,

ἡδὺ

ἡδύ γε τῶν ἄστρων νομίζει, ὅτι δὴ καὶ οἱ ἄλλοι λέγουσι ** πίσσης: ad verbum: *pluente Jove, dicere* (solet) *suave astrorum putat, quia & alii dicunt ** pice.* Describit *Theophrastus* hominem, qui adeo vecors est, ut nesciat pæne quid dicat, & contraria iis quæ videt blateret, quasi deliraret, sicut antecedentia legenti liquebit. Igitur suppleverim: ἡδύ γε τῶν ἄστρων ΦΩΣ. ΚΑΙ ΝΥΚΤΑ ΑΙΘΡΙΑΝ νομίζειΝ, ΗΝΤΙΝΑ οἱ ἄλλοι λέγουσι ΜΕΛΑΝΤΕΡΑΝ πίσσης: *jucunda est astrorum lux; serenam noctem putare, quam alii dicunt pice atriorem.* Quatuor priora verba omissa videntur a dictante, qui vagantibus oculis miscuit vocem ΑΙΘΡΙΑΝ cum ΑΣΤΡΩΝ, & cum κἄλλοι dictasset ad vocem ἄστρων, transvolavit interjectas dictiones. Illis corruptis, cetera minus forte eleganti manu scripta facile posteriores exscriptores, cum sensus eos non juvaret, fefellerunt. *Valerius Flaccus* Lib. I, 617, 622. egregie describit *piceam noctem.* Eum vide.

4. Ut supplementi nostri singulas partes confirmemus, postquam vidimus mentionem fieri *pluentis Jovis*, facile est intelligere ei opponi serenum cœlum, & quidem, si de nocte sermo sit, ut est hic sine dubio, nisi astra interdiu fulgere putemus; ἡδύ γε ἄστρων, *jucundum astrorum* . . . . Quid tandem? Φῶς, *lumen*, nulla enim alia re stellæ jucundæ sunt. At qualem noctem esse oportet, ut lux astrorum fulgeat? Nimirum, αἰθρίαν,

ſerenam, nam αἴθριος Ζεὺς opponitur τῷ ὕοντι. *Theocritus* Idyll. IV.

> Χ' ὡ Ζεὺς ἄλλοκα μὲν πέλει αἴθριος, ἄλλοκα δ' ὕει.
>
> *Jupiter interdum ſerenus eſt, interdum vero pluit.*

Pro νομίζει ſcribere neceſſario oportet νομίζειν, ut εἰπεῖν, nam ſolet hæc omnia *Theophraſtus* infinitivo exprimere, ſubauditis vocibus δεινὸς, aut οἷος. Ἤντινα legimus, pro vocibus nihili ὅτι δὴ καὶ, ita poſtulante orationis ſerie.

Denique μελαντέραν ſupplevimus, ob vocem πίσσης, cum ex ipſa rei natura, tum quia Græci ita loqui ſolebant. Sic *Homerus* de paſtore tempeſtatem proſpectante, Iliad. Δ verſ. 275.

> Ὡς δ' ὅτ' ἀπὸ σκοπιῆς εἶδεν νέφος αἰπόλος ἀνὴρ
> Ἐρχόμενον κατὰ πόντον, ὑπὸ ζεφύροιο ἰωῆς,
> Τῷ δέ τ' ἄνευθεν ἐόντι μελάντερον, ἠΰτε πίσσα,
> Φαίνεται.

Quemadmodum e ſpecula videt nubem paſtor, venientem per mare a Zephyri flatu, eique ſtanti procul nigra ceu pix adparet, Sic loquuntur & Latini, ut *Ovidius*, in Ep. Leandri ad Heronem, verſ. 7.

Ipſa

Ipsa vides cœlum pice nigrius, *& freta ventis*
Turbida, perque cavas vix adeunda rates.

Alia exempla quærent, & invenient quibus vacabit.

5. Alterum etiam *Theophrasti* locum obiter supplebimus, e Cap. XXVIII. in fine characteris ὀψιμαθοῦς, ubi legimus: καὶ παλαίων, ἐν τῷ βαλανείῳ πυκνὰ τὴν ἕδραν στρέφειν. Legendum καὶ ὥσπερ παλαίων, *& quasi luctans, nates in balneo subinde vertit.* Luctando, nempe, necessario totum corpus contorquebant, atque hinc inde cum reliquo corpore nates στρέφειν; at in balneo nihil cogebat, & turpe erat. Absurde *Casaubonus*: *idem luctans & in balneo lavans nates subinde agitat indecenter.* Etenim nec senes luctabantur, nec qui luctabantur poterant a torquendis natibus abstinere.

6. Omissionis, ex repetitione earumdem vocum natæ, exemplum memorabile est in versione *Hieronymi* Jos. V, 6. *Per quadraginta annos itineris latissimæ solitudinis incircumcisus fuit, donec consumerentur, qui non audierant vocem Domini & quibus ante juraverat, ut non ostenderet iis* terram *lacte & melle manantem.* Omissum est post vocem terram: *quam juraverat Dominus patribus eorum dare nobis, terram;* ἣν ὤμοσε κύριος τοῖς πατράσιν αὐτῶν δοῦναι ἡμῖν γῆν: ארץ אשר נשבע יהוה לאבותם להת לני ארץ propter repetitionem, nimirum, vocis ארץ *terram.*

 7. Si-

7. Similem omiſſionem animadvertit *Hieronymus* Eſai. Cap XL, 7. in Verſione LXX. Intt. ubi is verſus, ob repetitionem earumdem vocum, excidit: יבש חציר נבל ציץ *exſiccatum eſt fœnum, cecidit flos, quia Spiritus Domini ſufflavit in eo. Vere fœnum eſt populus;* ſequitur enim iterum: יבש חציר נבל ציץ *exſiccatum eſt fœnum, cecidit flos* &c. ad quem locum ſic *Hieronymus*, col. 302. Ed. Pariſinæ Benedictinorum: *Hoc quod aſteriſcis notatur:* quia Spiritus Dei flavit in eo, vere fœnum eſt populus, aruit fœnum, cecidit flos, *ex Hebraico & Theodotionis editione additum eſt. Ex quo manifeſtum eſt; vel a* LXX. *prætermiſſum, vel paullatim Scriptorum vitio abolitum, dum prior* & ſequens verſus finitur in *flore.* Sed verba omiſſa non ſatis adcurate notavit: omiſſio enim orta eſt ex ſimili initio, non ex ſimili fine, ut animadvertent qui locum inſpicient. Hic mirari ſubit Complutenſium impudentiam, qui hunc verſum ſuppleverunt ex ingenio, ut paſſim. Abeſt etiam a Codicibus Romano & Alexandrino.

8. Sed & alteram omiſſionem idem notavit Jerem. Cap. XXX, 15. Sic habent verba Prophetæ, ex tranſlatione *Hieronymi.* 14. *Omnes amatores tui obliti ſunt tui, teque non quærent, plaga enim inimici percuſſi te, caſtigatione crudeli;* PROPTER *multitudinem iniquitatis tuæ, dura facta ſunt peccata* TUA. 15. *Quid clamas ſuper contritione tua? inſanabilis eſt dolor tuus;* PROPTER *multitudinem iniquitatis tuæ, dura facta ſunt peccata* TUA. In quæ verba ita ſcribit *Hieronymus*

nymus col. 673. *Quodque sequitur*: quid clamas super contritione tua, &c. *in LXX. non habetur; videlicet, quia secundo dicitur, propter multitudinem, &c. & qui scribebant a principio additum putaverunt.* Hinc discere est exemplaria Græca, quæ hunc versum habent, eum ex alia editione habere.

9 Eadem prorsus de causa, in ipso Textu Hebraïco, Jos. XXI, 36, & 37. in antiquis multis exemplaribus, deerant. Enumerantur illic asyla e variis Tribubus, & versus quidem 35. ita desinit: *urbes quatuor*, Hebraïce, ערים ארבע. Sequebatur vero, ut res ipsa ostendit, & liquet ex 1 Paral. VI, 78, 79. *Et de Tribu Ruben, Betser & ejus suburbana, & Jahtsa & ejus suburbana; Cademoth & suburbana ejus, Mephahath & suburbana ejus, urbes quatuor* ערים ארבע. Quarum duarum postremarum vocum repetitione, factum est ut Librarii versus 36. & 37. omiserint. Massora eos desideratos ostendit, in antiquis Codicibus, ut & *R. David Kimchi*; nec eos verterat olim *Hieronymus*, ut liquet ex antiquissimis ejus versionis exemplaribus. Attamen esse oportere locus Paralipomenon indicatus, & versio LXX. Intt. ostendunt, ne rem ipsam adtingam. At possunt esse loca hiulca, ab antiquissimis temporibus, simili de causa; quorum tamen hiatum deprehendere, aut supplere aliunde non licet.

10. Sic 1. Paral. XXIV, 6. in Chaldæo Interprete aliquot verba, propter repetitionem excidisse ad eum locum notavimus. Sed & in ipso contextu Hebraïco simile quid videri contigisse

tigisse ad 1 Reg. VII, 15. & 2 Par. IV, 16. observavimus. Quæ loca adibit Lector, si libeat, & quæ ad ea dixerimus videbit; neque enim hic repetere visum est.

CAPUT VI.

De Mendis ortis ex imperitia aut negligentia Dictantis; 4. quod male pronunciaret.

1. PRAVA Dictantis pronunciatio permulta Menda parere potuit, & revera peperit; quod multis rationibus contigit, quarum præcipuas aliquot hic indicasse satis erit. I. Dictantes sæpe miscebant vocales inter se & consonantes, ut cum Hebræis Grammaticis loquar, *ejusdem organi*. II. Fines vocum non satis distincte pronunciabant, nec a sequentibus satis dictando sejungebant; quo factum ut litteræ ultimæ, aut primæ vocum omitterentur, aut non satis clare a scribentibus audirentur; vel etiam separabant syllabas conjungendas. III. Adspirationes aliquando omittebantur, aut addebantur.

2. I. Tribus verbis hic dicendum est, in eorum gratiam qui Hebraïce nesciunt, non in Hebraïca tantum Lingua, sed & in reliquis omnibus, litteras posse in certa genera dividi, pro organis, quibus potissimum efferuntur. *Gutturales* dici possunt A, E, I, O, U, Y vocales, cum adspiratione H; *Labiales* sunt B, F, M, P, PH, V; *Palatinæ* C ante A &

& O, G, J, K, Q; *Dentales*, D, L, N, T & T H; *Linguales* R, S, Z, X, C ante E & I, & T ante I. Quemadmodum autem, apud Orientales, ſæpe miſcentur litteræ ejuſdem organi: idem etiam inter pronunciandum fit, apud alias Gentes, quamvis forte paullo infrequentius. Exempli cauſa, apud Latinos, ſæpe miſcebantur B, F, P & V. inter pronunciandum, ut cum ex MSS. veteribusque Editionibus, tum etiam ex mendis adparet. *Joan. Paſſeratius*, Profeſſor olim Regius eloquentiæ, in Academia Pariſienſi, vir elegantiſſimi ingenii, hæc & ſimilia anno 1606. oſtendit, in libello *de Litterarum inter ſe cognatione ac permutatione*; quem, niſi his iterum editis, videre non contigit. Multa etiam hanc in rem animadvertit *Gul. Canterus*, in Syntagm. *de Ratione emendandi Græcos auctores*, Antverpiæ anno 1571. iterum edito. Sed & varia hanc in rem habet *Gaſp. Scioppius*, in *Critica*.

3. Edidit, ut antea diximus, *Henr. Stephanus*, ad calcem ſui *Theſauri*, Gloſſaria; ex quibus atque *Iſidori* Gloſſis, in noſtrum uſum, multa exempla collegimus permutationis litterarum ſono adfinium, ſive *ejusdem organi*; ex quibus exemplis, paucula tantum proferemus. Primum quidem vocales, & diphthongi cum in Latinis, tum etiam potiſſimum in Græcis, paſſim miſcentur; quod facillimum fit unam pro altera, titubante lingua, efferre; aut, aure non ſatis adtenta, audire. Exempli gratia, A eſt pro A E, in his verbis: *Abaci*, *delfica*, μνηςήελον, ὡς Ἰσϐεινάλιον.

Legendum *Delphicæ* & μωνιστηρίν. (*) Nam *abaci* eſt in Genitivo, etiam apud *Juvenalem*, Sat. III. verſ. 206. ubi vide Scholiaſten. Eſt pro E, in his verbis: *Jantaculum*, ἀκρατισμὸς *Janto*, ἀκρατίζω. Eſt pro I. in *Inſtata*, *ſuperaria*, ἐπενδύτης, nam legendum *inſtita* ex Cod S. *Germani*; & in *Monator*, σημαντὴς, ubi idem Codex docet legendum *monitor*, ut & res ipſa. Eſt pro O, in *Deſpalat*, διαρπᾷ, pro *deſpoliat*. Eſt pro U, in *Pallatus*, μελανείμων, legendum enim *pullatus*. Similia, de ſingulis vocalibus & diphthongis Latinis, poſſemus proferre.

4. Non minor eſt confuſio in Græcis, imo major, quod ſoni trium vocalium, & plurium diphthongorum non multum, in Græca Lingua, diverſi eſſent. Η, nempe, Ι, & Υ, ſono valde erant adfinia; diphthongique ΑΙ, ΑΥ, ΕΙ, ΕΥ, ΗΥ, ΟΙ, & ΥΙ pæne idem ſonabant auribus parum adtentis, aut ſi minus diſtincte pronunciarentur. Hinc fit ut & inter ſe, & cum tribus memoratis litteris, in antiquiſſimis MSS. miſceantur ΑΙ ſæpe quoque confunditur cum Ε, non ſecus ac ΑΕ apud Latinos. Qui tractarunt Codices MSS. norunt veriſſimum eſſe quod dico. MS. Codex *Alexandrinus* Bibliorum, qui in Bibliotheca Regia Londinenſi ſervatur, & antiquiſſimus forte eſt omnium MSS. Codd. qui

(*) *Sic emendatum poſtea vidi a Joan. Meurſio in Lexico Græco-barbar. in voce* μινιστήριον.

qui exstant, aut certe inter antiquissimos, ejusmodi mendis passim laborat, ut testati sunt qui (*) Oxonii Librum Psalmorum; ex eo Codice, ediderunt. Sed & aliquot exempla ex Glossis sunt addenda.

5. H. frequentissime scribitur pro I. Sic *Abbatissa* vertitur Ἀρχιμανδρείτης, pro ἀρχιμανδρίτης, nam prius Cœnobii præfectum, vel Abbatem significat. *Circus* dicitur esse avis, μεταβληθείσης τῆς Σκύλλης τοῦ νίσου Μεγαρέων, *mutata Scylla Nisi* (legendum Νίσου) *Megarensium Regis*. Pro Υ similiter occurrit, ut *Asperserit* περισκλήσῃ, pro περισκλύσῃ: *Ad limina*, θηρωροὶ pro θυρωροί. I vice versa loco H legitur, ut *Præli*, λινοῦ, pro ληνοῦ: *Antruare*, σπιλῶσαι, pro σπηλῶσαι: *Nuptiles* (L. *Nuptiales*) γαμίλης, γαμήλιοι. Υ cum I miscent Grammatici, cum κύτος idem ac κῆτος esse censent. *Phavorinus*: Κῦτος, ὄγκος, χώρημα, βάθος, πλάτος, σῶμα: *moles*, *spatium*, *profunditas*, *latitudo*, *corpus*. Idem: Κῆτος ἀπὸ τοῦ κῆτος (lege κύτος) τὸ πλάτος. ὡς τὸ κύπελλον ἀπὸ τοῦ ἵστημι στῆλος καὶ στύλος. Adi & Etymologicum Magnum, in Ἁλμυρὸς, quod dicitur ἀπὸ τῆς ἅλμης pro ἀλμηρός. Vide quoque quæ habet in Ἅλυς, & in Ἄψυρτος. Hinc factum ut permulta menda, ex harum litterarum & diphthongorum mutatione orta, sint etiamnum in veteribus editionibus Venetis & Basileen-

(*) *Anno* 1678.

leenſibus Scriptorum Græcorum, quæ ex MSS. Codd. exſcriptæ ſunt. Editio *Joſephi* Frobeniana iis ſcatet, quæ & improvide in Genevenſes Editiones ſunt transfuſæ. Similia, in aliis, paſſim animadvertent ſtudioſi.

6. Plura harum mutationum exempla congeſſit vir doctus *J. Rod. Wetſtenius*, in Orationibus de Pronunciatione Linguæ Græcæ; ut vidi, cum ſuperiora jam eſſent ſcripta. Idem etiam multis oſtendit Diphthongorum eſſe frequentiſſimam confuſionem; quo fiet ut ne actum agamus, cum præſertim ſit e re noſtra ſi conſulatur; quoniam ea quæ dicta ſunt, de confuſione vocalium & diphthongorum, partim nituntur ea ſententia de illarum pronunciatione, quam propugnat vir eruditus. Addam hic tria exempla vocum ideo corruptarum. Sic *Galenus* Comment. I. in Lib. *Hippocratis* de natura Hominis, ad text. 41. T. III. Ed Charterianæ p. 125. obſervat pro ὀφείλει, *oportet*, *neceſſe eſt*, legi in aliis φιλεῖ, *ſolet*, quod ipſe interpretatur προσήκει. *Herodianus* Lib. I. c. 8 §. 11. poſtquam narravit Hemam urbem, in Alpibus ſitam, vacuam ac incenſam relictam ab incolis, eamque ingreſſos Maximini milites, addit, διανυκτερεύσαντες οὖν οἱ μὲν ἐν τῇ πόλει, ἐν ἀθύροις καὶ κοιναῖς πάντων οἰκίαις, οἱ δὲ ἐν τῷ πεδίῳ καὶ τὰ ἑξῆς: vertit *Politianus* in hunc modum: *cumque noctem exegiſſent partim intra patentes, communesque omnibus domos, partim in planitie* &c. Legendum κεναῖς, vertendumque *vacuas omnibus domos*. *Julianus* Imp. in Ep. ad Judæos,

dæos, quæ eſt XXV, ita loquitur de Jeroſolima: ἐμοῖς καμάτοις ἀνοικοδομήσας οἰκήσω: *meis laboribus refectam incolam*; imo vero οἰκίσω, *incolis inſtruam*, neque enim *Julianus* habitare cupiebat Jeroſolimæ, qui minime erat Judæus; nec Judæis ea in re gratificari volebat, niſi ut Chriſtianis mœrorum crearet.

7. Apud Orientales, litteræ, quæ *gutturales* dicuntur, & quas nonnulli ſuſpicati ſunt vocalium loco olim fuiſſe (quibus tamen non adſentior) paſſim etiam inter ſe miſcentur, ut docent Grammatici, ſine dubio ob ſoni adfinitatem. Idem oſtendunt de litteris *quieſcentibus*, quarum duæ ſunt etiam gutturales. Animadvertere hoc licet, non modo in Judaïco Codice, in quo eædem voces, non ſemper uno modo, ſcribuntur; ſed etiam ex Samaritici cum eo collatione. Exempli gratia, א & ה, in fine verborum *quieſcentes*, ſæpe miſcentur, ut ברה & ברא, פלה & פלא, קרה, & קרא & ſimilia. Sed & quæ ſcribuntur per א in Judaïco Codice, leguntur exarata per ה in Samaritico & viciſſim, imo etiam per ח & per ע. Non exigui eſt momenti hæc diligenter obſervare, in Linguis Orientalibus: quia ſæpe ex ea animadverſione pendet cognitio ſenſus locorum, qui fruſtra alioqui quæritur. Sic (*) oſtendimus ad Gen. XXXVI, 24. ex collatione Codicis Samaritici cum Hebraïco, הימים in eo loco debere legi *hemim*, non *hajjemim*, cum Samaritæ ha-

(*) *In Comment. Philologico.*

habeant אימים *emim*; quo poſito, nulla amplius eſt difficultas, in eo loco, qui omnes Interpretes exercitos habuit.

8. Indidem etiam intellexi, quod me fugerat cum primum ederem Commentarium in Exodum, & quod etiam fugit *Edm. Caſtellum*, virum doctiſſimum, quid ſentiant Samaritæ de coloribus lapillorum pectoralis Aharonis. Interpres Samariticus primum ordinem lapillorum his nominibus exprimit: סמוק סמק סממקמן *ſamok*, *ſamak*, *ſamakmak*, hoc eſt, *rubrum*, *rubicundiorem*, *rubicundiſſimum*; ſecundum vero hiſce: חכום חכם חכמכם, *hhachom*, *hhacham*, *hhachamcham*, quæ nomina quid ſignificarent tum demum vidi, cum in animum venit Samaritas pro אכם, quod, apud Chaldæos, ſonat *niger fuit*, dicere חכם, quod frequentiſſime א & ח confundant. Tertium ordinem vult *lutei* coloris fuiſſe, quartum ita exprimit עואר ואבר עברבר *havar & abar habarbar*, quod verbum idem eſt ac Chaldaïcum חור *hhour*, albus fuit, nam miſcentur ע & ח. Obſervandum, in hiſce vocibus, etiam confundi ע & א; & ו cum ב. De re ipſa alibi agemus.

9. Non multo minus miſcentur, in aliis Linguis, conſonantes ejusdem *organi* a Librariis, ob ſoni adfinitatem, quod videtur potiſſimum ortum ex parum adcurata dictantium pronunciatione, & quod exemplis eſt demonſtrandum. Sed ne, in re clara, æquo longiores ſimus, unius tantum *organi* conſonantes, inter ſe comparabimus. Diximus labiales eſſe B, F, M, P, PH, & V conſonan-

nantem; constat autem, innumeris exemplis, eas a Librariis permistas fuisse.

10. B loco M positum est, in voce *submanum*, in Glossis: Κεραυνοβόλιον ἀπὸ πρωὶ νυκτερινὸν, *fulgur submanum*. Dicebant Romani *summanum*. (*) *Plinius* auctor est a Romanis *fulmina diurna* tributa *Jovi*, *nocturna Summano*. Similia docet *Festus*, in *Provorsum*. Igitur vere (†) *Claud. Salmasius* emendandum censuit *summanum*. At Glossarum Scriptor, cum legisset *submanum*, credidit compositum esse ex *sub* & *mane*, perperam, unde ἀπὸ πρωὶ vertit.

11. Idem *Salmasius*, in Solinianis Exercitationibus, non semel animadvertit frequentissimum esse (§) Latinis Librariis M & B invicem permutare, in scribendo. Exempla autem hæc profert. Apud *Arnobium*, *formas* pro *Phorbas*; *Cumamum*, pro *Cubabo*; *Mascauda*, *bascauda*; μύρμηξ, βύρμηξ; μάσκα, βάσκα, quibus innumera alia similia esse ait.

12. Idem vir summus (‡) anidmadvertit quoque Librarios sæpe confundere B. cum P; quo intellecto, felicissime emendat *Justini*, locum Lib. XLIV. c. 1. de fluviis Hispaniæ: *plerique etiam divites auro, quod in* paludibus *vehunt*. Legit *balucibus*, quæ vox auri ramenta sonat, ut ostendit. Idem etiam sustulit, in hac ipsa voce, mendum apud *Martialem* Lib. XII. Epig. 57. ubi legitur:

Illinc

(*) *Lib. II. c. 53.* (†) *In Solin. pag. 804. Ed. Ultr.*

(§) *Pag. 284. & 923. utrobique Col. I.* (‡) *Pag. 196. col. I.*

Illinc paludis *malleator Hispanæ*
Tritum, nitenti fuste, verberat saxum.

Emendandum liquet *balucis*, ut jam, ante *Salmasium*, viderat *Adrian. Turnebus*. Sic quoque populi Thraciæ, qui *Herodoto Briantes* dicuntur, sunt *Plinio* & *Solino Priantes*. In *Glossis*: *Captura*, ἐμβολὴ, pro ἐμπολὴ, quod *lucrum* sonat. Simili de causa, *Galenus* in Comment. IV. Libri *Hippocratis* de articulis, text. 12. dubitat an calceamenti genus, cujus meminit, dicendum sit πηλοπατίδες vel πηλοβατίδες. Εἰ μὲν, inquit, διὰ τοῦ Π γράφοιτο πηλοπατίδες διὰ τὸ πατεῖν τὸν πηλὸν ὑπ' αὐτῶν, εἰ δὲ διὰ τοῦ Β πηλοβατίδες, ἐπειδὰν βαίνειν ἀσφαλῶς ἐν πηλῷ δυνατόν ἐστι τοῖς ὑποδεδεμένοις τοιοῦτον ὑπόδημα. Posterius videtur verius, certe Analogiæ convenientius est.

13. Nihil est frequentius (*) in MSS. quam confusio B & V. consonantis. Centies occurrit in Veteribus *Glossis*, ubi legas *Benditorem*, *Benenum*, *Berbenam*, *Berbicem*, *Bibium*, *Cabernum*, *Cabillationem*, *Ablatibum*, *Abum*, &c. Hinc emendandum viderunt viri docti locum, in *Isidori Glossis*, ubi ita legimus: *Nibita*, *aqua ex nubibus facta*. Manifesto legendum: *nivata*, *aqua ex nivibus facta*. Quin & B, pro U vocali, in prioribus illis Glossis, legitur. *Abetuarium*, ἐπίμετρον, pro *Au-*

(*) *Vide Jos. Scaligeri Conject. in Varron. p. 38. Ed. Paris. anni 1565.*

pro *Auctuarium.* Primum *c*, mutatum fuit in *e*, *avetuarium ;* deinde *Dictator* librarius, Vasconico more, pronuncians V instar B fecit *abetuarium*, ut sæpe ex uno mendo natum alterum. Hinc Veteres quidam Grammatici Latini seorsim scripserunt de B & V. ut docerent Librarios, in quibus syllabis occurrerent ; ut *Martyrius*, quem legi vult *Cassiodorus* a Monachis *Antiquariorum*, hoc est, Librariorum artem exculturis, Divin. Lect. Cap. XXX. ejusque Operis Epitomen habet in *Orthographiæ* Capp. V, VI, VII, VIII, Nec ipse omni errore vacat *Adamantius*, qui *balvam* vult scribi quod *balbam* scribimus, (ubi profert locum *Persii*, quem sic scribit *balva de nare loquutus*) &. *valbas*, quas *valvas* vocamus.

14. F pro PH frequenter occurrit, ut in *Glossis*, *Episonema*, *Filosofia*, &c. & P pro F, ut in iisdem : ξυωθεία, *pucatrix*, ubi legendum *fucatrix*, ut recte conjecit *Bon. Vulcanius ; sulpor vivum*, θεῖον ἄπυρον, id est, *sulfur vivum.* Sic & passim scribitur *triumphus* pro *triumfo*, quod est a θρίαμβος, ac proinde debet scribi *triumfus*, cum φ non sit in Græca voce, neque sit Latina littera. Sic in Pandectis Florentinis, constat scriptum esse *triumfator ;* nec desunt Inscriptiones, in quibus similis orthographia cernitur. Antiquissimi Romani dicebant *triumpum*, mutato B in P. Sed tempore *Ciceronis*, mutata jam erat pronunciatio, ut liquet ex *Oratoris* C. 48. Simili de ratione scribendum videtur

tropæum, aut *trofæum* ἀπὸ τοῦ τροπαίου, non *trophæum*, quod neque Græcum, neque Latinum eſt. Malim more Græco *tropæum* ſcribere, cum Gloſſographo, Vetuſtisque Codicibus, & Inſcriptionibus: quemadmodum etiam cenſuit *G. Joan. Voſſius*, in Etymologico.

15. M pro B occurrit in Gloſſis, ubi eſt *Ummilicus*, ὀμφαλὸς ἀνθρώπου. *Ummo*, ὀμφαλὸς. Hæc permutatio frequentiſſima eſt in Etymologiis, verum hic, non mutationes litterarum Etymologicas; ſed, ex Librariorum dictantium mala pronunciatione, exortas ſpectamus.

16. P pro B non raro legitur, ut in *Gloſſis*: χυδαῖος ἄρτος, *ciparius*, pro *cibario*; *Scoba*, κοσμητήριον, pro *Scopa*; *Calpitur*, ἐξαπατᾶ, pro *calbitur*, aut *calvitur*. Scriptum etiam pro V conſonante, ut *Impaſtis* (id eſt, *inveſtis*) *impubes*, ἄφθορος: *Paſſacriarium*, ὑδρεία, pro *Vas aquearium*.

17. Quemadmodum B ponitur pro V, ſic & V pro B. *Gloſſæ* veteres: *Acerva uva*, ὄμφαξ. *Acervatio*, σφοδρότης. *Acervitas*, δριμύτης. *Acervo*, δεινοποιῶ. *Acervus*, δεινός. *Caccavum*, χύτρα. *Valbus*, ψιλλός. *Valbucio*, ψελλίζω. *Vitumen*, ἄσφαλτος. V etiam occurrit pro F, in iisdem *Gloſſis*: *Vita Deûm immortalium*, ὢ πόποι, ἐκφώνησις ἀρχαϊκὴ, ὡς Κάτων. Scripſerat Cato: *fidem Deum immortalium*, vel, *proh fidem*, &c. Sed pro F auditum eſt a Librario V, & pro D in ſequente ſyllaba T, unde factum *vitem*, quod cum

cum plane absurdum esset, ab indocto homine mutatum in *vita*, quia videbat in Scriptura per Deum *vivum* jurari. V pro P aliquando etiam legitur, ut *Stivo*, στιβάζω, pro *stipo*.

18. Hæc exempla satis ostendunt litteras ejusdem *organi* facile inter se misceri a Librariis; nam quod de *labialibus* demonstratum est, id de ceteris quoque litterarum classibus facile posset ostendi. Quin etiam *Joan. Passeratius*, in libro de cognatione & permutatione litterarum, *Guil. Canterus*, de ratione emendandi Græcos Auctores, *Gasp. Scioppius* in *Arte Critica*, & *Claud. Dausquius* Lib. I. *Orthographicorum*, affatim exemplorum suppeditabunt, si necesse sit; quamvis non satis adtenderint litterarum adfinitatem, & aliam viam iniverint. Igitur non modo in inquirenda vocum origine, ratio habenda est litterarum adfinium; sed etiam in investiganda vera lectione locorum corruptorum, cum eas a Librariis tam frequenter inter se misceri constet.

19. II. Ad alterum *Dictantium* vitium transimus, quo fiebat ut finem vocum non satis distincte pronunciarent, unde orta sunt gravissima menda. Nam aut litteræ propterea omissæ sunt a scribentibus, aut junctæ voces, quas oportebat separari. Contrario prorsus errore, dum moras interponunt dictantes, ubi non oportuit, sejunctæ sunt syllabæ, quas conjungi necesse erat. Quarum depravationum exempla aliquot, more nostro, colligemus.

 20. Quis-

20. Quiſquis *Gloſſaria*, quæ diximus, evolvet, frequentiſſime videbit in ultima ſyllaba a Librariis erratum; quod ortum aliunde eſſe non videtur, niſi ex Dictantis vitio. Manifeſta ejusmodi menda innumera obſervarunt viri eruditi, quorum conjecturæ ad calcem Labbæanæ Gloſſariorum Editionis adjectæ ſunt. Duo tantum exempla illinc proferemus, ex quibus liquebit litteram voci ereptam, ut vicinæ adderetur, aut prorſus omiſſam. *Herba ſinaria*, ῥοδοδάφνη. *Bon. Vulcanius* recte conjecit *herba aſinaria*, ex Lib. XI. *Apuleianæ Metamorphoſeos*. Igitur A ſecundæ vocis eliſum eſt, ob antecedentis terminationem in A, permiſtam cum initio ſequentis. Detracta eſt littera poſteriori voci, in hiſce: *Profundum*, βίθιον, βαθυὰ, βυσσὸν, ubi legendum βαθὺ, ἄβυσσον.]

21. Detractione litterulæ eaque plane neceſſaria, medicina fieri poteſt loco *Julii Cæſaris*, qui Interpretibus hactenus crucem fixit. Legitur Lib. IV. de Bello Gallico. C. XVII. ubi deſcriptionem pontis, quem Rheno impoſuit, ita claudit: *Nihilo ſecius ſublicæ ad inferiorem partem fluminis oblique adigebantur, quæ pro pariete ſubjectæ & cum omni operæ conjunctæ, vim fluminis exciperent.* Non capiunt Interpretes quæ ſit *inferior pars fluminis*, cum liqueat intelligi partem fluminis quæ erat ſupra pontem; in qua, ut ſolet fieri, collocari oportebat ſublicas vim fluminis excepturas. Sed legendum *flumini*, & intelligenda

genda *inferior pars* non fluminis, sed pontis, quæ opponitur superiori, de qua Cæsar, in proxime antecedentibus verbis, loquutus erat: *hæc directa materia injecta contexebantur, ac longuriis cratibusque consternebantur*; quæ superiori parti pontis imposita erant. Sic & antea *inferioris partis* pontis meminit. Fefellit Interpretes, quod verbum *adigere* soleat conjungi cum præpositionibus *ad*, vel *in*, sequente accusativo. Sed & aliquando cum dativo construitur: quod aliquoties apud *Plinium*, in Naturali Historia, observare licet. Certe ejusmodi verba utraque illa constructione gaudere solent, ut *adfigere aliquid alicui rei*, & *ad aliquam rem*, aliaque similia.

22. Restitutione litterulæ, emendabimus locum *Theophrasti*, in charactere ἀναισθησίας, Cap. XV. Describit hominem usque adeo bardum, ut non adtendat quod agit, & absona passim loquatur & faciat. Inter alia, hoc de eo habet: Τὰ παιδία ἑαυτοῦ παλαίειν ἀναγκάζων, καὶ τροχάζειν, καὶ εἰς ΚΟΠΟΥΣ ἐμβάλλειν. Vertit *Is. Casaubonus*: *Puerulos quin etiam suos, ut lucta se exerceant, & cursu contendant usque ad fatigationem, cogere solet.* Sed ἀναγκάζων ἐμβάλλειν εἰς κόπους, numquam fuit, numquam erit, *cogens usque ad fatigationem.* Sed legendum ΕΙΣ ΣΚΟΠΟΥΣ *in scopos jacere*, nempe, lapides, aut tela. Posterius Σ propter prius excidit. Describit *Theophrastus* summam hominis ineptiam,

 qui

qui cogit puerulos ea facere, quæ ſponte ſua & nimis libenter faciunt, & quæ alii parentes ne nimium faciant impedire ſolent, quod eſt bardi, & neſcientis quæ ſit indoles puerorum. Primum eſt παλαίειν *luctari*, quod pueruli inter ſe nimis frequenter facere amant, & aliquando non faciunt ſine periculo, dum æquales ſolo gravius adlidunt. Alterum eſt τροχάζειν; quod non eſt *currere*, ſed *trocho* ludere, de quo ludo, vide *Joſeph. Scaligerum* ad hæc *Dionyſ. Catonis: trocho lude, aleam fuge.* Eſt puerilis ludus, cujus ſunt pueri omnes avidiores, & a quo ſunt ſæpe deterrendi. Miror hoc fugiſſe virum ſummum, cum certum ſit puerulos curſu exerceri non ſolitos, ſed adoleſcentes dumtaxat. Tertium eſt εἰς σκοπὸς βάλλειν, *lapides* aut *tela* in certum *ſcopum* jacere, quod etiam nimis quam frequenter faciunt pueri. Character eſt inſani eos id cogere facere, a quo potius ſunt revocandi. Intelligenda hæc omnia de prima pueritia, quæ nimis infirma eſt, quam ut exerceatur; nam confirmati viribus pueri etiam exercebantur. Sic *Xenophon* Ed. Cyri Lib. I. C. VI, 19. ἐπὶ σκοπὸν βάλλειν, de exercitio puerili.

23. Duæ voces ex una, vitio Dictantis, factæ duplex præterea mendum in loco *Terentiano*, niſi vehementer fallor, pepererunt; de quo poſtea mira, ſcripſerunt viri eruditi. Eſt verſus 46. Scenæ II. Act. IV. Adelphorum, ubi Syrus ſimulans ſe ſcire ubi ſit Micio

cio, locum Demeæ indicat, & poſtquam per multas ambages eum circumduxit, tandem in *fabrica* eſſe dicit; Demea vero quærit *quid ibi faciat*, reſpondetque Syrus:

Lectulos in ſole ilignis pedibus faciundos dedit.

Ad quem locum *Donatus: in urbe convivium in ſole & in umbra, pro conditione temporis, inſtruebatur. Adrianus* vero *Turnebus* Adverſar. Lib. I. c. 18. In ſole *autem*, inquit, *quod Athenis vere interdum & æſtate ſub ſole & dio cœnare ſolebant.* Debuit potius dicere *in ſole hieme* convivatos, cum ſol ea tempeſtate gratiſſimus ſit, & facile toleretur; præterquam quod *lectuli*, in eum uſum deſtinati, non dicerentur magis *lecti in ſole*; quam alii *lecti in umbra*; quæ enim Latinitas hæc eſt: *dare faciundos lectulos in ſole*, pro eo quod eſt, *dare faciundos lectos in quibus adcumbas, cum in ſole epulari libebit?* Deinde quare oportebat lectorum, in quibus in ſole adcumbebant, *ilignos* eſſe pedes, potius quam ex alio ligno? Legendum omnino

Lectulos ILLIC SALIGNIS *pedibus faciundos dedit.*

Servus nequam, dum quærit quid reſpondeat inſtanti Demeæ, quod primum occurrit adripit, & *ſalignos* etiam pedes dicit, ut riſum excitet; nam nonniſi pauperiores ſolebant uti eo ligno in pedes lectorum; nec ſenex dives

propter rem tantillam tam procul ivisset, aut in fabrica sedisset, ut eos videret fieri. Sed quo ineptiore dolo fallit Demeam, qui sibi acutus videbatur, eo majorem risum spectatoribus movet. Certe antecedentia non sunt acutiora, & Demea, si sapuisset, facile fraudem animadvertisset. Vidit tamen viles lectos dici, cum responderit: *ubi potetis vos?* nempe, servi, quos nemo dixerit interdiu mensæ adcubuisse. At fiebantne, inquies, lecti *salignis pedibus?* Quidni, cum salices *plurimæ* adhiberentur *agricolarum supellectili*, ut loquitur *Plinius* Lib. XVI. c. 37? Ideo *Ovidius* describens convivium Philemonis & Baucidis Metam. VIII. hæc habet:

> —— *In medio torus est de mollibus ulvis*
> *Impositus lecto, sponda, pedibusque* SALIGNIS.

Verum unde ortum in *Terentiano* loco mendum? Nimirum, ex mala pronunciatione Librarii scriptum primum videtur *sal lignis*, dein ex *sal* factum est *sol*; ac tandem, ut aliqua esset constructio, *illic* mutatum a Critico in præpositionem IN & scriptum *in sole ilignis*

24. Contra, in eadem Comœdia, Act. V. S. VII. vers. 16. duæ voces in unam conjunctæ, cui præfixa littera ex antecedente, sed male lecta, gravissimum mendum peperit. quod Criticos omnes frustra exercitos habuit. Ita loquitur Demea de sumtibus, quos

quos a fratre ferri oportere videbat, traducta ad illum Sostratæ familia:

> — *turbam domum,*
> *Adducet & sumtum admittet; multa. Quid mea?*
> *Ego lepidus ineo gratiam; jube nunc jam*
> *Dinumeret illi* Babylo *viginti minas.*

Nec quo referendum sit *illi*, nec quis sit *Babylo*, nec quæ orationis series expedire possunt viri docti; quos adibit Lector, tædiosum enim esset eorum inanes disputationes huc transferre. Paucis potius quid sentiam dicam, quod si audacius videbitur, at certe egregium parit sensum, cum nullus sit in aliorum interpretamentis. Demea ergo adloquitur hic *Æschinum*, ut in antecedentibus, & cogitans de paupertate totius familiæ Pamphilæ, quam Æschinus domum ducturus erat; quæ vix patiebatur ut sumtus ullos facerent, qui tamen aliqui erant necessario faciendi, auctor est filio ut a Micione jubeat iis, quibus ea familia constabat, viginti minas numerari. *Viginti* autem *minas* dicit, quia respicit ad parem summam, quam a Micione numerari curarat Æschinus Sannioni, & qua Cytharistriam amicam fratri emerat; ut sibi simili pretio uxorem redimere videatur, nedum ut dotem ab ea accipiat, quam tamen necessariam antea judicarat Demea. Ait ergo:

> — *jube nunc jam*
> *Numerent illis* AB ILLO *viginti minas.*

Pro *dinumeret*, in plurali numero legimus *numerent*, quia deeſt nominativus, & quia *dinumerent* vitiat verſum, nec voci additum videtur *di*, niſi metri vitiati cauſa. Quid autem ſit *numerare ab aliquo* omnes norunt; nempe, alicujus pecunia ſolvere. Quod ſi quis ignoret, adeat *Rob. Stephanum*, ad præpoſitionem *ab*. Valeat ergo commentitius BABYLO; quam vocem perinde eſſe ac *Babylonium* qui dixit primus, & ſignificari Micionem putavit, quod Babyloniorum luxum æquaret, is

—— jungat vulpes, & mulgeat hircos.

Vel pueri ſciunt Babylonium hominem non magis *Babylonem* poſſe dici, quam *Romam* hominem *Romanum*. Ethnica ſunt, ut docet *Stephanus*, βαβυλώνιος. & βαβυλωνιεὺς, non βαβυλὼν, quod eſſet contra omnem analogiam. Scriptum erat ILISABILO, quia Veteres literas duplices non ſcribebant, & cum I & S propiores æquo eſſent, videbatur eſſe B, cujus ſuperior pars oculos fugeret; unde natum BABILO, ex quo factum poſtea BABYLO ab Criticis. Nec quiſquam dixerit durum eſſe *illis ab illo*, repetitione ſyllabæ IL, talia enim nequaquam vitant Comici. Viſne exemplum, ab ipſo Terentio? Lege verſum 86. Scenæ 2. Act. I. Hecyræ:

Disjunxit illam ab illa, poſtquam & ipſe ſe.

Poſſit

Possit tamen etiam legi, *dinumerent his ab illo* &c.

25. Est locus *Rutilii Numatiani*, in Itinerario, ubi ita loquitur vers. 73

Inventrix oleæ colitur, vinique repertor,
Et qui primus humo pressit aratra puer.
Aras Pæoniam meruit Medicina per artem,
Factus & Alcides NOBILITATE *Deus.*

Legendum NOBILIS ARTE *Deus*, ut superior versus, & sensus docent. *Factus* autem Hercules *arte Deus* dicitur, ut opponatur iis, qui credebantur *natura Dii*, de qua loquutione multis diximus Part. II. S. 1. C. VII, 4. & *seqq.* Vocatur etiam *nobilis Deus*, ut distinguatur ab ignobilibus quibusdam Diis, quorum nomina in uno loco nota erant. *Cicero* de Nat. Deor. Lib. III. *num.* 50. *Alabandenses quidem sanctius Alabandum colunt, a quo est urbs illa condita, quam quemquam* NOBILIUM *Deorum; apud quos non inurbane Stratonicus, ut multa, cum quidam ei molestus Alabandum Deum esse confirmaret, Herculem negaret: ergo, inquit, mihi Alabandus, tibi Hercules sit iratus.* Videtur & ante oculos habuisse *Rutilius* versus hosce *Horatii* Lib. III. Od. 3.

Hac arte *Pollux & vagus Hercules*
Innixus arces adtigit igneas.

26. III. Dictantis vitio factum esse diximus, ut

ut adſpirationes omitterentur, aut detraherentur; cujus veſtigia, in omnibus pæne veteribus Codicibus, animadvertuntur. In *Gloſſis* legimus, *abena*, *abilis*, *aborreo*, *era*, pro *habena*, *habilis*, *abhorreo*, *hera*; & vice verſa, *abhominor*, *harena*, *hoſtium*, *huber*, pro *abominor*, *arena*, *oſtium*, *uber*, & multa ſimilia. Attamen non diſſimulandum variis ſæculis variaſſe pronunciationem, deinde & ſcribendi rationem, quæ pronunciationem ſequitur. *Quintilianum* audiamus Inſt. Orat. Lib. I. c. 5. de littera H. loquentem: *Parciſſime ea Veteres uſi, etiam in vocalibus, cum* œdos, ircosque *dicebant. Diu deinde ſervatum ne conſonantibus adſpiraretur, ut in* Graccis *&* triumpis. *Erupit brevi tempore nimius uſus, ut* Choronæ, chenturiones, præchones *&c.* Ideo veteres Grammatici ſcripſerant de adſpiratione, ut docerent Antiquarios, quibus locis exprimenda eſſet; qua de re vide quæ ex *Eutyche* habet *Caſſiodorus* Orthographiæ Cap. IX.

27. Dictantis culpa, an ſcribentis neſcio, factum eſt, ut omitteretur adſpiratio apud *Terentium*, in Andria, Actus 2. Scenæ II. verſ. 33. qua omiſſa, ſenſus & Latinitas vitiantur. Ita loquitur Charinus adoleſcens: *liberatus ſum hodie, Dave, tua opera;* reſpondet vero Davus: *ac nullus quidem*, hoc eſt, *& quidem non*, quod Latinum non eſt, in eo ſitu verborum. Itaque alii fecerunt, *at nullus quidem;* ſed *at quidem non* melius non dicatur. Legendum HAC *nullus quidem*, hoc eſt, *hac quidem opera mea, nullus libe-*

ra

ratus es; quasi subinnuat gloriosus servus posse se eum liberare, si id operam det. Similis loquutio apud *Plautum*, in Pseudolo Act. I. S. I. vers. 102. *Spero alicunde hodie me bona opera, aut HAC mea, Tibi inventurum esse auxilium argentarium.* Omissa pariter est adspiratio, apud *Plautum*, Mercatore Act. IV. Sc. 4. vers. 15. ubi coquus Dorippam videns:

Satis scitum filum mulieris! virum hercle avet.

At MSS. *Camerarii* alter habet *an. et*, alter *amet*, quod est pro *hamet.* Respicit ad ambiguitatem vocis *filum*, quæ significat quidem hic formam; ut ex *Lucilio* & aliis viri docti probarunt; at proprie sonat quod ex lino, lanave trahendo ducitur, quales erant *lineæ* (subaudiendum, chordæ) quibus addito hamo piscabantur. Sensus est, pro consuetudine *Plauti*, egregius, *scitum filum mulieris! hercle virum hamet;* hoc est, facile *hamare*, seu adjungere, ac sibi devincire queat. Participium *hamatus* frequens est in optimis Scriptoribus, quamvis nondum, quod meminerim, mihi occurrerit verbum *hamo.* Fateor spondæum esse in ultima sede, sed hoc patitur licentia Comica, qua de re vide *Phil. Pareum*, de metris Comicis, sub finem.

28. Contra, apud eumdem *Plautum* in Amphitruone Act. II. S. 2. vers. 137. est adspiratio, ubi nullam esse oportuit. Cum Amphitruo cum uxore aliquamdiu jam contendisset, mi-

mirarique ſe dixiſſet qui ſe donatum aurea patera ſciret, addit. *Quid hoc ſit* HOMINIS! ubi legendum *ominis;* erant enim quæ videbat & audiebat Amphitruo portentoſa, poterantque facile in omen verti. Ut ſcribi vidimus, in *Gloſſis*, *abhominor*, nihil vetat quin hic ſcriptum ſit *hominis*, ἀντὶ τοῦ *ominis*. Sic apud *Ciceronem* Ep. ad Fam. Lib. IV. Ep. 4. variant MSS. Codd. in voce *hominis*, aut *ominis* adſerenda, nec minus eruditi diſſentiunt. Eſt, pro licentia Comica, Amphibrachys in ſecunda ſede, vel Amphimacer, ſi legas, *Quid hoc 'ſt*, quod forte melius.

29. Antequam ad alia tranſeamus, duo exempla ex Hebraïca Lingua proferemus, ex quibus liquebit Librarios Judæos ſimilia peccaſſe. Apud Moſem, excepto uno loco Deut. XXII, 19. pro נערה *naharah* quod *puellam* ſonat, ubique in Judaïcis Codicibus, refecto ה, ſcribitur נער *nahara*. Quod non aliunde ortum videtur, quam ex vitioſa dictantis pronunciatione, qui ultimam ſyllabam non ſatis diſtincte pronunciabat. Certe perpetua atque indubitata Hebraïcæ Linguæ analogia poſtulat ſcribi נערה ubique, & ſic in Samaritico Codice ſcribitur. Exſtat Exod. VIII, 9. inſigne exemplum, ex quo conſtare poteſt Librarios miſcuiſſe litteras ejuſdem organi, ubi pro eo quod vulgo diceretur התכאר אלי *hithbaer elai*, ſcriptum eſt: התפאר אלי *hithphaer halai*, ſine mutatione ſenſus, hoc eſt, *ſignifica mihi*. Quæ tamen mutatio fefellit recentiores Interpretes, ut ad eum locum oſtendimus.

CA-

CAPUT VII.

De Mendis ortis ex imperitia Dictantis; 5 dum Glossemata in margine scripta in seriem orationis infert.

1. Qui vetustos Codices versarunt, multos potuerunt videre, in quorum oris adnotatæ erant vocum, aut loquutionum difficilium explicationes. Sæpe etiam inter ipsos versus sunt Scholia, cum contigit a Librariis inter eos satis amplum spatium relinqui. Hæ autem interpretationes duplici mendorum generi occasionem præbuere. Interdum enim Librarii crediderunt iis Glossematibus significari, omissum in orationis serie id quod complectebantur, cum incolumi constructione ac sententia potuerunt inseri; adeoque purpuræ optimorum Scriptorum centones Grammaticorum adsuerunt. Aliquando etiam perperam rati sunt Grammatici ea Glossemata non esse, sed veras lectiones margini a Critico illitas, & in orationis contextum recipiendas; quo factum ut eliminata prisca lectione, novam intruserint, quæ veteris dumtaxat explicatio erat. Utriusque generis mendorum exempla quædam primum proferemus, tum vero qui Glossemata a vera lectione secerni soleant ostendemus. Sed & tertius error addi queat, eorum qui Glossemata crediderunt esse varias lectiones, quod exprobrat *Henr. Stephano*, viro

viro doctiſſimo, *Joan. Leunclavius*, vir itidem eruditus, ad calcem *Xenophontis* Wecheliani, anni 1596. quem vide pag MXIII. Sic *Galenus* Comm. III. in VI Epidemiorum, ad textum 40. Tom. IX. p. 70 *Ed. Chart.* Τῆς παλαιᾶς γραφῆς οὔσης ταύτης, ἐπὶ τὸ σαφέστερον αὐτὴν (non αὐτὸν) μεταπεθείκασι πολλοὶ τῶν ἐξηγητῶν: *cum hæc eſſet antiqua ſcriptura, eam in clariorem multi interpretum mutarunt.* Sic quoque in Prognoſtico *Hippocratis*, text 26. ubi de ſudoribus, poſtquam dixit peſſimos eſſe frigidos, qui circum caput tantum & faciem & cervicem oriuntur, addit, οὗτοι γὰρ ξὺν μὲν ὀξεῖ πυρετῷ θάνατον προσημαίνουσι, ξὺν δὲ πρηϋτέρῳ μῆκος νόσου: *hi enim cum acuta febri mortem prænunciant, cum mitiore longitudinem morbi:* libri *Dioſcoridis*, ut teſtatur *Galenus*, Com. I. T. VIII. pag. 611. Ed. Charter habebant tantum, οὗτοι γὰρ θάνατον σημαίνουσι ἢ μῆκος νόσου. Reliqua addita ſunt, interpretationis cauſa: nam *Hippocratis* ſtylus brevitate, potius quam verborum abundantia, peccat.

2. Sichemenſes ita adloquuntur filii Jacobi, Gen. XXXIV, 15. *Hac lege vobis obſequemur* (נאות) *ſi fueritis ſicut nos, adeo ut vobis omnis maſculus circumcidatur.* Ita habent Codices Hebraïci, at LXX. Intt. ſic verterunt: ἐν τούτῳ ὁμοιωθησόμεθα ὑμῖν, καὶ κατοικήσομεν ἐν ὑμῖν, ἐὰν γένησθε ὡς ἡμεῖς καὶ ὑμεῖς, ἐν τῷ περιτμηθῆναι ὑμῶν πᾶν ἀρσενικόν: *hac lege ſimiles fiemus vobis, & habitabimus inter vos, ſi & vos ſitis inſtar noſtri, in circumciſione omnium veſtrorum maſculorum.*

Sic

Sic legitur hic locus, in antiquissimis Codicibus Vaticano & Alexandrino. Atqui manifestum est duplicem esse interpretationem vocis נאות, quarum altera margini illita fuerat primum, deinde irrepsit in orationis contextum, ut ad eum locum diximus. Significavimus etiam ad Gen. XLVI, 20. quæ illic in Versione eorumdem Interpretum leguntur & Codicibus Hebraïcis desunt; videri e margine in textum translata fuisse, similiaque animadvertimus ad Exod. XII, 40. & alibi.

3. Talia etiam occurrunt in Codice Samaritico, quæ non infrequenter in Comment. in Pentateuchum notavimus, & diximus quidem simile esse Glossema Exod. XII, 40. in hoc Codice ac in versione LXX.-Virali. Verum non modo is Codex multa addit, interpretationis causa; sed etiam voces quasdam habet, loco earum quæ leguntur in Judaïco Exemplari. Qua in re, sæpe mihi visæ sunt veteres lectiones Mosi ereptæ, ut novæ iis sufficerentur. Sic Gen. XXIX, 15. ita Potipharis uxor, ex Judaïco Codice, loquitur de Josepho: *ut audivit me vocem tollentem & clamantem, reliquit vestem suam apud me* (אצלי etsi) *fugit, & egressus est foras.* Ad explicandam vocem אצלי, videtur in antiquo Samaritarum Codice fuisse, in ora, בידי *in manu mea*, ut significaretur voce clariore idem intelligendum hic, ac vers. 12. in quo hæc vox occurrit. Lex exstat Exod. XXI, 20. *Cum quispiam servum suum, aut servam ba-*

culo ferierit, & sub manu ejus interierint, ultio sumetur, נקם ינקם *nakom jinnakem.* In Samaritico Codice, est מות יומת moth joumath, *morte morietur*, quæ est interpretatio verborum, quæ leguntur in Judaïcis Codicibus. Talia multa in eo Codice animadvertimus, & protulimus, in Commentario nostro in Pentateuchum. Vix crediderim ullum Samaritam Criticum usque adeo audacem fuisse, ut Mosem emendandum, sine necessitate, censuerit. Probabilius multo mihi fit Samaritas glossemata marginis credidisse varias esse lectiones, quas subinde ut veriores, loco Judaïcarum, amplexi sint. Plurima exempla indicavimus, in Indice Commentarii nostri.

4. Suspicor etiam ingentem varietatem, quæ fuit olim in Codicibus Græcis & Latinis Novi Testamenti, partim indidem esse ortam, quod ii qui iis utebantur, aut ex ingenio interpretationes scribebant in marginibus, aut etiam ex aliis locis Novi Testamenti, præsertim in Evangeliis; quæ inter se ita conferri volebant, aut alterum ex altero intelligi. Postea vero homines imperiti Glossemata miscuerunt cum veris Apostolorum verbis; sive illa varias lectiones, seu emendationes ex antiquioribus codicibus esse censuerint. Ne quis a nobis fingi putet quæ de varietate exemplarium diximus, audiat *Hieronymum*, e præfatione in Evangelia: *Magnus*, inquit, *hic in nostris Codicibus error inolevit, dum quod in eadem re alius Evangelista plus dixit, in alio, quia minus putaverint, addiderunt. Vel dum* eum-

eumdem sensum alius aliter expressit, ille qui unum e quatuor primum legerat, ad ejus exemplum, ceteros quoque æstimaverit emendandos. Unde accidit ut apud nos mista sint omnia, & in Marco plura Lucæ atque Matthæi; rursus in Matthæo, plura Joannis & Marci, & in ceteris reliquorum, quæ aliis propria sunt, inveniantur. Cujus confusionis plurima exempla, quæ etiamnum sunt in Codicibus nostris, *Des. Erasmus* & *Th. Beza*, in adnotationibus in Novum Testamentum, observarunt.

5. Nunc videndum qui Glossema possit a prisca lectione dignosci. I. Cum sint duo genera Glossematum, quorum unum additur veteri lectioni, alterum vero ei ejectæ substituitur, non eodem modo internoscuntur. Igitur a priore genere Glossematum ut incipiam, adjectum esse primum docet res ipsa; quando, nimirum, re paullo obscurius expressa, aut voce vel loquutione, cujus significatio sciolos, vel imperitos fugit, videmus, præter necessitatem & consuetudinem Scriptoris, idem illico aliis verbis exprimi. Insignis Glossematis, ut dudum animadverterunt viri eruditi, exemplum exstat apud *Plautum*, in Aulular. Act. IV. S. 7. vers. 14. ubi ita Eunomia filio:

I hac intro mecum, gnate mi, ad fratrem meum,
Ut istuc quod tu me oras efficiam tibi,
Ut istuc quod me oras impetratum ab eo auferam.

Manifeſtum eſt hic eſſe Gloſſema, cum nulla ſit aut neceſſitas, aut elegantia in hac repetitione; *quod tu me oras efficiam tibi, impetratum ab eo auferam;* nempe, a fratre. Attamen MSS. *Joach. Camerarii*, & Palatini quatuor habebant: *ut iſtuc quod me oras efficiam tibi, impetratum ab eo auferam*, quaſi eſſet unus verſus; atque ita antiquiſſimæ Editiones. Duo vero MSS. Palatini omittebant, *impetratum ab eo auferam.* Utrum Gloſſema erit? nempe, verſus 14. *Ut iſtuc quod tu me oras efficiam tibi*; nam hæc verba nemo umquam interpretatione indigere judicare potuit. Sed Grammaticus, in imperitiorum gratiam, iis interpretatus eſt hæc: *impetratum ab eo auferam;* quæ interpretatione indigere videbantur, quia non eſt ſermo de re, quam Eunomia ablatura eſſet, ſed de uxore, quam avunculum concedere filio ſuo volebat. Igitur quando duorum quæ idem ſignificant, & quorum alterutrum Gloſſema eſſe neceſſe eſt, unum obſcurius, alterum vero clarius eſt, dubium non eſt quin clarius ſit Gloſſema obſcurioris. *Philippus Pareus*, in Analectis Plautinis, agnoſcit hic eſſe Gloſſema. Sed in tertia Editione ſic locum refinxit:

Ut iſtuc, quod me oras, nunc efficiam; tibi
Spero impetratum, quidquid vis, ab eo auferam.

Quæ non ſunt inepta, ſi e MSS. petita eſſent, aut leviore mutatione refiĉta; ſed nimis audacter ſe geſſit, qui talia ex ingenio nobis obtru-

trusit, ut passim in illa editione facit; quæ alioquin, in multis, laudari queat.

6. II. Glossemata possumus etiam agnoscere 1. in Archetypo ex MSS. Codicibus, in quibus id dumtaxat habetur quod obscurius est, omisso interpretamento clariore; 2. aut in Translatione ex Archetypo, in quo semel exstat, quod bis est in Versione; sed & interdum 3. ex antiquiore Translatione cognoscere licet Glossemata, quæ irrepserunt in recentiores Codices. 1 Sic Marc. X, 6. ita loquitur Christus ἀπὸ ἀρχῆς κτίσεως, *ab initio creationis masculum & fœminam fecit eos*, ex plerisque Codicibus; at Codex antiquissimus *T. Bezæ* omittit vocem κτίσεως, quæ addita videtur, ut melius intelligeretur ἀπ' ἀρχῆς. 2. *Hieronymus* ex Græcis exemplaribus Latina olim emendavit, ut testatur in Præfat. in IV. Evang. ubi sic confutat eos qui consilium ejus carpebant: *Si Latinis exemplaribus fides est adhibenda, respondeant quibus; tot enim sunt exemplaria pæne, quot Codices. Sin autem veritas est quærenda de pluribus, cur non ad Græcam originem revertentes, ea quæ vel a vitiosis Interpretibus male edita, vel a præsumtoribus imperitis emendata perversius, vel a librariis dormitantibus, aut addita sunt, aut mutata corrigimus?* 3. Glossemata ex antiquioribus Translationibus cognosci posse idem testatur, in eadem Præfatione. *Prætermitto*, inquit, *eos Codices, quos a Luciano & Hesychio nuncupatos, paucorum hominum adserit perversa contentio;*

quibus utique nec in Vet. Instrumento, post Septuaginta Intt. emendare quid licuit, nec in Novo profuit emendasse, cum multarum Gentium Linguis Scriptura ante translata doceat ea falsa esse, quæ addita sunt. Hæc additamenta erant, ut ex reliqua Præfatione liquet, Glossemata singulis Evangelistis, ex aliis addita, quæ ex priscis Translationibus cognosci poterant. Sic vocem κτίσεως, in loco Marci antea laudato, Syrus Interpres non habet; unde colligere est Glossema esse, versione Syriaca recentius. Plura hac de re non addimus, quia in sequente (*) Capite iterum dicemus quæ ad eam pertineant.

7. III. Glossemata vero, quæ sita sunt in vocibus, quæ antiquioribus loco pulsis successerunt, possunt dumtaxat agnosci ex antiquis Codicibus, in quibus vetus lectio adpareat. Tum eam distinguere licet a Glossemate aliorum Codicum: aut Editionum, eodem indicio, quod antea signum esse diximus recentioris lectionis, una cum vetere exstantis. Nimirum, si Codex quispiam inusitatiorem & minus claram vocem aut loquutionem exhibeat, quam alii (si modo proba sit, & cum Scriptoris stylo consentiat) illa plerumque vera lectio est; quia cum nulla fuerit ratio quare clara lectio in obscuriorem mutaretur, obscuræ clara substitui potuit, ob rationes quas adtulimus. Sic cum viri docti animadverterint, apud *Cornelium Nepotem*, Militiadis Cap. IX. alios Codices habere: *in Mil-*

(*) *In Exemplis §. 3. subjectis.*

Miltiade erat cum ſumma humanitas, tum mira COMITAS, *ut nemo tam humilis eſſet, cui non ad eum aditus pateret;* alios vero COMMUNITAS, mihi dubium non eſt quin prius ſit gloſſema poſterioris; quia cum vocis *comitas* notiſſima ſit ſignificatio, non ita vulgo notum eſt voce *communitas* ſignificari eam mentis adfectionem quæ civem Reipublicæ, qualis erat Athenienſis, decet, & qua ſibi cum aliis civibus communia omnia eſſe patitur. Vide quæ habet de hac voce *J. F. Gronovius*, ad Terentii Heautontim. Act. V. S. I. verſ. 39. a quo mirum eſt non eſſe adlatum locum hunc *Cornel. Nepotis*. Fruſtra illic *animo communi* nonnulli *comem* ſubſtituebant, ut optime vir doctiſſimus oſtendit. Adi & *Franciscum Juretum* in Epiſt. LXXIX. Lib. II. *Q. Aurelii Symmachi.*

CAPUT VIII.

De Mendis a negligentia Scribentis ortis; 1. Quod quæ cogitaret, non quæ audiret, ſcriberet; 2. Quod perperam audiret.

1. VIDIMUS potiſſima Mendorum genera, quæ ex *Dictantis* incuria aut imperitia oriri potuerunt; neque enim omnia obſervaſſe nos putamus, qui latiſſime patere hoc argumentum, ſi alius quiſpiam, novimus. At ſatis nobis eſt, ſumma rerum capita;

pita, in hoc Opuſculo, adtigiſſe. Nunc ad id mendorum genus veniemus, quod *Scribentibus* tribuendum videtur. Sed & interdum *Dictanti* tribui poſſent, at ſatis eſt, ut alibi dixi, a *Scribente* quoque ea eſſe poſſe. Nec dubium eſt quin multa ſint exemplaria deſcripta a Librariis, aut aliis, qui eam artem non profitebantur, non tam vitio *Dictantis*, quam *Scribentis* mendoſa.

2. I. Certe cum qui ſcribit aliud agit, quod ſæpe potuit contingere, facile fit ut quæ cogitat, non quæ dictantur, ſcribat. Innumera menda, quæ cernuntur in MSS. aliunde orta non videntur, ſed ea potiſſimum quibus voces idem, aut adfine quidpiam ſignificantes miſcentur, vel ordo orationis, transpoſitis verbis, mutatur; vel voculæ quædam non prorſus neceſſariæ ſenſui adduntur, aut detrahuntur. Scribentes enim non modo verba, ſed etiam ſenſum adtendunt, & in longa ſcriptione, ſæpe fit ut ſententiæ ratio major habeatur, quam verborum. Si præſertim qui dictabant, lucri cauſa, quam maxime poterant feſtinarent, ut ſine dubio ſæpe factum eſt; nihil mirum ſi voculæ ſæpe minus neceſſariæ a Scribentibus omittebantur, aut miſcebantur ſynonymæ.

3. Quisquis expendet variarum lectionum Syllogas, quas in plurimos Scriptores ediderunt viri docti, innumera talia deprehendet. Sed inſpiciantur potiſſimum variæ lectiones Novi Teſtamenti, quæ XVII. demum ſæculo, præeunte doctiſſimo & optimo viro *Steph. Curcellæo*, diligentius collectæ ſunt, quam um-

umquam antea fuerant; atque exemplorum major ſuppetet copia, quam quisquam non expertus credere poſſit. Ut tamen rem Lectoris oculis ſubjiciamus, nonnullas ex variis lectionibus Cap. XX. Actorum Apoſtolicorum huc transferemus.

Verſ. 1. προσκαλεσάμενος. Tres Oxonienſes Codices & alii habent, μεταπεμψάμενος, quod idem plane ſonat.

Ibid. ἀσπασάμενος, *cum ſalutaſſet.* Alexandrinus & octo alii, pluresque Codices habent ante has voces, καὶ παρακαλέσας *conſolatus;* Græco-Latinus, πολλὰ παρακαλέσας, *multis conſolatus.*

Ibid. πορευθῆναι in Aoriſto. Alexand. & alii quatuor Codices, πορεύεσθαι in præſenti.

Verſ. 3. μέλλοντι ἀνάγεσθαι, *navigaturo.* Codex Bodleïanus, μέλλων ἄγεσθαι *abducendus*, male ſine dubio. Non moror Claromontanum, cum ab omnibus aliis Codicibus nimium diverſus abit, ut hoc in loco; quia paraphraſin potius, quam varietatem lectionis, exhibet. Sed obiter hic monebo cavendum eſſe, ne hujuscemodi Paraphraſes miſceamus cum Exemplaribus bona fide & verbotenus deſcriptis.

Verſ. 4. Voci Σώπατρος addunt Codex Alexandrinus, Græco-Latinus, & aliis Πυῤῥου, *Pyrrhi*, nempe, *filius.* Legitur etiam in Latino Interprete. Pro Σώπατρος, alii Codd.

 ha-

habent, Σωσίπατρος. Æthiops Intt. legit Πέτρος, perperam.

Verſ. 5. Οὗτοι προελθόντες, *hi cum præiviſſent.* Alexandrinus Cod. habet. οὗτοι δὲ, idem & alii προσελθόντες, *cum adveniſſent.*

Ibid. ἡμᾶς, *nos;* nempe, *exſpectarunt*, Paulum & Lucam, aliosque itineris comites. Cantabr. αὐτὸν, *illum*, ſcilicet, Paulum, quod ſapit manum Criticam.

Verſ. 6. ἄχρις ἡμερῶν πέντε, οὗ διετρίψαμεν, &c. *intra dies quinque, ubi commorati ſumus*, &c. Codex Bodleïanus & alii habent: ἀπὸ ἡμερῶν, *a diebus*, &c. & ὅπου pro οὗ.

Verſ. 7. συνηγμένων τῶν μαθητῶν τοῦ κλάσαι, &c. *congregatis diſcipulis ad rumpendum*, &c. Alexandrinus & aliquot alii: συνηγμένων ἡμῶν κλάσαι, *congregatis nobis ad rumpendum.* Ita etiam Syrus, Arabs, Latinus, & Æthiops Interpretes.

Verſ. 8. ἦσαν συνηγμένοι, *erant congregati.* Alexandrinus & alii, præter memoratos Interpretes, ἦμεν *eramus.* Sunt & qui omittant συνηγμένοι, quæ vox facile ſubauditur.

Verſ. 9. καθήμενος, *ſedens.* Alexandrinus & alii, καθεζόμενος, quod eſt idem.

Verſ. 13. προελθόντες, ἐπὶ τὸ πλοῖον, *progreſſi ad navem.* Alexandrinus & alii προσελθόντες. *cum perveniſſemus ad navem.*

Ibid. εἰς τὴν Ἄσσον, *in Aſſum.* Codex Bodleïanus, ἐπὶ τὴν pro εἰς τήν. Alii Oxonienſes Νῆσον *Inſulam*, quod Librarius aut Criticum non intelligeret Ἄσσον eſſe nomen proprium

prium loci, & crederet mendoſe ſcriptum ἄσσον *prope*, pro νῆσον. Sic & verſu 14. Syrus & Arabs Interpretes habent mendoſe חסום *theſos*, miſto Λ cum Θ, quod facile fit, ſi contigerit crura τῦ Λ ex inferiore parte paullo propiora eſſe, quam oportet.

Verſ. 15. καὶ μείναντες ἐν Τρωγυλλίῳ, *& cum manſiſſemus apud Trogyllium.* Deſunt hæc in Codice Alexandrino, unoque ex Bodleianis, nec lecta ſunt a Latino Interprete. Habent illi Codices, in ſequentibus verbis, τῇ δὲ ἐχομένῃ.

Verſ. 18. ὡς δὲ παρεγένοντο πρὸς αὐτὸν, εἶπεν αὐτοῖς, *cum ad eum veniſſent, dixit illis.* Codex Alexandrinus, qui mutilus videtur verſ. 15. hic eſt auctior tribus verbis, nam poſt αὐτὸν habet: ὁμοῦ ὄντων αὐτῶν, *cum una eſſent.* Alii ὁμόσε ὄντων αὐτῶν. Eadem tamen etiam exhibet Græco-Latinus, at alii nonnulli ὁμοθυμαδὸν, *unanimiter.* Sic & *Vulgatus: & ſimul eſſent.* At nec *Arabs*, nec *Syrus* Intt. nec alii veteres Codices ea verba agnoſcunt. Sed cum nulla fuerit addendi ratio, fuit aliqua detrahendi; quod, nimirum, inutilia judicarentur, & ſapere Gloſſema. Verum cum ſuperiora verba nequaquam obſcura ſint, non opus erat Gloſſemate. Itaque retinenda cenſuerim, ut innumeras alias repetitiones, aut voces non neceſſarias, quas nemo umquam circumcidendas putavit.

Verſ. 19. δουλεύων τῷ Κυρίῳ μετὰ πάσης, &c. *ſerviens Domino, cum omni*, &c. Duo Oxonienſes Codd. addunt, μεθ' ὑμῶν, *ſer-*

serviens Domino vobiscum, cum omni, &c. Sic & *Chrysostomus*.

Ibid. πολλῶν δακρύων, *multis lacrimis*. Alexandrinus aliique omittunt πολλῶν, nec legerunt Latinus ac Syrus Intt. Additum videtur, ut plenior esset oratio, quia antecedenti substantivo suum etiam erat Epitheton.

Vers. 23. διαμαρτύρεται, Alexandrinus Codex: διεμαρτύρατό μοι, *mihi testatus est*. Est præterea levis mutatio, in ordine verborum. At non modo Claromontanus, sed alii etiam Codices addunt huic versui: μοὶ ἐν Ἱεροσολύμοις, quæ verba legit & Latinus Int. qui habet: *tribulationes Jerosylymis me manent.* Videtur tamen esse Glossema, quod potuit addi, quasi circumstantia necessaria hic prætermissa; cum nulla esset detrahendi ratio.

Vers. 24. οὐδενὸς λόγον ποιοῦμαι, οὐδὲ ἔχω τὴν ψυχήν μου τιμίαν. Alexandrinus transponit ποιοῦμαι & ἔχω; ut sit unum pro altero.

Ibid. διαμαρτύρασθαι, *testari*. Addunt Græco-Latinus & alii Codd. Ἰουδαίοις καὶ Ἕλλησι, *Judæis & Græcis*.

Vers. 25. βασίλειαν τοῦ Θεοῦ, *regnum Dei*. Deest Θεοῦ, in Alex. & aliis quibusdam Codd. & pro eo est Ἰησοῦ, in Græco-Latino.

Vers. 26. καθαρὸς ἐγὼ, *mundus sum*. Græco-Latinus & tres Oxonienses habent pro ἐγὼ, verbum εἰμὶ, quod est convenientius Græcæ Linguæ, ut altera lectio Hebraïcæ. Fini versus addunt aliquot Codices ὑμῶν, *a sanguine omnium* vestrûm. Sic & Syrus.

Vers. 28. τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, *Ecclesiam Dei.*

Dei. Habent Alexandrinus, Græco-Lat. & tres Oxonienſes, aliique, τοῦ Κυρίου, *Domini*, nempe, Jeſu, prout legit etiam *Irenæus* Lib. III. c. 14. & MS. Cod. *Athanaſii* Ep. I. ad Serapionem, aliique Patres & Codd. quos laudat *Joan. Millius*; alii eodem ſenſu τοῦ Κυρίου ϗ Θεοῦ, *Domini & Dei.* Poſteriorem hanc lectionem ſequitur Arabs, priorem Syrus, ut & aliquot Codd. MSS. Ep. I. *Athanaſii* ad Serapionem. Exiſtimat *Hug. Grotius* veram lectionem eſſe κυρίου, ſed facilem lapſum fuiſſe in compendioſa Scriptura θυ pro κυ. Non negaverim ſane fieri ſæpe potuiſſe, ut miſcerentur hæc compendia; ſed cum hic locus ſit ex iis, quibus in controverſiis maxime olim uſi ſunt Neſtoriani & Eutychiani, non tam incuriæ Librariorum has varietates tribuerim, quam Theologorum conſilio, qui ex alterutra parte conati ſint Paulum ſuum facere. Sic & *Millius* in Ep. *Ignatii* ad Epheſios C. I. ἐν αἵματι Θεοῦ putat ab Interpolatore mutatum in αἵματι Χριστοῦ, hominis illius fraude. Attamen, quod ille non notavit, Interpres vetus Latinus verarum *Ignatii* Epiſtolarum habet hic: *ſanguine Chriſti Dei*, unde liquet utrumque in ejus Codice lectum, aut in margine forte alterutrum fuiſſe; quod quidem ſine conſilio partibus alterutris favendi factum non puto. Alioqui paſſim permutantur in Novi Teſtamenti Codd. MSS. Θεὸς & Κύριος, ut hoc ipſo Cap. verſ. 32.

Ibid. Διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος, *proprio ſanguine.* Alexandrinus tranſponit hoc modo:

διὰ

διὰ τοῦ αἵματος τοῦ ἰδίου. Sic & alii aliquot Codices.

Verſ. 29. Ἐγὼ γὰρ οἶδα τοῦτο, *ego novi hoc.* Τοῦτο omittunt Alexandrinus Codex & alii, ut minus neceſſarium.

Verſ. 31. ἕνα ἕκαστον, *unumquemque.* Nonnulli Codd. Veteresque Interpretes addunt ὑμῶν, veſtrum.

Verſ. 52. τοῦ Θεοῦ. Cant. & alius Cod. habent τοῦ Κυρίου, pro conſuetudine Librariorum has voces miſcentium.

Ibid. ἐποικοδομῆσαι, *ſuperſtruere,* καὶ δοῦναι ὑμῖν κληρονομίαν, ἐν τοῖς, &c. *& dare vobis hereditatem, inter.* Alexandrinus habet: οἰκοδομῆσαι καὶ δοῦναι τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ, ἐν τοῖς, *ædificare & dare ſuam hereditatem inter*, &c. Sic etiam Codex Græco-Latinus & Bodleïanus. Codd. nonnulli ſubjiciunt ὑμᾶς.

Verſ. 33. Poſt οὐδενὸς addit Bodleïanus & Græco-Latinus, ὑμῶν, *nullius veſtrûm.*

Verſ. 34. αὐτοὶ δὲ γινώσκετε, *vos noſtis*, MS. Alexandrinus, αὐτοὶ οἴδατε, *vos ſcitis.*

Verſ. 35. ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν ἀσθενούντων, *adjuvare infirmos* MS. Alexandrinus: τῶν ἀσθενούντων ἀντιλαμβάνεσθε, ubi E ſcriptum mendoſe pro AI. ob rationem adlatam Cap. VI.

Ibid. Κυρίου Ἰησοῦ Deeſt in Alexandrino aliisque vox Ἰησοῦ.

Ibid. Μακάριόν ἐστι δοῦναι μᾶλλον ἢ λαμβάνειν, *beatum eſt dare magis quàm accipere.* Transponit Codex Alexandrinus, μᾶλλον δοῦναι ἢ, ut

ut Latinus: *magis dare*, *quam*. Vertendum crediderim: *beata res est potius dare*, *quam accipere*; quasi diceret Christus: homines vulgo putant beatos esse, qui multa ab aliis accipiunt, pauca reddunt; at si beatos dicere oportet eos, qui dant atque accipiunt terrenas opes, eos potius beatos dixerim qui dant.

Hæc satis superque ostendunt quam sæpe Scribentes nonnulla omiserint, verborum ordinem mutarint, & miscuerint synonyma. Quæ quidem ut plurimum non mutant sensum, sed tamen non levem interdum mutationem in eo pariunt, ut adparet ex vers. 28. Est interea cur Deum laudemus, quod noluerit fidem nostram pendere ex uno aut altero loco, aut ex aliquot voculis; in quæ mutatio irrepere potuit, negligentia aut nequitia Librariorum, vel Theologorum. In iis quæ necessaria sunt, sat magnus est Codicum consensus, ut omnem dubitationem nobis eximat. Verum hæc non sunt hujus loci. Eadem idem significantium mistura in omnis generis libris contigit, unde factum ut *Galenus* Comment. I. in Epidem. V. text. 1. postquam observavit in Codicibus *Hippocratis* ilic legi ὅσῃσι, ὁκόσῃσι, & ὁπόσῃσι, quæ idem significant, id est, *quibuscumque* mulieribus; dicat sibi visum esse eas lectiones omittere, ut eas solas memoraret, quæ sensum mutarent, ὅσαι τὸ δηλούμενον ὑπαλλάττουσι. Idem repetit in Lib. VI. Com. IV. text. 2. παρῃτησάμην δὲ μνημο-

νεῦσαι

νῆσθαι τῶν ἐν ταῖς γραφαῖς διαφωνίας, ὅταν ἡ αὐτὴ φυλάττηται διάνοια.

4. II. Facillime etiam contingere potuit ut Dictantem, clara licet voce legentem & recte pronunciantem, parum adtenti Scribentes non ſatis audirent; ita ut aliter ſcriberent, quam dictabat. Innumera certe menda hinc orta eſſe videntur, ut facile intelligent, quicumque variarum Lectionum Syllogas paullo diligentius luſtrabunt, aut Criticorum Commentarios legerint; nec neceſſe eſt, multis exemplis rem comprobari. Aliquot tamen, more noſtro, proferemus, eademque opera loca optimorum Scriptorum hactenus a viris doctis intacta, quoad quidem intelligere licuit, corrupta eſſe oſtendemus, atque emendabimus.

5. *Cicero* (*) Lib. III. de Oratore Cap. 12. *Quare Cotta noſter*, inquit, *cujus tu illa lata, Sulpici, nonnumquam imitaris, ut Iota litteram tollas & E pleniſſimum dicas, non mihi oratores antiquos ſed meſſores* VIDERIS *imitari*. Imo vero VIDETUR, adloquitur enim Craſſus Sulpicium, qui aderat; non Cottam, qui non aderat, & de quo Capite antecedente. Aderat quidem C. Cotta adoleſcens, at non L Cotta, de quo hic loquitur, qui Catuli grandioris jam natu ſodalis erat. Sed cum præceſſiſſent TU, triaque verba in ſecunda perſona, & C. Cotta adeſ-

(*) *Utor Edit. Schreveliana in 4. & nupera Gronoviana in 12 Poſtea vidi notatum hoc a* Dinoyſ. Lambino, *in Ed. majore.*

adesset; Scribens, pro *videtur*, audivit *videris*.

6. In eodem libro Cap. XVIII. ita loquitur Crassus de Stoïcorum stylo: *Orationis genus habent fortasse subtile, & certe acutum; sed ut in Oratore, exile, inusitatum, abhorrens ab auribus vulgi, obscurum, inane, jejunum*, ATTAMEN *ejusmodi, quo uti ad vulgus nullo modo possit.* Si *attamen* proxime subjiceretur primo periodi membro, & quidem voci *acutum*, nihil esset quod nos in hoc loco moraretur; aperta enim esset oppositio styli Stoïcorum cum eo, qui coronæ acceptus esse possit. Sed in eo ordine verborum, legendum omnino est AC TANDEM, pro quo a dormitante Librario auditum *attamen.* Vitiis Stoïci styli enumeratis, omnia paucis verbis complexurus, *ac tandem*, inquit, *ejusmodi, quo uti ad vulgus nullo modo possit.* Ita conjecisse *Dionys. Lambinum* postea vidi; quod reticeri non debuit a *Jano Grutero*, qui nimis libenter *Lambinum* mordet.

7. Nescio an typographicus error haberi debeat locus Actionis I. in Verrem, ubi hæc leguntur, Cap. VI. *Quæ res primo, Judices, pertenui nobis, argumento, judicioque patefacta est;* sed certum est legi oportere *indicio*, ut legitur in majore Editione Lambiniana. Vidi tamen hoc mendum antiquioribus Editionibus insedisse, nec esse emendatum in Græviana anni MDCXCIX. Simile peccatum est Lib. I. in Verrem Cap. L. sed, in

Gronovianis erratis, quaſi typographicum notatum, & in aliis Editionibus emendatum. Miror priorem locum induſtriorum virorum diligentiam fugiſſe.

8. In Oratione pro P. Quinctio, locus eſt inſignis, in quo male audiens Dictantem Librarius effecit ut *Cicero* a viris doctis, quaſi ineptus, traducatur. Cap. XV. ita loquitur de turpi damnatione Quinctii, quam timebat; *Etenim mors honeſta ſæpe vitam quoque turpem exornat: vita turpis ne morti quidem honeſtæ locum relinquit.* Ac ſane poſterius membrum priori contrarium eſt. Itaque cenſetur *Cicero*, dum acumen captat, neſciviſſe quid diceret. Sed auribus Scribentis hoc peccatum debetur, non *Ciceroni* ejusmodi ineptiis minime obnoxio. Scribe *ITA turpis* &c. egregio ſenſu: mors quidem honeſta ſæpe vitam turpem exornat, at ita turpis vita ne morti quidem honeſtæ locum relinquit; hoc eſt, id turpitudinis genus, vel uſque adeo turpis vita non patitur quemquam honeſte mori. Qua quidem in ſententia eſt hyperbole, ſed non κακοζηλία. Non poſſum non tribuere Librario loquutionem, quæ legitur in Oratione pro S. Roſcio Amerino, Cap. LII. *Non ſatis habet avaritiam ſuam pecunia explere, niſi etiam crudelitate ſanguinis perlitus ſit.* Non ferunt aures meæ, in *Cicerone, crudelitate ſanguinis perlini;* nec hoc ulli alii condonaremus, qui ſermonis elegantiæ ſpretor non eſſet. Legendum CRUDELITATI SANGUINE PERLITARIT. Quod

ele-

elegantissime exprimit crudelitatem hominis, *Crudelitati* quasi Deæ Sacra facientis, eique *perlitantis*, sive καλλιερῦντος sanguine Roscii, quem spoliaverat; hoc est, explentis crudelitatem, ut avaritiam jam expleverat.

9. Oscitantia etiam Scribentis Librarii, factum esse puto, ut vox nihili legatur, apud *Lactantium* Inst. Divin. Lib. V. c. 12. 1. *Araneosos recte dici Deos Ethnicorum liquet e Tertulliano Apologetici* C. XII. P. *Minucio Felice* p. 355. Editionis Heraldi. ubi de persequutionibus Ethnicorum: *Cur tam crudeliter sæviant, nisi quia metuunt, ne in dies invalescente justitia; cum Diis suis* NARINOSIS *relinquantur.* Sic audiit, pro *araneosis*, hoc est, circa quos absentibus Sacerdotibus, araneæ suas operas conficerent. Irridet Ethnicorum Deos, quorum simulacra indigebant opera hominum, ut ab iis araneæ arcerentur; quæ, relictis eorum sacris, Templa & statuas telis suis implerent; & quas æditui ac Sacerdotes dejicere solebant. *Propertius* Lib. II. El. VI, 35. de Diis neglectis:

Sed non immerito velavit Aranea *fanum*
Et mala desertos occupat herba Deos.

Sunt MSS. qui habent *varicosis*, quod absurdum, Ed. Bentleii, *curiosis*; Isæi, *cariosis*, quæ sunt conjecturæ. In Editione Antverpiensi, apud *Joannem Gymnicum*, quæ *per Des. Erasmum* recognita dicitur, legimus: *tum Diis curiosis (quos Narinosos appellant,* quod

quod odoribus thuris colantur) *relinquantur*. Gloſſa inepta, quæ eſt intra parentheſin, oſtendit Editorem quoque *Narinoſis* legiſſe.

10. Unum *Theophraſti* locum duplici hic liberabo mendo, orto utroque, ut videtur, ex oſcitantia Librarii Dictantem perperam audientis. Sic ille loquitur Cap. XXVIII. in ὀψιμαθίας charactere, περὶ τοῦ ὀψιμαθοῦς: εἰς ἀγρὸν ἐφ' ἵππου ἀλλοτρίου ὀχούμενος, ἅμα μελετᾷν ἀσπάζεσθαι, καὶ πεσὼν τὴν κεφαλὴν καταισχύναι. Vertit *Caſaubonus*: *dum rus pergit, alieno equo vectus, ſimul obvios ſalutare meditatur, cadens vero caput deturpat.* Quænam eſt illa ſalutandi meditatio? & quidem ex equo? An aliis verbis ſalutabant equitantes, aliis pedibus incedentes? Non opinor. Sed forte qui equo inſidebant, ut conjectat *Caſaubonus*, certos geſtus habebant, quibus utebantur in ſalutandis obviis. At nunc quidem hoc fit, quia inflexo corpore ſalutamus, & detracto Capitis integumento; verum olim nihil ſimile, cum verbis tantum ſalutarent, ut χαῖρε Θεόφραστε. Legendum eſt ἱππάζεσθαι, & μελετᾷν ἱππάζεσθαι eſt *ſe exercere equitando*, ut faciunt qui eam artem diſcunt, dum in varias partes equum convertunt, calcaribusque & freno adigunt ut variis modis ſubſiliat, tum etiam ut concitatius currat. Sic, apud *Xenophontem*, τὴν ἱππικὴν μελετῶντες, *in arte equitandi ſe exercentes*, & alia, quæ *Henr. Stephanus*, aliique Lexicographi ſuppeditabunt; nam res eſt manifeſta, & frequens. Unum addam e *Xenophonte*,

phonte, περὶ ἱππικῆς, C. II, 1. κρεῖττον —— ἱππάζεσθαι μελετᾶν, *satius* —— *exerceri equitando.*

11. Dum autem ὀψιμαθὴς ab equo vehementius concutitur, tandem cadit ὥστε κεφαλὴν κατεαγέναι, *ut caput frangat*, non καταισχῦναι *deturpet*, ut frigide *Casaubonus*, ex hac lectione Vet. Cod. κατεχέναι. Qui cadit ex equo concitato, non modo sibi deturpat caput, sed plerumque lædit, & sæpe frangit. Forte legendum etiam κεφαλῆς, sic enim loquuntur Attici. *Aristophanes* in Acharnensibus Act. V. S. I.

Καὶ τῆς κεφαλῆς κατέαγε περὶ λίθον πεσών.

Fregit caput in lapidem incidens, ubi Scholiastes, ex Grammaticorum canonibus, ut ait, interpretatur *partem capitis*, *non totum caput.* Idem in Vespis p. 533. Edit. Majoris Genevensis:

Ἀνὴρ Συβαρίτης ἐξέπεσεν ἐξ ἅρματος,
Καί πως κατεάγη τῆς κεφαλῆς μέγα σφόδρα.

Vir Sybarita excidit ex curru, & sibi magnam capitis partem fregit? Idem contingere dicit *Theophrastus* seni, qui graviore ætate discit equitare, & quidem equo, cui non est adsuetus, & dum it in villam. Certa mihi videtur

G 3

detur conjectura, & quam, si necesse esset, aliis locis firmarem.

12. Audientis vitio, videtur factum ut cum legatur apud *Hippocratem* de alimentis, text. 58. αἷμα ὑγρὸν ἀστεῖον, αἷμα στερεὸν φλαῦρον, *sanguis fluidus, probus; sanguis spissus, pravus*; *Galenus* Comment. IV. interpretatur vocem φαῦλον, τὸ φαῦλον, inquit, σημαίνει τὸ μοχθηρόν. Vox eadem in textu & in commentario sit oportet, sive sit φλαῦρον, sive φαῦλον, sed soni & significatus similitudo Librarios fefellit. Indidem factum est ut in *Hippocratis* Prognostico, Sent. II. pro ὑποφάσιας τῶν ὀφθαλμῶν, quomodo scribendum esse liquet, quia sunt dictæ eo quod ὑποφαίνηταί τι τοῦ λευκοῦ *pars aliqua albi oculorum adpareat*, non commissis palbebris; *Artemidori* tamen & *Dioscoridis exemplaria* haberent ὑποφύσιας, quod merito rejicit ad eum locum *Galenus*, Comment. I. Tom. VIII. p. 529. Ed. Charter. In Prædictionum Lib. I. Com. II. ad text. 38. θολερὸν πνεῦμα legitur & θαλερὸν, ut docet *Galenus*, quod aurium vitio deberi videtur, & doctissimo viro dubitationem creat, utrum sit legendum; quamvis *turbidum* ac *floridum* diversa sint. Sic & eodem libro, text. 58. pro οὖρα ἐπίπονα, *laboriosæ urinæ*, legebatur in Codicibus quibusdam πέπονα *matura*, quod prætulit *Zeuxis*, rejecit vero *Rufus*, & merito, ut ostendit *Galenus*. Iterum textu 73. κωματώδεις *sopore oppressi*, & καυματώδεις *ardentes* legebatur; textu 86. ὄμματος κατάκλεισις *oculi clausio* & κατάκλασις *fra-*

fractio ; textu 89. ἀνέλκεται *ſurſum trahitur* & ἀνέρχεται *adſcendit* , & ἀνέχεται *cohibetur* ; & 94. λαμπώδης *lucidum* , & λαπτώδης , quod quid ſit hic non adſequor. Similiter Comment. I. in Officin. Medici , textu 19. non ſatis conſtat *Galeno* , ob varietatem Codicum , an legendum ſit ἔκτρεψιν , vel ἔκστρεψιν , vel ἔκτριψιν , quod diſcrimen auribus Librariorum debetur. Indidem factum ut Epidem. Lib. III. text. 61. non conſtet , ut docet *Galenus* Com. III. p. 293. Tom. IX. an excrementa ægri neſcio cujus dicantur ὑδατόχολα *aquoſa* & *bilis colore tincta* , an ὑδατόχλοα , *aquoſa & herbæ colore tincta* ? Quin & alia exemplaria , minus vetuſta , nec ſatis emendata , habebant ὑδατόχροα , *coloris aquei.* Sic ἔντερον *inteſtinum* & ἕτερον , *alterum* miſta docet idem. in Lib. VI. Comm. IV. text. 3. Multa alia ſimilia apud *Galenum* occurrunt , ſed hæc ſatis ſuperque ſunt , ut quod volumus intelligatur.

loquebar sic, *ut* pulcros, Cetegos, triumpos, Cartaginem *dicerem*, *aliquando*, *idque sero*, *convicio aurium*, *cum extorta mihi veritas esset*, *usum loquendi populo concessi*, *scientiam mihi reservavi*. Orcivios *tamen* & Matones, Otones, Cæpiones, sepulcra, coronas, lacrimas *dicimus*, *quia per aurium judicium semper licet*. Burrum *semper Ennius*, *numquam* Pyrrhum. Vi patefecerunt Bruges, *non Phryges*, *ipsius antiqui declarant libri*. *Nec enim Græcam litteram adhibebant*, *nunc aute etiam duas*. At hoc videtur factum, non tam ad vitandam litteram Græcam, quam quia Macedones, quorum Dialectus cum victoriis per totam Græciam, ante *Ennii* tempora, sparsa fuerat, ut ostendit *Claud. Salmasius* in Comment. de *Hellenistica*, ita vulgo loquebantur. Hos nos docet auctor Etymologici Magni, in voce Ἀφροδίτη: Τὸ Β τῷ Φ σύγγενές ἐστι δῆλον ἐκ τοῦ Μακεδόνας μὲν τὸ Φιλιππον Βίλιππον καλεῖν, καὶ τὸν Φαλακρὸν βαλακρὸν, καὶ τοὺς Φρύγας Βρύγας, καὶ τοὺς ἀνέμους διὰ τὸ φυσᾷν φυσήτας ὄντας βύκτας. (*) Alii similia animadverterunt.

3. Verum *Cicero* miram Orthographiæ anomaliam, eodem loco, memorat, & *cum* Phrygum, & Phrygibus *dicendum esset*, *absurdum erat aut tantum barbaris casibus Græcam litteram adhibere*, *aut recto casu solum Græce loqui*; *tamen* & Phryges, & Pyrrhum, *aurium causa*, *dicimus*. Ex hisce intelligere est, *Ciceronis* ævo, dici solitum *Phryges* & *Pyrrhus*, cum in aliis casibus, Enniano more, pronunciarent *Brugum*, &c. *Burri*, &c.

G 5 4. Hæc

(*) *Vide Eustathium in Homer. pag.* 1614. *Ed. Rom.*

4. Hæc & similia multa, quæ congeri possent, qualia plurima collegit *Cl. Dausquius*, Critico debent esse notissima, si velit cum laude Artem Criticam exercere. Ideo *Cassiodorus* Divin. Lectionum c. XV. Monacho suo, quem volebat Librarii munus obire, *Orthographos*, inquit, *priscos frequenter relege, quos ego inferius titulo trigesimo, qui de Antiquariis legitur, propter notitiam Librariorum utiliter instruendam, deflorandos esse judicavi & extrinsecus huic libro de Orthographia titulum dedi. Ita contigit, ut & istud studioso prosit legere, ubi cognoscit quæ in Scripturis Sanctis minime debeat violare; & illud necessario latius discitur, ubi generaliter præsumta vitia corrigantur.*

5. Acute (*) Criticus emunctæ naris, in Epistola, in qua profert vetus monumentum, initio sæculi XVII. Romæ effossum, amicum monet *ad emendationem tot errorum, quibus hodieque scatet Plautus, fons ille genuinæ, puræque Latinitatis, nihil utilius esse, quam eam tabulam ante oculos habere; ut, ubi quid in Plauto occurrit, quod suspicionem mendi habeat, statim tibi dicas quanam ratione illud, aut illud Plauti ævo scribebatur? Quæ forma litterarum erat? Quæ litteræ interdum omittebantur?* Hanc in rem, non pœnitebit legisse eruditissimam Digressionem *Jos. Scaligeri*, de Litterarum Ionicarum origine, ad locum Eusebiani numeri MDCXVII. illustrandum. Sed & studiose versandæ sunt collectiones Veterum monumentorum, quales sunt In-

(*) *Tan. Faber Epist. Lib. II. Ep. 32.*

Inscriptiones æri & marmori incisæ, quæ supersunt in collectaneis *Jani Gruteri*, *Thomæ Reinesii*, *Jac. Sponii*, *Raphaëlis Fabretti* & aliorum. Eminent, meo judicio, inter alia id genus, *Fulvii Ursini* notæ ad Leges & Senatus Consulta, quæ nuper recusæ sunt, in secundo Antiquitatum Romanarum volumine; & *Pet. Ciaconii* interpretationes Vett. aliquot inscriptionum quarto volumini earumdem Antiquitatum insertæ. Sed hos & similes libros nihil opus est a nobis indicari, cum satis noti sint, aut facile ex lectione Criticorum innotescant.

6. Non procul erit nobis mendi ex ignorantia Orthographiæ orti quærendum exemplum, cum Cap. VI. §. 24. emendaverimus conclamatum *Terentii* locum, qui depravatus fuerat, partim eo quod litteras (*) duplices antiquissimi Romani non scriberent. Nempe, pro *illis ab illo* factum est *illi Babylo*, quia scriptum fuerat *ilis abilo*. Deinde quia Critici judicarunt hic ad luxum civium Metropoleos Chaldaïci Imperii respici, pro I. scripsere Y, & *Babylonem* in hunc locum invexere.

7. Veteribus usitatissimum erat præpositiones verbis compositis præfigere, sine mutatione, quæcumque littera sequeretur; non eas emollire mutatione, ut solemus. Sic in *Glossis* scriptum *Adclivis*, *Adfaber*, *Inprobare*, *Inremeabilis*, *Adcelero*, *Obfensus*, *Obpono*, &c. Idem factum in inseparabili præpositione CON, ut *Conlacrimo*, *Contactaneus*, *Conlapsus*, *Conlatio*, *Conlaudo*, *Conloco*, &c. pro quibus, nos N mutamus in L,

(*) *Adi, si nescis, Claud. Dausq. Orthog. Princip. Sect. II.*

L, *Collacrimo*, *Collactaneus*, &c. Vetus illa orthographia passim, in antiquissimis Codicibus, cernitur. Quod cum ignorarent Monachi, qui *Lactantium* nobis, Latinorum Patrum tersissimum, exscripserunt, absurde loquentem virum disertissimum induxerunt, in eleganti Libello de Opificio Dei, C. I. Ait (*) *tanta temeritate homines exstitisse, qui vulgo Philosophi nominantur, ut ea quæ abstrusa prorsus atque abdita Deus esse voluit, scrutarentur, ac naturam rerum cœlestium, terrenarumque conquirerent; quæ a nobis longe remotæ, neque oculis CONTRECTARI, neque tangi manu, neque percipi sensibus possunt.* Scripserat *Lactantius* CONLUSTRARI, sed imperiti exscriptores, cum crederent scribi COLLUSTRARI, non agnoverunt hoc verbum in hoc loco, mutaruntque in *contrectari*. Quo absurdius nihil fingi potuit, cum *conlustrare oculis* non modo proba sit loquutio, sed etiam *Ciceronis*, quem imitari nititur *Lactantius*. Scribitur autem hæc vox, in *Glossis* quoque, eo, quem diximus, modo: *Conlustra*, συμπεριέρχεται, *Conlustro*, συμπερινοστῶ, συμπεριέρχομαι (†).

§. II.

(*) *Pag. 778. Ed. Oxoniensis, ex Theatro.*

(†) Postea deprehendi eamdem loquutionem apud *Tacitum* Annal. III, 12. ubi de cadavere Germanici oculis plebis exposito: *Quo pertinuit nudare corpus*, & contrectandum *vulgi oculis permittere*. Sed & illic quoque *conlustrandum* legi oportere censuerim, quamvis durioribus metaphoris gaudeat *Tacitus*; nam ne manibus quidem *contrectantur* cadavera a vulgo, nedum ut oculis *contrectari* dici possent. Scio *Ovidium* de Tereo, Philomelæ amore flagrante, dixisse:

Spectat eam Tereus præcontrectatque videndo.

Sed mollior hic multo est metaphora, quia Tereus Philomelam contrectare cupiebat.

8. II. Verum non modo tenendum quæ fuerit Veterum Orthographia, ut varia menda inolita in eorum libris retegamus, & feliciter emendemus; sed & probe sciendum quibus characteribus usi sint, idque diligenter ad animum est revocandum. Nemo dubitat quin Latini litteras suas Græcis debeant, sed initio litteræ Latinæ multo similiores erant Græcis, quam postea fuerunt, ut constat ex antiquissimis Inscriptionibus & Nummis. Exempli causa P. Latinum fere scribebatur ut Π Græcum, nisi quod crus dextrum brevius esse soleret; quo factum, ut celeritatis causa angulus rectus qui eo crure, & superiore linea constat, in hemicyclum tandem mutaretur. Cernere hoc licet in monumento de quo antea diximus, aliisque antiquissimis Inscriptionibus.

9. Quod cum ita sit, & constet Græcos suum *Sigma* nunc ita pinxisse ut Σ, nunc vero ut C, crediderim etiam Latinos, antiquissimis temporibus, posteriore hac figura interdum esse usos. In lapidibus sane aliquando confunduntur C & S etiam ante A, ut CATULLII pro SATULLII, in Classe VI. Inscr. 112. *Thomæ Reinesii*, in cujus Indice alia etiam exempla reperire est. Itaque; quemadmodum aliquando Græca legentes Latini imperitiores S & C miscuerunt; sic &, in Latinarum vocum lectione, similiter erratum. In *Glossis*, legere est BOCLUCA, pro BOS LUCA,

ἰλι-

ἐλέφαντος, (*) notum enim eſt Romanos; cum primum vidiſſent Elephantos, eos *Boves Lucas*, ſeu *Lucanos* dixiſſe. In iisdem *Gloſſis*, BOSBUC eſt pro BOS, Βοῦς. CUPPLANTO pro SUPPLANTO, συμποδίζω, quod eſt a *Paſſeratio* animadverſum. Sed eſt alius inſignior locus, in littera C, ubi legimus: *Cana*, Πανάκεια Θεὸς, πολιά. *Cana* a *Canus* eſt πολιά; ſed SANA a *Sanus* eſt *Panacea Dea*, Æſculapii filia. Attamen utrumque ſub eodem titulo latet, quod in priſcis characteribus Latinis S interdum ut C pingeretur. Non dubito quin ex antiquiſſimo Scriptore Latino hanc ſignificationem vocis *Sana* hauſerit *Gloſſographus*, aut ii quorum induſtria illi præiverat, quicumque fuerint. Certe in Scriptoribus, qui ad nos pervenerunt, quod equidem ſciam, ea vox non exſtat; potuit tamen recte dici *Sana* Dea, quæ ſanaret, ut *Suada* quæ ſuadet, *Padua* a pandendo, *Horta* ab hortando, *Deverra* a deverrendo, & ſimiles.

10. Credibile eſt in Veterum Scriptis, cum majuſculis litteris ſcribendi conſuetudo paullatim inſoleſceret, ſæpe a Librariis recentiori characteri adſuetis peccatum eſſe, dum ambiguas ejusmodi litteras legere neſciunt; quas poſtquam ſemel, pro captu ſuo, charactere Langobardico expreſſerunt, menda conſenſu Manuſcriptorum Codicum ita exaratorum conſecrarunt. Poteſt, ut videtur,

(*) *Vide Plinii Hiſt. Nat. Lib. VIII. c. 6. & ad eum Int.*

tur, exemplum ejus rei e *Terentio* proferri, ubi Librarius expreſſit perperam figuram C littera S, cum debuiſſet eam ſervare. Locus eſt Adelphorum Act. V. S. 7. verſ. 19. ubi mendum eſt, quo ſtructura plane turbatur. Auctor eſt Demea filio, ut, miſſa inani pompa, in horto maceriam jubeat dirui, & illac ſponſam, matrem & familiam omnem transducat in ædes Micionis. Cum adſentiretur Æſchinus, tum vero Demea, *Syre*, inquit, *ceſſas ire, & facere?* Nempe, diruere. At Syrus: *quid ago?* quid me jubes facere; nam, proxime antecedentibus verbis, alia nonnulla dixerat Demea, quibus factum erat ut ne a Syro intelligeretur. Tum Demea: *dirue* (maceriam,) *tu* ILLAS, *abi*, *& traduce*; hoc eſt, tu Syre, *dirue*, *tu* vero Geta, *illas abi & traduce;* quorum verborum ordo eſt, ut aiunt, *abi*, *& traduce illas*; ſed quis hanc trajectionem verborum ferat, in Comico æque terſo, ac *Terentius* eſt? Certe Dithyrambici eſt Poëtæ, non *Terentii*. Lege: *tu* (Geta, nimirum) ILLAC. *abi & traduce*; hoc eſt, cum dejecta a Syro erit maceria, *illac* tu *abi* domum, *&* per eamdem viam *traduce* ſponſam & totam familiam. Vult Getam quam breviſſima via domum ire, ne mora ulla ſit. Qui veteres Codices *Terentii* deſcribebant videntur C interpretati, quaſi eſſet S, cum eſſet tertium Alphabethi elementum.

11. Quod ſi hæc menda non videantur ex figura illa litteræ S nata, quod tamen veriſimi-

millimum eſt, confugiendum erit ad ſimilitudinem ductuum; ſi eorum aliqua pars deleta ſit vetuſtate, aut a Librario non ſatis abſoluta. Si enim inferior hemicyclus litteræ S oculos fugiat, quod ſupererit ſimillimum erit litteræ C. Sic pro B O S, potuerit fieri *boc*; & pro SANA, *cana*. Viciſſim, ſi inferioris partis litteræ C particula reflecteretur, potuit facile haberi S, ut pro ILLAC fieret *illas*.

12. Characteribus *Romanis* quadratis ſucceſſerunt, ut antea diximus, *Langobardici* rotundiores; quorum etiam conſideranda ſimilitudo, cum locus quiſpiam mendi eſt ſuſpectus, ut divinare poſſimus quomodo antea ſcriptum fuerit, & quid mendo occaſionem præbuerit. Etſi exempla adtulimus Cap. IV. quæ huc referri poſſunt, nihil vetat unum atque alterum hic addi, quo res manifeſtior fiat; poteſt enim multo facilius atque evidentius probari exemplis, quam ratiocinatione. Igitur ex *Plauto* unum, ex *Terentio* vero alterum proferemus.

13. Eſt locus *Plauti* conclamatus, eo quod pro *ui* legatur *u*, pro *n* ſcriptum ſit *r*, *os* pro *am*, & *a* pro *o*. Truculenti Act. I. S. 1. Dinarchus adoleſcens deſcribit quæ ſint in amore incommoda.

Non omnis ætas ad perdiſcendum ſat eſt
Amanti, dum id perdiſcat quot pereat modis.

Tum

Tum interpositis octo versibus, quibus describit varias amantium calamitates, addit, ex MSS. *Camerarii:*

> *Primum dum miror annua;* (aut *miros annuus) is primus bolu'si,*
> *Ob eam, tres noctes utor. Interea loci, aut æra,* &c.

Illud *ob eam* docere potuit Criticos legendum, in antecedente versu, *duim minam, annuo;* hoc est, primum rogat sibi *dem minam; annuo* daturum, & re ipsa do; *ob eam, tres noctes utor.* Cum Librarii legissent *dum* pro *duim*, quod est veteri more (*) pro *dem*, mutarunt *minam* in *miror*, & *annuo* in *annua*, quæ nihil quidem significant, sed speciem constructionis præbent. Nimirum, corrupta una voce *duim* in *dum*, antiquiores Librarii sensum nequaquam adsequuti, duas sequentes non satis eleganter scriptas legere non potuerunt, aut ductus forte non satis integros supplere: ut solet fieri, cum ex superioribus sententia clara est. Postea Critici locum frustra tentarunt, ut liquet ex editione *Frid. Taubmanni*, & Lugdunensi, apud Batavos, in qua sunt inanes conjecturæ duorum, in Republica Litteraria, sine controversia, summorum virorum, *Claud. Salmasii* & *Joan. Fred. Gronovii.*

14. Locum in *Terentiana Eunucho*, ob levem depravationem, non intellexere Inter-

(*) Tum duim quam perduim, *Aulular. Act. IV. S. 6. vers. 6.*

pretes, quos equidem vidi, nam omnes consulere nec possum, nec vacaret, si possem. Ea depravatio orta est ex eo quod ex *n*, producto ad superiorem partem crure dextro, errante calamo, factum est *d*. Legat Lector, si vacat, Actus IV. Sceneam VII. ab initio ad vers. 24. ne quod habet *Terentius* nobis narrare hic necesse sit. Thais exprobranti militi *quod ipsi ante oculos amatorem suum adduxisset*, Chremetem, nimirum, qui aderat, respondet: *quid cum illo agas?* quod hic caret sensu. Lege QUIN *cum illo agas*; quibus verbis significat a milite ea de re cum Chremete, qui præsens erat, agi oportere, non secum; quia res Chremetis agebatur, cum sororem opera Thaïdis invenisset, eaque de causa eum ad militem venire jussisset, & illinc, simul ac Chremes, se subduxisset. Sic in eadem Scena vers. 41. *quin abeamus*, pro imo abeamus, & sexcenta similia. Hæc cum non animadvertissent nonnulli Interpretes, verba, *quid cum illo agas*, tribuerunt Militi. Sic *Anna Fabra*, eruditissima matrona:

THRASO.

—— rogitas?
Quæ mi ante oculos coram amatorem adduxti tuum?
Quid cum illo ut agas, & cum illo clam te subduxti mihi.

At adparet, ex *Donato*, verbis illis præfixum fuisse nomen Thaïdis. Præterea *ut*, contra ve-

veterum Codicum fidem, hic infarcitur, ante *agas*. Sic sæpe locus non intellectus, ob mendum, novo mendo corrumpitur. Imo vero ex ipsa versione Gallica liquet vim inferri loco, sic enim vertit: *Me le demandez-vous, vous qui à mon nez m'avez amené vôtre galand, & qui vous êtes dérobée de chez moi avec lui? Pour quelles affaires donc, je vous prie?* Nam non est inversa hæc translatio, alia de causa, quam quia verba Thrasonis hæc omnia esse non possunt, si ordo hic servatur. Vertendum erat, hoc modo. THRASON. *Me le demandez-vous, vous qui avez amené vôtre galand en ma présence?* THAIS. *Que ne vous adrèssez-vous à lui-même.* (En montrant Chremès) THRASON. *Et qui vous êtes retiré secretement de chez moi, avec lui?* Simile mendum suspicor esse apud *Plautum*, in Bacchidibus, Act. I. S. 1. vers. 7. ubi cum Bacchis dixisset: *miserius nihil est quam mulier*: suggerit Pistoclerus: quid *esse dicis dignius?* quod interpretantur, merito mulieres esse dignas miseriis, quas queruntur, nihil enim iis dignius esse. Qui sensus quidem loci est, sed interrogatione hujusmodi vix exprimatur. Itaque legerim, QUIN *esse dicis dignius*, nempe, miseriis omnibus; ita ut adolescens emendet sermonem meretricis. Usum hunc particulæ *quin* si quis ignoraret, intelligi posset ex Casinæ Act. III. S. 4. ubi duodecies repetitur, in paucis versibus.

15. Ut a Latinis ad Græcos transeamus, duplici etiam charactere habemus MSS. Codd.

 Græ-

Græcos, quorum vetuſtiores exarati ſunt charactere grandiore & quadrato; alii vero rotundo & minore, qualis eſt is, quo nunc vulgo utimur. Magni autem eſt momenti, in originibus mendorum inquirendis, conferre inter ſe litteras; cum perſæpe menda ex ſimilitudine majuſcularum orta; vix ex minuſcularum ductibus oriri potuerint, & viciſſim. Itaque qui legunt Scriptores Græcos, iis characteribus, quibus nunc ſolent edi, ſæpe non adſequuntur quî litteræ tam diverſæ miſceri potuerint.

16. Exempli cauſa, Α, Δ & Λ in majuſculis litteris facile miſceri potuerunt, difficilius in minuſculis α, δ & λ. Si enim lineola media τῦ Α deleatur, aut non ſatis plene ſcribatur, videbitur eſſe Λ: ut contra ſi quid inciderit inter crura poſterioris, credetur eſſe Α. Littera Δ, ſi infima lineola paullo adtollatur, poteſt fieri Α; ſi non plene exaretur, videbitur eſſe Λ: ut ſi forte quid incidat inter infima crura hujus, credetur eſſe Δ, quemadmodum etiam Α, ſi media linea nimium deprimatur.

17. In *Gloſſis* legimus: *Gibus* (lege, *gilbus*) γιαβὸς, ΓΙΛΒΟΣ. *Stludio*, χαμυακιον, pro ΧΑΜΟΥΛΆΚΙΟΝ. *Setoſus*, δάσος, pro Λάσος. *Faſtidium*, λίπωμα, pro *Faſtigium*, ſ'Αίπωμα. Harum litterarum permutationem frequentem eſſe obſervavit (*) *Claud. Salmaſius*, emendatque, ex hac obſervatione,

(*) *Pag. 178. Ed. Ultraject. col. 2.*

ne, *Dioscoridis* locum Lib. V. c. 146. ubi, pro Πλαγκυπόλεως, legit Παλαιοπόλεως, additque *notum esse Græce intelligentibus* Λ & Α *sæpe invicem mutari in eorum scriptura.* Alibi, postquam egit de variis sententiis Geographorum, de situ populorum Arabiæ, qui *Catabanes* dicebantur, animadvertit mendose eos a *Dionysio*, vers. 958. dici Κλεπαιῶνες. (*) *Scriptum erat*, inquit, ΚΑΤΑΒΗΝΟΙ, *nam* Λ & Α *sæpe invicem permutantur; unde postea, adjecto E, fecerunt* Κλεπαεβηνοὶ, quod copiosius probat. Suspicatur etiam fluvium, qui in Oxum a *Plinio* & *Solino* labi dicitur, a *Ptolemæo* non Δάργιδον, sed Δάργαλον dictum; (†) *ut* Δ & Λ, inquit, *sæpenumero confunduntur.*

18. Ut liquidius adpareat quanti sit momenti, omissis figuris librorum editorum, antiquas adtendere, duo exempla addemus quatuor aliarum litterarum; quas ante aliquot sæcula mistas fuisse constat, & quæ tamen in rotundiore charactere vix possunt confundi. Θ & Ο facillime misceri potuerunt, si media lineola τῦ Θ forte abrasa esset, aut guttula atramenti in Ο delapsa. *Galenus*, Præfatione in Comm. I. in Lib. VI. Epidemior. p. 354. Tom. IX. Ed. Charterianæ. Ἐπεὶ ᾗ ἐνίοτε καὶ κατ' ἄμφω σφάλλονται, πολὺ βέλτιον ἔδοξέ μοι φυλάττοντι τὴν ἀρχαίαν γραφὴν, ἀεὶ μὲν σπεδάζειν ἐκείνην ἐξηγεῖσθαι, μὴ δυνηθέντι δέ ποτε τῦτο πρᾶξαι, πιθανὴν τὴν ἐπανόρθωσιν αὐτῆς ποιεῖσθαι, καθάπερ

(*) *Ibid. p. 353. col. 2.* (†) *P. 153. col. 1.*

περ ὁ Ἡρακλείδης ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν ἐπιδημιῶν ἐποιήσατο, κατὰ τὴν λέξιν ἐκείνην ἣ γέγραπται. Πρὸς δὲ τὸ Ἀφροδίσιον αἱ Οὐραὶ ἔβλεπον. Ἐπειδήπερ τοῖς ἐξηγησαμένοις τὴν Οὐραὶ γραφὴν, ἀπιθανῶς εἴρηται, τάχα, φησὶ, Θυραὶ μὲν ἦν γεγραμμέναι, διὰ τοῦ Θ, τῆς μέσης δὲ γραμμῆς ἐν αὐτῷ διαφθαρείσης ἔδοξεν ὁ βιβλιογράφος Οὐραὶ γεγράφθαι. *Quandoquidem in utroque aliquando falluntur, multò melius mihi visum est servare veterem scripturam, & semper quidem conari eam interpretari; si vero aliquando id præstare non possem, ejus correctionem probabilem facere: sicut Heraclides in* (*) *secundo Epidemiorum fecit, in ea sermonis parte ubi scriptum:* Ad Aphrodisium αἱ Οὐραὶ spectabant: *nam cum interpretantibus scripturam* Οὐραὶ, *improbabiliter dictum esse videatur, forte, inquit Heraclides,* Θυραὶ *scriptum fuit per* Θ, *cum vero media linea in littera* Θ *deleta fuisset, credidit Librarius* Οὐραὶ *scriptum fuisse.* Similiter vir eruditus feliciter conjecit indicem libri, qui inter Ethica *Democriti* Opera recensetur a *Diogene Laërtio*, non debuisse ita concipi, ὑπομνημάτων ἢ Οἴκων, sed ὑπομνημάτων ΗΘΙΚΩΝ. Vid. *Æg. Menagium*, ad Lib. IX. §. 46.

19. Similitudo τοῦ Π & Τ, si prioris alterum crus evanuerit, facile errorem parere potest & peperit. Sic *Hippocratis* Prædictionum

(*) *Vide Com. II. In Lib. II. ad text. 22. p. 141. T. IX.*

num Lib. I. præd. 16. ita habet, οἱ φρενιτικοὶ βραχυποτέοντες, ψόφου καθαπτόμεναι τρομώδεες: *phrenetici qui parum bibunt, strepitu perculsi, tremuli.* Observat ad eum locum *Galenus* Comment. I. Tom. VIII. p. 712. Ed. Charterianæ, quosdam legere βραχυπόται, hoc est, ὑποπτεύοντες τὰ βραχύτατα, *res levissimas suspectas habentes*; nec sensus est ineptus. Sic & alibi, apud eumdem, Τόνος, Πόνος & Γόνος confusa memini, ob ductuum similitudinem. Vide Comment. I. *Galeni* in Lib. I. Prædictionum, præd. 35. Tom. VIII. p. 723.

20. Notum est (*) a *Plinio* sæpissime exscribi *Dioscoridem*, quem etiam interdum imperite ab eo conversum ostendit summus Criticorum *Claud. Salmasius*. Locum nunc proferam, ex quo liquebit ambiguis ductibus litterarum majuscularum fuisse deceptum. Eum suppeditablt idem, quem laudavi, Criticus. Sic *Dioscorides* describit Glycyrrizam Lib. III. c. 7. ἔστι δὲ θαμνίσκος ῥάβδους ἔχων διπήχεις, περὶ ἃς τὰ φύλλα πυκνά, ἐοικότα ΣΧΙΝΩι, λιπαρὰ καὶ κολλώδη ἀψαμένῳ. τὸ δὲ ἄνθος ὑακίνθῳ ὅμοιον, καρπὸς δὲ πλατάνου σφαιρίων μέγεθος. Integrum locum descripsi, ut liqueret *Plinium Dioscoridis* interpretem agere. Sic loquitur Lib. XXII. C. 9. *Sine dubio inter aculeata est* (Gly-

(*) *Vide Præfat. ad Exercit. Plinianas in Solinum, & ad Lib. de Homonymis Hyles Iatricæ.*

(Glycyrriza) *foliis ECHINATIS, pinguibus, tactuque gummosis, fruticosa; binûm cubitorum altitudine, flore hyacinti, fructu pilularum platani magnitudinis.* Jam audi *Salmasium* (*); *Plinius*, inquit, *legit* ἐοικότα ἐχίνῳ *vel suis oculis male usus, vel alienis male credulus, vel certe vitio corrupti exemplaris seductus. Vetustissimum Bibliothecæ exemplar* χίνῳ *diserte scriptum præfert. In illis antiquis & grandioribus litteris Græcis, nulla fere discretio est inter* E *&* Σ. *Utraque siquidem semicirculi figura depinguntur. Exiguo tantum apice, qui in medio fere ponitur, distingui solet* Ἐψιλὸν, *sic facile subrepere Plinio potuit* ἐχῖνος *pro* χῖνος

21. Hæc vir summus, quæ mihi in memoriam revocant salubre rei Criticæ monitum, quod omnes qui ex Codicibus MSS. edunt, aut denuo emendant Veteres, in animo scriptum habere oporteret. Hoc, nimirum, est; debere eos diligentissime describere Manuscriptos suos Codices, & illorum Characterum specimen quodpiam æri incisum edere, ut Lectores possint integrum Alphabethum cernere; quo cum antiquitatem Codicis intelligant, tum etiam de locis corruptis judicare possint. Sæpe enim non licet viris doctis eos MSS. adire, seu ob distantiam locorum, seu ob præfectorum Bibliothecis invidiam, aut inhumanitatem, seu ob alia impedimenta, quæ memorare nihil adtinet. Sæpe tamen contingit ut qui MSS. Codd. non vi-

(*) *Pag. 123. col. 1.*

viderunt eruditione multum superent eos, quibus illos Codices evolvere licet; quo fit ut multa feliciſſime emendent, quæ alios fugerunt. Plura autem ſine dubio & certius peccata retegerent, & emendarent, ſi liceret ex forma ipſa Characterum conjecturam facere. Vixit olim in Anglia vir eruditus *Patricius Junius*, qui primus edidit Epiſtolam *Clementis* Romani, ex antiquiſſimo illo MS. Alexandrino; quem ne dignatus quidem eſt deſcribere, cum hoc magni intereſſet. At tum vivebant extra Angliam multi, qui *Junio* haud paullo doctiores erant, & qui ex deſcriptione, qualem diximus, multa colligere potuiſſent, quæ vir bonus non potuit; qui quam magnus Theologus fuerit neſcio, ſed modice in rebus Criticis verſatum fuiſſe, ex ejus Præfationibus & Notis, facile intelligent omnes qui eas legent. Interea grato in eum nos animo eſſe oportet, qui quod potuit præſtitit, ſi deſcriptionem Codicis, quo uſus eſt, excipias.

22. Sed ut ad rem redeamus, ignoranda non eſt Critico, ut jam diximus, orthographia etiam vetuſtiſſima, quod exemplo e *Galeno* petito oſtendam. Comment. III. in VI. Epidem. ad text. 40. p. 70. T. IX. Ed. Chart. ubi occurrit vox σκῆψις, pro ἀποσκήψει, quam *decubitum* humoris, vel *abſceſſum* vertunt, poſtquam locum eſt ex hac lectione interpretatus: Δοκεῖ δέ μοι δύνασθαι καὶ οὕτως ἀκούειν τῆς ῥήσεως, εἴγε κατὰ τήνδε τὴν λέξιν εἴρητο. σκέψις μέν ἐστι, πάντα ἐφ' οἷσι γενόμενα ῥύεται, τού-

τῶν περιγινομένων κωλύειν, γραφόντων γὰρ τῶν παλαιῶν τόν τε τοῦ Η δίφθογγον, καὶ τὸν τοῦ Ε, δι' ἑνὸς χαρακτῆρος, ὃς νῦν μόνος σημαίνει τὸν ἕτερον φθόγγον τὸν Η. *Mihi autem & in hunc ſenſum accipi poſſe oratio videtur, ſi hac voce dictum fuiſſet:* Σκέψις, conſideratio quidem eſt omnia, quæ poſt aliqua, orta liberant, eadem, ſi antevertant fieri prohibere; *nam cum veteres duos ſonos* H *&* E *uno charactere exprimerent, qui nunc ſolus alterum ſonum* H *ſignificat.* Abrupi verba ut indicarem hic eſſe mendum, nam conſtat e *Platonis* Cratylo, ut obſervavit *Joſ. Scaliger* ad num. Euſeb. MDCXVII. veteres Græcos pro H ſcripſiſſe E. Itaque legendum, apud *Galenum* τὸν ἕτερον φθόγγον τὸν Ε. Sic deinde pergit: πολλὰ γέγονεν ἁμαρτήματα τῶν ἐγγραφομένων, οὐ κατὰ τὴν γνώμην τῶν γραψάντων τὴν μετάθεσιν τῶν γραμμάτων ποιησαμένων: *multa contigere peccata exſcriptorum* (nam legendum ἐκγραφομένων) *qui, non ſecundum eorum qui ſcripſerant mentem, mutationem litterarum fecerunt.* Quamobrem hoc ſubjicit monitum *Galenus:* Διὸ καὶ προσέχειν ἀκριβῶς χρὴ τοιαύταις γραφαῖς, ἐν αἷς δυνατόν ἐστι τὸν τοῦ Η φθόγγον εἰς τὸν τοῦ Ε μεταβληθέντας, ἢ τοὔμπαλιν γράψαντας, ἐπανορθώσασθαι τὴν γραφήν. ὁμοίως δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ Ω καὶ Ο ποιητέον, ἐπειδὴ καὶ τούτων ἀμφοτέρων οἱ φθόγγοι δι' ἑνὸς χαρακτῆρος ἐγράφοντο: *Quocirca diligenter adtendendæ ſunt ejuſmodi ſcripturæ, in quibus poteſt fieri, ut mutato ſono*

sono H. *in* E, *aut contra scripto* (E pro H) *scripturam emendarint. Idem & in elementis* Ω *&* O *faciendum, quandoquidem & horum amborum soni uno charactere scribebantur.*

CAPUT X.

Distinctionum omissionem multa Menda peperisse.

1. NEMO nescit longe maximum esse intelligendi auxilium, quod petitur ex adcurata distinctione Vocum, Periodorum, Commatum, & Colorum, qualem in libris potissimum, qui a sesquisæculo eduntur, cernimus; ut jam taceam alia quæ de notis Parenthesium, punctis interrogationis, admirationis, accentibus, majuscularumque & minuscularum litterarum distinctione inventa sunt. At veteres Librarii, ut norunt qui MSS. Codices antiquiores viderunt, hæc omnia sæpe negligebant. Grammaticorum aut Criticorum munus erat exemplaria, quæ recensebant, distinguere. Hæc primum probabimus, deinde exempla aliquot mendorum indidem natorum addemus.

2. Constat ex Inscriptionibus, antiquissimisque MSS plurima olim scripta, sine ullis prorsus distinctionibus; aut esse additum punctum, post omnes voces, aut post singu-

gulas, dumtaxat clausulas. Sunt enim plurimæ Inscriptiones, sunt Codices non pauci, sine ullis punctis, aut distinctionibus; sunt in quibus singula verba puncto distinguantur; sunt denique, in quibus periodi, aut longiores ῥήσεις distinctione quapiam sejunguntur. Certum tamen est non parum ad intelligentiam facere, non modo periodorum distinctiones, sed & ceteras omnes, quæ postea sunt inventæ, ut ostendemus.

3. De Inscriptionibus nihil dicam, quia in Collectionibus *Joan. Gruteri*, & aliorum singulæ pæne paginæ exempla suppeditabunt, aut etiam αὐτοψία. Exstat vero de Pandectis Florentinis, testimonium *Angeli Politiani*, Miscellaneorum Cap. XLI. *Volumen ipsum*, inquit, *Justiniani Digestorum seu Pandectarum, dubio procul archetypum, in ipsa Curia Florentina a summo Magistratu adservatur, magnaque veneratione, quamquam raro id etiamque ad funalia ostenditur. Est autem liber haud quota spoliorum prædaque Pisanæ portio, sæpe a Consultis citatus; majoribus characteribus*, NULLISQUE INTERVALLIS *dictionum, nullis item compendiariis notis; quibusdan etiam, saltem in præfatione, velut ab auctore plane, & a cogitante, atque generante, potius quam a librario & exceptore inductis, expunctis ac superscriptis; cum Græca Epistola, Græcoque etiam pulcerrimo Epigrammate, in prima fronte.* Id Epigramma subjicit, dein ita pergit, ut scias non ex aliorum narratione hominem loqui: *Cujus*

jus tamen voluminis legendi ac verſandi, per otium, mihi eſt uni facta copia, Laurentii Medicis opera. Sed & nos habemus plures verſus ex eo adcurate depictos, ubi nulla ſunt interſtitia, nec ullæ diſtinctiones.

4. Similia animadvertere licet in Græcis Codicibus, non eorum dumtaxat, qui proſa oratione uſi ſunt, ſed etiam Poëtarum. Idem *Politianus*, Cap. LVIII. *Sibyllini verſus*, inquit, *nunc quoque, apud Zoſimum, vetuſtiſſimis quidem codicibus, citra ulla faſtigia* (hoc eſt, ſine diſtinctione verſuum) *qualesque de induſtria ſubjecimus, reperiuntur.* Inepti homines, qui præfuere editioni Miſcellaneorum *Politiani*, qualis habetur in Tom. I. Theſauri Critici *Jani Gruteri*, eos verſus diſtinxerunt, & interpunxerunt, ut ſolent hodie, ita ut ſibi conſtare *Politianus* non videatur; ſed ſunt adeundæ antiquiores Editiones. Certe jam olim ita deſcriptos Sibyllinos verſus colligere eſt ex *Suida*, in voce *Sibylla*: ὅτι δὲ οἱ στίχοι αὐτῆς ἀτελεῖς καὶ ἄμετροι εὑρίσκονται, οὐ τῆς προφήτιδός ἐστιν ἡ αἰτία, ἀλλὰ τῶν ταχυγράφων οὐ συμφθασάντων τῇ ῥύμῃ τοῦ λόγου, ἢ καὶ ἀπαιδεύτων γενομένων καὶ ἀπείρων γραμματικῆς: *quod verſus ejus imperfecti, & ſine metro inveniantur, ejus rei cauſa non eſt Prophetis, ſed notarii, qui impetum ſermonis ſequi non poterant, vel qui ignari fuerunt, aut imperiti Grammaticæ.*

5. Sine Diſtinctionibus, aiunt eſſe antiquiſſimos (*) illos Codices, ex quibus edita eſt

(*) *Vid. Præfationem* Flaminii Nobilii *Ed. Rom. præfixam.*

est Romæ versio LXX. Intt. ut & Alexandrinum; quod non modo de distinctione commatum, qualis nunc habetur, sed de omni prorsus distinctione intelligendum. Primus Libros Sacros interpungere adgressus *Hieronymus*. Sic enim ille, in Præfatione in Josuam: *Monemus Lectorem, ut silvam Hebraicorum nominum, & distinctiones per membra divisas diligens Scriptor conservet, ne & noster labor & illius studium pereat.* In Præfat. in Paralipomena: *quod nunc* DABRE IAMIM, *id est, verba dierum interpretatus sum, idcirco feci ut inextricabiles moras, & silvam nominum, quæ Scriptorum confusa sunt vitio, sensuumque barbariem, apertius & per versuum cola digererem; mihimet ipsi & meis, juxta Ismeniam, canens, si aures surdæ sunt ceterorum.* In Præfat. in Ezekielem: *Legite & hunc, juxta translationem nostram, quia per cola scriptus & commata manifestiorem legentibus sensum tribuit.* Quartum etiam ejus locum, hac de re, postea proferemus. Eum propterea laudat *Cassiodorus*, Præfat. Institut. Sacrarum Litterarum, cujus verba §. 12. proferemus.

6. Observavit vir eruditus, quamquam sæpe æquo acrior, & adfectu peccans, *Joan. Morinus*, in Exercit. XVII. Operis de Hebræi, Græcique textus sinceritate, (*) *Antiquos tam Græcos, quam Latinos, continua litterarum serie scripsisse, nullis super aut inter verba distinctionibus, aut accentibus adscriptis.* Tum vero, *ejusmodi*, inquit, *adhuc visuntur*

(*) *Num. V.*

tur multi Codices, cum Græci, tum Latini. Hoc modo Græce scripta sunt majoribus, seu uncialibus litteris, in Regia Bibliotheca S. Gregorii Nazianzeni opera. Epistolæ S. Pauli Græce & Latine, majoribus litteris descriptæ eodem modo, conservantur in fratrum Puteanorum Bibliotheca, aliique Codices alibi exstant, antiquum scribendi morem retinentes. Magna pars librorum, qui ante centum, supra mille annos, scripti supersunt, est istiusmodi.

7. Fatendum tamen est, ante hæc tempora, interpunctionem inventam fuisse, qua non modo vocabula singula, interpositis punctis, secernerentur, sed etiam cola, & periodi. Certe verba διαστίζειν & *interpungere* hoc significatu non potuere usurpari, nisi res inventa fuisset; nemo enim rei, quam non novit, nomen excogitaverit. Est insignis hanc in rem *Aristotelis* locus, quem sub finem hujus Capitis proferemus, ubi eo sensu occurrit vox διαστίξαι. *Cicero* (*) videtur significare suo tempore, in Orationibus, id jam fuisse observatum. *Clausulas*, inquit, *atque* INTERPUNCTA *verborum animæ interclusio, atque angustiæ spiritus attulerunt.* Perspicuum est eum agere non modo de *clausularum*, seu finium periodorum distinctionibus, sed & de colorum; quid enim essent *interpuncta verborum*, præter membrorum interpunctiones? At paullo antea negat, inquies, hoc Veteribus fuisse usitatum: (†) *Versus*, inquit, *Veteres illi in hac soluta oratione pro-*

(*) *De Oratore Lib.* 3. *C. XLVI.* (†) *Ib. Cap. XLIV.*

propemodum, *hoc est*, *numeros quosdam adhibendos nobis esse putaverunt. Interspirationis enim*, *non defatigationis nostræ*, *neque* LIBRARIORUM NOTIS, *sed verborum & sententiarum modo*, INTERPUNCTAS *clausulas in Orationibus esse voluerunt.* At hoc vult *Cicero*, veteres Rhetoras voluisse, non tam *notas Librariorum*, quam divisionem colorum & sententiarum, spectari in interspirationibus; unde liquet eas *notas* non fuisse inusitatas. *Justus* quidem *Lipsius*, (*) in Epistola, in qua de Interpunctione agit, prolato posteriore loco *Ciceronis*, & priore dissimulato, ait eum *altrovorsum duci planissime posse; quasi dicat Veteres ideo non usurpasse in clausulis interpuncta, ne ea potius quam modum & modulum, in verbis, considerarent.* Sed *Cicero* non dixisset Veteres noluisse interspirationes esse, pro *interpunctionibus* & *notis Librariorum*, si nullæ fuissent; sed fuisse ignotas, nec interspirandi ulla habuisse eos indicia, præter sententiam verborum, & constructionis perfectionem. Res est clara, sed en *Hieronymi* locum, quo mirum in modum confirmatur. Ita loquitur in Præfatione Isaiæ: *Nemo cum Prophetas versibus viderit esse descriptos, metro eos æstimet apud Hebræos ligari, & aliquid simile habere de Psalmis vel Operibus Salomonis; sed quod in Demosthene & Tullio fieri solet, ut per cola scribantur & commata, qui utique prosa & non versibus conscripserunt: nos quoque utilitati legentium providentes, interpretationem* no-

(*) *Cent.* 3. *Miscell. Ep. XXXIX.*

novam novo scribendi genere distinximus. Ut, nimirum, Rhetores solebant in gratiam Discipulorum interpungere Scripta Oratorum, ut intelligerent adolescentes ubi essent moræ interponendæ: ita etiam *Hieronymus* fecit, in usum eorum, qui legebant Scripturam. Quid velit autem *Hieronymus*, videre licet in Editione Canonis Hebraïci, quam curarunt nuper Lutetiæ *Benedictini Monachi.* Scripsit etiam (*) *Claud. Salmasius*, in Bibliotheca Regis Galliæ, exstare Codicem Tusculanarum Quæstionum, manu exaratum, satis magnæ vetustatis, in quo non ordine continuo, sicut in aliis tralaticium est, libri descripti feruntur; sed saltuatim per inæquales periodos, eo prorsus modo, quo Biblia sacra videmus. Ejus etiam specimen eleganter pictum & ipsi habemus.

8. Ad hoc interpunctionis genus crediderim respicere *Senecam* Ep. XL. sive Lib. V. Ep. V. ubi ostendit virum gravem non decere nimis celerem orationem; eosque castigat qui, uno veluti spiritu, quæ pronunciabant recitare videbantur: *Q. Haterii cursum*, inquit, *suis temporibus oratoris celeberrimi, longe abesse ab homine sano volo. Numquam dubitavit, numquam intermisit; semel incipiebat, semel desinebat. Quædam tamen & nationibus puto magis, aut minus convenire. In Græcis, hanc licentiam tuleris; nos etiam cum scribimus*, INTERPUNGERE *consuevimus.* Hæc *M. Ant. Muretus* & *Just. Lipsius* intelligunt de interpunctione post singula ver-

(*) *Prolegom. in Solinum, sub finem.*

ba; & *Muretus* quidem, *omnia*, inquit, *scribebant Veteres iis litterarum formis, quas hodie majusculas vocamus. Neque ulla fere erant inter singulas voces intervalla. Punctis interjectis, vocem a voce distinguebant, hoc modo:* QUAMQUAM. TE. MARCE. FILI. Non nego ita persæpe esse factum: idque ex veteribus monumentis liquet; sed semper factum non puto. In hoc *Senecæ* loco, ubi de Oratore sermo est, videtur interpunctio per cola, & periodos significari; in iis enim locis oportet Oratorem, non post singula verba, aut ubicumque visum fuerit, interspirare. Puncta, qualia memorat *Muretus*, hunc tantum usum habebant, ut ne voces miscerentur; non ut, ubi interspirandum, aut mora interponenda esset, docerent.

9. Sed & in instrumentis publicis ac privatis, Jurisconsulti solebant diligenter interpunctiones curare, ut significat *Cicero* in (*) Oratione pro Murena, ubi ita de Jurisprudentia: *Primum dignitas in tam tenui scientia, quæ potest esse? Res enim sunt parvæ, prope in singulis litteris, atque INTEPUNCTIONIBUS verborum occupatæ.* Ad quæ verba ita *Lipsius*, in Epistola memorata: *Locus alter dicat, Juris interpretes in minutis occupari, scrutari in Contractibus apices litterarum, & puncta verborum: quia, nempe, ambigua sæpe hæc ista, & ad anteriora aut sequentia ducenda. Id enim eveniebat in illis solitariis punctis, quæ verba, ut dixi, singula, non membra, aut sensus, secernebant.*

(*) *Cap. XI.*

bant. Atqui ex omissione ejusmodi puncti, non magna nascitur ambiguitas. nec additione tollitur; sed subinde maxima est, nisi partes orationis distinguantur, quod cavere conabantur Jurisconsulti. Nulla est ars, in interpungendis singulis verbis, iis qui Linguam tenent; sed est aliqua in dividendis apte membris & periodis, cum & permultos in ea re peccare videamus, cumque non pauca loca, in Scriptis Veterum, propterea non satis intelligantur. Itaque capienda sunt verba *Ciceronis*, de hac posteriore interpunctione; & ita cepit vir eloquentissimus *Aonius Palearius*, in Oratione in (*) L. Murenam, quam Ciceronianæ pulcherrima æmulatione opposuit. Dignus est locus, qui legatur.

10. Sed *Lipsium* ex ipso *Lipsio* confutemus, cum præsertim hoc ad nostrum institutum pertineat. *Franc. Raphelengium*, de MS. suo Codice Tragœdiarum *Senecæ*, ita monet (†): *Illud te moneo, interpunctiones & discrimina esse; quorum cum in ejusmodi subtilioribus Scriptoribus* GRANDE MOMENTUM *sit, tu vide ut concinnes*, In monitis, quæ præfixit suis Politicis, ita adloquitur Lectorem: *Ut distinctiones observes, id est, in fine cujusque clausulæ cola posita, semicola, puncta aut bipuncta. Nam pro his, sententia tibi tota terminanda est, scilicet, aut sustentanda.* In Introductione vero ad *Senecam*: *Alterum*, inquit, *quod a me proprie imputo, est interpunctio, & sensuum, ver-*

(*) *Pag.* 25. *Editionis nuperæ Amstelodamensis.*
(†) *Præf. Animadverf. in eas Tragœdias.*

borumque diſtinctio; quæ confuſa, aut indecora antea in Seneca —— *Præter lucem ſententiæ, quam largiter infudimus, faciem eloquentiæ reddidimus, uberis illius & profluentis.* Si tanti momenti ſit interpunctio, quali nunc utimur, an credibile eſt veteres Juriſconſultos, quorum erat cavere ne qua in Contractibus eſſet ambiguitas, aliud nihil curaſſe, niſi ut ſingula voçabula eſſent punctis diviſa; quod maximas ambiguitates ex oratione nequaquam exterminat; præſertim, cum jam inventæ a Librariis eſſent notæ, quibus verba & clauſulæ interpungebantur, ut ex *Cicirone* oſtendimus?

11. Ejuſmodi interpunctionem intelligi a *Suetonio* crediderim, ubi dicit a *Valerio Probo* multa exemplaria *diſtincta* fuiſſe. Locum (*) antea adtulimus, nec repetere neceſſe eſt. Similem laborem ſuſcepit *Nicanor*, Grammaticus Alexandrinus, ſub Hadriano, qui varios libros ſcripſerat (†) περὶ στιγμῆς καθ' ὅλου, *de interpunctione univerſe*, & περὶ στιγμῆς παρ' Ὁμήρῳ καὶ περὶ Καλλιμάχῳ, *de interpunctione, apud Homerum & Callimachum*: qua de cauſa στιγματίας, quaſi *interpunctor*, dictus erat. Oſtenderat autem *differentiam, quæ inde in ſenſu oritur*, τὴν ἐξ αὐτῶν διαφορὰν ἐν τῇ διανοίᾳ.

12. Quæ cum ita ſint, fatendum interpunctionem Veteribus non fuiſſe ignotam; at nec minus certum ſæpiſſime fuiſſe neglectam, ut antea oſtendimus. Certe in Græcis & Lati-

(*) *Cap. II. §. 21.* (†) *Vide* Suidam.

tinis Scripturæ Codicibus, ante ævum *Hieronymi*, plane omissa fuerat. Qua omissione, lectio distincta Scripturæ difficilis fiebat, nec committi publice hominibus prorsus indoctis poterat. Ac sane *Cassiodorus*, Præf. Divinarum (*) Litterarum Institutionis, observat *Hieronymum simplicium fratrum consideratione pellectum, in Prophetarum præfatione dixisse, se propter eos qui distinctiones non legerant, apud Magistros sæcularium litterarum, colis & commatibus translationem suam, sicut hodie legitur, distinxisse. Quod nos quoque*, subjicit Cassiodorus, *tanti viri auctoritate commoti, sequendum esse judicavimus, ut cetera distinctionibus ordinentur* — *Reliquos vero Codices, qui non sunt tali distinctione signati, Notariis, diligenti tamen cura sollicitis, relegendos atque emendandos reliqui.*

13. Cum ergo Scriptores non distinxissent ut plurimum Scripta sua, ea cura ad alios devoluta est, seu Grammaticos, seu *Notarios*, ut loquitur *Cassiodorus*, hoc est, Librarios Grammaticis multo imperitiores, qui persæpe male distinxerunt, quæ non satis adsequebantur Proferebamus modo verba *Lipsii*, *Senecam* male habitum ab iis querentis, & inter ea, quæ præstitit in Editione Senecæ, interpunctionum non ultimo loco ponentis. Aliquot tamen exempla subjiciemus. Sed prius monebimus Lectorem multa menda orta esse, e continente illa scriptura, qua, ne vocabulis quidem distinctis, usi erant Veteres. Sic cum negasset *Hippocrates*, Lib. de

I 3 Na-

(*) *Vide & Cap. XII. ejusdem operis.*

Natura Hominis, text. 1. e divisione *Galeni*, Tom. III. p. 96. Edit. Charterianæ, se dicere hominem esse unum e quatuor elementis, aut aliud quidquam, hanc rationem subjicit: ὅτι οὐ φανερόν ἐστιν ENEON ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, cumque ita conjunctæ essent tres syllabæ majusculis litteris a nobis scriptæ; erant qui scriberent ἐνεὸν una voce, quæ *quod inest*, significat; quod sensu hic caret. Itaque recte *Galenus* Commentar. I. ad hunc locum: τὴν κατὰ τὸ τέλος τῆς ῥήσεως φωνὴν ἀμφίβολον οὖσαν, ἐν τῷ παρὰ διαίρεσιν καὶ σύνθεσιν γένει ἀμφιβολίας, ἄμεινόν ἐστι κατὰ διαίρεσιν ἀναγινώσκειν, ἔνθα φησίν· οὔτ' ἄλλο οὐδὲν, ὅτι μὴ φανερόν ἐστι ἓν ἐὸν, ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, τὸ γὰρ ἓν ἐὸν οὐχ, ὡς οἱ τὴν σαφεστέραν τῆς ἐξηγήσεως πρεσβεύοντες οἴονται, μέρος ἕν ἐστι τοῦ λόγου, λεγόμενον ὑπὸ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ἐν δυοῖν συλλαβαῖν ENON, ὑπὸ δὲ τῶν Ἰώνων ἐν τρισὶν ENEON, ἀλλὰ δύο ἐστὶ λόγου μέρη, τὸ μὲν ἕτερον ὄνομα μονοσύλλαβον, ὡς ἐπειδὰν λέγομεν ἀριθμοῦντες, ἕν, δύο, τρία, τὸ δὲ ἕτερον, ὅπερ ἡμεῖς ὂν λέγομεν, οἱ δὲ Ἴωνες ἐὸν ἐν δυοῖν συλλαβαῖν. *Dictionem ad finem orationis positam, cum ambigua sit, in eo ambiguitatis genere, quod ex divisione & compositione nascitur, satius est divisim legere, ubi ait:* neque aliud quidquam, quia manifestum non est unum esse in homine; *in qua sententia* ENEON *non, (ut propriorem Interpretationem defendentes censent) una est orationis pars, quæ ab aliis Græcis duabus syllabis effertur* ἐνὸν, *ab Ionibus tribus;* ἐνεὸν, *verum duæ sunt orationis partes; prior nomen monosyllabum, ut cum numerando dicimus,*

ἓν, δύο, τρία, *altera, quam quidem nos* ὂν *dicimus, Iones vero duabus syllabis* ἐόν. Sed & spiritus omissus ambiguitatem augebat. Ccnset etiam *Galenus* Comment. III. ad Librum de victu in morbis acutis, textu 44. μετακέρασμα & μετὰ κέρασμα æque posse legi. Tom. XII. Ed. Chart. p. 108.

14. Ita loquitur *Crassus*, apud *Ciceronem*, Lib. III. de Orat. C. 13. *Prætereamus igitur præcepta Latine loquendi, quæ puerilis doctrina tradit, & subtilior cognitio, ac ratio litterarum alit, aut consuetudo sermonis quotidiani, ac domestici libri confirmant, ac lectio veterum Oratorum ac Poëtarum.* Sic lego in duabus Editionibus, quæ sunt e Gruteriana expressæ; (*) alias consulere nunc non vacat. At sine dubio *domestici* debet sejungi a sequente voce *libri*. *Quotidianus ac domesticus sermo* dicitur, quem habemus cum iis quibuscum vivimus, cujus non semel meminit *Cicero*, in his libris, & cujus mentionem fecerat in superioribus verbis, ubi de Lælia. At *domesticos libros* nescio an ullus umquam dixerit. Est ergo interpungendus locus, hoc modo: *domestici, libri*, &c. hoc enim vult Cicero: *præcepta Latine loquendi alit cognitio litterarum, aut consuetudo sermonis domestici, confirmant libri*, &c.

 15. Li-

(*) *Sic etiam locus est distinctus in Ed. Genev. a* Dion. Gothofredo *curata, anno* 1596. *& quæ Lambinianam sequitur. Sic & Lambiniana major, apud Santandreanum, habet comma post* quotidiani.

15. *Livius* Lib. III. C. 11. ita describit Cæsonem Quinctium: *Ferox juvenis, qua nobilitate gentis, qua corporis magnitudine ac viribus. Ad ea munera data a Diis, & ipse addiderat multa belli decora, facundiamque in foro: ut nemo, non lingua, non manu promtior, in civitate haberetur.* Ita hic locus vulgo interpungitur, ex qua interpunctione dici posset *nemo non manu promtior fuisse* Cæsone, nam *promtior* conjungitur cum *manu*; quod menti *Livii* plane contrarium est, qui Cæsone quemquam manu promtiorem fuisse negat. Itaque sic interpunge: *ut nemo, non lingua, non manu, promtior*, ut *promtior* conjungatur cum *nemo*; nam ordo est: *ut nemo haberetur promtior in civitate, non manu, non lingua:* hoc est, nec manu, nec lingua.

16. At, inquies, an hoc est tanti? Ego vero nihil sperni debere puto, quod ad perspicuitatem orationis conferat; & ut aliud nihil esset, interpunctionis cura negligi non deberet. Sed præterea viri docti sæpe delusi, omissione distinctionis, voluerunt violentas manus inferre Veterum Scriptis. Exemplum suppeditabit *Dionys. Lambinus*. Lib. I. de Oratore C. 59. ita loquitur *Antonius*: *Quid est Oratori tam necessarium, quam vox: Tamen, me auctore, nemo dicendi studiosus, Græcorum more, & Tragœdorum voci serviet, qui & annos complures sedentes declamitant*, &c. In his verbis mendum esse credidit *Lambinus*, quod deesset distinctio, qua (*) de causa, invitis

(*) *Vide Jan. Gruterum, ad hunc locum.*

vitis libris, legit, *Græcorum more, Tragœdorum voci ſerviet*, deleta copula; quaſi, nempe, *voci* conjungendum eſſet cum *Tragœdorum.* Sed ita interpungendum: *nemo dicendi ſtudioſus, Græcorum more & Tragœdorum, voci ſerviet*, &c. ordo eſt: *nemo voci ſerviet, more Græcorum & Tragœdorum, qui annos*, &c.

17. Imo vero interpunctio vitioſa fecit ut, in locis Scripturæ, ea interdum quærerentur, quæ iis ineſſe nemo ſomniaſſet, ſi recte interpuncta fuiſſent. Hæc ſunt verba Pauli 1 Tim. III. 15. Ἐὰν δὲ βραδύνω, ἵνα εἰδῇς πῶς δεῖ ἐν οἴκῳ Θεοῦ ἀναστρέφεσθαι, ἥτις ἐστὶν ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος, στῦλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας. 16. Καὶ ὁμολογουμένως μέγα ἐστὶ τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον. 15. *Si autem tardavero, ut ſcias quomodo oporteat te in domo Dei converſari, quæ eſt Eccleſia Dei vivi, columna, & firmamentum veritatis.* 16. *Et manifeſto magnum eſt pietatis myſterium.* Poſt ζῶντος *vivi* debet eſſe πλεία στιγμὴ, hoc modo: *quæ eſt Eccleſia Dei vivi. Columna & firmamentum veritatis, & manifeſto magnum eſt*, &c. ita ut ſumma Evangelicæ doctrinæ, quæ ſequitur, dicatur eſſe *Columna*, &c. non *Eccleſia.* Rem non probabo, quia dudum probata eſt a pare nobilium Athletarum *Sim. Epiſcopio*, Inſtitut. Theolog. Lib. I. S. I. c. 8. & *Joan. Camerone*, cujus rationes vide in Myrothecio. Adverſatur quidem iis *H. Grotius*, quod illud τὸ, quod ponitur ante τῆς εὐσεβείας μυστήριον,

I 5

ριον, ostendat novum esse sensum, non titulorum cum sequentibus continuationem, & illud μυστήριον poni *subjective*, non *prædicative*, ut loquuntur Scholæ. Sed vir summus non vidit ordinem verborum hunc esse: τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριόν ἐστι στῦλος καὶ ἑδραίωμα, τῆς ἀληθείας, καὶ ὁμολογουμένως μέγα, *Mysterium pietatis est columna*, &c. Quod si adtendas, suo sibi gladio confoditur vir maximus; qui si in Hollandia scripsisset suas Adnotationes, aliter forte sensisset.

18. Libri VIII. Constitutionum Apostolicarum Cap. 46. ita definit: *Igitur etiam Philippus & Ananias non se ipsi constituerunt, sed electi sunt*, ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀρχιερέως ἀσυγκρίτου Θεοῦ. Si comma ponas, post ἀρχιερέως, vertes cum *Joan. Bapt. Cotelerio*: *Pontifice, Deo incomparabili*. Sin vero, sic interpretaberis: *Pontifice maximo Dei incomparabilis*, ut sine dubio vertendum, cum Christus alibi sæpe, & in hoc ipso Capite, dicatur ἀρχιερεὺς Θεοῦ. Scriptor hic, si voluisset quod habet *Cotelerius*, interposuisset conjunctionem καὶ, præsertim in fine orationis. Præterea homo qui idem sensit ac postea Arius, ut multis ex locis liquet, numquam Christum vocasset ἀσύγκριτον Θεὸν, *incomparabilem Deum*. Titulus is erat solius Patris, ex eorum hominum sententia. Scriptor Ebionæus Clementinarum Homiliarum, Hom. XVI. §. 16. de Patre & Filio: γεννητὸν δὲ ἀγεννήτῳ, οὐ καὶ αὐτογεννήτῳ οὐ συγκρίνεται: *genitum cum ingenito, vel etiam sponte exsistenti non comparatur*. Vid. & §. 17. Est celebris locus

locus *Irenæi*, de jejunio Quadragesimæ, apud *Eusebium* Lib. V. c. 24. Hist. Eccles. cujus loci dubia interpunctio magnam peperit controversiam; de qua erudite egit *Guil. Beveregius*, vir doctissimus, ad Canonem Apost. LXIX.

19. Non hodie, atque heri, Critici animadverterunt interpunctionem non levi esse ad intelligendum subsidio. *Aristoteles* ipse, qui Criticæ conditor perhibetur, questus est *Heracliti* Scripta ideo esse obscura, quod difficulter interpungi possent. Sic loquitur Rhetoricorum Lib. III. C. 5. Ὅλως δὲ δεῖ εὐανάγνωστον εἶναι τὸ γεγραμμένον, καὶ εὔφραστον. ἔστι δὲ τὸ αὐτὸ, ὅπερ οἱ πολλοὶ σύνδεσμοι οὐκ ἔχουσιν, οὐδ' ἃ μὴ ῥᾴδιον ΔΙΑΣΤΙΞΑΙ, ὥσπερ τὰ Ἡρακλείτου. τὰ γὰρ Ἡρακλείτου διαστίξαι ἔργον, διὰ τὸ ἄδηλον εἶναι ποτέρῳ πρόσκειται, τῷ ὕστερον ἢ τῷ πρότερον. οἷον ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτοῦ τοῦ συγγράμματος, φησὶ γὰρ, τοῦ λόγου τοῦδ' ἐόντος αἰεὶ ἀξύνετοι ἄνθρωποι γίγνονται. ἄδηλον γὰρ τὸ αἰεὶ, πρὸς ὁποτέρῳ διαστίξαι: *Omnino autem oportet facile legi & proferri posse quod scriptum est. Est vero ejusmodi id quod multæ conjunctiones non continent, & quod non facile est* I N T E R P U N G E R E, *ut scripta Heracliti. Nam scripta Heracliti interpungere operosum est, quia incertum utri vox conjungenda, an priori an vero posteriori, ut in principio ipsius libri; ait enim:* rationis hujus quæ est semper imperiti homines nascuntur; *incertum enim*

est

est illud semper *utri interpunctione conjungas.*

20. Ex hoc loco tria colligere licet, 1. *Aristotelis* ævo ignotam non fuisse *interpunctionem*, quamvis non semper adhiberi soleret; ut adparet ex eo quod nomen ejus inventum esset; nam διαστίξαι non est proprie voce distinguere, sed στιγμαῖς, *punctis*: 2. non fuisse tamen semper adhibitam, cum *Heracliti* Scripta non essent interpuncta: 3. facillime posse a sensu Scriptoris abire, qui eum interpungunt, nisi sint homines adtenti & rei & Linguæ periti. Ad primum horum trium observare præterea licet hinc liquere errasse *Claud. Salmasium*, qui in Ep. inter Sarravianas CLXXXIII. inventionem interpunctionis tribuit *Aristophani* Grammatico *Aristotele* multo recentiori. Digna tamen est ea Epistola, quæ expendatur, quamvis a festinante scripta. Digna etiam sunt, quæ legantur, quæ habet ad locum *Aristotelis* vir doctissimus *Pet. Victorius* p. 490. Edit. Junctæ an. 1548. ubi observat in verbis *Heracliti*, pro τοῦ δ' ἐόντος, scriptum fuisse, in aliis Codicibus, τοῦ δέοντος, *quam oportet esse*, contra mentem Scriptoris; quod ob distinctionum omissionem factum est.

21. Sed & aliud exemplum adferam e *Galeno*, Comment. I. in 1. Lib. Prædiction. *Hippocratis*, prædict. 25. Tom. VIII. p. 710. Ed. Charter. Sic habet προῤῥήσεις Hippocratis: Οἱ ἐκστάντες ὀξέως ἐπιπυρεξάντες σὺν ἱδρῶτι φρενιτικοὶ

φρενιτικοὶ γίνονται: *inſanientes acute in febrem relapſi cum ſudore phrenitici fiunt.* Quam orationem perſpicuam eſſe negat *Galenus*, quod omiſſis commatibus triplici ratione poſſint inter ſe verba jungi: μία μὲν γάρ ἐςι σύνθεσις αὐτῶν, οἱ ἐκςάντες ὀξέως, εἶτ' ἀπ' ἄλλης ἀρχῆς, ἐπιπυρέξαντες ὀξέως, ἄλλη δ' αὖ πάλιν σύνθεσις τὸ σὺν ἱδρῶτι, ποτὲ μὲν τῷ πρὸ αὐτοῦ, ποτὲ δὲ τῷ μετ' αὐτὸ συνταττόμενον. *Una enim eſt eorum conſtructio*, qui acute inſaniunt; *deinde ab alio initio*, acute præterea febricitantes; *alia rurſus conſtructio*, cum ſudore, *quod aliquando conjungitur cum antecedente, aliquando cum conſequente.* Δύναται γὰρ καὶ οὕτως ἡ ῥῆσις ἀναγνωσθῆναι, ἐπιπυρέξαντες σὺν ἱδρῶτι· κἄπειτα ἀφ' ἑτέρας ἀρχῆς, φρενιτικοὶ γίνονται, δύναται γὰρ καὶ σὺν ἱδρῶτι φρενιτικοὺς αὐτοὺς γίνεσθαι λέγειν ὁ γράψας ταῦτα. *Poteſt enim & ita oratio legi*, præterea febricitantes cum ſudore; *deinde altero principio*, phrenitici fiunt. *Poteſt etiam & qui hæc ſcripſit*, cum ſudore phreniticos fieri, *dicere.* Legendum videtur additis commatibus: οἱ ἐκςάντες, ὀξέως ἐπιπυρέξαντες σὺν ἱδρῶτι, φρενιτικοὶ γίνονται: *qui emotæ mentis ſunt, ſi acrior febris accedat cum ſudore, phrenitici fiunt.* Hinc quantæ ambiguitates ex diſtinctionum omiſſione oriantur, ſatis liquet. Recte ergo *Caſſiodorus* Inſtit. Divin. Litter. c. XV. *Si corpus noſtrum*, inquit, *indiget per membra cognoſci, cur lectio, cum ſuis partibus videatur eſſe diſtincta, confuſa relinquitur? Iſtæ ſi quidem poſituræ, ſeu puncta, quaſi quædam viæ ſunt ſenſuum, & lumina dictionum,*

qua

quæ ſic Lectores dociles faciunt, tamquam ſi clariſſimis expoſitoribus imbuantur. Prima eſt media, ſecunda ſubdiſtinctio, tertia plena; quas a Majoribus noſtris ideo conſtat inventas; ut ſpiritus longa dictione fatigatus, vires ſuas per ſpatia diſcreta reſumeret. Quas ſi mavis cupidus Lector agnoſcere, Donatum *lege, qui te poſſit, de hac re, brevi compendio, diligenter inſtruere.* Sed hæc *Ars* noſtra *Critica* Lectoribus jam nota ſtatuit, cum ad Grammaticam pertineant.

22. Cum Accentus & Spiritus Græcorum videantur, ideo partim figuris expreſſi, ut facilius verba nequaquam interpuncta diſtinguerentur: hic poſſemus agere de mendis, quæ orta forte ſunt ex mala Accentuum ac Spirituum poſitione. Sed ſequente Capite ea de re iterum dicemus. *Homerus* Iliad. Ψ. verſ. 28. inducit Neſtorem metam deſcribentem, dicentemque eſſe *lignum ſiccum.*

Ἢ δρυὸς, ἢ πεύκης, τὸ μὲν ΟΥ καταπύθεται ὄμβρῳ.

Cum neque Accentus olim eſſent, neque Spiritus, fuerunt qui dicerent legendum οὗ, & vertendum, *ubi illud quidem corrumpitur pluvia;* ac ſane certum eſt utrumque illud lignum, ſed præſertim *piceæ, pluvia putreſieri.* Alii vero contenderunt legendum, ut hodie legimus, οὐ, *non corrumpitur pluvia,* hoc eſt, non tam cito, ſi ſiccum ſit, quod antea dixit *Homerus.* Ambiguitatem illam notat

notat *Aristoteles* de Poëtica Cap. XXV. aitque *Hippiam* Thasium ex Prosodia ambiguitatem sustulisse; nempe, Spiritu leni sine circumflexo scribendo. At idem de Argument. Sophisticis Lib. II. c. 3. ait perpauca sophismata posse ex accentibus, seu in scribendo, seu in loquendo nasci; utiturque iterum eadem ambiguitate voculæ ΟΥ. Quod non est ita capiendum, quasi non sint multæ voces, quæ, mutatis Spiritibus & Accentibus, diversa significent; sed quod ipsa pronunciatio, si loquatur quispiam, aut series orationis, in scriptione, satis ostendat quomodo sint voces illæ intelligendæ.

23. Ubi vero, in Scriptis, series orationis certam significationem non postulat, ibi nascitur ambiguitas, quæ Accentus & Spiritus adscribentibus erroris causa esse potuit. Sic Marci XI, 13. dicitur Christus *vidisse a longe ficum habentem folia, & venisse si quid forte inveniret in ea, & cum venisset ad eam, nihil invenisse præter folia,* ΟΥ γὰρ ἦν καιρὸς σύκων. Quæritur hic, an ΟΥ sit negativa, an vero adfirmativa, quia utrimque sunt difficultates. *Dan. Heinsius*, non infimi subsellii Criticus, censet legendum οὗ, hoc sensu, *ubi enim erat, tempestas ficuum;* atque his nititur rationibus. 1. quod Evangelista numquam dixisset Christum ivisse quæsitum ficus, *si forte essent*, tempestate qua nondum erant; cum Christus falli non potuerit: 2. quod Christus non damnasset arborem, eo quod alieno tempore non habebat ficus. At alii objiciunt

jiciunt potissimum ordinem verborum, qui hic deberet esse, si *Heinsii* vera esset conjectura: *venit si quid forte inveniret in ea, ubi enim erat, tempestas erat ficuum; & cum venisset ad eam nihil invenit, præter folia.* At similis plane trajectionis exemplum exstat in hoc Evangelio Cap. XVI, 3, 4. *Et dicebant ad invicem, quis revolvet nobis lapidem ab ostio monumenti? & respicientes viderunt revolutum lapidem. Erat quippe magnus valde.* Manifestum est quatuor hæc postrema verba oportere subjungi voci *monumenti*; neque enim mulieres dicuntur vidisse revolutum lapidem, quia magnus erat; sed quæsivisse quis sibi eum revolveret, ea de causa. Verum hanc litem nostram non facimus, & nonnulla ad loci hujus intelligentiam congessimus, in additamentis ad *H. Hammondi* Adnotationes.

24. Locus hic postularet ut ostenderemus, pro more nostro Hebraïca cum Latinis & Græcis conjungendi, antiquissimos Hebræos caruisse etiam distinctionibus; ac proinde potuisse Massorethas, qui distinctionum notas invenerunt, ea in re peccare. Verum hoc ipsum colligere est ex eo quod ostendimus, *Hieronymum* primum in cola, & commata divisisse Libros Sacros. Si enim Septuaginta Intt. in suis Codicibus simile quidquam invenissent, sine dubio rem commodissimam non neglexissent; *Hieronymusque* se, aut illorum auctoritatem, aut saltem Hebræorum defendisset, contra eos, qui id carpebant. Imo vero Hebraïcas distinctiones sequutus esset,

quod

quod nequaquam fecit. Sed hac de re multis egerunt viri doctiſſimi, *Lud. Cappellus* in Arcano Punctationis, & *Joan. Morinus* in Exercitationibus Biblicis; quorum rationibus qui non permoventur, ii Criticæ numquam litarunt. Duo exempla diſtinctionum, a Maſſorethis non bene collocatarum, adtulimus in Indice in Pentateuchum, Gen. XXIII, 18. XLIX, 4. ad quæ vide, ſi lubet, quæ ſcripſimus.

CAPUT XI.

De ſignis Parentheſeos, Interrogationis, Admirationis, Exclamationis, Deſiderii, & Ironiæ, obſcuritateque & mendis inde ortis, deque Accentibus, Spiritibusque, diſtinctionis cauſa, additis.

1. POSTQUAM inventa ſunt Diſtinctionum ſigna, quibus & Periodi, & earum Cola, Commataque diſtinguuntur; excogitata ſunt quoque, ſed præſertim poſt inventam Typographiam, Parentheſeos, Interrogationis, Admirationis, ſeu Exclamationis, Deſideriique & Ironiæ ſigna. Quæ omnia, quæcumque ſit moroſorum Grammatiſtarum de iis ſententia, ideo probamus; quod perſpicuitatem orationis augeant, & Lectorem, ſæpe feſtinantem, occupatumque, aut etiam

rudem juvent. Eadem de causa, sunt etiam Accentus & Spiritus, apud Græcos & Latinos, inventi. Quare breve Caput de iis addendum hic censuimus, ut frustra inventa hæc non fuisse ostendamus.

2. Ut a definitione ordiamur, Παρένθεσιν hic vocamus non tantum cum inseritur orationi aliquid a tota materia alienum, ut in hisce *Virgilii* Georg. III, 513.

—— Ipsique suos jam morte sub ægra
(Dii meliora piis, erroremque hostibus istum!)
Discissos nudis laniabant dentibus artus.

Hæc definitio est, qua, post nonnullos veteres Grammaticos, utitur *Ger. Joannes Vossius* Institutionis Oratoriæ Lib. V. Cap. V, 5. Parenthesin nos dicimus hic omnem orationem, quæ alterius, cui interponitur, constructionem abrumpit; ita ut eam commode intelligere nequeamus, nisi, omissis iis quæ Parenthesi continentur, verba inter se connexa legamus; quod tum potissimum necesse est, cum *parenthetica*, seu interjecta verba paullo longiora sunt. Commodius quidem dicta videtur a *Theone* in Progymnasmatibus Cap. IV. ubi de narratione, μεταξυλογία, qua adpellatione significatur quidquid abrupto sermoni interponitur, contineturque παρεμβολή, sive ἐπεμβολή, qua, ut docet *Vossius*, in orationis medio causa rei, vel circumstantia quæpiam, filo structuræ abrupto, me-

moratur, imo & ὑπέρβατον, si sit brevius.

3. Vetant quidem Rhetores nos hisce uti, in narratione, si sint paullo longiora, quia obscuritatem creant. Optime *Theon* : καὶ τὸ μὴ ὑπερβατοῖς χρῆσθαι, οἷά ἐστι τὰ πολλὰ τοῦ Θουκυδίδου· οὐ γὰρ καθόλου τὸ τῶν ὑπερβάτων γένος ἀποδοκιμάζομεν· ποικίλη γὰρ διὰ τούτου καὶ οὐκ ἰδιωτικὴ γίνεται ἡ φράσις· μηδὲ μεταξυλογίαις, καὶ ταύταις διὰ μακροῦ· τὰ γὰρ ἐγγὺς λαμβάνοντα τὴν ἀπόδοσιν οὐ λυπεῖ τοὺς ἀκροατάς: *Sed & cavendum ne Hyperbatis utamur, qualia sunt Thucydidea pleraque; non enim prorsus Hyperbatorum genus improbamus, cum eo varia & minime vulgaris dictio fiat. Cavendum etiam ne* Interloquutiones, *easque longiores adhibeamus. Nam eæ, quibus alterum statim membrum infertur, minus offendunt auditores.* Quod fuit obscurum auditoribus, qui poterant ipsa vocis mutatione de Parenthesi moneri, id sane Lectoribus perspicuum non est; nec eos tantum cruciat, sed interdum adducit, ut locum vitient, aut corruptum frustra putent; quem alioquin, addito Parenthesеos signo, & intelligerent, & incolumem relinquerent. Notum autem est ea signa in Antiquis Codicibus omitti, unde sequitur multa esse propterea non tantum minus bene intellecta, sed & corrupta, quod etiam passim queruntur Critici, cujus rei exempla proferemus.

4. *Dionysius Halicarnasseus*, in libello in quo agit de iis quæ *Thucydidi* propria sunt, §. XV. Ἐν δὲ τοῖς ἐνθυμήμασί τε καὶ νοήμασιν αἱ μεταξὺ παρεμπλώσεις πολλαὶ γινόμεναι, καὶ

μόλις ἐπὶ τὸ τέλος ἀφικνούμεναι, δι' ἃς ἡ φράσις δυσπαρακολούθητος γίνεται, πλεῖσται μέν εἰσι καθ' ὅλην τὴν ἱστορίαν: *in enthymematis & sententiis, intercurrentes interjectiones, quæ crebræ sunt & vix ad finem perveniunt, & propter quas orationem vix adsequi licet, sæpenumero per totam ejus historiam occurrunt.* Nec tamen ullis signis a serie orationis secernebantur, quod liquet ex sequentibus *Dionysii* verbis: ἀρκέσουσι δὲ ἐκ τοῦ προοιμίου δύο ληφθεῖσαι μόναι, ἥτε δηλοῦσα τὴν ἀσθένειαν τῶν ἀρχαίων τῆς Ἑλλάδος πραγμάτων, καὶ τὰς αἰτίας ἀποδιδοῦσα: *sufficient duæ tantum e proœmio petitæ: Altera declarat debilitatem veterum Græciæ rerum, ejusque rationes reddit.* Hæc vero est ῥῆσις, in qua est Parenthesis, imo vero duæ Parentheses, quarum posterior priore continetur, & quas solitis signis, perspicuitatis causa distinximus; quamvis, in *Thucydidis* exemplaribus, ea signa minime sint addita: Τῆς γὰρ ἐμπορίας οὐκ οὔσης, οὐδὲ ἐπιμιγνύντες ἀδεῶς ἀλλήλοις, οὔτε κατὰ γῆν, οὔτε διὰ θαλάσσης, νεμόμενοί τε τὰ ἑαυτῶν ἕκαστοι ὅσον ἀποζῆν (καὶ περιουσίαν χρημάτων οὐκ ἔχοντες, οὔτε γῆν φυτεύοντες (ἄδηλον ὂν ὁπότε τις ἐπελθὼν καὶ ἀτειχίστων ἅμα ὄντων, ἄλλος ἀφαιρήσεται) τῆς τε καθ' ἡμέραν ἀναγκαίου τροφῆς πανταχοῦ ἂν ἡγούμενοι ἐπικρατεῖν) οὐ χαλεπῶς ἀπανίσταντο: *Cum non esset mercatura, neque se miscerent tuto alii aliis, neque terra, neque mari, cumque singuli sua eatenus possiderent, quatenus opus erat ad vivendum, (non habentes pecuniarum copiam, neque solum plantis instruentes*

tes (cum incertum esset, quando quispiam alius superveniens, cum nullis etiam muris tegerentur, ablaturus fructus esset) & necessarium in dies alimentum, se ubique vi consequuturos existimarent) non difficulter migrabant. Scio esse, qui interiorem illam Parenthesin solam agnoscant, & proxime conjungant ἡγούμενοι cum ἀπανίσταντο, at non ita sentiebat *Dionysius*, qui hæc addit: προσθετὲν τῇ πρώτῃ περιόδῳ καὶ σχηματισθὲν οὕτω· τῆς ἐμπορίας οὐκ οὔσης, οὐδ᾽ ἐπιμιγνύντες ἀδεῶς ἀλλήλοις, οὔτε κατὰ γῆν, οὔτε διὰ θαλάσσης, νεμόμενοι τὰ αὑτῶν ἕκαστοι ὅσον ἀποζῆν, οὐ χαλεπῶς ἀπανίσταντο· φανερωτέραν ἂν ἐποίει τὴν διάνοιαν, τῇ δὲ παρεμβολῇ τῶν μεταξὺ πραγμάτων πολλῶν ὄντων ἀσαφῆ καὶ δυσπαρακολούθητον πεποίηκε. *quod additum est primæ periodo, & sic formatum:* cum non esset mercatura neque se alii aliis tuto miscerent, neque terra, neque mari, cumque singuli sua eatenus possiderent, quatenus opus erat ad vivendum, non difficulter migrabant; *clariorem efficeret sensum, sed insertione multarum rerum, quæ intersunt, obscurum & quem difficulter adsequaris reddidit.* Quæ connexio aptior etiam videbitur adtente locum legentibus. Sed & hanc eamdem periodum profert *Dionysius* libro *de Compositione verborum*, p. 44. Ed. Oxoniensis, quasi styli asperioris, neque satis cohærentis specimen. Nec mirum sit si in ejusmodi loca irrepant menda, cum vix intelligi queant, nisi iterum legantur.

5. Alterum exemplum, ex eodem proœmio

mio desumtum, sic habet: Εὐρυσθέως μὲν ἐν τῇ Ἀττικῇ ὑπὸ Ἡρακλειδῶν ἀποθανόντος, Ἀτρέως δὲ μητρὸς ἀδελφοῦ ὄντος αὐτῷ, καὶ ἐπιτρέψαντος Εὐρυσθέως (ὅτ' ἐστράτευε) Μυκήνας τε καὶ τὴν ἀρχὴν, κατὰ τὸ οἰκεῖον, Ἀτρεῖ (τυγχάνειν δὲ αὐτὸν φεύγοντα τὸν πατέρα, διὰ τὸν Χρυσίππου θάνατον) καὶ ὡς οὐκέτι ἀνεχώρησεν Εὐρυσθεὺς, βουλομένων καὶ τῶν Μυκηναίων (φόβῳ τῶν Ἡρακλειδῶν) καὶ ἅμα δυνατὸν δοκοῦντα εἶναι, καὶ τὸ πλῆθος τεθεραπευκότα, τῶν Μυκηναίων τε, καὶ ὅσων Εὐρυσθεὺς ἦρχε, τὴν βασιλείαν Ἀτρέα παραλαβεῖν. Subaudiendum λέγουσι, quod antecessit, & vertendum: *cum Eurystheus quidem in Attica ab Heraclidis esset occisus, Atreus vero frater matris ejus esset, & Eurystheus permisisset (quando expeditionem suscepit) Mycenasque & imperium, pro necessitudine, Atreo (fugisse autem eum patrem* aiunt, *propter Chrysippi necem) & cum non amplius rediisset Eurystheus, volentibus Mycenæis (præ metu Heraclidarum) & simul potentiæ fama celebrem, & qui plebem coluisset, Mycenæorum & omnium quibus Eurystheus imperaverat, Atreum regnum accepisse;* nempe, *aiunt*, quod antecesserat. Hic sunt tres μεταξυλογίαι, quarum duæ posteriores duriores sunt, & præsertim media. Recte animadvertit *Franc. Portus*, post Ἀτρέως δὲ, quod est ante primam Parenthesin, debuisse sequi, pone secundam, διαδεξαμένου τὴν ἀρχὴν, βουλομένων τῶν Μυκηναίων &c. sed mutatam verborum figuram. Innumera similia possent adferri ex eodem *Thucydide* exempla, e quibus constaret, non leve incommodum Le-

cto-

ctoribus olim fuisse, cum nulla Parentheseon signa notata essent; nec exiguam Librariis, hac in re, peccandi occasionem fuisse. Quod difficilius, sine antiquissimis exemplaribus, deprehendere nunc possumus; quia, si duriorem & obscuriorem structuram *Thucydidi* ignoscimus, nos tamen mollior & clarior nequaquam ita in eo offendit, ut vitatam ubique ab eo putemus.

6. Est alius Scriptor, qui frequentibus Parenthesibus & Hyperbatis laborat, & quem probe intelligi, multo magis quam *Thucydidem*, interest. Is est *Paulus* Apostolus quem ejusmodi orationis structura impeditiore abundare nemo non animadvertit. Nemo tamen frequentius signa Parentheseos adhibenda censuit, in ejus oratione expedienda, quam *Nortonus Knatchbullus*, Nobilis Anglus, in acutis Animadversionibus in Libros Novi Testamenti, sæpius in Anglia & in Batavia editis; quæ si in manus sumantur, nihil opus erit nobis exemplis. Forte quidem interdum in signis Parentheseos adponendis, lapsus nonnullis, æque ac nobis, videbitur, quod nimis frequenter iis utatur; nemo tamen quin bene & necessario ea sæpe adposuerit negabit, qui quidem rem expenderit.

7. Exemplum unum adferemus ex Epistolæ ad Romanos inscriptione, unde se expedire sine Parentheseos signo non licet. Imo vero ne in eo quidem collocando satis Novi Testa-

menti Editoribus convenit. Locum integrum adferam, ut rem Lectoris oculis hic subjiciam, majusculisque litteris inscriptionis prima & postrema verba, quæ conjungenda sunt scribam : ΠΑΥΛΟΣ ΔΟΥΛΟΣ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ΚΛΗΘΕΙΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ, ΑΦΩΡΙΣΜΕΝΟΣ ΕΙΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΘΕΟΥ (ὃ προεπηγγείλατο διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῦ ἐν γραφαῖς ἁγίαις, περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ (τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα, τοῦ ὁρισθέντος υἱοῦ Θεοῦ ἐν δυνάμει, κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν) Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, δι' οὗ ἐλάβομεν χάριν καὶ ἀποστολὴν εἰς ὑπακοὴν πίστεως ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν, ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, ἐν οἷς ἐστε ὑμεῖς κλητοὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ) ΠΑΣΙ ΤΟΙΣ ΟΥΣΙΝ ΕΝ ΡΩΜΗ &c. Hic tantum duas Parentheses posuimus, ubi alii tres collocant, nec tamen nexum orationis commodius evolvunt. Optime *Chrysostomus* ad vers. 4. observat *obscurum factum esse, quod dicitur, propter vocum complicationem*; ἀσαφὲς τὸ εἰρημένον, ὑπὸ τῆς τῶν λέξεων πλοκῆς, γέγονε. Attamen hic res ipsa non obscura ad rectam verborum connexionem deducit, quæ multo difficilior est, in aliis Pauli ratiocinationibus, ut vel ex *Knatchbullo* liquebit.

8. Sed exemplum alterum addemus, e Luca, omissæ Parentheseos, quæ omissio toti orationi tenebras offudit, Act. I, 19. Petrus illic orationem habet ad Apostolos & Discipulos Christi, ut mortuo Judæ quispiam sufficeretur, qui duodecim Apostolorum nume-

merum impleret. Itaque memorat violentam Judæ mortem, locaque addit e Psalmis, e quibus successorum ei dandum ostendit: *Et hic quidem*, inquit, *possedit agrum ex mercede iniquitatis & suspensus crepuit medius, & diffusa sunt omnia viscera ejus*: Καὶ γνωστὸν ἐγένετο πᾶσι τοῖς κατοικοῦσιν Ἱερουσαλὴμ, ὥστε κληθῆναι τὸ χωρίον ἐκεῖνο τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ αὐτῶν Ἀκελδαμά, τουτέστι χωρίον αἵματος: *Scriptum est enim in libro Psalmorum* &c. Omissa Parenthesis effecit ut verba Græce tantum a me adlata crederentur etiam esse Petri, quæ ab eo proferri non potuerunt, suntque revera Lucæ; qui ut confirmaret quod dixit Petrus, de agro emto pecunia, ob quam a Juda proditus erat Christus, interponit hæc ejus orationi verba: *Et notum factum est omnibus habitantibus Jerusalem; ita ut adpellaretur ager ille, Lingua eorum, Akeldama; hoc est, ager sanguinis.* Numquam dixisset Petrus de Lingua Jerosolimitana *Lingua eorum*, cum ipse eadem uteretur; nam in Galilæa videntur tantum aliter pronunciasse Linguam Chaldaicam, quæ per totam Judæam erat in usu. Deinde, non interpretatus esset condiscipulis quid sibi vellet vox *Akeldama*, quod iis æque ac ipsi notum erat. Nec in hisce etiam, quæ nihil ad rem faciebant & notissima erant iis, quos adloquebatur, moratus esset. Sed hæc omnia optime in gratiam eorum, qui rem alioqui ignoraturi erant, & Chaldaice nesciebant, interponuntur ex persona Lucæ. Sensisse hæc videtur *Erasmus*, qui adiri poterit,

terit, nec tamen ab aliis Interpretibus auditus eſt. Hinc liquet Parentheſin, non animadverſam, orationem obſcurare, quod ex ſuperioribus etiam ſat conſtat.

9. Hæc eo non dico, quaſi perſpicuitatis cauſa, vitandas omnes Parentheſes cenſerem; quæ ſine obſcuritate, vim interdum, ut Rhetores docent, orationi majorem addunt, quam ſi naturæ, ut ita dicam, conſentaneo ordine, ſingula verba collocarentur. Sed qui adcurate, hoc eſt, ad Rhetorum canonas ſcribunt, numquam alias eas admittunt, aut certe admittere debent. Nec dubito quin multa menda ex intricata oratione orta ſint, cum Librarii, aut Critici eam conarentur expedire. E *Cicerone* unum atque alterum exemplum, ut res melius intelligatur, ſubjiciam.

10. Libro I. contra Verrem, c. 50. poſtquam dixit S. C. factum eſſe, quibus de ſartis tectis cognitum & judicatum non eſſet, uti C. Verres, P. Cœlius Prætores cognoſcerent & judicarent, ſic pergit: *Qua poteſtate iſte* (Verres) *permiſſa, ut ex C. Fannio & ex Q. Tadio cognoviſtis; verumtamen cum eſſet omnibus in rebus apertiſſime, impudentiſſimeque prædatus, hoc voluit clariſſimum relinquere indicium latrociniorum ſuorum, de quo non audire aliquando, ſed videre quotidie poſſemus; quæſivit quis Ædem Caſtoris ſartam, tectam deberet tradere.* Cum ſe hinc non extricaret *M. Ant. Muretus*, vir alioquin elegantiſſimi & acutiſſimi judicii, ſententiam nullam eſſe pronunciavit, ſcribique juſſit, *qua*

pote-

potestate permissa ita abusus est, *ut ex C. Fannio* &c. Tres voces excidisse putavit. *Franciscus* vero *Hotomannus* ait satis constare, *verumtamen* vocem esse hoc loco otiosam, eamque etiam a nonnullis libris abesse; quibus tamen similes sibi visos nemo alius, quod equidem sciam, narravit. *Lambinus*, *Gruterus*, *Grævius* hic plane tacent. Sed tamen ita longum verbum temere in hunc incidisse locum difficile esse credere fatetur *Hotomannus*. Itaque conjecturam hanc suam Eruditis confirmandam, aut repudiandam, ut ait, proponit. Solet, nempe, *Cicero* CUM & TUM frequenter conjungere, interdum etiam adjuncta particula VERO, quæ vim verborum auget. Prætermissum igitur fuisse suspicatur a Scriptore TUM VERO, eoque in margine postea repositum; sed ea tamen nota, qua plerumque uti solent, linea, videlicet, imposita, ut alius non suo loco verbum illud reponens *tamen vero*, ad extremum etiam *verumtamen* scribendum putarit. Quamobrem ita legendum ac restituendum potius locum arbitratur *Hotomannus: ut ex Q. Tadio cognovistis, cum esset omnibus in rebus apertissime, impudentissimeque prædatus*, tum vero *hoc voluit clarissimum relinquere indicium latrociniorum suorum*. Interpretes alii, quos equidem vidi, tacent; seu probarent alterutrius conjecturam, seu deliberandum censerent. Atqui addita Parenthesεos nota, nihil opus est quidquam mutari: *Qua potestate permissa, ut ex C. Fannio & Q. Tadio cog-*

cognovistis (*verumtamen cum esset* —— *possemus*) *quæsiyit quis Ædem* &c. τὸ *verumtamen* refertur ad τὸ σιωπώμενον, quasi vellet *Cicero latrocinandi occasione sæpe quidem alias abusum Verrem*, verum tamen hoc clarissimum omnium ejus latrociniorum esse. Orationem autem, parenthesi sectam, rarum non est etiam ellipticam esse.

11. Sic Tusculanarum Quæst. Lib. II. c. 1. postquam dixit *Cicero* se non ignorare multos instituto suo studiose esse contradicturos, ita porro infit: *Etenim si orationes, quas nos multitudinis judicio probari volebamus* (*popularis est enim illa facultas & effectus eloquentiæ est audientium adprobatio*) *sed etsi reperiebantur nonnulli qui nihil laudarent* &c. Post parenthesin subaudiendum, *non omnibus placuerunt*, ad quod referuntur verba: *sed etsi reperiebantur nonnulli*, a quibus nova veluti Parenthesis inchoanda est, hoc modo: *Etenim si orationes* —— (*popularis* —— *adprobatio*) non omnibus placuerunt (*sed si reperiebantur nonnulli, qui nihil laudarent, nisi quod se imitari posse confiderent, quemque sperandi sibi eumdem & bene dicendi finem proponerent; & cum obruerentur copia sententiarum, atque verborum jejunitatem & famem se malle, quam ubertatem & copiam dicerent* (*unde erat exortum genus Atticorum iis ipsis, qui id sequi se profitebantur, ignarum*) *qui jam conticuerunt pæne ab ipso foro irrisi*) *quid futurum putamus, cum adjutore populo, quo utebamur antea, nunc minime nos uti posse vi-*

videamus? Integrum locum exscripsi, cum ut *parentheticam* orationem *ellipticam* quoque aliquando esse ostenderem, tum vero ut omissorum Parentheseos signorum exemplum alterum adferrem; nam primæ tantum signa in Editionibus cernuntur. Observent etiam Lectores non *Thucydidem* tantum, sed & ipsum *Ciceronem* μεταξυλογίαις obscurum interdum fieri. Exempla aliquot alia, in viri doctissimi *Joan. Davisii* notis ad hunc locum, invenient.

12. Addam tamen tertium, ut locum simul emendem, e Lib. II. de Legibus c. 25. ubi sic *Cicero*, de ritibus funerum, apud Atticos, agens: *sequebantur epulæ, quas inibant parentes coronati, apud quas de mortui laude, cum quid veri erat prædicatum, nam mentiri nefas habebatur. at justa conjecta erant.* Nihil ad hæc *Ciceronis* Editores *Lambinus* & *Gruterus*, nisi quod probant *Pauli Manutii* conjecturam, qua emendabat *confecta* pro *conjecta*, & quidem merito. Sed totus locus sic est, ope Parentheseos, & levis mutationis restituendus: *cum quid veri erat prædicatum (nam mentiri nefas habebatur) fuerat, justa confecta erant. At*, quod superest in Codicibus, est finis verbi *fuerat*, cujus initium *fuer* omissum videtur, ob similitudinem cum antecedente syllaba *tur.* Nec quisquam dixerit duriusculam hanc esse Parenthesin, nec in *Cicerone* ferendam, qui vel antecedens exemplum paullo adtentius expenderit. Non ignoro delicatulos esse nescio quos homines, qui

qui ſine ulla neceſſitate, & contra omnium MSS. Codicum auctoritatem, emendant quæ bene Latina ſunt ; ut *Cicero* barbaris ipſorum auribus elegantius, ſcilicet, loquutus eſſe videatur. At ſcio nemini erudito ejusmodi licentiam probari ;, qua innumera corrumperentur, ſi ad barbarorum palatum exigerentur.

13. In veterum etiam Hebræorum Libris, nulla Parentheſium ſigna occurrunt, quæ tamen, ut in omnibus Linguis, neceſſario ſunt ſupplenda. Sic Numer. V, 21. in adjuratione mulieris adulterii ſuſpectæ, verba quædam ita ſunt legenda, quaſi Parentheſi clauſa. ***Tum adjurabit eam ſacerdos, dicetque mulieri: Si nullus alius vir concubuit tecum, neque alio deflexiſti ad immunditiam a viro tuo, immunis eſto effectus aquæ hujus amaræ. Sin vero alio deflexiſti a viro tuo & polluta es, ac tecum concubuit vir alius, præter tuum, (hic ſacerdos adjurabit mulierem jurejurando exſecrationis, eique dicet:) ſtatuat te Jehova in execrationis & perjurii exemplum*** &c. Quæ Parentheſis cum *Hieronymo* durior videretur, eam emollivit, hiſce verbis ejus loco ſubſtitutis : *His maledictionibus ſubjacebis.* Sic & Deut. C. II, 10, 11, 12. κτ παρενθήκην verbis Dei inſeruntur. Similis quoque eſt a verſ. 20. ad 23. Vide & verſ. 28, 29.

14. *Interrogationis* ſignum etiam inventum eſt, quod ſæpe Interrogatio iis verbis concepta eſt, quibus adfirmans quoque enunciatio exprimeretur, nec poſſet internoſci, niſi

a

a perito & adtento Lectore, interrogatione sit an adfirmatio. Est autem orationis perspicuitas omni ratione adjuvanda, ne sine ullo fructu, lectorem verba obscura morentur. Tota eo spectet oportet ut doceat, quam in rem numquam potest esse nimis perspicua. Cum orationi etiam vim addat Interrogatio, & interdum neget quod adfirmare videtur; si signum omittatur, nec id animadvertat Lector, frigere ei videatur oratio necesse est, imo vero contraria ei sententia tribuatur. Cum eadem sit ratio, hoc in negotio omnium Linguarum, nihil intererit e qua exempla desumantur.

15. Genes. XLI, 16. cum Rex Ægypti Josepho dixisset se non invenire conjectorem somniorum suorum, respondet Josephus: בלעדי אלהים יענה את שלום פרעה quod verbo tenus interpretantur: *sine me Deus respondebit pacem Pharaonis*; quæ sensu carent. Addito interrogationis signo ostendimus vertenda: *an sine Deo faustum responsum edetur Pharahoni?* quasi diceret, mirum non esse si conjectorem somnii non inveniret, Deum enim solum posse docere, quid somnio Regi immisso portendere voluerit; nam ejusmodi interrogatio est negationis loco, ut sæpe alias, cujus rei exempla invenientur in Indice nostro in Pentateuchum. Ergo videmus, addita Interrogationis nota, sensum orationi reddi, ceteroquin eo cariturae. Quod cum non adsequerentur LXX. Intt. putarunt hic negationem omissam & verterunt ἄνευ Θεοῦ οὐκ ἀποκριθῇ.

γνώσε) τὸ σωτήριον φάρμακον, quod tamen eumdem ſenſum parit. Sed vide dicta a nobis ad eum locum.

16. Si quis contra adimeret Interrogationis ſigna, ubi adponenda ſunt, aut plane frigeret oratio, aut in contrarium ſenſum mutaretur. Si quis e I. Catilinaria C. I. verba quibus *Cicero* Catilinam adloquitur, ſic ſcriberet: *patere tua conſilia non ſentis, conſtrictum jam horum omnium conſcientia teneri conjurationem tuam non vides;* primum ardorem orationis exſtingueret, deinde ſenſum ejus mutaret; nam *Cicero* non vult negare hæc Catilinæ nota fuiſſe, ſed eum irridere, ac increpare, qui ita ſe gereret, quaſi ea ignoraret, quæ non poterat neſcire.

17. Similiter ſeries orationis plane corrumpitur, ubi Admiratio, Exclamatio, Deſiderium, Ironia, omiſſis notis quibus indicantur, ei ineſſe non animadvertuntur. Sic ſi ſcribam, *hominem impurum, hominem nequam*, cum velim Exclamationem, aut Admirationem exprimere, ægre intelligar; contra vero nemo ſit, qui mentem meam illico non adſequatur, ſi ſcripſero, *hominem impurum! hominem nequam.*

18. Sic Æneid. VIII, 643, ubi ſupplicium Metii, Albanorum Dictatoris deſcribitur:

Haud procul inde citæ Metium in diverſa quadrigæ
Diſtulerant (at tu dictis, Albane, maneres)

Rap-

Raptabatque viri mendacis viſcera tellus,
Per ſilvam, & ſparſi rorabant ſanguine vepres;

Satius eſſet ſcribere, addita Deſiderii nota; (*at tu dictis, Albane, maneres!*) hoc eſt, utinam promiſſis ſtetiſſes! neque enim tam crudele ſupplicium luiſſes. Scio viros doctos vulgo interpretari *manere debuiſſes*, nec commodum ſenſum eſſe nego; ſed occultum etiam illic eſt narrantis Deſiderium, quo ſignificat ſibi dolere, quod tam graves pœnas de Metio ſumi neceſſe fuit, optareque ſe, ſi fieri poſſet, rem non contigiſſe. Eſt etiam exemplum Deſiderii, in loco *Virgilii* adlato §. 2. Georg. III, 513.

19. In *Ironia* idem ſignum (niſi quis mallet novum inveniri, quod in ceteris etiam adfectibus exprimendis fieri poſſet) rectius adponeretur, quam omitteretur. Sic Æneid. I, 43. ubi Junonis, ira æſtuantis, animus deſcribitur:

—— Mene incepto deſiſtere victam?
Nec poſſe Italia Teucrorum avertere Regem?
Quippe vetor fatis!

Malim poſt *fatis* ſignum Ironiæ addere, quam Lectori rem intelligendam relinquere cum multi non intelligant, qua de re dixi P. II. Sect. I. C. XVI, 24. Similiter paullo poſt verſu 52.

— Et quiſquam numen Junonis adoret
Præterea, aut ſupplex aris imponat honorem!

præſtat ſignum Ironicæ Exclamationis, ejusque indignatione miſtæ, addere, quam Interrogationis, quæ hic nulla eſt. Idem factum velim, poſt verſum 95. Æneidos IV.

Egregiam vero laudem & ſpolia ampla refertis
Tuque puerque tuus, magnum & memorabile nomen,
Una dolo Divûm ſi fœmina victa duorum eſt!

Non ſum neſcius ex re ipſa ſatis liquere eſſe hic Ironiam; ſed nihil vetat ſigno hoc quoque indicari, & ſunt loca, ut diximus, ubi omnes figuram non vident.

20. Notiſſimum eſt, ut obiter diximus §. 21. ſuperioris Capitis, in antiquiſſimis Codicibus MSS. Græcis, nullos eſſe adpictos Accentus, ac Spiritus, eorumque notas partim eſſe inventas, ut voces ambiguæ diſtinguerentur. Ad calcem aliquot Lexicorum exſtat collectio plurium, quam ducentorum vocabulorum, in quibus diverſitas accentuum ſignificationem mutat. Idem obſervare licet in ſpiritibus, ut in vocibus ὄρος *mons* & ὅρος fi-

finis, ò *non*, ò *ubi*, & ſimilibus. Quæ omnia ſi deleantur, aut male adponantur, magnas ambiguitates pariant. Vide dicta Cap. antecedentis §. 22. & 23.

21. Etiam, apud Latinos, jam olim uſum accentuum fuiſſe, hanc in rem, adhibitum oſtendunt antiquiſſimæ Inſcriptiones & Veteres Grammatici; quorum ſuffragia collegit Eminentiſſ. Cardinalis *Henricus Noriſius*, ad calcem Diſſertationis Quartæ in Cenotaphia Piſana. Iis Syllabas longas a brevibus, adverbiaque a verbis, nominibusque, & nomina a participiis diſtinguebant. Ad eum Lectorem amandamus, neque enim actum agere libet. Non ſequimur quidem nunc Veteres, qui in ſyllabis non ultimis tantum, ſed & pænultimis, & antepænultimis accentus adponebant, ut longas ſyllabas indicarent, quod nimis operoſum eſſet. Sed non improbamus, imo etiam imitamur eorum inſtitutum, qui accentibus gravibus ſignant adverbia, ut distinguantur a verbis & nominibus, ut *ponè*, ne miſceatur cum imperativo *pone; ferè*, ne confundatur cum *fere* vocativo; *penè* (ſi nolis ſcribere *pæne*) ut ſecernatur a verbo obſcœno; *raròs* ut diſtinguatur a dativo *raro; multùm*, ut diſcriminetur ab accuſativo *multum* &c. Ablativos etiam abſolutos ſingularis præſertim in A, circumflexo ſolemus ſignare, ne confundantur cum nominativis, quod ambiguitàtes interdum ſat magnas creare poteſt; quas cur non vitemus, nullam rationem video. Non obſervatum hoc [illegible] loci

loci *Ciceroniani* Lib. V. de Finibus, c. 17. occaſionem præbuit. *Cicero* agens de commodis corporis, quæ ſponte naturæ quærimus: *Nunc autem aliud*, inquit, *jam argumentandi ſequamur genus, ut non ſolum quia nos diligamus, ſed quia cujusque partis naturæ, & in corpore & in animo ſua quæque vis ſit; idcirco in his rebus ſumma, noſtra ſponte moveamur.* Sic habet *Gruterus*, nec aliter ediderat *Lambinus*, niſi quod omiſerat comma, inter *ſumma* & *ſponte.* Is *ſumma* inanem vocem eſſe pronunciat, *Gruterus* vero, cum *Aldo* nepote, legit *moveatur.* At legendum fuit: *ſummâ noſtrâ ſponte moveamur*, hoc eſt, μάλιστα ἑκουσίως, prorſus ſpontaneo motu, non ratione, aut conſuetudine contracta bona corporis quæramus. Poſſent etiam non incommode diſtingui ablativi abſoluti plurales a dativis, ſimili aliqua nota, aliæque addi, eadem de ratione. Sed hic conſuetudini aliquid dandum, ne tantilla novitas bilem Grammatiſtis moveat.

CAPUT XII.

Ex compendiaria ſcriptura multa eſſe nata Menda.

1. QUI verſarunt veteres Codices ſæpe animadverterunt Librarios, ſive ex feſtinatione, ſive ex prava conſuetudine, pro integris vocibus, aut earum initium dumtaxat, puncto addito, ſcripſiſſe; aut ſylllabas in medio voce omiſſas, impoſita lineola, ſuppleviſſe; aut etiam nullum compendiariæ ſcriptionis indicium addidiſſe. Hinc factum ut Librarii, aut etiam Critici, qui ea compendia non adſequebantur, male quod deerat ſuppleverint, aut integrum putarint quod mutilum erat. Huc etiam referri poſſunt numeri, in quos irrepſere menda, quia litteris, vel notis arithmeticis deſcripti erant; in quas menda irrepere facile potuerunt, quæ admisſa numquam fuiſſent, ſi integris vocibus expreſſi fuiſſent numeri. Ideo *Juſtinianus* Imp. vetuit, in deſcribendis Inſtitutionibus, Digeſtis & Codice, compendia ulla adhiberi. Sic loquitur in Præf. Digeſt Tit. I. de Digg. conceptione ad Tribonianum §. 13. *Ne autem per ſcripturam in poſterum fiat aliqua dubitatio, jubemus non per ſiglorum captiones & compendioſa ænigmata, quæ multas per ſe & per ſuum vitium antinomias induxerunt, ejusdem*

dem Codicis textum conſcribi, etiamſi numerus librorum ſignificatur, aut aliud quidquam; nec enim per ſpecialia ſigla numerorum manifeſtari, ſed per litterarum conſequentiam explanari concedimus. Vide ſimilia T. II. de Confirmatione Digg. §. 22. ubi ex ejusmodi libro vetat quidquam recitari & pœnam ſtatuit in Librarios; Conſtitutionemque de Emendatione Codicis, §. 5. Horum omnium exempla aliquot ſunt in medium proferenda. Sed antea Lectorem monebo, his iterum editis, prodiiſſe Palæographiam Græcam *Bern. de Montfaucon*, an. 1708. in qua Lib. V. copioſiſſime agit de compendiis, quæ in MSS. deprehenduntur, ad quam Lectorem amandamus.

2. Sunt nomina propria, quæ eadem ſyllaba inchoantur, inter ſe miſta; quod fieri non potuiſſe videtur, niſi quia Librarii feſtinantes ſyllabam unam, aut alteram, vel ſecundæ litteram ſcribebant, addito puncto, pro integro nomine. Exempli cauſa, variarum ſententiarum fragmentis, quæ cum apud *Joannem Stobæum*, tum alibi exſtant, præfixum olim fuit, aut ſubjectum φιλ. quod cum non adſequerentur aut Librarii, aut Grammatici, ex eo compendio fecere nunc *Philemonem*, quod nomen eſt celeberrimi Comici æmuli *Menandri*; nunc *Philiſtionem* quod eſt nomen Pantomimi qui ſub Auguſto vixit; nunc *Philetam*, qui Elegias & Epigrammata ſcripſerat.

3. Græculus, qui concinnavit comparationem *Menandri* & *Philemonis*, quam primus edidit *Nicol. Rigaltius*, tum auctiorem repo-

ſuit

fuit *Jan. Rutgersius*, *Philistionem*, non alia de causa, pro *Philemone* auctorem variarum sententiarum fecit; ut judicarunt tres æquales Critici; non e vulgo, qui eam comparationem notulis illustrarunt. Primus est *Rutgersius* Var. Lect. Lib. IV. c. 12. cujus hæc sunt verba: *Horum nominum confusio inde videtur orta, quod auctoris nomen primis tantum litteris designatum erat, hoc modo:* PHIL. *unde hæsitans Librarius nunc* Philemon, *nunc* Philistion, *nunc* Philetas *fecit, quod apud Stobæum pæne perpetuum est.* Alter est *Dan. Heinsius*, qui ita *Rutgersium* adloquitur: *Quæ Philistioni adscribuntur hic, adscribenda Philemoni vere simul, atque acute observatum est a te, frater jucundissime; idque ex errore litterarum esse natum; quod* Philistion, Philemon & Philetas *iisdem primis elementis scriberentur, velut ipse is locus, qui divitiarum atque paupertatis comparationem habet, perperam* Philetæ *a Stobæo adscribitur.* Horum judicio suffragium suum adscribit *Hug. Grotius*, (*) in notis ad excerpta ex *Menandro.* Simili ratione cum esset in MSS. Codd. *Ciceronis* Academ. Quæst. Lib. IV. c. 19. *Hæc* ANT. *fere & Alexandriæ tum & multis annis post* &c. hinc fecere nonnulli *Antonius*, pro more Romano, quod in *Lambini* & *Gruteri* Editionibus legitur, sed perperam; nam manifesto legendum *Antiochus*, ut est in *Aldi* nepotis Editione. Vide ejusdem Libri Cap. IV.

4. Hac ex consuetudine Librariorum, natum esse suspicor mendum, quod a multis

 sæ-

(*) Pag. 989.

fæculis infedit Act. VII, 16. ubi *Abrahamus* dicitur *emiſſe ſepulcrum a filiis Emmor patris Sichem*, cum a *Jacobo* ab iis agrum emtum liqueat ex Gen. XXXIII, 19. Scriptum fuiſſe videtur emtoris nomen, hoc compendio IAB. quod erat interpretandum Ἰακὼβ; at exſcriptor credidit eſſe initium vocis ABPAAM, ſeu deletum eſſet I lapſu tempori, ſeu mendoſe additum judicaverit. Itaque ſcripſit Ἀβραὰμ, quem in errorem facilius incidit, quod revera *Abrahamus* emiſſet ſepulcrum, ſed alibi, & ab aliis, ut docet Moſes Gen. XXIII. Sic ſcriptum invenitur ΙΗΛ pro Ἰσραὴλ, ΙΛΗΜ pro Ἱερουσαλὴμ, ΔΑΔ. pro Δαυὶδ, & ſimilia, quæ animadvertit, exemplisque comprobavit vir doctiſſimus *Bern. de Montfaucon*, in Palæographia Græca, loco antea memorato.

5. Certum eſt ergo ejusmodi compendium ſæpe in MSS. inveniri, quo primæ & ultimæ litteræ conjunguntur, cujus exemplum ex *Hug. Grotio* adtulimus Cap. VII. §. 3. Sic (*) viri docti animadverterunt in MSS. *Diogenis Laërtii* Lib. IX. §. 10. Leucippum vocari Μήλιον, qui *Clementi* Alexandrino, & *Epiphanio* dicitur Μιλήσιος. Compendii cauſa, ſcriptum videtur Μλιος, unde alii *Melium* fecerunt, alii *Mileſium*. Sic & Diagoras, qui *Melius* a plerisque dicitur, & fuit, *Chryſoſtomo* in Hom. IV. in 1. ad Corinthios eſt *Mileſius*.

6. Si-

(*) *Vide Æg. Menagii obſervationem*

6. Similiter in vita *Dinarchi*, a *Dionyſio Halicarnaſſeo* ſcripta, laudatur Δῆμος ὁ Μάγνης ὃς ἔδοξε γενέσθαι πολυΐστωρ, ἐν τῇ περὶ τῶν ὁμωνύμων πραγματείᾳ, *Demus Magnes*, *qui Polyhiſtor exiſtimatus eſt, in opere de homonymis.* Legendum ait *Iſaac. Caſaubonus* (*) Δημήτριος; quod nihil certius, cum *Diogenes Laërtius Demetrium Magnetem*, plusquam quindecies laudet, in Opere de Homonymis, aliique; *Demum* vero *Magnetem* nemo. Addit *Caſaubonus*: *Error natus eſt ex compendio ſcripturæ, tales ſunt in bonis Scriptoribus infiniti.* Non modo compendium ſcripturæ fuit, ſed nulla plane ejus nota adſcripta videtur; quam ſine dubio animadvertiſſet vir doctiſſimus *Pet. Victorius*, qui eum libellum *Dionyſii* primus e MSS. Codicibus edidit.

7. Idem *Caſaubonus*; eodem loco, exiſtimat indidem factum eſſe, ut pro *Soſicrate* apud *Diogenem*, loco indicato, legamus *Socratem*, *in primo de ſucceſſione*; ſed crediderim potius Librarium non ſatis adtentum, pro nomine minus noto *Soſicratis*, audiſſe celeberrimi Philoſophi adpellationem, eamque pro altera ſcripſiſſe; quod peccatum nimis quam frequenter a Criticis admiſſum conſtat, ut poſtea oſtendemus. Notum eſt Veteres duplex I expreſſiſſe longiore littera ut PLAUTI, pro PLAUTII. Sive hac de cauſa, ſive quod PLAUT. dumtaxat in titulo nonnullarum Comœdiarum ſcripſiſſent Librarii, nonnullæ,

(*) *In not. ad Diogen. Laërt. Lib. VI. §. 80.*

quæ *Plautii* erant, *Plauto* ſunt adtributæ. *Varro*, in Libro de Comœdiis Plautinis, ſcripſerat *Plautium fuiſſe quendam Poëtam Comœdiarum, cujus quoniam fabulæ* PLAUTI *inſcriptæ forent, acceptas eſſe quaſi* Plautinas, *cum eſſent non a* Plauto Plautinæ, *ſed a* Plautio Plautianæ. Vide *Aul. Gellium* Lib. III. c. 3.

8. Compendiaria ſcriptura peperit mendum in *Livio* Lib. XXXVII, c. 24. ubi narrato initio pugnæ navalis Rhodiorum cum Annibale, quam non ſine tumultu inierant Rhodii, ita pergit: *Sed momento temporis & navium virtus & uſus rei maritimæ terrorem omnem Rhodiis demſit.* Miror viros doctos non vidiſſe legendum NAVALIUM, nempe, ſociorum, ut ſolet loqui *Livius*, hoc eſt, *remigum.* Nemo *navibus* tribuerit *virtutem*, & *uſum rei maritimæ;* nec dixeris *naves* metonymice ſumi pro *navalibus*, nam poſſit forte hoc fieri, ſi vox ſola ſit; ſed non cum adjunctis, quæ nonniſi hominibus conveniant, qualia hic occurrunt. Idem *Livius*, eodem Libro C. XXX. 2. *robur* navibus, *virtutem* militibus tribuit: *Robore navium & virtute militum Romani longe Rhodios præſtabant.*

9. Inter compendia ſcripturæ referri poſſunt, ut diximus, numeri non integris vocibus ſed litteris, aut notis deſcripti, in quibus ſæpiſſime peccatum eſſe conqueruntur paſſim Critici; præſertim cum de annis Olympiadum, aut Urbis Conditæ a Veteribus memoratis loquuntur. Facile eſſet ingentem copiam locorum exſcribere, nec difficile eſt in-

tel-

tellectu litteris, aut notis non satis eleganter pictis legentes sæpissime falli potuisse. Observabo dumtaxat videri etiam veteres Hebræos litteris numeros expressisse, unde natæ ἐναντιότητες, quæ sunt inter Chronologias Librorum Regum & Paralipomenon. Si enim integris vocibus scripsissent, numquam futuræ fuissent tot discrepantiæ Scio viros eruditos (*) omnem movere lapidem, ut eas tollant; sed palam est eos operam plerumque ludere, si inter se eorum interpretamenta conferantur. Maluerunt, nimirum, Rabbinis credere, hominibus vanis; quam oculis & rationi, quæ docebant menda esse Librariorum. Nam quod dicunt timere se ne, si fateantur menda inesse Veteris Testamenti Libris, actum sit de ejus auctoritate; id primum est imprudenter prodere eam auctoritatem, quam se defendere profitentur, non quod eam compertam habeant, sed quia ita expedit; non amore & fiducia veri, sed quia ita censuerunt. Deinde quod omnes fatentur de Novo Testamento, qui id Græce legerunt, & editiones hodiernas cum veteribus Codicibus contulerunt, ut ostendimus Cap. VI. & postea etiam pluribus confirmabimus; quodque a nemine judicatur auctoritatem Novi Testamenti minuere, id, quia ita volunt Rabbini, contendere contumeliosum esse Veteri, & periculosum, Judæi est, non Christiani; imo, ut verum dicam, stulti, aut hominis

(*) *Vide Salom. Glassium Lib. I. Philologiæ Sacræ, & contra sentientem doctiss. virum Joh. Ludolfum Comment. in Hist. Æth. Lib. I. num. 28.*

minis nequam, qui aut judicat de eo quod nescit, aut contra quam credit loquitur. Ostendimus, nisi nos ratio fugit, manifestis argumentis, numeros hic, illic, auctos, aut imminutos a Librariis fuisse. Loca invenientur ad vocem *Numeri*, in nostris Indicibus, adnotata. Hoc paulo acrius dicendum fuit, ut homines imperiti, aut mali desinant tandem ficta pietate suam imperitiam aut nequitiam tegere, & Christianam Religionem Judæis atque Atheis prodere, dum eam defendere videri volunt.

10. Errata in numeris facile admitti potuisse & admissa viderunt Veteres, ut *Irenæus* Lib. V, c. 30. ubi agens de numero nominis bestiæ, de quo Apoc. XIII, 18. χξς'. observat quosdam scripsisse χις'. *Ignoro*, inquit, *quomodo erraverunt quidam sequentes idiotismum & medium frustrantes numerum nominis, quinquaginta numeros deducentes, pro sex decadis unam decadem volentes esse. Hoc autem arbitror Scriptorum peccatum fuisse*, UT SOLET FIERI, *quoniam & per litteras numeri ponuntur, facile litteram Græcam, quæ sexaginta enunciat, in Jota Græcam litteram expansam; post deinde quidam, sine exquisitione, hæc acceperunt.* Sic & *Galenus* περὶ ἀντιδότων, Lib. I, c. 5. sub finem, p. 874. T. XIII. Ed. Charterianæ, ubi agit de proportione, seu συμμετρίᾳ τῶν μιγνυμένων ἀλλήλοις ἁπλῶν φαρμάκων, numeros litteris scriptos frequentissime corruptos fuisse testatur, his verbis: Ἐπεὶ δὲ ἔνιαι κακῶς εἰσι γεγραμμέναι, τινῶν μὲν

ἐν

ἐν τῷ τοῖς αἰτήσασι διδόναι τὰς γραφὰς ἑκόντι ψευδομένων, ἐνίων δὲ καὶ διαστρεφόντων ἃ παρά τινων ἔλαβον ἀντίγραφα. Τὰ δὲ δὴ βιβλία τὰ κατὰ τὰς βιβλιοθήκας ἀποκείμενα, τὰ τῶν ἀριθμῶν ἔχοντα σημεῖα, ῥαδίως διαστρέφεται: *Quoniam vero nonnulla perperam ſunt ſcripta, dum quidam, ubi petentibus ſcripturam exhibent, ſponte mentiuntur: aliqui etiam pervertunt, quæ a nonnullis acceperunt exemplaria; libri, qui in Bibliothecis repoſiti ſunt, & numerorum ſigna habent, facile corrumpuntur.* Tum exempla profert hiſce verbis: Τὸ μὲν πέντε ποιοῦντων ἐννέα, καθάπερ καὶ τὸ ο, τὸ δὲ ιγ, προσθέσει μιᾶς γραμμῆς, ὥσπερ καὶ ἀφαιρέσει μιᾶς ἑτέρας: *quod eſt quinque* (E) *facientibus novem* (Θ) *ſicut &* O (octoginta) & ΙΓ (tredecim) *additione unius lineæ, aut alterius unius additione*, E, nempe, ſcribebatur, ut ex antiquis Codicibus liquet, inſtar hemicycli, cui ſecans lineola horizontalis addebatur. Hinc fiebat ut non abſimile eſſet τοῦ Θ cujus dexter hemicyclus evanuiſſet, aut non ſatis a Librario notatus fuiſſet. Similiter ſi τοῦ ΙΓ lineam demas, nimirum Ι, supereſt Γ, hoſt eſt, tria, pro tredecim; aut ſi addas, poteſt fieri ΛΓ, hoc eſt, triginta tria. Διὰ τοῦτο ἐγὼ καθάπερ ὁ Μενεκράτης ἔγραψε βιβλίον, ἐπιγράψας ΟΛΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ, καθότι τὰ μὲν ζ διὰ δυοῖν γέγραπται συλλαβῶν, οὐ διὰ τοῦ ζ μόνου. Τὰ δὲ κ διὰ τριῶν, οὐ διὰ τοῦ κ μόνου. Τὰ δὲ τριάκοντα διὰ τεττάρων, οὐ διὰ τὸ λ μόνον, καὶ τἄλλα ὁμοίως, οὕτω ποιήσω καὶ αὐτός: *Ideo ego, ut Mene-*

necrates ſcripſit librum, hoc titulo, Hologrammata Imperatoris, *quia ζ duabus ſcriptum eſt ſyllabis* (ἑπτὰ) *non ſolo ζ; κ tribus* (εἴκοσι) *non ſolo κ; λ quatuor* (τεσσαράκοντα) *non ſolo λ, & alia ſimilia: ſic faciam & ipſe.* Idem factum putem, ob eamdem rationem, in ſacris Veteris Teſtamenti libris, a Maſſorethis, aliisve, ne poſthac in numeros illaberentur errores plures, quam qui jam erant illapſi.

11. Hæc cum ita ſint, proferam inſignem locum Danielis, in quo peccatum fuiſſe neceſſario oportet in numeris; quod facile fieri potuit, ſi litteris notarentur, multo difficilius ſi integris vocibus. Angeli verba ad Danielem, anno tertio Cyri Perſarum Regis, habita, ut liquet ex Cap. X, 1. hæc ſunt Cap. XI, 2. *Ecce adhuc tres Reges ſtabunt in Perſide & quartus amplioribus opibus ditabitur, quam omnes, & cum invaluerit opibus ſuis, concitabit omnes contra regnum Javanis.* 3. *Exſiſtet autem Rex potens, & amplam habebit ditionem, facietque pro arbitratu ſuo.* 4. *Cum vero exſtiterit, conteretur regnum ejus, & dividetur in quatuor ventos cœli, non vero poſteris ejus*, &c. Regnarunt ordine, poſt Cyrum, *Cambyſes*, *Smerdis Magus*, *Darius Hyſtaſpides*, & *Xerxes*. Hic eſt quartus a Cyro, in quem prima fronte quadrare videntur quæ habet Propheta; fuit enim potentiſſimus Perſarum Regum, qui adhuc fuerant, & omnes populos Imperii ſui contra Græcos concitavit:

vit: ut norunt omnes, qui non ſunt in hiſce rebus plane hoſpites.

12. Attamen alium deſignari neceſſe eſt, quia Angelus loquitur de duratione Imperii Perſici, deque numero Regum, qui poſt Cyrum regnaturi erant. Hoc ex ejus orationis initio adparet: *tres Reges ſtabunt ADHUC in Perſide, & quartus*, &c. tum etiam ex verſ. 3, & 4. ubi de Alexandro everſore Imperii Perſici. Abſurdum itaque eſſet dicere *tres adhuc* futuros Reges, & ſurrecturum *quartum*, atque in illo conſiſtere, quaſi eſſet ultimus, poſt quem novem regnarunt; ac, prætermiſſis illis, ad everſorum ejus Imperii ſubito tranſire; clare enim Alexander deſcribitur verſ. 3. & 4. & ſucceſſores ejus in ſequentibus. Reſpondet quidem *Hieronymus*, in hunc locum, *non curæ fuiſſe ſpiritui prophetali hiſtoriæ ordinem; ſed præclara quæque perſtringere.* At curæ eſſe debuit Angelo, durationem Imperii Perſici revelaturo, numerum integrum Regum poſt Cyrum regnaturorum edere; ne hiulcum eſſet vaticinium, & ſuſpectum apud poſteros, præſertim Ethnicos, fieret; quaſi ab homine imperito hiſtoriæ Perſicæ fictum. *Hugo* vero *Grotius* exiſtimat mentionem fieri Xerxis, ut adpareat, *non ſine cauſa probabili, Alexandrum poſtea iviſſe in Perſas.* Verum hac reſponſione non magis ſatis fit iis, quæ modo dicebamus, quam Hieronymiana. Quartus ergo ille Perſarum Rex, qui potentiſſimus omnium deſcribitur, & dicitur concitaturus omnes contra Græcos, aut

reg-

regnum Javanis, est Darius *Codomannus*; qui & ditissimus fuit, cum ad eum congestæ per multos annos Persicorum Regum Gazæ pervenerint; &, omnibus Imperii Persici viribus, cum Alexandro conflixit. At quomodo potest hic dici quartus, cum inter Cyrum & illum duodecim Reges fuerint, apud Persas?

13. Hæc cum videret *Joannes Lightfootius*, diligens quidem Rabbinicorum Scriptorum Lector, atque excerptor, sed qui Magistris illis sæpe multo acutior non est, eo devenit ut diceret (*) „ fuisse tantum quinque Persarum „ Reges, Cyrum, nempe, & post illum quatuor; unde facile est colligere, ut putat, „ quantopere a vero calculo aberraverint „ Historiæ Ethnicæ, quæ in Persico regno „ quatuordecim successive Reges enumerant, „ & ducentos ei durationis annos tribuunt. Nesciebat bonus vir adcuratam singulorum illorum Regnorum Chronologiam tradi, & a Græcis res gestas eorum ita narrari, ut suas cum illis conjungant; quod potuisset ex *Seth. Calvisio* aut *Dionys. Petavio* discere, qui adcuratissimi Chronologorum cluent, ut alios innumeros omittam.

14. Ita vero habent verba Angeli Hebraice: הנה עוד שלשה מלכים עומדים לפרס והרביעי יעשיר עושר גדול מכל ובחזקתו בעשרו ועיר הכל את מלכות יון: Aliquando conjecimus post vocem שלשה *quatuor* excidisse vocem עשר *decem*, & post רביעי *quar-*

(*) *In Descr. Templi Jerosolymitani C. XL. Sect. I.*

quartus vocem עשירי *decimus;* mendumque ita irrepsisse, ut primum Librarius omisisset עשירי, ob similitudinem vocis sequentis עשיר *ditescet;* unde postea factum esset, ut עשר *decem* deleretur, quia *quartus* non potest sequi *decimum tertium*. Nunc verisimilius videtur numeros scriptos litteris, & prius quidem fuisse יג hoc est, 13 posterius vero יד hoc est, 14. Facillime enim fieri potuit ut י litterarum minima, aut utrobique exciderit simul, aut primum in alterutro loco; quo factum fuerit, ut & in altero deleretur.

15. Sensus est perspicuus & certissimæ Chronologiæ Græcorum consentaneus: *Adhuc tredecim Reges stabunt in Perside;* numerato, nempe, ipso Cyro, qui diu post hanc prophetiam superstes fuit, *& decimus quartus amplioribus opibus ditabitur, quam omnes*, &c. qui est, ut diximus, *Darius Codomannus*, qui decimus quidem tertius est, si numeres a Cyro, sed decimus quartus, si a *Cambyse* patre Cyri; qui Cambyses Rex Persarum fuerat, ante Cyrum. At cum hujus obscurum, in sola Perside, regnum, amplissimo per totam Asiam imperio Cyri filii, oblitteratum fuerit; illo omisso, Cyrum quasi primum Persarum Regem numerarunt. Attamen cum res tempore Danielis notissima esset, non mirum est Cambysem primum Regem ab Angelo numerari. Ideo etiam *Xenophon* initio vitæ Cyri, Lib. I. Πατρὸς μὲν δὴ λέγεται Καμβύσου, Περσῶν βασιλέως: *Patre dicitur Cambyse, Persarum Rege.* En igitur nomina quatuordecim Regum Persarum: 1. Cambyses

 pater

pater Cyri; 2. Cyrus; 3. Cambyſes filius Cyri; 4. Smerdis magus; 5. Darius Hyſtaſpides; 6. Xerxes; 7. Artaxerxes Longimanus; 8. Xerxes II; 9. Sogdianus; 10. Darius Nothus, 11. Artaxerxes Mnemon; 12. Artaxerxes Ochus; 13. Arſes; 14. Darius Codomannus. Sic videtur numeraſſe *Hieronymus*, qui ita confutat eos, qui Darium ab Alexandro devictum *quartum* vocari putabant: *Fruſtra igitur quidam, Darium regem quartum, qui ab Alexandro ſuperatus eſt, ſcribit; qui non quartus, ſed quartus decimus, poſt Cyrum, Perſarum Rex fuit.*

16 Attamen quamvis hæc conjectura veriſimillima videatur, nolim propterea cuiquam eam obtrudere, aut quidquam, in ipſo contextu Daniëlis, mutari; ne quis me velle manus violentas ſacris paginis inferre putet. At nihil vetat quominus, in Commentariis Criticis, hæc & ejuſmodi aliæ conjecturæ Eruditorum examini proponantur. Quæſiverit forte quiſpiam quî fiat ut conjiciamus, quod eſt nunc integris vocibus ſcriptum, id olim litteris, ſeu Arithmeticis notis, ſignatum fuiſſe? Verum jam hoc indicavimus, cum facile mutari potuiſſe ſingulas litteras, difficilius vero integras dictiones diximus. Quod cum animadvertiſſent Maſſorethæ, integris dictionibus expreſſerunt numeros, quos in Codicibus ſuis invenerunt. Indidem, partim ſaltem, videntur eſſe ortæ diſcrepantiæ, quæ ſunt inter Codices Judæorum, Samaritarum & Septuaginta Interpretum, in annis antiquiſſimorum Patriarcharum. Non diffiteor

teor posse & nonnullas alias ejus rei rationes adferri, atque a viris doctis adlatas; sed huic etiam, inter alias, locum esse verisimillimum est.

CAPUT XIII.

De Mendis ex incuria Librariorum natis.

1. Cum omnia Mendorum genera, quæ antea descripsimus, possint dici orta ex negligentia Librariorum, quamvis variæ iis peccandi occasiones fuerint; non opus erit multum immoremur, in ostendendo Librarios etiam, sine ulla ejusmodi occasione peccandi, mera incuria, peccasse. Attamen quia facilius intelliguntur offendere, & cespitare qui per loca aspera aut lapidosa ambulant, quam qui per plana & æqualia iter faciunt; non erit prorsus inutile meræ incuriæ, & quæ nihil caussari possit, paucula exempla huc collegisse.

2. Est egregius locus *Ciceronis*, * in Oratore, in quo quam necessaria sit Oratori Historiæ cognitio docet; sed ita corruptus, ut verba nonnulla intelligi nequeant. Quovis quidem pignore contendere ausim, a summo Oratore scriptum non esse quod nunc legimus; at fateor mihi non ita liquere, qui possit ei medicina fieri. Tentandum tamen est, dignus enim est locus, qui memoriter tenea-

M 2 tur;

* *Cap. XXXIV.*

tur; quod fieri nequit, nisi sensus aliquis ei insit. Hæc ergo sunt ejus verba: *Nescire autem quid, antea quam natus sis, acciderit, id est semper esse puerum. Quid enim est ætas hominis, nisi memoria rerum veterum cum superiorum ætate contexitur?* Quomodo differant *res veteres* a *superioribus* non intelligo, cum *superiora* dicantur quæcumque sunt præterita; adeoque non minus vetera, quam proxime, ut ita dicam, superiora. Videtur omnino hoc velle *Cicero*, nihil esse vitam hominis, ad comparandam prudentiam, si ea tantum teneamus quæ vidimus, & ab oculatis testibus audivimus; sed oportere ea, quæ tempore nostro contigerunt, cum superioribus, veteribusque contexi, ut seriem totius historiæ animo comprehensam teneamus. Verum, ut hoc diceretur, oporteret scribi: *Quid est enim ætas, nisi memoria rerum* NOSTRARUM *cum superiorum ætate contexitur?* aut *recentiorum*, loco *superiorum*; (*) sed prius magis placet. Certe non idem dicas, si dixeris res *superiores* cum *veteribus* contexere. Vita hominis, sine lectione, aut cognitione eorum quæ, antequam natus esset, contigerunt, eum tantum instruunt cognitione rerum suæ ætatis, ex quibus magna prudentia comparari nequit. At si cum iis, quæ nobis accidere meminimus, sive cum *memoria rerum nostrarum*, conjungamus superiora omnia, quoad licet; tum vero ex cognitione tot eventuum, causarumque, quibus factum ut contigerint, prudentiores mul-

(*) *Vide Infra Cap. XVII. §. 21.*

multo fieri possumus, nisi judicio simus plane destituti.

3. Ex simili incuria prognatum est grave mendum, quod est in pulcherrima oratione M. Porcii Catonis, apud *Livium* Lib. XXXIV. c. 2. qua invehitur in luxum nimium matronarum: *Majores nostri*, inquit, *nullam, ne privatam quidem rem, agere fœminas, sine auctore, voluerunt; in manu esse parentum, fratrum, virorum; nos, si Diis placet, jam etiam Rempublicam capessere eas patimur, & foro quoque & concionibus & comitiis immiscere*, &c. *Date frænos impotenti naturæ & indomito animali*, ET *sperate ipsas modum licentiæ facturas*, NISI *vos faciatis.* Aut legendum, NEC *sperate, nisi*, &c. aut, & *sperate* —— UBI *vos* FECERITIS; ac sane *Fr. Modius* testatur Codicem Moguntinum habere *feceritis.* Festinanter hunc *Livii* locum exscribentes ultima verba ita descripserunt, quasi pro ET antecessisset NEC.

4. Non alia de causa, factum puto ut in Veterum Scriptis tot occurrant luxationes, seu transpositiones, quibus corrumpitur series orationis. Exempli causa, in Versione LXX. Interpretum Cap. XXV. Jeremiæ vers. 14. ad finem Capitis LI. omnia sunt perturbata, si cum Hebraïcis componantur, ut liquebit inspicientibus Polyglotta. Si diligenter considerentur Hebraïca, adparet facile ea esse recto ordine, quemadmodum leguntur in Codicibus Hebraïcis, quibus utimur, & quemadmodum ab *Hieronymo* lecta fuerunt. At quî factum ut ita Prophetæ mem-

bra luxarentur in Græcis, rationem nullam comminisci possum, præter Librariorum negligentiam; aliter enim habuisse Codices Interpretum Græcorum quam nostros, aut *Hieronymianos*, persuadere mihi non possum, quamvis quid occasionem illi incuriæ præbere potuerit nesciam. Conjicere tamen forte quis possit ab Interpretibus Græcis, in sejunctis primum schedis, scriptas singulas visiones, aut vaticinia de variis Gentibus, quæ iis Capitibus continentur; deinde alicujus incuria, perturbatas fuisse illas schedas, nec in ordinem ab imperitis Linguæ Hebraïcæ potuisse restitui, proindeque sic perturbatas ad posteros pervenisse. Sed sunt plures luxationes inter versus, quibus ea conjectura aptari non potest; nec satis credibile est Interpretes ipsos unum librum, in varias veluti laceratum schedas, edidisse. *Hieronymus* sibi etiam eam perturbationem displicuisse ait, in prologo in Jeremiam, sed causa ejus quæ fuerit non docet: *Ordinem*, inquit, *visionum, qui apud Græcos & Latinos omnino confusus est, ad pristinam fidem correximus.* In proœmio vero Commentariorum, in eumdem Prophetam: *Libellum autem Baruch, qui vulgo Editioni LXX. copulatur, nec habetur apud Hebræos, &* ψευδέγγραφον *Epistolam Jeremiæ nequaquam censui differendam, sed magis Jeremiæ ordinem LIBRARIORUM errore confusum, multaque quæ desunt ex Hebræis fontibus digerere, ordinare, diducere ac complere; ut novum ex vetere, verumque, pro* cor-

corrupto atque falſato, Prophetam teneas. Alia exempla, ex eadem Verſione, proferri poſſent; ſed hoc adeo inſigne eſt, ut aliis opus non ſit.

5. At, qui Lutetiæ nuper *Hieronymum* edidere, in ipſo *Hieronymo* luxationem memorabilem animadverterunt. Ita ille præfationem de omnibus Libris Veteris Teſtamenti orditur: *Viginti & duas litteras eſſe, apud Hebræos, Syrorum quoque & Chaldæorum Lingua teſtatur, quæ Hebrææ magna ex parte confinis eſt; nam & ipſi viginti duo elementa habent eodem ſono, ſed diverſis characteribus. Samaritani etiam Pentateuchum Moſi totidem litteris ſcriptitant, figuris tantum & apicibus diſcrepantes. Certumque eſt Eſdram Scribam, Legisque doctorem, poſt captam Jeroſolymam & inſtaurationem Templi, ſub Zorobabel, alias litteras reperiſſe, quibus nunc utimur; quum ad illud uſque tempus iisdem Samaritanorum, & Hebræorum characteres fuerint. In libro quoque Numerorum, hæc eadem ſupputatio, ſub Levitarum ac Sacerdotum cenſu, myſtice oſtenditur. Et nomen Domini tetragrammaton, in quibusdam Græcis voluminibus, usque hodie antiquis expreſſum litteris invenimus. Sed & Pſalmi XXXVI, & CX, & CXI, & CXVIII, & CXLIV, quamquam diverſo ſcribantur metro, tamen ejusdem numeri texuntur Alphabetho.* Verba: *& nomen Domini tetragrammaton*, &c. neceſſario ſubjungenda iis quæ dicit *Hieronymus*, de veteribus Hebræorum characteribus; tum vero antecedentia: *in libro quoque*, &c. ſubjicienda ſunt, hoc ordi-

 ne:

ne: *quum ad illud usque tempus iidem Samaritanorum & Hebræorum characteres fuerint. Et nomen Domini tetragrammaton, in quibusdam Græcis voluminibus, usque hodie, antiquis expressum litteris invenimus. In libro quoque Numerorum*, &c. Attamen triginta quatuor Codd. MSS. a *Monachis Benedictinis* inspecti, verba *Hieronymi* eodem ordine legenda exhibent, ac vulgatæ editiones. Sed res ipsa ita esse legendum, uti conjecerunt, invitis omnibus Manuscriptis Codicibus ostendit.

6. Cum apud me hujusmodi luxationis rationem quærerem, si quæ forte posset inveniri; hoc in animum incidit, Librarium, ex cujus vitioso Codice descripti sunt omnes quos habemus, aut ii ex quibus dictati sunt, duos *versus*, seu lineas, ut loquimur, omisisse: *& nomen Domini*, &c. ad *invenimus*: subjecisseque superioribus, *In libro quoque*, &c. Deinde cum animadverteret a se eos omissos, jam scriptis duobus sequentibus, eos his subjunxisse; potiusquam deleret superiora, ne litura ejusmodi pretium exemplaris sui minueret. Vel, si ea conjectura non placet, *Hieronymus* ipse cum margini adscripsisset quæ de nomine Dei habet, subjungenda iis quæ dixerat de litteris Samariticis, ea periodus est sequenti a Librariis perperam subjecta. Ejusmodi notarum margini additarum, deinde in contextum Hieronymianæ orationis illatarum, suppeditabunt ejus editores in Prolegom. Cap. III. §. 6. Quibus fit ut in posteriore conjectura adquiescam, quamvis illi Mona-

na-

nachi de ratione luxationis memoratæ nihil addiderint.

7. *Josephus Scaliger*, in Prolegomenis Notarum suarum in *Manilium*, ait in tertio Libro „ se quinquaginta quatuor versus, loco „ suo motos, materia ipsa & tenore sententiæ ita postulantibus, suis sedibus reddidisse; quæ sane, inquit, est luculenta emendatio, qua lux reddita nobilissimæ disputationi, quæ in illa versuum & sententiarum permistione a nemine intelligebatur. Eam „ vero trajectionem integrarum disputationum, ex sectione contigisse animadvertimus; qua homines imperiti carmen *Manilii* in Capita secuerunt, cum auctor perpetuum Epos texuisset. Gemblacensis sane „ Codex longe plura præfert Capita, quam „ vulgatæ editiones.] Atque adeo perturbatio versuum magna ex parte nihil aliud est, „ quam illorum Capitum seu sectionum inter se commutatio. Cum autem omnia „ Maniliana exemplaria scripta non magnam „ vetustatem præferant, & ex uno vetustiore „ Archetypo propagata sint; si quis quærat ab „ Archetypone illæ sectiones sint, aut recentioris temeritatis; nihil aliud ad hoc respondemus, quam si vetustissimæ sint, hoc „ mirum non videri, cum in multis vetustis „ Scriptoribus ejusmodi luxationes deprehendantur." Hæc ille, quæ an satis firma sint qui volent scire, locum *Manilii*, & ejus notas expendant. Satis nobis est viri summi testimonium de luxationibus adtulisse. Sequentia tamen ejus verba huc etiam trans-

ferre non piguit, nec ea legiſſe quemquam pœnitebit.

8. „ Aliquot, inquit, luxationes proferre „ poſſemus; una contenti erimus, quæ eſt „ X. Æneïdos, ubi Mezentius comparatur „ apro venatorum telis, & latratibus canum „ laceſſito. Verſus hi ſunt loco moti:

„ *Ille autem impavidus partes cunctatur in*
„ *omnes*,
„ *Dentibus infrendens, & tergo decutit haſtas.*

„ Reponendi enim poſt illum,

„ *Sed jaculis, tutisque procul clamoribus in-*
„ *ſtant.*

„ Illa Virgiliana luxatio adeo vetuſta eſt, ut „ a vetere Interprete agnoſcatur. Dicemus „ igitur *Virgilium* ita ſcripſiſſe, quia omnes „ vetuſtiſſimi Codices ita habent, & omni- „ bus Codicibus hodiernis antiquior *Servius* „ ita legebat? Non ſane, ſi quid ſapimus.

9. Locus *Virgilii*, * ne quæſtioni ſit, hic eſt:

Ac velut ille canum morſu de montibus altis,
Actus aper ——
—— *poſtquam inter retia ventum eſt,*
Subſtitit, infremuitque ferox, & inhorruit
armos;
Nec cuiquam iraſci, propiusve accedere vir-
tus,

Sed

(*) *Lib. X, verſ. 707, & ſeqq.*

Sed jaculis, tutisque procul clamoribus instant:
Haud aliter justæ quibus est Mezentius iræ,
Non aliter est animus stricto concurrere ferro,
Missilibus longe & vasto clamore lacessunt.
Ille autem impavidus partes cunctatur in omnes;
Dentibus infrendens, & tergo decutit hastas.

Manifestum est duos postremos versus ad aprum, non ad Mezentium pertinere, ac proinde debere proxime sequi eum, quem dixit *Scaliger*; qui si semper æque feliciter conjecisset, numquam *præcipitis Critici* nota inustus fuisset, aut certe jure inuri potuisset.

10. Eodem in loco: „ ejusmodi, inquit, „ multas trajectiones in *Tibullo* & *Propertio* „ notavimus. Sed & de Tibullianis jam an- „ tea *Lilius* monuerat. Potuisset addere, ut postea comperi, de Virgiliana trajectione monuisse *Henr. Stephanum* in Dissertatione de Criticis Veteribus, pag. 79. quam edidit Lutetiæ anno MDLXXXVII. aitque se ea de re in Editione sua *Virgilii* dixisse. Trajectionibus etiam laborare credidit *Dan. Heinsius* Artem Poëticam *Horatii*, ad quam adeundus est, neque enim mihi persuasit. Dum *Scaligerum* sequitur, passibus non semper æquis, multa mihi quidem frustra moliri videtur, quamvis ceteroquin ejus meritis nihil detractum velim.

11. Sed

11. Sed tempus eſt imponendi finem iis, quæ dicenda habebamus de Mendis, quæ Librariis tribui poſſunt; nec quidquam addemus, ſi modo quæſtioni, quæ hanc in rem proponi poteſt, ſatisfecerimus. Antea diximus Criticos aut Grammaticos ſolitos eſſe recenſere exemplaria, eaque emendare, poſtquam a Librariis perſcripta fuerant; quod cum ita ſit, videntur veteres codices emendatiores eſſe debuiſſe, & quæri poſſit cur aliter ſe res habeat? Verum quæ de recenſione diximus, ea ad pauca exemplaria pertinent; Librarii enim ſumtui parcentes, & quam primum venales libros exponere ſtudentes, non curabant eos emendari, quod Cap. II. aliquot Veterum teſtimoniis probavimus. Præterea, in hoc ipſo Capite, aliam rationem ſubinnuimus, quam hic eximii Critici (*) *M. Anton. Mureti* verbis exprimemus: *ſolebant*, inquit, *homines imperiti, qui avorum aut proavorum noſtrorum temporibus, victum ſibi deſcribendis libris quæritabant, quæ perperam ſcripſerant non delere; ne libros ſuos multis lituris deformatos minus vendibiles redderent; iterumque totas paginas deſcribere cogerentur; ſed iis, ut erant, omiſſis, cetera perſequi. Atque ea res innumerabilem errorum copiam, in omne Scriptorum genus, invexit.* Diligens illa recenſio exemplarium potius fiebat in uſum hominum divitum & ſtudioſorum, quam Librariorum cauſa. *Franciſcus Juretus*, ad calcem teſtimoniorum de *Symmacho*, præfixorum ejus Epiſtolis, obſervavit in vetuſtiſſimis manu ſcriptis Codicibus *T. Livii*,

(*) *Var. Lect. Lib. XV. c. 9.*

Livii, fini Lib. X. hæc addita. NICOMACHUS DEXTER V. C. EMENDAVI AD EXEMPLUM PARENTIS MEI CLEMENTIANI. VICTORIANUS V. C. EMENDABAM DOMNIS SYMMACHIS.

12. Plurium ejusmodi Librariorum, aut, ſi mavis Criticorum, qui Exemplaria emendarant, nomina ex antiquis Codicibus collegit vir doctus *Frid. Lindenbrogius* ad calcem Obſervationum in Andriam *Terentii*; ubi legimus, *Calliopius recenſuit*, qui fuit etiam ejusmodi Criticus. Sed & nos in Indice hujus operis exemplum inſigne e *Virgilio* Medicæo addidimus; cui mantiſſæ loco unum adcumulabimus. *Ariſtides* in Oratione funebri *Alexandri* Grammatici Cotyæenſis, ait ſolitum eum patriæ nomen ſuo ſemper addere, ἐπεὶ κἀν τοῖς βιβλίοις, ἃ διωρθοῦτο, τοῦτο ἐγκαταλέλειπται σύμβολον· ἐπὶ γὰρ τῷ Ἀλεξάνδρῳ παρέγγραμμα ἦν ἡ πατρίς· *cum & in iis quos corrigebat, libris, hoc ſymbolum fuerit relictum; nam ad Alexandrum accedebat adſcriptum patria additamentum.* Etiam *Pet. Conſtantius Benedictinus* in Vindiciis MSS. Codd. contra *Barthol. Germonium*, Cap. II. teſtatur eſſe Codices antiquæ verſionis Concilii Calchedonenſis, collatos a *Ruſtico* Eccl. Romanæ, medio ſexto ſæculo, Diacono, in quibus legitur: *Ruſticus ex Latinis & Græcis exemplaribus maxime acœmit. monaſt. emendavi.* Sed multo plura ejus rei exempla e Codicibus Græcis collegit ſodalis ejus *Bernardus de Montfaucon*

Pa-

Palæologiæ Græcæ Lib. I. c. 6.!, quam, si ita videatur, adibunt Lectores, quorum rem penitius nosse intererit.

13. Quin etiam homines imperiti, hoc est, plerique a quibus libri emebantur, non solebant tam quærere an emendatos emerent, quam an pulcre atque eleganter descriptos. Sæpe autem factum ut minime omnium eruditi καλλιγραφίᾳ excellerent, adeoque ut maximam mendorum copiam in exemplaria sua admitterent; quæ, ob caussam adlatam, emendari nolebant. Dudum hac de re questus est *Hieronymus*, cujus hæc sunt verba, ex Præfatione in novam Translationem Jobi ex Hebraïca veritate: *Habeant*, inquit, *qui volunt veteres libros, vel in membranis purpureis, auro, argentoque descriptos, vel uncialibus, ut vulgo aiunt, litteris onera magis exarata, quam codices; dummodo mihi meisque permittant pauperes habere scedulas & non tam PULCROS codices, quam EMENDATOS.* Monent *Monachi Benedictini* duos aut tres MSS. Codd. habere *initiales*, & quidem *eodem*, ut aiunt, *sensu;* qua in re graviter falluntur; nam *unciales litteræ* sunt majusculæ quævis, non *initiales;* qualibus, ut dixi antea, integra volumina scribebantur, & quales hic intelligit *Hieronymus;* ut liquet ex eo quod iis descriptos Codices vocet *onera*, quia non poterant illis litteris, in exiguis membranis, integra Biblia scribi. Forte Monachi, qui *initiales* pro *uncialibus* scripserunt, crediderunt *Hieronymum* spectare consuetudinem *initialium* litterarum majore forma, & elegantius scribendarum quam

cete-

ceterarum, imo auro, & pigmentis ornandarum; quæ consuetudo ab aliquot sæculis usitata est. At *Hieronymus* de integris libris loquitur, nec umquam omnes majusculæ litteræ dictæ sunt *initiales* ab *Hieronymo*, aut a quoquam non prorsus barbaro. Sed ad *Hieronymum* ut redeamus, ita etiam loquitur in Præfatione ad Jobum, e Græco versum & emendatum: *Tanta est vetustatis consuetudo, ut etiam confessa plerisque vitia placeant; dum magis PULCROS habere malunt Codices, quam EMENDATOS.*

14. Ideo, quod parum diligenter Librarii hac in re versarentur, idem *Hieronymus*, in Præfatione in Hezram; *si qui*, inquit, *fratrum sunt, quibus nostra non displicent, his tribuatis exemplar, admonentes, ut Hebræa nomina, quorum grandis in hoc volumine copia est, distincte & per intervalla transscribant. NIHIL enim proderit emendasse librum, nisi emendatio, Librariorum diligentia, conservetur.* Quod sæpe homines lucri cupidi, & pessimæ interdum fidei, in maximum legentium detrimentum, negligebant.

15. Sed & graviores multo obtestationes libris adjiciebantur, quibus rogabantur Librarii, ut maxima fide & cura eos describerent. Ejusmodi erat quam Libro suo, de Ogdoade, addiderat *Irenæus*, ut docet *Eusebius* Hist. Ec. Lib. V. c. 20. Ὁρκίζω σε τὸν μεταγραψάμενον τὸ βιβλίον τοῦτο, κατὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ κατὰ τῆς ἐνδόξου παρουσίας αὐτοῦ ἧς ἔρχεται κρῖναι. ζῶντας καὶ νεκροὺς, ἵνα ἀντιβάλῃς ὃ μετεγράψω ἐπι-

ἐπιμελῶς, καὶ τὸν ὅρκον τοῦτον ὁμοίως μεταγράψῃς. καὶ θήσεις ἐν τῷ ἀντιγράφῳ. *Adjuro te, qui transſcripſeris hunc livrum, per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, & per glorioſum ejus adventum, in quo judicaturus eſt vivos & mortuos; ut conferas quod tranſcripſeris, & diligenter emendes ad exemplar ex quo transſcripſiſti, utque adjurationem iſtam ſimiliter exſcribas, & codici tuo inſeras.* Quam formulam *Euſebius* in Chronicon ſuum tranſtulit, vertitque *Hieronymus*. Similem etiam præfixit *Rufinus Origenis* libris a ſe verſis; qualis adhibita quoque eſt a *Valente* Antiocheno. Sunt (*) qui velint verſſ. 18 & 19. Cap. ultimi Apocalypſeos id genus adjurationem eſſe; ſed Joannes illic non ſcribentem, verum audientem adloquitur: *Conteſtor ego omni audienti*, &c. Poſſet tamen de *audiente* Librario hoc quoque intelligi, qui vetetur ne quidquam ſcribat, præter id quod ſibi dictari audit; at præſtitiſſet monere dictantem, a quo maxima fraus potuit oriri.

16. Crediderim tamen eam obteſtationem non tam ad Librarios pertinere, quam ad Impoſtores, de quibus poſtea agemus. Eodem etiam ſpectat, ut videtur, ſimilis adjuratio; cujus meminit *Ariſteas*, in Hiſt. verſionis LXX. Interpretum, ad quos Demetrium hanc orationem habuiſſe ait: Ἐπεὶ καλῶς καὶ ὁσίως διηρμήνευται, καὶ κατὰ πᾶν ἠκριβωμένως, καλῶς ἔχον ἐστὶν ἵνα διαμείνῃ ταῦτα οὕτως ἔχοντα, καὶ μὴ γένηται μηδεμία διασκευή. πάν-

των

(*) *Vide Grotium & Hammondum ad hunc locum.*

των δὲ ἐπιφωνησάντων τοῖς εἰρημένοις, ἐκέλευσε διαράσασθαι καθὼς αὐτοῖς ἔθος ἐστιν. εἴ τις διασκευάσει προστιθεὶς, ἢ μεταφέρων τι τὸ σύνολον τῶν γεγραμμένων, ἢ ποιούμενος ἀφαίρεσιν. καλῶς τοῦτο πράσσοντες, ἵνα διὰ παντὸς ἀέναα καὶ μένοντα διαφυλάσσηται: *quoniam bene & sancte versa sunt, atque adcurate per omnia; par est ut hæc permaneant ita ut se habent, neve ulla fiat mutatio Omnibus ad hac adclamantibus*, inquit, *jussit ab iis diris devoveri, quicumque mutasset additione, aut trajectione ulla, vel detractione; recte ita facturis, ut perpetuo æterna & stabilia serventur.* Sed quamvis hæc ad falsarios, aut interpolatores potissimum spectent; nihil vetat quin ad negligentiores Librarios etiam referantur.

CAPUT XIV.

De Mendis ex Criticorum temeritate, aut imperitia ortis.

1. Si primi subsellii Criticorum libri referti sunt querelis, de negligentia aut imperitia antiquorum & recentiorum Librariorum, quemadmodum satis ostendimus; non minus in sui ordinis viros invehuntur, queruntur enim doctissimi quique subinde, audacia atque inscitia Criticorum, multis locis antea sanis illata esse gravissima vulnera. Sed & iidem Critici sæpe abjudicarunt loca veteribus

 Scrip-

Scriptoribus, quæ illorum revera erant, quia perperam ea Scriptoribus illis indigna judicabant; quod nesciremus, nisi ab aliis ea Criticorum facinora castigata fuissent. Quorum omnium nonnulla exempla, sed vetera potissimum, proferemus, quæ sine invidia in medium adduci possunt; consulendum est enim auribus imperitorum, quas, ut ille ait, *mordaci radere vero* non est cujusvis.

2. *Plutarchus*, in Libro de audiendis Poëtis, hos versus * *Homeri* profert, ubi Phœnix, ut iram Achillis leniat, narrat a se nimia ira commoto patrem suum propemodum esse interfectum.

Τὸν μὲν ἐγὼ βούλευσα κατακτάμεν ὀξέϊ χαλκῷ.
Ἀλλά τις ἀθανάτων παῦσεν χόλον, ὅς ῥ' ἐνὶ θυμῷ
Δήμου θῆκε φάτιν, καὶ ὀνείδεα πόλλ' ἀνθρώπων,
Ὡς μὴ πατροφόνος μετ' Ἀχαιοῖσιν καλεοίμην.

Eripere huic vitam ferro fulgente parabam;
Iram nescio quis fregit Deus, & mihi vulgi
Objecit voces animo & convicia famæ,
Ne patris occisor Grajûm sermone notarer.

Tum subjicit: ὁ μὲν οὖν Ἀρίσταρχος ἐξεῖλε ταῦτα

(*) *Legi debuisse videntur, post vers. 459. aut 457. ut videbatur Jos. Barnesio. Iliad. I.*

σα τὰ ἔπη φοβηθεὶς : *Ariſtarchus cum perhorruisſet hos verſus, eos ſuſtulit.* At male, judice *Plutarcho*, cujus hæc ſequuntur verba : ἔχει δὲ πρὸς τὸν καιρὸν ὀρθῶς, τοῦ Φοίνικος τὸν Ἀχιλλέα διδάσκοντος οἷόν ἐστιν ὀργὴ, καὶ ὅσα διὰ θυμὸν ἄνθρωποι τολμῶσι, μὴ χρώμενοι λογισμῷ, μηδὲ πειθόμενοι τοῖς παρηγοροῦσι. καὶ γὰρ τὸν Μελέαγρον ἐπεισάγει τοῖς πολίταις ὀργιζόμενον, εἶτα πραϋνόμενον. ὀρθῶς τὰ πάθη ψέγων, τὸ δὲ μὴ συνακολουθεῖν ἀλλ' ἀντιτάττεσθαι, καὶ κρατεῖν, καὶ μετανοεῖν ἐπαινῶν, ὡς καλὸν καὶ συμφέρον : *atqui recte habent pro tempore, Phœnice Achillem docente qualis ſit ira, & quæ homines per iram audeant, dum non utuntur ratione, neque parent monentibus. Etenim Meleagrum inducit civibus indignantem, deinde placatum ; recte vituperans adfectus, iisque non obſequi, ſed reſiſtere, & dominari, & reſipiſcere laudans, quaſi honeſtum & utile.* Integrum locum deſcripſi, ut liqueret ab *Ariſtarcho* perperam eſſe reſectos hoſce verſus; qui tamen a Codicibus noſtris, neglecta *Plutarchi* admonitione, etiamnum abſunt (*). Verum quamvis *Homerus* non ſatis provide loquentem induxiſſet Phœnicem, non erat Critici id juris in ejus verſus ſibi adſumere, ut obelo jugularet, quos non utiles juventuti putabat. Eadem opera debuiſſet delere alios innumeros, in quibus turpia multa de Diis habet, *Platoni* merito improbatos. Critici munus in eo tantum eſt ſitum, curare ut emendate legantur quæ Veteres ſcripſerunt

(*) *Inſerti deinde ſunt* Wetſtenianæ *Editioni in* 12. 1706. & Barneſianæ *in* 4. 1711.

runt qualiacumque ſint eaque, ſi ita videatur, caſtigare; non, ut utilia tantum dixiſſe videantur, efficere.

3. *Ariſtarchum* tamen forte defendere quiſpiam adgrediatur, eo quod hoſce verſus *Homeri* non eſſe crediderit; quia Phœnicem prudentem ſenem numquam ita induxiſſet loquentem, quaſi a parricidio revocatus eſſet, ſolis rumoribus, quos de ſe futuros eſſe noverat, ſi paterno ſanguine manus cruentaret; non metu Numinis, aut impietate facinoris. Verum ſi omnia ſint reſecanda, quæ ad rectam Rationem exacta ab ejus norma aberrare deprehendentur, longe plura erunt; nec Poëtæ tanta aut diligentia, aut ſapientia ſine ratione tribuenda. Propter ejuſmodi emendationes, Arato quærenti πῶς τὴν Ὁμήρου ποίησιν ἀσφαλῶς κτήσαιτο; *quomodo Poëmata Homeri tuto nanciſci poſſet?* reſpondiſſe fertur Timon Phliaſius, εἰ τοῖς ἀρχαίοις ἀντιγράφοις ἐντυγχάνοι, καὶ μὴ τοῖς ἤδη διωρθωμένοις, *ſi in antiqua exemplaria incideret, non vero in jam correcta.* Diogenes Laërtius, Lib. IX. §. 113. ad quem locum vide *Ægid. Menagium.*

4. Sic & *Galenus Artemidorum Capitonem* & *Dioſcoridem* corruptorum *Hippocratis* librorum inſimulat, Comment. in Lib. de Natura Hominis text. 1. p. 97. T. III. Edit. Charterianæ, his verbis: Ἀρτεμίδωρος, ὁ ἐπικληθεὶς Καπίτων, ἔκδοσιν ἐποιήσατο τῶν Ἱπποκράτους βιβλίων εὐδοκιμήσασαν, οὐ μόνον παρὰ Ἀδριανῷ τῷ Αὐτοκράτορι, ἀλλὰ καὶ νῦν ἱκανῶς ὑπὸ πολλῶν σπου-

σπουδαζομένων, ὥσπερ καὶ ἡ συγγενὴς αὐτῷ Διοσκορίδου· πολλὰ μὲν οὖν ἀμφότεροι μετέγραψαν, ὑπαλλάττοντες τὰς παλαιὰς γραφὰς, ἃς μόνας ἴσασιν οἱ ἐξηγησάμενοι τὰ Ἱπποκράτους βιβλία: *Artemidorus, cognomine Capiton, editionem librorum Hippocratis curavit, probatam non tantum Hadriano Imperatori, ſed & nunc a multis ſtudioſe quæſitam, quemadmodum & cognati ejus Dioſcoridis. Multa ergo uterque aliter ſcripſerunt, mutantes antiquas lectiones, quas ſibi norunt qui Hippocratis libros interpretati ſunt.* Tum exemplum inſigne ejus rei adfert, quod apud ipſum legetur. Sic & Comment. III. in Lib. I. Prædictionum *Hippocratis*, ad text. 118. p. 782. Tom. VIII. *Ed. Charter.* poſtquam oſtendit ὑποψάθυρα dici *ſubarenoſa*, ſic loquitur: Διοσκορίδης δὲ ὥσπερ ἄλλα πολλὰ προχείρως ἐν τοῖς ἀσαφέσι βιβλίοις ὑπήλλαξεν, οὕτω καὶ τὸ ὑποψάθυρα μεταγράψας ἐποίησεν ὑπόψεφαρα, καί φησιν αὐτὸς οὕτως ὀνομάζεσθαι τὰ ὑπομελανίζοντα, τὸ γὰρ σκότος ψέφας εἰρῆσθαι καὶ παρὰ Πινδάρῳ: *Dioſcorides ut alia multa facile in obſcuris libris mutavit, ſic & mutato* ὑποψάθυρα, *fecit* ὑπόψεφαρα, *& ipſe dicit ſic nominari ſubnigra, nam tenebras* ψέφας *dici apud Pindarum.* Vocat *Galenus Dioſcoridis* factum μαντείαν, ἢ εἰκασίαν, ἢ προπέτειαν, & recte addit: ὃ, τι γὰρ ἄν τις ἐν τοῖς τοιούτοις, ὡς βεβαίως ἐγνωκὼς, ἀποφαίνηται, προπετής ἐστιν. *Nam quod quiſpiam in talibus, quaſi certo norit, adfirmarit, id temerarium eſt & præceps.* Quod Criticis nonnullis ſuperciliofis noſtræ ætatis vix ſatis occini poſſit.

5. *A. Gellius*, in Noctibus Atticis, plura nobis servavit exempla Criticorum, perperam quæ non intelligebant emendantium. (*) Cum scripsisset *Cicero*, in Oratione V. in Verrem: (†) *hanc sibi rem sperant præsidio futurum*, erant, ut testatur *Gellius*, Critici, qui in extremo verbo mendum esse putabant, debuisse enim scribi *futuram*, non *futurum*; neque dubitabant quin liber emendandus esset, ne, ut in *Plauti* Comœdia mœchus, ita in *Ciceronis* oratione solœcismus esset manifestarius. At quantum illi errarent ostendit *Gellius*, ex libro Tironis cura descripto, qui etiamnum exstabat & sermone viri docti, cujus nomen reticet. Idem ille vir in oratione, quæ est de imperio Cn. Pompeii, ita scriptum esse a *Cicerone* dicebat, atque ita ipse lectitabat: (‡) *quum vestros portus, atque eos portus, quibus vitam ac spiritum ducitis, in prædonum fuisse potestatem sciatis;* negabatque solœcismum esse *in potestatem fuisse*, ut vulgus semidoctum putat.

6. Quia *amaror*, pro eo quod Græci dicunt πικρότης, temporibus, quibus Lingua Latina corrumpi cœperat, minus usitata vox erat, versus e Georgicis (§) *Virgilii* plerique omnes sic legebant:

At sapor indicium faciet manifestus, & ora
Tristia tentantum sensu torquebit amaro.

Hy-

(*) *Noct. Attic. Lib. I. c. 7.* (†) *Cap. LXV.*
(‡) *Pro L. Manilia C. XII.* (§) *Georg. Lib. II. vers. 246.*

Hyginus (*) tamen, non ignobilis Grammaticus, in Commentariis, quæ in *Virgilium* fecerat, confirmabat non hoc a *Virgilio* relictum, sed se invenisse in libro, qui fuisset ex domo, atque familia *Virgilii*, *amaror*. Quod probat etiam *Gellius*, qui si periisset, aut hoc non observasset, error quem memorat etiamnum hodie Codicibus nostris insideret.

7. Sunt duo alia *Virgilii* loca, quorum idem (†) *Gellius* frustra antiquissimas lectiones scriptis mandavit, aliæ enim hodie in Exemplaribus nostris cernuntur. Postquam observavit nomina *facies* & *dies*, habuisse olim in genitivo *facies* & *facii*, *dies* & *dii*, ait se facile iis credere, qui scripserunt idiographum librum *Virgilii* sese inspexisse, in quo ita scriptum esset:

(‡) *Libra dies, somnique pares ubi fecerit horas*;

id est, *horas diei*, *somnique*. Addit, sicut hoc in loco *dies* a *Virgilio* scriptum videtur: ita in illo versu nihil dubium esse, quin *dii* scripserit pro *diei*:

(§) *Munera, lætitiamque dii* —

Quod imperitiores, *Dei*, legere, ab inso- N 4 len-

(*) *Noct. Att. Lib. I. c.* 21.
(†) *Lib. IX. c.* 14.
(‡) *Georg. Lib. I. vers.* 208.
(§) *Æneid. Lib. I. vers.* 640.

lentia, scilicet, vocis istius abhorrentes Scio quid viri docti, contra *Gellium*, de hoc loco, scripserint; at nec quod objecerunt viro doctissimo latuit, nec sunt ejus ponderis ut testimonium ejus elevent. *Lætitia dii*, aut *diei* sunt cibi, quibus læta illo die Trojani agitarent convivia; quod posset pluribus probari. Priore vero loco, nihil est quod dubiam facere possit lectionem *dies*. Alia ab imperitis Criticis vitiatorum Codd. exempla idem suppeditabit. Lib. I. c. 16. Lib. II. c. 14. Lib. XVIII. c. 5. & alibi.

8. Dixerit forte quispiam illa non esse tanti, cum aut nullo modo, aut perperam mutent sententiam Poëtæ; verum hæc ostendunt, ab antiquissimis temporibus, a Criticis sæpe mutata esse quæ non intelligebant, quod unum hoc in loco spectamus. Præterea non est cur credamus, dumtaxat in rebus exigui momenti, a Criticis ea quæ non adsequebantur esse perperam emendata, per omnia librorum genera, eodem modo grassati sunt. Audiamus *Hieronymum*, de iis qui Novum Testamentum ante ipsum tractarant. Sic loquitur de Librariis, qui Criticorum munere, non exscriptorum, defuncti sæpe sunt, ad Cap. II. Matthæi Tom. IV. P. I. col. 9. Ed. Ben. In Bethlehem Judææ. *Librariorum hic error est, putamus enim ab Evangelista primum editum, sicut in ipso Hebraico legimus*, Judæ, *non* Judææ. *Quæ est enim aliarum gentium Bethlehem, ut ad distinctionem ejus* Judææ *hic poneretur?* Judæ *autem idcirco scribitur*,

bitur, quia est & alia Bethlehem in Galilæa. Lege librum Jesu filii Nave. Denique & in ipso testimonio, quod de Michææ prophetia sumtum est, ita habetur. Sunt etiamnum Codices MSS. in quibus legere est Ἰουδαίας.

9. Ejusdem *Hieronymi* hæc verba sunt, ad Matthæi Cap. III. ibid. col. 10. *Porphyrius istum locum Marci Evangelistæ principio comparat, in quo scriptum est:* Initium Evangelii Jesu Christi, filii Dei, sicut scriptum est, in Isaia Propheta: ecce mitto Angelum meum, ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam. Vox clamantis in deserto, parate viam Domini, rectas facite semitas ejus. *Cum enim testimonium de Malachia, Isaiaque contextum sit, quærit quomodo velut ab uno Isaia, exemplum putemus adsumtum. Cui Ecclesiastici viri plenissime responderunt. Nos autem nomen* Isaiæ *putamus additum* SCRIPTORUM (Criticos agentium) *vitio, quod & in aliis locis probare possumus.* At in plerisque hodiernis Codicibus, legimus apud Marcum, ἐν τοῖς προφήταις, qua de re adeundi Interpretes.

10. Nescio an *Hieronymus* respexit ad Matth. XIII, 35. ubi ita habet, col. 58: ut impleretur quod dictum est per Prophetam, aperiam, &c. *Hoc testimonium de LXXVII. Psalmo sumtum est. Legi in nonnullis Codicibus, & studiosus Lector forte reperiet id ipsum, in eo loco, ubi nos posuimus, & Vulgata habet Editio:* ut impleretur quod dictum est per Prophetam, dicentem; *ibi scriptum:* per

 Isaïam

Iſaïam Prophetam dicentem. *Quod quia minime inveniebatur in Iſaïa, arbitror poſtea a PRUDENTIBUS viris eſſe ſublatum.* Imo vero imprudentibus, & audacioribus Criticis, quos monere oportuiſſet ita legendum ſibi videri, non ex ipſo Evangeliſtæ contextu vocem, quam in ſuis Codicibus invenerant, eliminare. Ita legit etiam Scriptor Clementinarum Homiliarum, homo Ebionita, qui Evangelio ſecundum Hebræos utebatur; verba enim Pſalmi tribuit Iſaïæ, Homil. XVIII. §. 15. At hodie ne unum quidem exemplar nomen Iſaiæ habet, certe nullum in variis lectionibus profertur. Pergit vero *Hieronymus: ſed mihi in principio videtur ſic editum:* quod ſcriptum eſt per Aſaph Prophetam, dicentem. *Septuageſimus enim ſeptimus Pſalmus, de quo hoc ſumtum eſt teſtimonium*, Aſaph *Prophetæ titulo inſcribitur.*

11. Hac de re copioſius agit in Comment. in Pſal. LXXVII. Tom. II. Append. col. 316. quamvis enim in eo opere multa poſſint eſſe, ut judicavit *Eraſmus*, ab *Hieronymo* aliena, non dubito quin hæc a manu *Hieronymi* ſint profecta. *Dicitur in Matthæo:* hæc facta ſunt, ut impleretur quod ſcriptum eſt in Aſaph Propheta. *Sic invenitur in omnibus veteribus codicibus; ſed homines ignorantes tulerunt illud. Denique multa Evangelia uſque hodie ita habent:* ut impleretur quod ſcriptum eſt per Iſaïam Prophetam, &c. *Hoc Iſaïas non loquitur, ſed Aſaph. Denique & impius ille Porphyrius proponit adverſum nos hoc ipſum & dicit:*

cit : Evangelifta vefter Matthæus tam imperitus fuit ut diceret : *quod fcriptum eft per Ifaïam Prophetam*, aperiam, &c. *Ergo fimpliciter dicamus, quomodo illud in Evangelio fcriptum eft. Sic fcriptum eft, in Matthæo & Joanne, quod Dominus nofter* hora fexta *crucifixus fit. Hoc videtur effe diverfum, fed non eft diverfum. Error* SCRIPTORUM (imo Criticorum) *fuit ; fed multi epifemum Græcum* ϛ *putarunt effe* Γ : *ficut & ibi error fuit Scriptorum, ut, pro* Afaph, Ifaïam *fcriberent. Scimus enim quia prima Ecclefia de imperitis congregata fuit Gentibus. Ergo cum legerent in Evangelio:* ut impleretur quod fcriptum eft in Afaph Propheta ; *ille, qui primus fcribebat Evangelium, cœpit dicere, quis eft ifte Afaph Propheta? Non erat notus in populo & hoc fecit ut dum errorem emendaret, faceret errorem.* Nolim quidem præftare quafi vera quæcumque hic habet *Hieronymus*, aut alius ex *Hieronymo;* fed hinc colligere licet, qua ratione multa menda, in omnis generis libros, irrepferint. Eumdem audiamus in Epift. ad Lucinium, Tom. IV. P. 2. col. 578. de fuis ipfius Scriptis loquentem. *Ego,* inquit, *tanta volumina* — *relegere non potui* — *Unde, fi paragrammata repereris, vel minus* (bene) *aliqua defcripta funt, quæ fenfum legentis impediant; non mihi debes imputare, fed tuis & imperitiæ notariorum, librariorumque incuriæ, qui fcribunt non quod inveniunt, fed quod intelligunt, & dum alienos errores emendare nituntur, oftendunt fuos.*

12. Per-

12. Pergit vero loco antea laudato, hisce verbis: *Dicamus aliquid simile, & in alio loco secundum Matthæum, quando Judas retulit triginta argenteos, & noluerunt accipere sacerdotes, nec mittere in corbonam, quoniam erat pretium sanguinis; & emerunt inde agrum figuli, in sepulturam peregrinorum*, &c. Ut impleretur; *inquit*, quod scriptum est in Jeremia Propheta. *Requisivimus in Jeremia Propheta, & hoc penitus invenire non potuimus, sed invenimus illud in Zacharia. Videtis ergo, quia & hic error fuit, sicut ibi.*

13. Si verum esset quod perhibetur a *Massorethis*, a Scribis varia loca Veteris Testamenti esse emendata, quemadmodum dicunt; non dubitarem eas correctiones inter inanes Criticorum conjecturas referre. Sed videtur esse merum figmentum, (*) ut illi ipsi, qui quam maxime favent Massoræ, ostenderunt. Itaque eas emendationes missas facimus. Verum certum est in Samaritico Codice multas esse, quarum exempla quærantur in Commentario nostro in Pentateuchum. Nonnulla insigniora in Indice notavimus.

14. At numquam usque adeo grassata est Criticorum audacia, quam cum, inventa Typographia, ex MSS. Codicibus Veterum monumenta typis excudi cœpere. Editores enim, homines persæpe indocti, non modo manifesta menda corrigere adgressi sunt, sed & quæ-

(*) *Vide Sal. Glassium Phil. Sac. Lib. I. P. 2. Sect. 1. Art. 3.*

quæcumque non intelligebant, ea pro arbitrio mutabant; &, nullo habito Manuſcriptorum Codicum diſcrimine, mendoſiſſimos ſæpe exprimebant. Cujus rei exempla animadvertent innumera, quicumque primas editiones conferent cum adcuratioribus, quæ poſtea prodiere, vel etiam cum MSS. Codicibus. Habeo antiquiſſimam editionem *Pauli Oroſii* Baſileenſem, ſine indicio anni; ſed quam facile adparet prodiiſſe, diu ante finem decimi quinti ſæculi. Ea collata olim fuit cum MS. Bibliothecæ publicæ Genevenſis, a patruo meo *Dan. Clerico.* Ex hac nonnulla proferam exempla, ex quibus licebit intelligere quodnam eſſet ingenium Criticorum illius ævi.

15. In præfatione, ita loquitur de Ethnicis *Oroſius: Qui cum futura non quærant, præterita autem obliviſcantur, aut neſciant, præſentia tantum tempora, veluti malis extra ſolitum INFESTISSIMA; ob hoc ſolum quod creditur Chriſtus, & colitur Deus, infamant.* Sic habet MS. Genevenſis, ſic editio Moguntina ab *Andr. Schotto* recenſita. At Baſileenſis Criticus edidit *infeſtatiſſima*, quod crederet dici Latine *tempora infeſtata malis*, non *infeſta malis*, qua in re graviſſime erravit.

16. Ait paullo poſt *Oroſius*, id ſibi muneris ab *Auguſtino* impoſitum, *maxime CUM reverentiam ejus, perficiendo adverſum hos ipſos Paganos XI. libro* (de Civitate Dei) *inſiſtentem* (*quorum jam decem orientes radii, mox ut*

ut de specula Ecclesiasticæ claritatis elati erant, toto orbe fulserant) levi opusculo occupari non OPORTERET. Sic habet MS. & Mog. Editio; at Basileensis *oportet*, omissa sine dubio lineola, quæ scripturæ compendium significat, qualibus scatet hæc Editio, ut pleræque veteres. Quod noto, quia ex compendiis, ut antea vidimus, multa sunt nata menda.

17. *Orosius* sua ait *scrutatione claruisse, regnasse mortem avidam sanguinis dum ignoratur Religio, quæ prohiberet a sanguine*, tum ita pergit in Basileensi Editione: *ista illucrescente, illam constupuisse; illam concludi, cum ista jam prævalet, illam penitus nullam futuram, cum hæc sola regnavit.* Manifestum *illucrescente* esse pro *illucescente*, at Mog. Ed. habet *conlucescente.* Pro *cum ista*, quod est in utraque Editione, MS. Codex habet *dum ista;* qui & ante *penitus* addit *jam*, nescio an melius. At pro *regnavit*, habet *regnabit*, ut & Mog. Editio, melius sine dubio.

18. Paullo inferius habet Basileensis: *futuras angustias, quales ante non fuerant, Dominus —— prædixit.* MS. Codex, *quales non ante fuerint*, & Ed. Mog. *ante non fuerint.* Credidit Criticus verbum substantivum posse tantum referri ad tempora, quæ antecesserant prædictionem Christi, cum omnia tempora, ad implementum usque prædictionis, effluxura etiam complectatur. Cum vero Caput I. incipiat in Ed. Moguntina ab hisce: *& quoniam omnes*, &c. in Basileensi, initium ducit

ab

ab hisce, quæ paullo post sequuntur: *Ego initium*, &c. cum hac inscriptione: *De miseria hominum per peccatum ab initio.* Nec inscriptiones Capitum, in sequentibus, nec divisiones sunt similes.

19. Cap. I. Pro *delibatis*, quæ lectio est MS. Codicis & Mog. Editionis, & manifesto genuina est, habet Basileensis absurde, *deliberatis*. *Initium miseriæ hominis ab initio peccantis hominis ducere institui, paucis dumtaxat, iisdemque breviter deliberatis.* Nescivit quid esset *delibare* qui huic editioni præfuit, cujus nomen postea dicam.

20. Editio Basileensis: *Quapropter res ipsa exigit ex his libris, quam brevissime vel pauca adtingere, qui originem mundi loquentes, præteritorum fidem adnunciatione futurorum, & post subsequa probatione, fecerunt.* Editio vero Mog. & MS. Codex: *contingere eorum qui*, &c.

21. Editiones habent: *Si divina providentia, quæ sicut bona: ita pia & justa est, agitur homo.* At MS. *quæ sicut pia: ita & justa est.* Quæ lectio magis arridet, quia *pia* opponitur *justæ* non *bonæ*, significatque beneficam ac misericordem. Sequentia manifesto hanc confirmant, ubi MS. Genevensis & Editio Moguntina habent: *Sicut pie gubernari egenum opis oportet: ita juste corripi immoderatum libertatis necesse est.* At Basileensis perperam *gubernare*, & *immoderatæ* habet, quod Criticus nesciret Latinam esse constructionem *immoderatum libertatis*.

22. Pro

22. Pro *numerosiora monstrabimus*, quod est in Editionibus, habet MS. Codex *monstravimus*, melius, quia respicit *Orosius* ad id quod, hoc ipso Capite, dixit. Antea jam vidimus permutationem litterarum B. & V. §. 16. In eodem Codice, post *pertulisse*, minio scriptum est: *Explicit Prologus, incipit Liber primus Pauli Orosii Presbyteri.* Unde colligere est divisiones Editionum recentiores esse; ac sane rectius fit initium Libri ipsius, a vocibus: *Dicturus igitur*, &c.

23. In sequentibus: *In quantum ad cognitionem vacare suffecero, conflictationesque generis humani, & veluti per diversas partes, ardentem malis mundum, face cupiditatis incensum a specula ostentaturus, necessarium reor.* Ita legimus in MS. Codice, & Editione Basileensi; cum *Lud. Lautius* observet MSS. omnes & editiones tueri *vocare*, acceptamque fert *Palmerio* emendationem *vacare*, quam postulat sensus.

24. Hinc adparet esse in editione Basileensi bona mista malis, ex cujus & MS. Genevensis, ad quem accessit Cod. Medicæus, aliorumqe collatione, *Orosium* meliorem multo aliquando dabimus. Nihil præterea addam, præter Græcæ vocis corruptionem, quales frequentissime (*) in Codicibus Latinis occurrunt. Capite igitur II. in descriptione Asiæ: *Ad meridiem succedit Babylonia, deinde Chaldæa, novissime Arabia Eudæmon, quæ inter Sinum Persicum & Sinum Arabicum*, &c. Sic habent Codex MS. & editio Moguntina, at Basileensis

(*) *Vide exemplum supra Cap. IX. §. 8.*

ſis editor, cum neſciret quid ſignificaret *Eudæmon* edidit: *noviſſime Arabia*, ea demum *inter ſinum Perſicum.* Quod, niſi exſtarent alii Codices, mendoſum eſſe non illico intelligeremus.

25. Critici nomen, ex verſibus fini additis, cognoſcere licet; ſed quo cognito, non multo ipſe notior erit.

Ut ipſe titulus margine in primo docet,
Oroſio mihi nomen eſt.
Librariorum quidquid erroris fuit
Exemit ÆNEAS *mihi;*
Meque imprimendum tradidit non alteri,
Leonarde, quam ſoli tibi;
Leonarde nomen hujus artis & decus,
Tuæque laus Baſileæ.
Quod ſi ſitum orbis, ſique noſtra ad tempora,
Ab orbis ipſa origine,
Quisquam tumultus, bellaque & cædes velit,
Cladesque noſſe, me legat.

Ad me quidem quod adtinet, tam ſcio quis fuerit ille *Æneas*, quam ſi ſibi ὅτινι nomen a parentibus impoſitum dixiſſet.

26. Quandoquidem vero modo dicebamus vocem Græcam in Latinam perperam ab homine ignaro mutatam fuiſſe; non erit extra rem, ſi majoris etiam flagitii Librariorum meminerimus, qui voces Græcas quas legere non poterant plane omittere ſolebant, aliquando relicto ſpatio, aliquando nullo. In omnibus pæne libris Latinis, quibus Græca admiſta ſunt, talia cernere licet. Unum exemplum

addam ex *Hieronymo*, ut uno verbo interpreter (*) quod Parisienses *Benedictini* adsequi non potuerunt. Sic adloquitur *Hieronymus* Sophronium, in Præfatione Psalterii, juxta Hebraïcam veritatem: *Quod opusculum meum, si in Græcum, ut pelliceris, transtuleris, & doctissimos quoque viros testes imperitiæ meæ facere volueris, dicam tibi illud Horatianum*: in silvam ne ligna feras. Testantur *Benedictini*, in antiquioribus Codicibus nonnullis, post *transtuleris* esse tria verba Græca, in aliis nullum spatium, nec litteram ullam Græcam. Verba autem Græca ita habent: ΑΝΤΙΦΑΟΝΙΚΩΝ ΤΟΒΑΙΑ CΥΡΟΥCΙΝ, quæ viderunt quidem *Benedictini* ita legenda: ἀντὶ φοινίκων τὰ βαΐα σύρουσιν, sed absurde verterunt: *coram palmis ramos palmæ trahunt*. Vertendum, *pro dactylis, ramos trahentibus*, quod egregium hoc in loco sensum habet; obscure enim & eleganter *Hieronymus* illudit Græcis, qui versionem tantum LXX. Interpretum hujus libri legebant, quam tacite confert *ramis* fructu destitutis, quales sunt rami palmarum, Hebraïcam vero veritatem *fructui*; quem dum Græci se decerpere putabant, frustra erant, & steriles dumtaxat ramos vellebant. Non mirum est in regione palmifera fuisse proverbium ex palmæ natura deductum, quod non intellexere Librarii Latini; aut quod Græce nescirent, aut quod naturam palmæ ignorarent, quam *Plinius* ita describit Lib. XII.

(*) *Aut certe* Joannes Martianæus, *homo imperitus, ut in* Quæstionibus Hieronymianis *ostendimus.*

XII. c. 4. *Coma omnis in cacumine, & pomum est; non inter folia hoc, ut in ceteris; sed suis inter ramos palmitibus racemosum, utraque natura uvæ atque pomi.* Hinc intelligere licet quare is, quem spes frustratur hiantem, dicatur pro dactylis, trahere ramos palmæ. Non opus est probemus φοίνικας dici non modo arbores, sed & earum fructus; cum quævis Lexica hoc doceant. Igitur rectius fecissent editores *Hieronymi*, si verba Græca in contextum orationis recepissent; quæ, quod non intelligerent, temere repudiarunt. At sunt MSS, inquiunt, ex quibus absunt. Verum cum omissionis causa ea sit quam diximus, nulla addendi ratio erat aliis Librariis, adeoque temere detracta multo verisimilius est, quam perperam addita. Objiciunt iterum illi, sententiam perfectam esse, sine verbis illis Græcis. At hac ipsa de causa resecari potuerunt, addi vix potuerunt.

27. Possemus permulta exempla erratorum; a Criticis recentioribus commissorum, huc congerere; sed nimis quam frequentia sunt, & postea nonnulla adferentur. Itaque huic Capiti finem imponemus.

CAPUT XV.

De Mendis, quæ Impostoribus tribuenda.

1. PRÆTER menda, quæ

> —— *aut incuria fudit,*
> *Aut humana parum cavit natura* ——

sunt multa quæ Librariorum, vel potius Falsariorum nequitiæ debentur; qui homines cum vellent ea esse in Veteribus, quæ non erant, mutarunt, addiderunt, detraxerunt, prout visum est; quibus fraudibus, imperitis Lectoribus fucum fecerunt. Facillimum fuit malæ fidei Librariis, aut aliis hominibus exemplaria quæ describebant vitiare, eaque quasi emendatiora, & quasi ex antiquioribus Codicibus descripta venditare. Eæ fraudes, si non illico multum nocerent, at sequentibus sæculis exitiales esse poterant; cum a quibus Codices descripti essent ignoraretur, & crederentur emendatiores. Non semper facile erat eos conferre cum vetustioribus Codicibus, qui perpaucorum manibus versabantur; aut quos emendatiores esse certo constaret. Non semper facile erat fraudem dignoscere, nec si res eruditioribus, & Critices peritioribus subolebat; ideo ab aliis indoctis, & a Critica alienis, intelligi poterat. Hic non loquimur de inte-

integro opere cuipiam Scriptori falso adscripto, aut plane interpolato, vel prolixiore quopiam loco aucto, minuto, aut depravato; qua de re agemus, in sequente Sectione; sermo nobis est de mutatione, additione aut detractione paucularum vocum; quæ Codicum corruptelæ, nonnisi a peritioribus, deprehendi possunt; & aciem Criticorum, quamvis perspicacium, sæpe fortasse fugiunt.

2. Licet Veteres non monerent diserte, a fraudibus ejuscemodi cavendum esse; attamen fallendi facilitas, & hominum nequitia nos satis monerent, non facile Codicibus quibusvis esse fidem habendam. Sed antequam ad rem ipsam veniamus, testimonium unum atque alterum ex Veteribus citabimus, & primum quidem Ethnicos, deinde etiam Christianos audiemus; ex quibus liquebit imprudenter eos facere, quicumque inexplorato iter faciunt per Antiquitatis, ut ita loquar, regiones; cum persæpe, dum putant se in amicorum Veri agris versari, ubi nihil est quod timeant, in latentes nequissimorum Falsariorum insidias delabantur.

3. Cum maxima esset *Homeri* apud Græcos, ab antiquissimis temporibus, auctoritas; si quid ex illo probari posse videbatur, id satis luculente demonstratum habebatur. Ideoque fertur *Solon* versum ei addidisse, ut ostenderet Salaminem insulam esse ditionis Atheniensium: οἱ μὲν οὖν πολλοὶ, inquit *Plutarchus*, (*) τῷ Σόλωνι συναγωνίσασθαι λέγουσι τὴν Ὁμήρου δόξαν.

(*) *In Solone p.* 83.

δόξαν. ἐμβαλόντα γὰρ αὐτὸν ἔπος εἰς νεῶν κατάλογον, ἐπὶ τῆς δίκης ἀναγνῶναι,

> Αἴας δ' ἐκ Σαλαμῖνος ἄγεν δυοκαίδεκα νῆας,
> Στῆσε δ' ἄγων, ἵν' Ἀθηναίων ἵσταντο φάλαγγες.

Plerique aiunt favisse Soloni opinionem Homeri; illum enim inseruisse versum in Catalogum navium, & legisse in judicio:

> *Bis sex adductas Ajax Salamine carinas*
> *Vinxit, Athenarum qua castra habuere phalanges.*

Paria fecisse Pisistratum, idem *Plutarchus* (*) ex *Herea* Megarensi, narrat. Postquam enim dixit desertam a Theseo Ariadnam, quod aliam amaret, subjecissetque versum hunc Hesiodi:

> Δεινὸς γάρ μιν ἔτειρεν ἔρως Πανοπηΐδος Αἴγλης,

> *Dirus eum vexabat amor Panopeïdos Ægles.*

Τοῦτο γὰρ τὸ ἔπος, inquit, ἐκ τῶν Ἡσιόδου Πεισίστρατον ἐξελεῖν φησιν Ἡρέας ὁ Μεγαρεύς. ὥσπερ αὖ πάλιν ἐμβαλεῖν εἰς τὴν Ὁμήρου νεκυίαν, τὸ,

Θή-

(*) *In Theseo, pag.* 8. *&* 9.

Θησέα, Πειρίθοόν τε Θεῶν ἀριδείκετα τέκνα,

χαριζόμενον Ἀθηναίοις: *nam hunc versum e scriptis Hesiodi Pisistratum abstulisse ait Hereas Megarensis, ut & injecisse in Homeri descriptionem Mortuorum* (Odyss. Λ, 630.) *hunc* Thesea, Pirithoumque illustria pignora Divûm, *gratificantem Athieniensibus.*

4. *Athenodorus* Stoïcus, Pergamenæ Bibliothecæ præfectus, e libris Stoïcorum, qui in ea erant Bibliotheca, quæ prave dicta erant resecuisse dicitur. Auctor est *Diogenes Laërtius*, (*) in Zenone; ubi postquam dixit ab hoc Philosopho artem amatoriam conscriptam, subjicit: ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς διατριβαῖς παραπλήσια γράφει. τοιαυτότερα τινά ἐστι παρὰ τῷ Κασσίῳ, ἀλλὰ καὶ Ἰσιδώρῳ τῷ Περγαμηνῷ ῥήτορι. ὃς καὶ ἐκτμηθῆναί φησιν ἐκ τῶν βιβλίων τὰ κακῶς λεγόμενα παρὰ τοῖς Στωϊκοῖς, ὑπ' Ἀθηνοδώρου τοῦ Στωϊκοῦ, πιστευθέντος τὴν ἐν Περγάμῳ βιβλιοθήκην. εἶτα ἀντιτεθῆναι αὐτά, φωραθέντος τοῦ Ἀθηνοδώρου, καὶ κινδυνεύσαντος, *similia item scribit in diatribis. Hujusmodi quædam sunt apud Cassium, itemque apud Isidorum Rhetorem Pergamenum, qui etiam resecta ait ex libris quæ male dicerent Stoïci, ab Athenodoro Stoïco, cui commissa erat bibliotheca Pergamena; deinde rursus inserta eadem esse, deprehenso ac periclitante Athenodoro.* Digni certe erant, qui id flagitium admittebant, qui Falsariorum pœnas luerent.

(*) *Lib. VII. §. 34.*

5. Hæc oſtendunt, apud Ethnicos, non infrequentes fuiſſe ejuſcemodi fraudes; & utinam idem flagitium objici non poſſet Chriſtianis! Sed veri amantibus fatendum; nihil eſſe quod, hac in re, exprobremus Ethnicis, quod de nobis acrius dicere nequeant. Non modo inventi ſunt Falſarii, qui ſceleratas manus Scriptis piorum virorum, qui dudum mortui erant, inferre ſuſtinuerint; ſed, ne quid impudentiæ deeſſet, viventium etiam Scripta adulterare auſi ſint. De ſe ipſo teſtis fide dignus eſt *Dionyſius* Corinthiorum Epiſcopus, qui vixit ſub finem ſecundi ſæculi, & ita apud (*) *Euſebium* loquitur: ἐπιστολὰς γὰρ ἀδελφῶν ἀξιωσάντων με γράψαι ἔγραψα. καὶ ταύτας οἱ τοῦ διαβόλου ἀπόστολοι ζιζανίων γεγέμικαν, ἃ μὲν ἐξαιροῦντες, ἃ δὲ προστιθέντες. οἷς τὸ οὐαὶ κεῖται. οὐ θαυμαστὸν ἄρα εἰ καὶ τῶν κυριακῶν ῥᾳδιουργῆσαί τινες ἐπιβέβληνται γραφῶν, ὁπότε καὶ ταῖς οὐ τοιαύταις ἐπιβεβλήκασι: *Epiſtolas ſcripſi rogatus a fratribus. Sed illas miniſtri quidam Diaboli zizaniis impleverunt, quædam ex illis expungentes, quædam adjicientes. Quos certe manet feralis illa ſententia, væ vobis. Non mirum igitur videri debet, ſi Domini Scripta quidam adulterare adgreſſi ſunt, quandoquidem adulterarunt quæ talia non ſunt.* Idem factum in Operibus *Athanaſii*, ſi credimus *Cyrillo* Alexandrino, in Epiſt. ad Joannem Antiochenum, quæ exſtat in 3. P. Act. Concilii Epheſini I. pag. 311. T. VI. Ed. Reg.

(*) *Hiſt. Eccleſ. Lib. IV. c. 23.*

Reg. Sic autem habet *Cyrillus* ad Ep, calcem : ἐπειδὴ δὲ μεμαθήκαμεν ὅτι καὶ τὴν πρὸς τὸν μακάριον Ἐπίκτητον ἐπιστολὴν τοῦ πανευφήμου πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου, ὀρθοδόξως ἔχουσαν παραφθείραντές τινες ἐκδεδώκασιν ὡς ἐντεῦθεν ἀδικεῖσθαι πολλούς, διὰ τοῦτο χρήσιμόν τι καὶ ἀναγκαῖον ἐπινοοῦντες τοῖς ἀδελφοῖς, ἐξ ἀντιγράφων ἀρχαίων τῶν παρ' ἡμῖν καὶ ἀπλῶς ἐχόντων ἀπεστείλαμεν τὰ ἴσα τῇ σῇ ὁσιότητι : *Quia vero accepimus quosdam orthodoxam laudatissimi Patris nostri Athanasii Epistolam, quam ad beatum Epictetum scripsit, corruptam edidisse, ita ut multi hinc lædantur ; propterea utile & necessarium rati fratribus, ex vetustis exemplaribus quæ sunt apud nos, fideliter descripta, ad sanctitatem tuam exempla transmisimus.*

5. Nunc inventa typographica arte, cum Scriptor quispiam sua ipse opera edit, centena aliquot simul emittuntur exemplaria; quæ, ipso invito, corrumpi nequeunt, & ad quæ Lectores provocare possunt ; sed cum scriberentur Libri, pauciores primum edebantur, quos pauci videbant, & qui intercidere facile poterant ; ita ut ingens semper esset fenestra depravationi aperta. Præterea ea sunt hodie editionum, & temporum indicia, vix ut viri litterati falli in editionibus possint ; illo vero tempore, unde prodiissent libri, & a quibus Librariis, paucis post annis, vix resciri poterat. Itaque conferentibus Libros inter se non semper facile erat dijudicatu, utri majore fide descripti deberent judicari. Opus erat interdum magna diligentia & magno acumi-

ne, ut ſpuria a genuinis ſecernerentur; qua in re, nobiliſſimus Critices uſus, ſummaque ejus præſtantia elucent.

6. Exemplum proferam, ex Epiſtola *S. Barnabæ*, a viris doctis nondum antehac, quod ſciam, animadverſum. Exſtat Cap. XII. ejus Epiſtolæ, ex diviſione *J. B. Cotelerii*. Ἐπεὶ οὖν, inquit, *μέλλουσι λέγειν, ὅτι ὁ Χριστὸς υἱός ἐστι Δαβὶδ, φοβούμενος καὶ συνιῶν τὴν πλάνην τῶν ἁμαρτωλῶν, λέγει. εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. Καὶ πάλιν λέγει αὐτῷ Ἡσαΐας. εἶπε Κύριος τῷ Χριστῷ μου Κυρίῳ, οὗ ἐκράτησα τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ ἐπακοῦσαι ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἔθνη, καὶ ἰσχὺν βασιλέων διαῤῥήξω. Ἴδε πῶς λέγει Δαβὶδ αὐτὸν Κύριον καὶ υἱὸν Θεοῦ: quoniam ergo dicturi erant Chriſtum eſſe filium Davidis, veritus & intelligens errorem peccatorum dicit:* dixit Dominus Domino meo, ſede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. *Iſaïas vero ita loquitur:* dixit Dominus Chriſto meo Domino, cujus adprehendi dexteram, ut obediant coram eo gentes, & fortitudinem regum diſrumpam *Vide quomodo David eum Dominum vocet & Dei filium.*

7. Integrum hoc teſtimonium Iſaïæ inſertum eſſe huic Epiſtolæ, ab alio, hæc oſtendunt. Primum eſt, quod legendum in ea ſit Κύρῳ *Cyro*, non Κυρίῳ *Domino;* cum in Hebraïcis ſit לכורש *lchoreſch* C. XLV, 1. & alia exemplaria LXX. Intt. habeant Κύρῳ. Græci & Latini Patres, Hebraïcæ Linguæ ignari, po-

potuerunt hac in re falli, atque ex mendo Librarii mirifica argumenta ducere; sed *Barnabæ* Cyprio, & Linguæ Hebraïcæ, perito tale quid excidisse, sine maxima ejus contumelia, credere non possumus. Alterum est, quod insertionis alienæ indicium sit in sequentibus verbis: Ἴδε πῶς λέγει Δαβὶδ, ex quibus liquet a *Barnaba* solum Davidem laudatum in superioribus fuisse. Alioqui dixisset πῶς λέγουσι Δαβὶδ καὶ Ἠσαΐας. Sensit hoc auctor priscæ versionis, qui ut male cohærentia *Barnabæ* verba melius fluerent, nova interpolatione priorem fraudem occultare conatus est, hoc modo verbis postremis immutatis: *Videte quomodo illum PROPHETÆ dominum, non tantum filium dicunt.*

8. Possemus exempla ex aliis Scriptoribus Ecclesiasticis addere, verum de iis agemus in sequente Sectione, ubi de insignioribus interpolationibus. Hoc loco, de tribus celeberrimis locis *Josephi*, nonnulla monebimus. *Origenes* Lib. I. & II. (*) contra *Celsum* & in (†) Matth. XIII. hæc verba tribuit *Josepho*: Ταῦτα δὲ συμβέβηκεν Ἰουδαίοις κατ' ἐκδίκησιν Ἰακώβου τοῦ δικαίου, ὃς ἦν ἀδελφὸς Ἰησοῦ τοῦ λεγομένου Χριστοῦ. ἐπειδήπερ δικαιότατον αὐτὸν ὄντα οἱ Ἰουδαῖοι ἀπέκτειναν: *Hæc autem contigerunt Judæis, in ultionem Jacobi justi, qui erat frater Jesu dicti Christi; quoniam eum, cum justissimus esset, Judæi interfecerant.* At in exemplaribus

(*) *Pag.* 35. *Ed. Cantab.* & *p.* 69. (†) *Pag.* 223. *Ed. Hueti na.*

bus nostris *Josephi*, nusquam exstant; unde (*) viri docti colligunt hunc locum e *Josephi* libris esse erasum a Judæis, cum præsertim *Eusebius* Hist. Eccles. Lib. II. c. 23. eadem illa verba proferat. Si vera hæc est conjectura, insignis hæc erit fraus Judæorum, qui locum abraserint. At si contrarium statueretur, nempe, locum hunc additum a male sano Christiano fuisse, & fefellisse *Origenem* ac *Eusebium*; doli mali reus esset Librarius Christianus. Alterutrum eligatur, nobis hic perinde est; qui fraudes, a quocumque ortæ fuerint, æque exsecramur, ac retegendas putamus.

9. Attamen, ne quid dissimulemus, credibilius nobis videtur *Origenem* incidisse in Exemplar *Josephi*, a Christiano quopiam adlata periodo auctum; quam eam a Judæis postea fuisse, in omnibus exemplaribus, expunctam. Ita sentiendi has potissimum rationes habemus. Primum verisimile non est *Josephum* hominem Judæum tanti fecisse mortem hominis Christiani, ut, inter potissimas Jerosolimitani exscidii causas, ejus cædem recensuerit. Quod si nec male sensisset de Christianis, & ejusmodi sceleris eam calamitatem ultionem esse credidisset, potius Christi ipsius cædem memorasset, quæ haud paullo majoris erat impietatis facinus. Sensit hoc partim *Origenes*, debuissetque propterea suspectum habere locum. (†) Καὶ τοίγε ἀπιστῶν Ἰησοῦ,

(*) *P. D. Huetius Dem. Evang. Prop. III.* §. 10.
(†) *Pag.* 35.

Ἰησοῦ, ὡς Χριστῷ, ζητῶν τὴν αἰτίαν τῆς τῶν Ἱεροσολύμων πλώσεως καὶ τῆς τοῦ ναοῦ καθαιρέσεως. δέον αὐτὸν εἰπεῖν ὅτι ἡ κατὰ τοῦ Ἰησοῦ ἐπιβουλὴ τούτων αἰτία γέγονε τῷ λαῷ, ἐπεὶ ἀπέκτειναν τὸν προφητευόμενον Χριστόν. ὁ δὲ καὶ ὥσπερ ἄκων οὐ μακρὰν τῆς ἀληθείας γενόμενός, φησι, ταῦτα συμβεβηκέναι τοῖς Ἰουδαίοις κατ' ἐκδίκησιν Ἰακώβου, καὶ τὰ ἑξῆς: *Quamvis fidem Jesu, ut Christo, non habens, dum quærit causam Jerosolymitani exscidii, Templique demolitionis (cum debuisset dicere insidias Jesu structas causam fuisse horum populo Judæorum, quoniam Christum a Prophetis prædictum interemerant) quasi invitus, haud procul a veritate discedens ait hæc contigisse Judæis, in ultionem Jacobi.* At *Josephus*, cum non crederet Christum esse Messiam, adeoque Pseudoprophetam eum haberet, non potuit dicere, propter Pseudoprophetæ discipulum occisum, deletam fuisse Jerosolymam. Qui nihil dixerat de ipso Jesu, ut existimabat *Origenes*, is multo minus de ejus discipulo loquutus esset. Certe nullum est, apud *Josephum*, vel minimum hujus lacunæ vestigium, quo credibile fiat, hoc eraso, quidquam deesse orationi *Josephi*. Denique quis credat Judæos a temporibus *Origenis*, quibus Christianum nomen ubique sparsum erat, & quibus jam Bibliothecas adornare sibi Christiani cœperant, ut docet (*) *Eusebius*, ex omnibus Codicibus potuisse ea verba ita expungere, ut nullus eorum qui ad nos per-

(*) *Lib. VI. c. 20. Hist. Eccl.*

pervenerunt integer ſit? Certe credibile eſt Librarios Chriſtianos, non Judæos qui librorum Græcorum numquam ſtudioſi fuerunt, nec Ethnicos a quibus ſpernebantur Judæi, exſcripſiſſe *Joſephum*; illi autem numquam hunc locum omiſiſſent, ſi in ſuis Exemplaribus eum reperiſſent. Imo vero, ex auctoritate *Origenis*, ſuo loco potius repoſuiſſent; ſi aptum ullum, apud *Joſephum*, inveniſſent.

10. At eum locum, inquit vir doctiſſimus, „ (*) quoniam tam aperte & fidenter uſurpant „ *Origenes* & *Euſebius*, cum ille diſputaret „ adverſus Ethnicos, uterque vero in media „ Judæorum colluvie ſcriberet, & eum præ„ terea deſignat (†) *Hieronymus*; minime cre„ di poteſt vel confictum ab iis fuiſſe, vel ab „ aliis, vel omnino ſuſpectum fuiſſe & du„ bium. At *Origenem* ſequutus eſt *Euſebius*, ut ſolet priores, *Euſebium Hieronymut*, ne inſpecto forte quidem *Joſepho*. Ideoque hi tres teſtes ad unum redeunt. Non equidem puto *Origenem* finxiſſe, ſed vitiato codice uſum nihil vetat nos fateri. Numquam fuit tam diligens, ut nihil proferret niſi exploratum. Forte etiam memoriæ plus æquo confidit, & quod nuſquam legerat citavit. At facere non debuit. Fateor, ſed an homines etiam eruditi ſemper abſtinent ab iis, a quibus eos abſtinere ſatius erat? Annon Veteres paſ-

(*) *P. D. Huetius, Lib. VI. c.* 20. *Hiſt. Eccl.*
(†) *Catal. Script. Eccleſ. in Joſepho & Jacobo.*

passim infirma argumenta, ex suppositiis libris petita, proferunt fidentissime, quasi res clara esset? Testes sunt commenticiæ *Sibyllæ*; & tot alii libri passim a *Clemente Alexandrino*, aliisque laudati. Igitur non est de ἀκριβείᾳ, qua Veteres plerique caruerunt, ratiocinandum. Hæc si expendantur, per se concident quæcumque similia, hanc in rem, habet vir eruditissimus.

11. Alter locus legitur etiamnum apud (*) *Josephum*, cujus hæc sunt verba, postquam dixit Ananum juniorem Sadducæum fuisse, & Synedrium, non exspectato Albino, convocasse, ita pergit: καὶ παραγαγὼν εἰς αὐτὸ τὸν ἀδελφὸν Ἰησοῦ τοῦ λεγομένου Χριστοῦ, Ἰάκωβος ὄνομα αὐτῷ, καί τινας ἑτέρους, ὡς παρανομησάντων κατηγορίαν ποιησάμενος, παρέδωκε λευσθησομένους; *statutumque coram eo fratrem Jesu, dicti Christi, (nomen ei erat Jacobo) & quosdam alios, accusatas perfractæ legis, tradidit lapidibus obruendos.*

12. Sunt quoque rationes sat graves, quæ persuadeant hæc fuisse interpolata, & scripsisse dumtaxat *Josephum*, καὶ παραγαγὼν εἰς αὐτό τινας, καὶ ὡς παρανομησάντων, &c. *statutosque coram eo nonnullos, & accusatos perfractæ legis, tradidit lapidibus obruendos.* Primo, hic locus non videtur, tempore *Hegesippi*, fuisse in *Josepho*; hinc enim potius narrationem mortis Jacobi desumsisset,

(*) *Ant. Jud. Lib. XX. c. 8.*

ſumſiſſet, quam ex ineptis narrationibus, quas ex eo habet *Euſebius* Lib. II. c. 23. Hiſt. Eccleſ. Similia dicenda de *Clemente*, qui Hypotypoſ. Lib. VII. dicebat ex *Hegeſippo* Jacobum κατὰ τῦ πλερυγίυ βληθέντα, καὶ ὑπὸ κναφέως ξύλῳ πληγέντα εἰς θάνατον: *ex templi lorica præcipitatum, & a fullone ligno ad mortem percuſſum.* Secundo, qui fidem habent narrationi *Hegeſippi*, eos oportet aut *Joſephum* falſi arguere, aut ſuſpectum habere hunc locum, quo res publice Jeroſolymæ geſta, adeoque notiſſima aliter narratur; ut mirari ſubeat ab *Euſebio Joſephi* & *Hegeſippi* verba adlata, eodem Capite, nec eum tentaſſe ea in concordiam redigere, aut alterutrius narrationis fidem in dubium non revocaſſe. Tertio, non eſt credibile *Joſephum* Judæum, ut jam diximus, tanti feciſſe mortem Epiſcopi Chriſtiani, ſine dubio, ex opinione Judæorum, παρανομήσαντος, ut eam, quaſi grave crimen Anani, memoraverit. Palam enim docebant Chriſtiani, illo tempore, libere verſandum eſſe cum Ethnicis incircumciſis, & cærimoniarum legalium nequaquam obſervantibus, eoſque non minus mundos eſſe, ac Deo gratos, ſi ex norma Evangelii viverent, quam ſi Moſaïcos omnes ritus obſervarent; quæ profecto erat παρανομία, ex ſententia Phariſæorum, ac *Joſephi.*

13. Tertius locus eſt Antiquitat. Jud. Lib. XVIII.

XVIII. c. 4. ubi *Josephus*, si exemplaribus nostris credimus, diserte loquitur de Jesu Christo. Non repetemus quæ de eo dixit vir acutissimus (*) *Tan. Faber*, qui integra Epistola a Christiano confictum esse locum demonstrare adgressus est. Si ille rem acu tetigit, habemus hic insigne exemplum interpolationis indignæ Christiana Religione; quæ firmioribus nititur fundamentis, quam ut ejusmodi fraudibus indigeat. Contra si (†) celeberrimus ac doctissimus vir, qui locum *Josephi* genuinum esse contendit, & contra aliter sentientes probare conatus est, audiatur; singularis nequitiæ Judæorum hic locus nobis exemplum præbebit. Objicientibus enim, plurimos e priscis Christianæ Religionis propugnatoribus, tam valido testimonio causam suam numquam esse tutatos; non *Justinum*, non *Tertullianum*, non *Origenem*, non alios plerosque; quod fecissent utique, si vel cognita ipsis fuisset ista ῥῆσις, vel pro legitima eam habuissent; hæc, inquam, objicientibus „ respondet, causas, nempe, fuisse dolos „ Judæorum, qui ex pluribus eam libris ex„ triverant, jam inde a primis, post *Jose*„ *phum*, temporibus.

14. Ad rem, quam hic agimus, nihil interest utra harum sententiarum verior habeatur; sed ingenue profitebimur nos *Tan. Fabro* adsentiri, etiam post lecta quæ contra eum dixit vir, cujus multijugem eruditionem ceteroqui suspicimus. Nihil quidem est, quod

(*) *Lib. I. Ep.* 44.
(†) *P. D. Huetius Demonst. Evang. Prop. III.* §. 11.

addamus *Tan. Fabri* argumentis; sed non difficulter nobis videmur confutare posse, quæ illi opposita sunt, quod tamen non faciemus. Unum dumtaxat hic animadvertendum esse censemus; nimirum, incredibile plane esse exemplaria *Origenis* habuisse locum priorem de Jacobo, antea adlatum, qui in nullis nostrorum comparet; caruisse vero hoc, de Christo, testimonio. Qui enim unum abradere potuerant, alterum etiam abrasissent. Non minus mirum, in iis exemplaribus, quæ habent locum de Christo, deesse verba ad Jacobum spectantia, quæ prima expendimus. Si dixeris relictum fuisse in exemplaribus *Origenis* locum de Jacobo, quippe minoris momenti; expunctum vero eum, in quo de Christo sermo erat, quo Judæorum pertinacia jugulabatur; quæram qui factum ergo sit, ut in sequentium sæculorum exemplaribus, in quibus verba de Christo leguntur, nusquam inveniantur quæ primo loco protulimus de Jacobo? Si hæc deleta fuerant, multo potiore jure illa expuncta fuissent. Vix quoque crediderim ullos fuisse Librarios Judæos, qui Græcos libros Christianis, aut Ethnicis venderent; certe non fuit eorum moris describere Gentilium scripta, nec propter *Josephum*, & perpaucos alios Judæos, qui Græce scripserant, videntur illi librarias officinas instituisse. Multa autem exemplaria corrumpere vix quisquam poterat, nisi Librarius.

15. Nec est putandum defuisse inter Christianos, ex quocumque grege fuerint, qui ejusmodi fraudes admitterent. Certe *Ambrosius*

sius non semel Arianos ejus sceleris insimulat. *Ariani*, inquit de Fide Lib. II. c. XV. n. 335. *Scripturas falsavere divinas.* Nolim plane ei de adversariis infensissimis credere; sed hinc liquet rem non incredibilem visam eo ævo, cum præfertim non semel eam exprobret Arianis. Similia forte & ipsi de Consubstantialistis dictitabant. Ne utrosque mentitos putes, exempla aliquot ex Novo Testamento proferemus locorum manifesto interpolatorum, in aliquot saltem Codicibus; ex quibus judicare licebit, non unum fuisse Falsarium, inter eos qui Codices Sacros olim describebant; quamvis nequaquam passa fuerit divina Providentia, eorum depravationes Religioni nocere.

Matthæi C. III, 11. Joannes Baptista ait se baptizare aqua, in pœnitentiam; sed eum, qui post ipsum venturus erat, baptizaturum ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ, *spiritu sancto & igne.* Veteres omnes Translationes & optimi Codices ita legunt; attamen laudantur multi MSS. Codd. in Oxoniensi anni 1676. & Milliana Editione, a quibus voces ἐν πυρὶ absunt. Cum non intelligerent quid hæ voces vellent, nec eas viderent expressas Marc. I, 8. & Joan. I, 35. delendas temere homines non bonæ fidei judicarent. Forte &, ut suspicatur *Hug. Grotius*, Hæretici nonnulli, qui igne baptizabant, occasionem huic depravationi præbuerunt.

Matthæi C. XXIV, 36. ita loquitur Christus de die Judicii, ex Cod. Cantabrig. Græ-

co Latino: οὐδεὶς οἶδεν οὐδ' οἱ Ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν, οὐδ' ὁ Υἱὸς εἰ μὴ ὁ Πατήρ μου μόνος: *nemo ſcit, neque Angeli Cœlorum, neque Filius, niſi Pater meus ſolus.* Sic quoque legit *Chryſoſtomus* ad hunc locum. Similia habet Marcus, Cap. XIII, 32. Pleraque tamen exemplaria, apud Matthæum, omittunt verba οὐδ' ὁ Υἱὸς, quamquam habent apud Marcum. *Hieronymus* in Matthæum XXIV. *In quibusdam*, inquit, *Latinis Codicibus additum eſt*, neque filius, *cum in Græcis & maxime Adamantii & Pierii exemplaribus, hoc non habeatur adſcriptum.* At cum Ariani hoc loco uterentur, ad oſtendendum Filium eſſe minorem Patre, ſic inter alia reſpondebat *Ambroſius* de Fide Lib. V. C. XVI. n. 193. *Veteres non habent Codices Græci*, quia nec Filius ſcit. *Sed non mirum, ſi & hoc FALSARUNT, qui Scripturas interpolavere divinas. Qua ratione autem videatur adjectum proditur, dum ad interpretationem tanti Sacrilegii derivatur.* Fallebatur *Ambroſius*, ſed hinc liquet quid de audacia falſariorum ejus temporibus crederetur.

Marci Cap. XVI. Quamvis veteres Tranſlationes antiquiſſimique Codices & Patres hoc Caput integrum habeant, ac laudent; ſunt nonnulli Codices, in quibus totum deeſt, aut ſaltem a verſ. 9. quod ſe animadvertiſſe ait *Gregorius Nyſſenus*, ut obſervavit *Hug. Grotius*; qui recte judicat hanc omiſſionem tribuendam exſcriptoribus, qui in hac parte Marcum cum Matthæo in concordiam non poſ-

poſſe revocari exiſtimarunt. *Hieronymus*, in Ep. ad Hedybiam, ſimiliter animadvertit a plerisque hoc Caput non admitti, & adjectitium haberi, quod diverſa narret a reliquis Evangeliſtis. *Aut enim non recipimus, Marci teſtimonium, quod in RARIS fertur Evangeliis, omnibus Græciæ libris pæne hoc capitulum in fine non habentibus; præſertim cum diverſa atque contraria Evangeliſtis ceteris narrare videtur* &c. Col. 172. P. I. Tom. IV. Ed. Bened. Hoc vero falſum eſſe oſtenderunt viri doctiſſimi, ut nulla ſit ratio de Evangeliſtarum conſenſu dubitandi.

Ibidem verſ. 2. pro ἀνατείλαντος ἡλίου, *orto ſole*, MS. Codex *R. Stephani*: aliique *Millio* laudati habent ἔτι ἀνατείλαντος. *Gregorius Nyſſenus*, in Serm. de Reſurrectione, ἐν τοῖς ἀκριβεστέροις τῶν ἀντιγράφων ἐμφέρεται: adhuc *in adcuratioribus exemplaribus exſtat.* Sic legit etiam *Euſebius*, in Demonſt. Evang. Lib. X. c. 8. Alii vero Codices, & veteres Tranſlationes omittunt eam particulam; unde colligere eſt, interpretationis gratia, additam.

Ibidem Verſ. 8. In Codice, qui laudatur in Edit. Wecheliana, adduntur hæc verſui octavo, atque ita deſinit hoc Evangelium: Πάντα δὲ τὰ παρηγγελμένα τοῖς περὶ τὸν Πέτρον συντόμως ἐξήγγειλαν. μετὰ δὲ ταῦτα καὶ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ ἀνατολῆς καὶ ἄχρι δύσεως ἐξαπέστειλε δι᾽ αὐτῶν τὸ ἱερὸν καὶ ἄφθαρτον κήρυγμα τῆς αἰωνίου σωτηρίας: *omnia mandata Petro paucis nuntiarunt. Poſt hæc vero & ipſe Jeſus, ab*

oriente usque ad occaſum, nunciavit per eos ſacrum & incorruptum præconium æternæ ſalutis.

Ibidem Verſ. 14. *Hieronymus* Lib. II. adverſus Pelagianos, P. 2. Tom. IV. col. 520. Ed. Benedict. *In quibusdam exemplaribus & maxime in Græcis Codicibus, juxta Marcum, in fine ejus Evangelii ſcribitur.* Poſtea cum accubuiſſent, &c. *Et illi ſatisfaciebant dicentes; ſæculum iſtud iniquitatis & incredulitatis ſubſtantia eſt, quæ non ſinit per immundos Spiritus veram Dei adprehendi virtutem. Idcirco jam nunc revela juſtitiam tuam.* At neque Verſiones, neque Codices ulli ſuperſtites huic additamento favent.

Lucæ Cap. II, 33. Καὶ ἦν Ἰωσὴφ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ, *& erant Joſeph & mater ejus.* Sic Alexandrinus & plerique Græci Codices, ſic Syrus & Arabs. Nonnulli pro Ἰωσὴφ habent ὁ πατὴρ, aut ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ut docet *Millius.* Vulgatus: *& pater ejus & mater, Hieronymus,* contra Helvidium, col. 134. Tom. IV. P. 2. Ed. Benedict. de poſtrema lectione: *Tu licet, mira impudentia, hæc in Græcis Codicibus falſata contendas, quæ non ſolum omnes pæne Græciæ tractatores in ſuis voluminibus reliquerunt; ſed nonnulli quoque e Latinis, ita ut in Græcis habentur, adſumſerunt.* Non immerito conjecit *Eraſmus, mutatum id a quopiam, qui vereretur Joſephum vocare patrem Jeſu.*

Ibi-

Ibidem Cap. XIX, 41. Καὶ ὡς ἤγγισεν, ἰδὼν τὴν πόλιν, ἔκλαυσεν ἐπ' αὐτῇ: *& cum adpropinquasset, conspecta urbe, illam deflevit.* Cum nonnulli lacrimas Christo indignas judicarent, resecuerunt hunc versum. *Epiphanius* in Anchorato num. 31. Ἀλλὰ καὶ ἔκλαυσε κεῖται ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίῳ, ἐν τοῖς ἀδιορθώτοις ἀντιγράφοις, καὶ κέχρηται τῇ μαρτυρίᾳ ὁ ἅγιος Εἰρηναῖος ἐν τῷ κατὰ αἱρέσεων, πρὸς δοκήσει τὸν Χριστὸν πεφυκέναι λέγοντας. ὀρθόδοξοι δὲ ΑΦΕΙΛΟΝΤΟ τὸ ῥητὸν, φοβηθέντες καὶ μὴ νοήσαντες αὐτοῦ τὸ τέλος, καὶ τὸ ἰσχυρότατον. *Sed & ploravit exstat in Evangelio secundum Lucam, in exemplaribus non emendatis* (imo non corruptis) *& usus est hoc testimonio Sanctus Irenæus, in opere contra Hæreses, ad eos refellendos, qui Christum specie tenus fuisse dicebant. Orthodoxi vero SUSTULERUNT vocem, veriti, nec intelligentes ejus finem & summam vim.* Habent tamen omnes nostri Codices, & antiquissimæ Translationes. Vide *Irenæum* Lib. I. c. 17. & *Hug. Grotium*, ad hunc Lucæ locum.

Ibidem Cap. XXII, 43, 44. Ὤφθη δὲ αὐτῷ Ἄγγελος ἀπ' οὐρανοῦ ἐνισχύων αὐτόν. Καὶ γενόμενος ἐν ἀγωνίᾳ ἐκτενέστερον προσηύχετο. ἐγένετο δὲ ὁ ἱδρὼς αὐτοῦ, ὡσεὶ θρόμβοι αἵματος καταβαίνοντες ἐπὶ τὴν γῆν: *Adparuit autem ei Angelus de cœlo confortans eum, & cum esset in agonia, intentius orabat; erat autem sudor ejus, quasi grumi sanguinis descendentes in terram.* Hæc, quæ sunt in omnibus ferme nostris Codicibus, priscisque Translationibus, ait *Hieronymus*

Lib. II. contra Pelagianos P. 2. T. IV. col. 521. Ed. Ben. *in quibusdam exemplaribus, tam Græcis, quam Latinis, inveniri;* ex quibus verbis liquet, si modo adcurate loquutus est *Hieronymus*, ex plerisque abfuisse. Similia habet *Hilarius* Lib. X. de Trinitate; num. 41. in Ed. Ben. Parisiensi. Solus Codex Alexandrinus, cum duobus Bodleïanis, proferuntur a *Millio*, quasi iis versibus destituti. Falsarii, qui, pro sua imperitia, historiam Christi emendabant, hæc sustulerant quasi indigna Christo, quæ tamen ceteri Christiani genuïna esse agnoverunt. Quæ narrabantur de nonnullis Martyribus, qui, quasi alienata mente, nec cruciatus ullos patiente, illudebant carnificibus, effecerant ut extremum illud Christi certamen imperiti homines non satis concoquerent. At multo major est constantia ejus qui sui compos, & acerrimis doloris ac ignominiæ stimulis confossus, Virtutem ac Veritatem tuetur; quam ejus, qui instar furentis clamitat se nihil sentire doloris, & ridet, si vera quidem sunt quæ narrantur, in mediis flammis, aut in candente crate. Verum hæc non sunt hujus loci.

Joannis Cap. VII, 8. ita loquitur Christus: Ὑμεῖς ἀνάβητε εἰς τὴν ἑορτὴν ταύτην. ἐγὼ οὔπω ἀναβαίνω: *vos adscendite ad hoc festum, ego nondum adscendo.* Codex Cantabrigiensis habet οὐκ, pro οὔπω, ut & aliquot Patres & Interpretes, quos enumerat *Millius;* sed plerique omnes Codices οὔπω. Tempore *Porphyrii*, in ple-

plerisque videtur lectum οὐκ. *Hieronymus*, Lib. II. contra Pelagianos, ibidem: *Iterum se negavit, & fecit quod prius negaverat. Latrat* Porphyrius, *inconstantiæ ac mutationis accusat, nesciens omnia scandala ad carnem esse referenda.* Vide, ad hunc locum, *Theod. Bezam.*

Ibidem Cap. VIII, 3. & seqq. ad 11. habetur historia adulteræ, de qua vide quæ adjecimus *H. Hammondi* adnotationibus.

Actorum Cap. XX, 28. est insignis lectionis varietas, de qua jam diximus Cap. VIII.

Epistolæ ad Romanos C. V, 14. ait Paulus mortem regnasse ab Adamo usque ad Mosem, καὶ ἐπὶ ΜΗ ἁμαρτήσαντας ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως Ἀδάμ: *etiam in eos qui* NON *peccaverant ad similitudinem transgressionis Adam. Origenes* observarat, in multis Codicibus non esse negativam; atque ita legendum contendit *Hilarius Diaconus*, cujus Commentarii perperam *Ambrosio* olim tribuebantur. Rectene an secus, nunc non quæram; sed digna notatu verba ejus adscribam, ubi ita loquitur contra eos, qui Græcos Codices, in quorum plerisque erat negatio, quasi emendatiores Latinis, ei objiciebant: *Sic præscribitur nobis de Græcis Codicibus, quasi non ipsi ad invicem discrepent.* QUOD *facit studium contentionis. Quia enim propria quis auctoritate uti non potest, ad victoriam, verba Legis adulterat, ut sensum suum quasi verba Legis adserat; ut non ratio, sed auctoritas præscribe-*

re videatur. Conſtat autem porro olim quosdam Latinos, de veteribus Græcis tranſlatos olim Codices, quos incorruptos ſimplicitas temporum ſervavit & probat. Poſtquam autem a concordia animis diſcedentibus & hæreticis perturbantibus, torqueri quæſtionibus cœperunt, MULTA IMMUTATA *ſunt ad ſenſum humanum, ut hoc contineretur in* (*) *Litteris quod homini videretur, unde & ipſi Græci diverſos Codices habent. Hoc autem verum arbitror, quando & hiſtoria & ratio & auctoritas obſervantur. Nam hodie, quæ in Latinis reprehenduntur codicibus, ſic inveniuntur a Veteribus poſita, Tertulliano, Victorino & Cypriano.* De varietate lectionis, in Pauli loco, adeantur *Deſ. Erasmus*, *Theod. Beza*, qui acerrime in virum ſe doctiorem invehitur, & *Joan. Millius.*

Ibidem Cap. IX, 5. Chriſtus dicitur ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, *qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſæcula.* Obſervavit dudum *Erasmus Cyprianum*, adverſus Judæos Lib. II. c. 6. & (†) *Hilarium* in Pſalmum CXXII. omittere vocem *Deus*, nec *Chryſoſtomum* videri eam legiſſe. *H. Grotius* iis addit Syrum Interpretem, qua in re fallitur. Sive autem deleta, ſive addita fuerit data opera hæc vocula, Falſariorum hoc fuit facinus;

(*) *Videtur deeſſe* ſacris, *aut* ſanctis.

(†) *Video tamen in accuratioribus Editionibus* Hilarii *legi* Deus. *ut in Pariſina anni* 1693. *Sic quoque legitur in* Cypriani *Ed. Oxonienſi. Deſtitutum tamen Codd.* Erasmum *non fuiſſe oſtendit* Joan. Fellus.

facinus; qui aut noluerunt sibi Paulum adversari, aut sententiam pro se ferre voluerunt. Existimavit *Erasmus* interpunctionem hic esse mutandam, at temere, qua de re postea aliquid dicemus

Ep. ad Philippenses C. III, 3. legimus in Editionibus nostris πνεύματι Θεῷ λατρεύοντες, *Spiritu Deo servientes.* At MS. Alexandrinus aliique multi habent Θεοῦ, *Spiritui Dei.* Quam *Ambrosius* veram lectionem esse vult Lib. II. de Spiritu Sancto Cap. V. §. 46. alteram vero Hæreticorum, qui Spiritum Sanctum Deum esse negabant, corruptelam. *Simul*, inquit, *Creatori admonet serviendum, damnando eos qui serviunt creaturæ, cum Creatori servitium debeamus; & quoniam Spiritum Creatorem noverat*, *docet* (Paulus) *eidem serviendum*, *dicens* — nos enim sumus circumcisio qui Spiritui Dei servimus. *Quod si quis de Latinorum Codicum varietate contendit, quorum aliquos PERFIDI FALSAVERUNT, Græcos inspiciat Codices & advertat, quia ibi scriptum est*, οἱ πνεύματι Θεοῦ λατρεύοντες, *quod interpretatur Latinus*, *qui Spiritui Dei servimus.* At *Th. Bezæ* & multis aliis altera lectio germana videtur, unde sequitur Falsarios eos esse, qui scripserunt Θεοῦ.

1. Epistolæ ad Timotheum Cap. III, 16. in plerisque nostris exemplaribus Græcis, legimus hodie Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκὶ, *Deus adparuit in carne.* Sed pro voce Θεὸς, Latinus Int. & Syrus legerunt ὃ, confirmantque eam

eam lectionem Claromontanus Codex, & alius in Oxoniensi Editione memoratus. Sed & nos antiquum Codicem vidimus, ut diximus in Epistola Millianæ Editioni Roterodamensi præfixa, ubi est Ο, & recentiore manu additum Σ. *Erasmo* videtur additum Deum *adversus Hæreticos Arianos; Bezæ* vero *sublatum fuisse ab iis qui vel Deitatem Christi, vel utriusque naturæ unionem, jam inde ab ipso conceptionis momento, negabant.* Non inquiram uter melius conjecisse videatur; sed si quis addiderit quod in Codicibus suis non inveniebat, aut detraxerit quod in iis legebat, confirmandæ opinionis suæ causa, eum Falsarium fuisse, ex omnium suffragio, pronuncio. Putat *Joan. Millius* primum lectum, ΘΣ, hoc est Θεὸς, unde factum est ΟΣ deleta linea transversa litteræ Θ, deinde, deleto Σ, Ο, *quod*, ut construeretur cum voce μυστήριον. Sic *Heraclides* apud *Hippocratem* mutabat ΟΥΡΑΣ in ΘΥΡΑΣ, ut docet *Galenus*, jam antea a nobis prolatus, in Proœmio Com. I. ad Lib. VI. Epidemiorum. Verum eodem modo fieri potest ut O mutaretur in Θ, deinde adderetur Σ, ut fieret ΘΣ, seu Θεὸς, quod, inchoatum vidimus in antiquo exemplari, quod, & in Alexandrino factum, ad Theta quod adtinet, a manu recentiore, ut testatur *Millius*, qui tamen putat se vidisse vestigium antiquioris lineæ transversæ in littera Theta, quæ fuerit tantum crassior facta. Rem in medio relinquimus, sed verisimilius videtur mutationem factam in

hoc

hoc loco, quæcumque ſit, eo factam eſſe, ut alterutri parti favere, aut minus adverſari videretur Paulus. Audacioris etiam corruptionis meminit *Joan. Morinus* Exercit. Bibl. Lib. I. Exerc. III. C. IV. p. 59. quem vide.

1. Epiſtolæ Joannis Cap. IV, 3. legimus in exemplaribus Græcis, conſentientibus Syro & Arabe Interpretibus: πᾶν πνεῦμα, ὃ μὴ ὁμολογεῖ Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, ἐκ Θεοῦ οὐκ ἐστί: *omnis Spiritus qui non fatetur Chriſtum, qui in carne venit, ex Deo non eſt.* At Vulgatus habet: *Omnis Spiritus, qui ſolvit Jeſum, ex Deo non eſt*, itemque *Irenæus*, Lib. III. c. 18. *Tertullianus* Lib. V. contra Marcionem Cap. 16. & alii. *Socrates* vero Hiſt. Eccleſ. Lib. VII. c. 32. ſic de Neſtorio, deque hoc loco ſcribit: ἠγνόησεν ὅτι ἐν τῇ καθολικῇ Ἰωάννου ἐγέγραπτο ἐν τοῖς παλαιοῖς ἀντιγράφοις, ὅτι πᾶν πνεῦμα Ο ΛΥΕΙ τὸν Ἰησοῦν, ἀπὸ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐστί. Ταύτην γὰρ τὴν διάνοιαν ἐκ τῶν παλαιῶν ἀντιγράφων περιεῖλον οἱ χωρίζειν ἀπὸ τοῦ τῆς οἰκονομίας ἀνθρώπου βουλόμενοι τὴν θεότητα. διὸ καὶ οἱ παλαιοὶ ἑρμηνεῖς αὐτὸ τοῦτο ἐπισημήναντο, ὥς τινες εἶεν ΡΑΔΙΟΥΡΓΗΣΑΝΤΕΣ τὴν ἐπιστολήν, λύειν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ τὸν ἄνθρωπον θέλοντες: *ignoravit in catholica Joannis Epiſtola, ita ſcriptum eſſe, in antiquis exemplaribus:* Omnis ſpiritus, qui Jeſum ſolvit, non eſt ex Deo. *Hanc enim ſententiam e vetuſtis exemplaribus ſuſtulerunt ii, qui ab hominis diſpenſatione divinitatem ſeparare ſtudebant. Quamobrem & priſci Interpretes id ipſum obſervarunt, fuiſſe, nimirum, quosdam, qui hanc Epi-*

Epistolam DEPRAVARINT, *hominem a Deo sejungere cupientes.* Est & alia lectio hujus loci, ex Codice Alexandrino: πᾶν πνεῦμα, ὃ μὴ ὁμολογεῖ τὸν Ἰησοῦν, ἐκ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστιν: *omnis spiritus, qui non fatetur Jesum, ex Deo non est.* In partes eunt Interpretes, de vera hujus loci lectione; & contendunt eam lectionem, quam non probant, esse depravationem.

Ibidem Cap. V, 7, 8. ita legimus in Codicibus nostris, ex recentioribus MSS. Ὅτι τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῷ οὐρανῷ, ὁ πατὴρ, ὁ λόγος, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα. καὶ οὗτοι οἱ τρεῖς ἕν εἰσι. καὶ τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῇ γῇ, τὸ πνεῦμα, καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸ αἷμα. καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἕν εἰσι: *nam tres sunt, qui testificantur in cælo; Pater, Ratio, & Spiritus Sanctus, & hi tres unum sunt. Et tres sunt qui testificantur in terra, spiritus & aqua & sanguis, & hi tres in unum consentiunt.* At MS. Alexandrinus habet tantum: ὅτι τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες, τὸ πνεῦμα καὶ τὸ ὕδωρ καὶ τὸ αἷμα, καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἕν εἰσιν. Ita etiam vetustiores alii omnes Codices Græci, ita Syrus, Arabs, Æthiops, & ipse Latinus Interpres, in antiquissimis Codicibus. Priscis Libris si insint verba, quæ in Editionibus nostris leguntur, sunt addita margini, non in ipsa orationis serie, & quidem recentiore plerumque manu. (*) Ita multi Patres legerunt,

(*) *Omitto minores varietates, quas vide in Oxon. & Milliana Ed. & apud* Ric. Simonium *in H. C. N. T. de Textu Cap. XVIII. & Diss. de MSS. N. T. sub finem.*

runt, ut monuerunt viri doctissimi ad hunc locum, quod pluribus probare non opus est. *H. Grotius* conjicit ex additamento Ariani cujuspiam esse, quod præterea legitur in nostris Codicibus; alii volunt in iis casu esse omissa, quæ sunt inter voces οἱ τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες, propter eorum verborum repetitionem, quod sæpe factum antea ostendimus; sed obstant voces ἐν τῇ γῇ, quæ sunt post hæc verba vers. 8. Volunt quidem viri eruditi eas primum scriptas fuisse, sed postea deletas, cum sensu carerent. At primum, est conjectura, quæ nullis nititur Codicibus; nulli enim laudantur ubi sint voces ἐν τῇ γῇ, omissis testibus cœlestibus. Deinde, poterat dicere Joannes tria Christo testimonium exhibere *in terra*, tacite hoc opponens variis cœlestibus testimoniis, quæ Pater ei præbuerat, nec causa ulla erat eorum verborum delendorum. Tertio, nullo modo credibile est hæc verba delituisse in pervetustis quibusdam Codicibus, per aliquot sæcula, dum Arianorum controversiæ vigerent, & agitarentur a viris doctissimis, qui omnia vetera monumenta curiosissimis oculis lustrabant, si quid in iis occurreret, quo causam suam tueri possent; donec exstincta propemodum Arianorum secta, in lucem proferrentur. Scio adferri hanc in rem locum unius *Cypriani*, sed ex eo nihil posse colligi ostendit *Ric. Simonius*; quod non illibenter agnosco, qui gratias habeo verum docentibus, quicumque sint, quamvis etiam de me male meritis. Vide C. XVII, 39.

Quæ

Quæ cum ita sint, fateor me non videre qua fide, aut quo jure possint vetustiores Codices ex recentioribus emendari. An ita postulat orationis series? Nequaquam Non pluribus rem persequemur, quia a viris doctissimis copiosissime pertractata est.

Unum dumtaxat addemus exemplum insignis fraudis, hanc in rem. Cum, nimirum, deessent, in antiquioribus Latinis exemplaribus, verba quæ antea adtulimus, non modo a Theologis illata sunt recentioribus MSS. sed & antiquiores Interpretes malæ fidei sunt incusati. Quod ut aliqua cum veri specie, quæ nulla erat, fieri posset; fictus est a pio, scilicet, impostore Prologus in septem Epistolas Canonicas, in quo ita *Hieronymus* loquens inducitur: *Quæ si ut ab eis digestæ sunt, ita quoque ab Interpretibus fideliter in Latinum eloquium verterentur, nec ambiguitatem legentibus facerent, nec sermonum sese varietas impugnaret; illo præcipue loco de unitate Trinitatis, in prima Joannis Epistola, positum legimus. In qua etiam ab infidelibus Translatoribus multum erratum esse fidei veritate comperimus; trium tantum vocabula, hoc est, aquæ, sanguinis & spiritus in sua editione ponentes; & Patris, Verbique ac Spiritus testimonium omittentes; in quo maxime & fides Catholica roboratur, & Patris & Filii ac Spiritus Sancti una divinitatis substantia comprobatur.* Ne quisquam suspicaretur Prologum non esse *Hieronymi*, additum est in ultima Periodo nomen *Eustochii: Sed, tu virgo Christi Eustochium,* &c.

&c. Hunc autem Prologum eſſe confictum probavit *Ric. Simonius* in Hiſt. Critica Textus N. T. Cap. XVIII. quamvis in nonnullis erraverit, ſi ſtemus fide *Monachorum Benedictinorum*, qui nuper *Hieronymum* edidere. Ipſa tamen in re ei adſentiuntur, quamvis ubicumque poſſunt hominem admordeant, & γνησιότητα loci ſuſpectiſſimi acriter defendant. Vide quæ habent in Adnotationibus ad eum Prologum, & adi etiam *Simonium*, qui conjicit ſcholion e margine in textum irrepſiſſe.

Epiſtolæ Judæ verſ. 4. in Editionibus, ita deſcribuntur Hæretici quidam Apoſtolicorum temporum: τὸν μόνον δεσπότην Θεὸν, καὶ κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀρνούμενοι: *ſolum herum Deum, ac Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum negantes*. Sed in Alexandrino Codice non eſt vox Θεὸς, uti nec in duobus *T. Bezæ*, nec in aliis, in Oxonienſi & Milliana Editione memoratis. Non legit eam Latinus Interpres. Sive data opera detracta fuerit hæc vocula, ſive addita a Theologis; quicumque ſint, & quacumque de cauſa: illa quidem fraus eſt, indigna bonis viris, & veri amantibus.

Hebr. II, 9. legimus in noſtris Codicibus ὅπως χάριτι Θεοῦ ὑπὲρ παντὸς γεύσηται θανάτου. Sed *Origenes*, *Ambroſius*, *Hieronymus*, alii recentiores, teſtantur, ut docet *Millius*, lectum hic fuiſſe χωρὶς Θεοῦ, quod putat eſſe gloſſema cujuſpiam, qui hæc addiderat margini *ne paſſio fuiſſe Deitatis putaretur*, ut loquitur

Vigilius Tapſenſis, unde quaſi vera lectio in textum tranſlatum fuerat. Vix tamen putarim, quod controverſiæ Neſtorianorum & Eutychianorum nondum eſſent natæ. Mendum potius fuerit incuriæ Librariorum. Omnes Codd. Græci, qui ſuperſunt, habent *χάριτι*, Latini *gratia*.

Ultimo loco memorabimus novam interpunctionem, quam in MS. Codice invenit olim *Claud. Sarravius*, Senator Pariſienſis, & quam his verbis profert, in Epiſt. CLXXVI. „ Codex eſt, inquit, venerandæ antiquitatis, „ qui Scripturæ ſpeciem præfert ultra octingentos, vel etiam mille annos exaratæ. „ Locus autem habetur Apocalypſ. Cap. „ XIX, 10. & vulgo ita legitur: σύνδουλός „ σου εἰμὶ καὶ τῶν ἀδελφῶν σου τῶν ἐχόντων τὴν μαρ- „ τυρίαν τοῦ Ἰησοῦ. τῷ Θεῷ προσκύνησον. Codex „ vero, quem jam verſo, legit in hunc „ modum: σύνδουλός σου εἰμὶ καὶ τῶν ἀδελφῶν σου „ τῶν ἐχόντων τὴν μαρτυρίαν. Ἰησοῦ τῷ Θεῷ προσ- „ κύνησον. Quæ lectionis varietas non eſt ni- „ hili. „ Nempe, vertendum eſſet, ex hac interpunctione: *conſervus tuus ſum & fratrum tuorum habentium teſtimonium. Jeſum Deum adora*; non, ut omnes Interpretes, *teſtimonium Jeſu. Deum adora*. Sed hanc eſſe veram interpunctionem oſtendunt ſequentia, & perpetuus Apoſtolorum ſtylus. Quo factum ut nemo alius tale quidquam ſomniarit. Nec ſane a *Millio* ulla ſimilis lectio memoratur. Hoc in memoriam mihi revocavit duas interpunctiones ab *Eraſmo* excogitatas,

ad

ad Rom. IX, 5. *Ex quibus eſt Chriſtus ſecundum carnem*, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τὺς αἰῶνας; *qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſæcula.* Vellet aut τελείαν στιγμὴν ante ὁ poni, *ſecundum carnem. Deus, qui eſt ſuper omnia, benedictus in ſæcula;* nempe, ſit; aut poſt πάντων, hoc modo, *qui eſt ſuper omnia. Deus benedictus ſit in ſæcula.* Sed ut Græculus, a quo deſcriptus erat liber *Sarravii*, invito Joanne, voluit nomen *Dei* Domino Jeſu tribuere: ita &, invito Paulo, eum titulum Chriſto detrahere conatus eſt *Erasmus*. Utriusque conatus, inter depravationes, ex æquo haberi poſſunt: niſi quod venia dignior eſt *Erasmus*, quia conjecturam tantum in Adnotationibus propoſuit; locum vero, in Translatione ſua, non ſecus ac alii, interpretatus eſt.

16. Hæc ſunt depravationum manifeſta, niſi fallor, exempla; quæ tamen, ita rem adminiſtrante Divina Providentia, neminem fallere poſſunt, niſi qui ſponte falli velit; cum antiquiſſimi Codices, & priſcæ Translationes, & Scripta veterum Patrum ſatis oſtendant quæ ſit vera locorum, in nonnullis Codicibus depravatorum, lectio; ne jam doctrinam ac ſtylum Apoſtolorum memoremus. Non eſt Religio Chriſtiana res obſcura, & cujus neceſſaria capita obiter tantum adtingantur in Apoſtolorum ſcriptis, aut difficulter ex aliis colligantur; ex quo intelligere licet, mala manu, difficillime eorum ullum ex hominum memoria deleri potuiſſe. Non moror hic craſſas

Marcionitarum & aliorum depravationes, quæ ſtatim retectæ ſunt, & una cum illis merito irriſæ atque exploſæ interierunt.

CAPUT XVI.

De Mendis a Vetuſtate ortis.

1. Cum Vetuſtas inſcripta marmori atque æri monumenta innumera, aut prorſus abſumſerit, aut partim deleverit; nemo mirari poſſit, cur in libris, in membrana aut charta deſcriptis, ſint hodie vel plurium vocum, vel aliquot litterarum lacunæ. Negligentia Librariorum atramento non bene temperato utentium, aut etiam eorum qui libros, magno licet ære emtos, interdum non ſatis diligenter adſervarunt, aliiſque ejuſmodi caſibus, factum eſt ut in antiquiſſimis MSS. multa loca deſint, ac plurimæ voces mutilæ cernantur, & quæ cupidiſſime legeremus ea avidos oculos noſtros fugiant. Quicumque Bibliothecas MSS. Codicibus inſtructas luſtrarunt, facile innumeros in iis vetuſtatis, omnia abſumentis, morſus animadverterunt; & frequentes ſunt virorum doctorum acerbiſſimæ, eædemque inaniſſimæ, querelæ, cum a MSS. ſuis deſtituuntur, in iis locis, in quibus maxime eorum opera indigebant.

2. Exſtat hanc in rem hiſtoria, apud *Strabonem*,

bonem, (*) digna quæ huc transferatur, quamvis paullo prolixior ſit locus. Poſtquam ergo dixit ab *Ariſtotele* Bibliothecam traditam eſſe *Theophraſto*, a *Theophraſto* vero relictam *Neleo*, ita pergit: ὁ δ' εἰς Σκῆψιν κομίσας τοῖς μεθ' αὐτὸν παρέδωκεν ἰδιώταις ἀνθρώποις, οἳ κατάκλειστα εἶχον τὰ βιβλία, οὐδ' ἐπιμελῶς κείμενα. ἐπειδὴ δὲ ᾔσθοντο τὴν σπουδὴν τῶν Ἀτταλικῶν βασιλέων, ἐφ' οἷς ἦν ἡ πόλις, ζητούντων βιβλία εἰς τὴν κατασκευὴν τῆς ἐν Περγάμῳ βιβλιοθήκης, κατὰ γῆς ἔκρυψαν ἐν διώρυγί τινι· ὑπὸ δὲ νοτίας καὶ σητῶν κακωθέντα ὀψέ ποτε ἀπέδοντο οἱ ἀπὸ τοῦ γένους Ἀπελλικῶντι τῷ Τηΐῳ πολλῶν ἀργυρίων τά τε Ἀριστοτέλους καὶ τὰ Θεοφράστου βιβλία: *Hic libros Scepſin translatos poſteris ſuis reliquit, indoctis hominibus, qui incurie poſitos, ſub clavibus habuerunt. Cum vero intellexiſſent ſtudium Attalicorum Regum, quibus Scepſis parebat, conquirentium libros ad inſtituendam Pergami Bibliothecam; ſub terra ſuos, in foſſa quadam, occultaverunt. Humore vero & blattis vitiatos, ſero tandem qui ex ea erant ſtirpe, Ariſtotelis, Theophraſtique libros Apelliconti Teio, magna pecunia, vendiderunt.* Videntur timuiſſe Nelei heredes, ne Reges Pergameni ſibi theſaurum illum, nullo perſoluto pretio eriperent; quo metu factum eſt, ut eum terræ crediderint, ſicut aurum ſolent avari; donec emtorem invenirent, qui ſibi certam pecuniæ ſummam numeraret. At illa cautione factum eſt, ut libri utriusque Philoſophi vitiati fuerint; fieri enim

(*) *Lib. XIII.* 419. *Ed. Caſauboniana Genevenſis.*

enim non potuit ut blattæ pergamenas non perfoderent; utque humor, atramento diluto, litteras & voces multas non deleret. Perpaucos quidem fuisse crediderim, qui ejusmodi thesauros in Græcia, aut in Italia, defodere cogerentur; sed in Bibliothecarum forulis jacentia volumina non minus cœli humor, ac blattæ, tineæve corrumpere potuerunt; si forte, ut fit, ædes non satis diligenter tectæ essent, aut si libri raro inspicerentur. Sæpe natæ ex ejusmodi casibus lacunæ, nullo modo expleri potuerunt; aut si expletæ sunt, errante explentium acumine, vetusto Scriptori voces tributæ sunt, quibus usus non fuerat.

3. Factum id in *Aristotelis*, *Theophrastique* operibus, docet in sequentibus *Strabo*, hisce verbis; ἦν δὲ ὁ Ἀπελλίκων φιλόβιβλος μᾶλλον ἢ φιλόσοφος. διὸ καὶ ζητῶν ἐπανόρθωσιν τῶν διαβρωμάτων, εἰς ἀντίγραφα καινὰ μετήνεγκε τὴν γραφὴν ἀναπληρῶν οὐκ εὖ, καὶ ἐξέδωκεν ἁμαρτάδων πλήρη τὰ βιβλία: *Erat autem Apellicon potius librorum studiosus, quam Philosophiæ; itaque erosarum particularum quærens instaurationem, in nova libros transtulit exemplaria, lacunas non recte implens, edidítque libros mendorum plenos.* Paullo post, postquam dixisset veteres Peripateticos difficulter philosophatos, quod carerent libris *Aristotelis* & *Theophrasti*, subdit: τοῖς δὲ ὕστερον ἀφ' οὗ τὰ βιβλία ταῦτα προῆλθεν, ἄμεινον μὲν ἐκείνων φιλοσοφεῖν καὶ ἀριστοτελίζειν, ἀναγκάζεσθαι μέντοι τὰ πολλὰ εἰκότως λέγειν, διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν: *Posterioribus, ex quo hi libri*

libri fuerunt editi, facilius fuit philosophari & Aristotelem auctorem sequi; quamquam, ob mendorum multitudinem, cogebantur multa conjiciendo dicere.

4. Ejusmodi ad nos pervenit, in Codice Alexandrino, Epistola *Clementis* Romani, in qua *Patricius Junius voces deperditas*, ut loquitur, *& litteras vetustate exesas, interstitiis adcuratissime dimensis, supplevit*, supplementaque minio exprimi curavit: ut facile ab iis, quæ in MS. Codice comparent, secernerentur. Eadem postea uncinulis clauserunt *J. B. Cotelerius* & *Paul. Colomesius*, in hujus Epistolæ editionibus, quas diu post Junianam emiserunt. Nemo negarit quin ut plurimum non male suppleverit vir eruditus, cum paucæ desint litteræ, & loca multa ex LXX. Interpretibus proferantur.

5. Attamen in prima periodo gravissime offendit, habet enim: [Χάρις ὑ] μῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ παντο [κράτο] ρος Θεοῦ, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, πληθυνθείη, [ἐφ' ὑ] μᾶν ἰδίως καὶ ἐπ' ἀλλήλους: hoc est, illo interprete: *gratia vobis & pax ab omnipotente Deo, per Jesum Christum, in vobis singulis, ET mutuo erga vos invicem multiplicetur.* Quæ postrema verba solœca sunt, in Græcis & Latinis, sensuque carent. Conjicit in notis ἐφ' ὑμᾶς ἰδίως, absurde. At qui adcuratius inspexerunt Codicem Alexandrinum viderunt in eo legendum esse potius: [Δι' ᾳ] ἰφνιδίους καὶ ἐπ' ἀλλήλους γενομένας ἡμῖν συμφορὰς καὶ [περιπτ] τώσεις: *Propter subitas & alias super aliis,*

quæ nobis contigerunt, *calamitates & casus adversos*, &c. ita ut hæc sint initium periodi.

6. Sed miror subjecta verba non fuisse emendata, cum sententia ipsa sat manifesta ad veram lectionem deduceret; ἀδελφοὶ βράδιον [δυσ] ἴζομεν ἐπιστροφὴν πεποιη [κὶν] αι περὶ τ͂ ἐπιζητουμένων [πα] ρ' ὑμῖν πραγμάτων: vertit Junius: *fratres dilecti postulatis vestris tardius non animum adjecisse veremur*; legitqne βράδιον. At supplementum vocis δυσιίζομεν durum est & coactum, nec sensum expeditiorem facit, præterquam quod vox rarior est. Sed *Junius* ait se *vestigium minutissimum* τῦ O ante I vidisse. *Cotelerius* vero vertit: *fratres, tardius videmur convertisse animum ad eas res, quæ a vobis quæsitæ sunt.* In margine suspicatur pro δυσιίζομεν, legendum νομίζομεν, *judicamus*, quod non debuit vertere *videmur*. Legendum erat, βραδεῖαν [δοκή] σομεν, hoc est, *sero videbimur ad animum revocasse*, ut βραδεῖα ἐπιστροφὴ, sit *sera consideratio*. Vestigium τῦ O & I sequens sunt sine dubio crura vicina τ͂ K & H. Sensus est perspicuus, & series orationis clara: *Propter subitas, & quæ aliæ super aliis nobis contigerunt calamitates, & casus adversos, fratres, serius videbimur ad animum revocasse quæ rogaveratis.*

7. Permulti alii exstant veteres Scriptores, in quibus lacunæ sunt; quæ nonnisi ope meliorum MSS. Codicum sarciri queant; nec opus est nos exemplis adferendis immorari. Hoc potius monebimus, cum a Librariis spa-

ſpatium ſemper relinqui oportuiſſet vacuum, pro numero litterarum, aut vocum, quas in MSS. deeſſe, ex litterarum forma, intelligere poterant, ſæpe eos nullum reliquiſſe, ne mutila exemplaria ſpernerentur, & minoris emerentur; aut ſummum exiguum admodum, qualia videmus Aſteriſco in editionibus impleri. Sæpe etiam fugientes litterarum ductus, & partim deletos legere ac ſupplere infeliciter tentarunt. Viciſſim, aut Librarii aut Critici, ubi nulla erat, lacunam eſſe perperam ſuſpicati ſunt, & locis integris Aſteriſcum, ſeu omiſſionis notam, adpoſuerunt. Tria *Ciceronis* loca, hanc in rem, proferemus.

8. Primus eſt in V. Verrina, (*) ubi de ſupplicio capitis, quod a civibus Romanis ſumſerat Verres: *Paullo ante, Judices*, inquit, *in morte miſera atque indigniſſima navarchorum, lacrimas non tenebamus, & recte ac merito miſeria ſociorum commovebamur; quid nunc in noſtro ſanguine tandem facere debemus? Nam civium Romanorum ſanguis conjunctus exiſtimandus eſt; quoniam id & ſalutis omnium ratio* & VERITAS *omnium poſtulat.* Omnino videntur hic tres primæ litteræ vocis deletæ, adeo ut maneret VRITAS; ex quo, omiſſa lacuna, factum eſt VERITAS, ſed legendum erat SECURITAS. Nempe, ut *ſecuri* omnes eſſent cives Romani, & negotia ſua tuto per univerſum Imperium gererent, nulli Magiſtratui Populi Romani licitum eſſe

(*) *Cap. LXVII.*

debuit eos in Provinciis agentes securi percutere. Hisce primum editis, animadverti ita conjecisse *Franc. Hotomannum* & *Dionys. Lambinum.* Quorum conjectura haud paullo melior est, quam eorum qui delent, contra fidem plerorumque Codicum, vocem *omnium*, & legunt *veritas*, quod interpretantur *justitia.*

9. Alter est in somnio Scipionis, (*) ubi postquam hæc verba Africani ad se protulit: *Dictator Rempublicam constituas oportet, si impias propinquorum manus effugeris.* *Hic*, ait Cicero, *cum exclamasset Lælius, ingemuissentque ceteri vehementius; quæso, inquit, ne me e somno excitetis, & PARUM REBUS, audite cetera.* Hæc carent sensu, licet sint in omnibus MSS. exceptis duobus, in quibus, si *Ald. Manutio* credimus, legebatur *pax sit rebus*, quod melius non est. Vestigia veterum litterarum legerunt Librarii, ut potuerunt. Crediderim, donec melius quid edocear, lectum olim fuisse HIS PAVORIBUS: *ne me*, inquit, *e somno excitetis his pavoribus*, quia amici Scipionis pavidis animis exceperant quod de propinquorum insidiis sibi metuendis dixerat, atque exclamaverant. Poppæa in Octavia *Senecæ* vers. 733.

Tandem quietem magnus excussit pavor.

Deïanira in Hercule OEtæo vers. 395.

— *Hic*

(*) *Cap. II.*

— *Hic meum pectus timor,*
Altrix, lacessit; hic rapit somnum pavor.

Apuleius Lib. II. p. 37. Ed. *Pricæi: Expergitus & pavore nimio perterritus*, & Lib. XI. initio: *experrectus* pavore *subito*. Unde liquet *pavorem* propriam esse, hanc in rem, vocem.

10. Tertius locus est mutilus, si stemus Criticorum judicio; quem propterea necesse est totum proferri, ut intelligere queamus an in eorum sententia sit nobis adquiescendum. Sic ergo *Cicero*, Lib. I. De finibus Bon. & Malorum, c. 16. *Justitia restat, ut de omni virtute sit dictum, sed similia fere dici possunt. Ut enim sapientiam, temperantiam, fortitudinem, copulatas esse docui cum voluptate, ut ab ea nullo modo nec divelli, nec distrahi possint: sic de justitia judicandum est, quæ non modo numquam nocet cuiquam, sed contra semper alit aliquid tum vi sua atque natura, quod tranquillet animos; tum spe nihil earum rerum defuturum, quas natura non depravata desideret. Quemadmodum temeritas & libido & ignavia semper animum excruciant, & semper sollicitant, turbulentæque sunt: sic ** cujus in mente consedit, hoc ipso quod adest, turbulenta non potest fieri*, &c. Alii ediderunt hunc locum cum Asteriscis, alii nescio quæ suppleverunt. Sed delendi sunt Asterisci, & intelligenda *justitia*, de qua in superioribus. Fefellit Criticos, quod non animadverterint *sic*, quando

quando res contrariæ comparantur, & antecessit *quemadmodum*, significare idem ac *contra*. Perinde est ergo, ac si *Cicero* dixisset: *CUM temeritas & libido & ignavia semper animum excrucient, & semper sollicitent, turbulentæque sint: CONTRA* justitia, *cujus in mente consedit, eo ipso quod adest, turbulenta* ea mens *non potest fieri, & si vero molita quidpiam est, quamvis occulte fecerit, numquam tamen confidet id fore semper occultum.* Vir, nimirum, justus potest, perturbatione quapiam animi, transversus agi, ita ut ad occultum facinus adduci se patiatur. Sed postea, sedato adfectu, redux justitia eum docet quid timendum sit ejusmodi facinore inquinatis.

11. Verum ut ad vetustatis menda redeamus, sacri ipsi Hebræorum libri vim ejus senserunt; nec intercessit Divina Providentia, quominus nonnulla minus necessaria, longinquitate temporis, vitiarentur. In ipsis Novi Fœderis Tabulis, simile quid contigit. Ut ὕστερον πρότερον, Homerico more, progrediamur, dubium esse nequit, quin in Tessaradecadibus progenitorum Christi, Matth. I, 12. & seqq. desit aliquid. Cum enim Evangelista moneat vers. 17. tres esse eorum Tessaradecadas, quarum primæ ultimus est David, secundæ Jechonias, supersunt tantum in ultima tredecim nomina, etiam comprehenso Christo. Si locus ullus integer ad nos, Librariorum diligentia, pervenire debuit, is certe erat; quia Evangelista numerum progenitorum

torum Christi, in tres classes tributorum, indicarat. Attamèn ea Evangelistæ cura non obstitit quominus, ab antiquissimis temporibus, hic omitterentur nomina nonnulla; quod videtur ortum ex lacuna exemplaris venerandæ antiquitatis, quam sequentium ætatum Librarii explere non potuerunt. De re ipsa vide dicta a nobis in additamentis ad *Henr. Hammondi* Adnotationes.

12. Lacunam esse liquet Gen. IV, 8. ex Samaritico Codice, Versione LXX. Intt. & nota Massorethica, qua de re vide notata a nobis ad eum locum. Lacunæ etiam plures in Genealogicis Paralipomenon deprehenduntur, quarum præcipuas vide in Indice nostro ad Libros Historicos V. T. Sed proferemus hic aliud exemplum Psalmi, dentibus ævi multo magis vitiati. Conferantur Psalmi XIV, & LIII. manifestum erit unum eumdemque esse Psalmum, si comparentur quinque primi versus & ultimus Psalmi LIII. cum quatuor primis Psalmi XIV. qui, non nisi perpaucis & exigui momenti varietatibus differunt. At magnum est discrimen inter versus 4. & 5. Psalmi XIV. & 6. Psalmi LIII. Quæ vero ejus rei causa est? Nimirum, vetustas, quæ tria verba delevit ex Psalm. XIV. & sex alia vitiavit; quo factum, ut verba ejus Psalmi careant sensu, & hiulca sint, cum Psalmi LIII. verba sint integra & pulcherrimam fundant sententiam. Hæc primum ádponam distincta in versiculos, qualibus olim constabant Cantica Hebræorum, ut aliquan-

do

do copiosius probabimus. Sic ergo habet Psalmus LIII. vers. 6.

שם פחדו פחד
לא היה פחד
כי אלהים פזר עצמות
חנך הבישהה
כי אלהים מאסם
מי יתן מציון ישועות:

Ibi pavore trepidabunt,
ubi non erat timor,
quia Deus dissipabit ossa
obsessoris tui; pudore eos adficies,
quia Deus eos repudiavit.
Quis dabit e Sione salutem?

Psalmus est in Babylonica captivitate scriptus, ut ex ultimo versu liquet, in quo Psaltes Babyloniorum cladem vaticinatur & liberationem Hebræorum, quam propiorem esse optat. Quarto versu, legendum הבישתם. *hebischotham*, hoc est, *pudore eos adficies*, ob rationes grammaticas & metricas, quas hoc loco non dicam. At Psalmo XIV. ita hic locus exprimitur:

שם פחדו פחד
כי אלהים בדור צדיק
עצת עני תבישו
כי יהוה מתסהו
מי יתן מציון ישועת:

Ibi

Ibi pavore tripidabunt ,
quia Deus in generatione justa.
Consilium pauperis pudefacietis ,
quia Jehova fiducia ejus.
Quis dabit e Sione salutem ?

1. Hic omissus secundus versiculus , qui legitur in versione LXX. Intt. 2. sequentia verba mire corrupta sunt , nam pro פזר עצמות *dissipabit ossa* , est בדור צדיק עצת *in generatione justa consilium* ; pro חנך הכישתם *obsessoris tui , pudore eos adficies* , עני תבישו *pauperis pudefacietis* ; denique pro אלהים מאסם *Deus repudiavit eos* , יהוה מחסהו *Jehova fiducia ejus* Hebraïce scientes facile in hisce verbis animadvertent litteras ejusdem organi esse mistas ; atque hinc forte depravatio loci cœpit , dein non satis integris ceterarum litterarum vestigiis , Librarii sensum quem non inveniebant fecerunt. Quæ nisi ita se habere viderentur , facile crederem secundum versiculum omissum fuisse , ob repetitionem vocis פחד *phahhad* , cujusmodi omissionum exempla adtulimus Cap. V.

13. Non opus est plura idgenus depravationum exempla proferre , cum res sit manifesta ; sed Criticos meminisse oportet , ut diximus , sæpe esse lacunas , ubi nulla sunt in Codicibus earum vestigia , & vicissim. Res est in periculosissimo emendandi studio , nisi dextre eo utamur , maximi momenti.

14. Cum nemo Librariorum ab oscitantia & lapsu fuerit immunis , dormitare & labi potue-

tuerunt etiam qui primi exſcripſerunt libros, ex quorum exemplaribus cetera omnia derivata iisdem vitiis laborarint neceſſe eſt. Locus eſt, hánc in rem, inſignis apud *Galenum* Comment. II. ad Lib. I. Epidemiorum, text. 83. p. 77. Tom. IX. Ed. Charterianæ, ubi poſtquam e re ipſa probavit mendum eſſe in numero dierum Criticorum ab *Hippocrate* memoratorum, ſic porro loquitur: ἐγχωρεῖ δὲ κατ' ἀρχὴν εὐθὺς ὑπὸ τοῦ βιβλιογράφου τὴν λέξιν ἁμαρτηθεῖσαν φυλαχθῆναι, καθάπερ αἱ ἄλλαι πολλαὶ τοῦτο πεπόνθασι παρά τε τῷ Ἱπποκράτει καὶ ἄλλοις οὐκ ὀλίγοις: *fieri quoque poteſt ab initio ſtatim a Librario vocem vitioſe ſcriptam ſervatam eſſe, ut alias quibus idem contigit, cum apud Hippocratem, tum alios non paucos.* De omni mendorum genere veriſſima hæc eſſe conſtat, ſed præſertim de lacunis, quæ non facile ſuppleri poterant, ideoque omittebantur a Librariis, ne apographorum pretium, ut diximus, minueretur.

CAPUT XVII.

Leges emendandi.

1. MEMORATIS potiſſimis generibus mendorum, quibus ſententia veterum Scriptorum corrumpitur, & demonſtratis præcipuis rationibus, quibus ea menda irrepe-

pere potuerunt; nihil nobis agendum supereſt, niſi ut moneamus Criticum omnium eorum, quæ memoravimus, quam peritiſſimum eſſe oportere, eaque animo obverſantia perpetuo habere; ut, quotiescumque poſtulabit uſus, viis indicatis, ad mendorum originem pervenire queat, eaque feliciter corrigere. Nos digitum dumtaxat ad fontes intendimus, ceteraque judicio ac diligentiæ Studioſorum permittenda duximus. Præterea noſtra hæc Ars ſtatuit variarum rerum cognitionem aliunde eſſe petendam; eam ipſa non tradit, quippe finibus quibus circumſcribitur excluſam. Exempli cauſa, ars eſt ſingularis dignoſcendæ ætatis MSS. Codicum, deque eorum characteribus judicandi; quæ, ſi pro dignitate tractetur, juſto volumini argumentum præbeat; qua de re, ut antea dixi, paucis, ad Latinos Codices quod adtinet, *Joan. Mabillonius*, in Diplomatica; ſed pluribus de Græcis *Bernard. de Montfaucon*, in Palæographiæ Græcæ egregio opere egit. Ut res ad perfectionem deduceretur, quibus ad manum ſunt Bibliothecæ MSS. Codicibus refertæ, eos id laboris ſuſcipere oporteret; nam ſine ingenti Codicum copia, & diuturna eorum tractatione, nihil, quod ſit operæ pretium, hac in re præſtari poteſt. Igitur hoc onere in otioſos Bibliothecarum cuſtodes rejecto, ſummatim tantum rem adtigimus, & potiſſima characterum diſcrimina breviter perſtrinximus; ſatis eſſe rati, ſi litterarum ſtudioſis in animum revocaremus, quod a multis plane negligitur.

2. Hoc vero in loco, rectæ emendationis Leges feremus, quas ita æquas visum iri confidimus, & usque adeo rectæ Rationi, rerumque naturæ consentaneas; ut, sine intercessione, apud Populum Eruditorum, perferri eas posse speremus. Quod tamen ut facilius fieri queat, singulis breves interpretationes atque exempla cum male tentatarum emendationum, tum etiam necessariarum, ut videtur, subjiciemus; neque tamen invito cuiquam eas obtrudere cupimus.

3. Prima ergo, quod felix faustumque sit Reipublicæ Litterariæ, hæc erit: SI QUID MUTETUR, MUTATIONEM RES IPSA, ORATIONISVE SERIES, STYLUSVE SCRIPTORIS NECESSARIO POSTULATO. Hæc Lex tam pertinet ad emendationes ex MSS. Codicibus haustas, quam a conjicientibus inventas; sunt enim passim in MSS. Codicibus, sive a Criticis, sive a Librariis, aut cuicumque tandem casui debeantur, gravissima menda; quæ pro vera lectione, manifesto repugnante sententia, aut Linguæ ingenio, aut Scriptoris stylo, stultum esset obtrudere; & quæ, in re clara, ne memorari quidem necesse est.

4. Igitur si quid occurrat, quod a Linguæ ingenio, stylove Scriptoris prorsus non abhorreat, nec a sententia, serieve orationis sit alienum; nulla est causa cur, consentientibus Manuscriptis omnibus Codicibus, veteribus Editionibus, Translationibusve, quidquam mutetur; præsertim si mutatio paullo major sit. Alioqui latissima corruptionibus ape-

aperiretur fenestra, si ut Scriptor paullo elegantius, ex Critici judicio, aut adcuratius loqueretur, liceret, omnibus reclamantibus Codicibus, quibusvis quidlibet mutare. Quam legem, cum in eam permulti Critici passim peccent, vix ullus, ex Criticorum acutiorum numero, frequentius perrupit, doctissimo viro *Tan. Fabro.* Quem præ ceteris adpellamus, non quod ejus laudibus quidquam detractum cupiamus, qui permagni eum semper fecimus; sed quia utilius est ejusmodi peccata ex viro doctiore petere, & quem imitari possint Studiosi, quam ex infimi subsellii Critico, qui cum acutioribus deridiculo sit, nemini exemplo esse potest. Alioqui nobis non deessent alii Critici, quos non necessariarum correctionum reos ageremus, idque eo potiore jure, quo confidentius somnia sua nobis obtrudunt.

5. *Ovidius Tristium* Lib. II. aliorum exemplis Scripta sua amatoria excusans hæc habet, inter alia multa idgenus, de Mimis, vers. 499. & seqq.

In quibus adsidue cultus procedit adulter,
Verbaque dat stulto callida nupta viro.
Nubilis hæc virgo, matronaque, virque, puerque
Spectat & ex magna parte Senatus adest.
Nec satis incestis temerari vocibus aures,
Adsuescunt oculis multa pudenda pati.
Cumque fefellit amans aliqua novitate maritum,
Plauditur, & magno palma favore datur.

 Tum

Tum vero ſequitur:

Quoque minus prodeſt, POENA eſt lucroſa Poëtæ,
Tantaque non parvo crimina Prætor emit.

Tan. Faber Lib. I. Ep. 37. contendit neminem, qui ultimi Diſtichi verſum priorem intelligat, reperiri poſſe; neminem, qui vitium lectionis vel fuerit ſubodoratus, umquam inventum fuiſſe; & poſtquam alia ejuſcemodi præfatus eſt, ut finem faciat, ut ipſe loquitur, κομπασμάτων, audaci conjectura legit;

Quæque mihi pœnæ eſt, fraus eſt lucroſa Poëtæ,

ut dicat *Ovidius*, quæ res Mimographis lucroſa ſolet eſſe, eam ſibi pœnæ fuiſſe. Non diffitemur ſenſum hunc ineptum non eſſe, & *Ovidio* dignum; ſed eſt & alius non minus commodus, atque ex quo licet verba, quemadmodum leguntur in omnibus MSS. Codd. & Editionibus, interpretari. Nimirum, ut Gallica vox *peine*, quæ eſt ex Latina *pœna* derivata, ſignificat & *laborem* & *ſupplicium:* ſic etiam Latina, non ſupplicii modo ſignificatu, qui proprius & frequentisſimus eſt, ſed & laboris apud Veteres occurrit. Hoc vult ergo Ovidius, *que la peine la moins utile, eſt celle qui rapporte le plus de profit au Poëte.* Intelligit, nempe, Mimos, qui jocoſas & ſæpe amatorias hiſtoriolas complectebantur, & qui

& qui tamen caro a Prætoribus interdum emebantur, ut ludis ſcenicis populi gratiam ambirent. Videbimur forte, prima fronte, temere ex Gallica Lingua Latinam interpretati; ſed audiatur ipſe *Ovidius*, ſui optimus interpres, in Epigrammate præfixo Libris Amorum:

Qui modo Naſonis fueramus quinque libelli,
Tres ſumus, hoc illi prætulit auctor opus.
Ut jam nulla tibi nos ſit legiſſe voluptas,
At levior demtis POENA *duobus erit.*

Manifeſtum eſt poſtremum verſum verti Gallice oportere: *mais vous aurez moins de peine, le nombre de mes livres étant diminué de deux.* Igitur erravit vir doctiſſimus, qui exiſtimavit rem ipſam poſtulare locum *Ovidii* mutari, cum ſenſus ejus ſit commodiſſimus, qualis a nobis antea expoſitus eſt. Scio a *Nic. Heinſio* emendatum priorem locum, hoc modo: *Quoque minus prodeſt; ſcena eſt lucroſa Poëtæ*; vel: *Nec minus & prodeſt ſcena, & lucroſa Poetæ eſt.* Sed eum confutat poſterior locus. Novi etiam eſſe, qui poſteriore loco *pœnam* interpretentur *ſupplicium;* at ei ſignificationi locus hic non erat. *Supplicium* dici poſſit lectio Poëtæ, quem invitus legas, ſed *Ovidius* ab invitis, credo, legi noluiſſet; & Vates, ſi qui alii, de ſuis operibus non ita male ſentiunt, ut *ſupplicium* ſe ſumere putent de iis quibus ea legenda, ſi ita videatur, præbent. Itaque præſtat agnoſcere jam, tempore *Ovidii*, vocem *pœna* in tralatitiam illam

 ſigni-

significationem, qua nunc usurpatur in Linguis e Latina prognatis, deflectere sensim cœpisse.

6. Tentemus vero nos emendationem proferre, quam res ita postulet, ut nulla ratione aliter constet sententia. Est locus non modo obscurissimus, apud *Virgilium*, sed etiam absurdus; prout nunc legitur, qui propterea a nemine, quod sciam, intellectus est. Exstat IV. Georgicorum, incipitque a vers. 286. ubi ita Poëta Ægyptum describit:

Nam qua Pellæi gens fortunata Canopi
Adcolit effuso stagnantem flumine Nilum,
Et vehitur pictis circum sua rura phaselis.

Quibus in versibus omnia clara sunt, sed sequuntur hæc verba:

Quaque pharetratæ vicinia PERSIDIS urget,
Et viridem Ægyptum nigra fœcundat arena,
Et diversa ruens septem discurrit in ora
Usque coloratis amnis devexus ab Indis.

An ergo *Persidem* vicinam *Ægypto* credidit *Virgilius*? Quamvis alibi in Geographicis peccarit, non credo tamen, in tam insignium regnorum & usque adeo remotorum situ, peccare non indoctum sane Poëtam potuisse. Deinde quænam hæc est structura, *qua vicinia Persidis urget & fœcundat viridem Ægyptum nigra arena*, &c.? Manifestum hæc posterio-

riora verba referenda esse ad Nilum, ideoque repetendum fuisset *&* *qua*. Sed nomine usus erat *Virgilius*, quo superiorem Ægyptum significabat, vero quidem illo, at quod, cum vulgo ignotum esset, a Librariis in notius mutatum est. Legendum omnino, ut quidem videtur:

Quaque pharetratæ vicina PATHYRIDIS *urget*
Et viridem Ægyptum, &c.

Pathyris est Thebaïs, quæ Hebræis dicebatur *Pathros*, quod efferunt LXX. Intt. Παθούρης & Φαθώρης. Hinc in ea *Plinius* memorat *Phaturitem* Nomum, & *Ptolemæus* urbem *Pathyrin*; ut copiose docet *Sam. Bochartus*, in Phalego Lib. IV. c. 27. Hanc oram vocat Virgilius *pharetratam*, quia horum tractuum incolæ multum utebantur arcu; quod multis testimoniis demonstravit idem vir summus, Capite antecedente.

7. Hæc posita lectione, omnia plana sunt. Nilus non modo inferiorem Ægyptum rigat, sed etiam *vicina Pathyridis* loca *urget*, hoc est, exundantibus aquis premit, & arctiora facit. Sic *Lucanus*, de portu Herculeo, Lib. I. vers. 406.

Quaque sub Herculeo sacratus nomine portus
Urget rupe cava pelagus.

Idem *viridem Ægyptum nigra arena fæcundat*, hoc est, virentem pascuis & arboribus

Ægyptum limo nigro fertiliorem reddit. Idem *difcurrit in feptem ora*, five oftia. Idem *devexus* fluit *ufque coloratis Indis*, hoc eft, ufque ab Æthiopum fole aduftorum agris; nam conftat Veteres *Indiam* vocaffe interiorem Æthiopiam. Vide *Socratem* Hiftoriæ Ecclef. Lib. I. c. 19.

8. *Tan. Faber* Epift. Critic. Parte II. Ep. ultima, effe luxationem exiftimat in Cap. X. Epiftolæ ad Romanos, rem edoctus a *Stephano Gauffeno*, qui poftea S. Theologiæ Profesfor in Academia Salmurienfi fuit, vultque verfum 17. transferri poft 21. quod fit hæc totius orationis conclufio: Ἄρα ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς, &c. *Ergo fides ex auditu eft.* At orationis feries non eo fpectat, quo putat vir doctus, neque enim Paulus hoc probare nititur, quod nemo negabat, nemo negare poterat, *fidem*, nempe, effe *ex auditu;* fed hoc fe concedere ait, ideoque ἄρα vertendum eft hoc in loco *certe*, ut jam dudum obfervavit *Hugo Grotius;* cujus adnotationes confultas effe oportuit, fi non a *Fabro*, qui forte rarius hujusmodi libros infpiciebat, faltem a *Gauffeno*, qui Theologiæ operam eo tempore dabat.

9. Ex additamentis noftris ad *H. Hammondi* Adnotationes in Novum Teftamentum, huc transferemus conjecturam de loco obfcuro 1. Cor. V, 12. ubi poftquam Paulus dixit fe non vetuiffe quominus Corinthii verfarentur familiariter cum Ethnicis, fed tantum cum iis qui Chrifto nomen cum dediffent,

mo-

moribus eum abnegabant, ait: Τί γάρ μοι καὶ τοὺς ἔξω κρίνειν; οὐχὶ τοὺς ἔσω ὑμεῖς κρίνετε; τοὺς δὲ ἔξω ὁ Θεὸς κρίνει καὶ ἐξαρεῖτε τὸν πονηρὸν ἐξ ὑμῶν αὐτῶν. *Quid enim mihi & eos qui foris ſunt judicare? nonne eos qui intus ſunt vos judicatis? qui vero ſunt foris Deus judicat; & tolletis malum ex vobis ipſis.* Veterum Codicum, Tranſlationum, & Interpretum auctoritas, quæ varia nobis proponit, ipſaque adeo orationis ſeries ſatis oſtendunt eſſe aliquid hic corruptum; quod facillime intelligent quicumque *Grotium* & *Hammondum*, ad hunc locum, conſulent. Nemo intellexerit banc conſtructionem, τί μοι κρίνειν; nam quod dicunt eſſe, *quid ad me adtinet exteros judicare?* id ſine exemplo ſimilis loquutionis adfirmant. Præterea conjunctio καὶ, quæ intercedit, duriſſimam facit orationem; qua de cauſa deeſt in Codice Alexandrino, & omiſſa eſt a Syro & Latino Interpretibus. Attamen eſt temere reſecta, poteſtque ad veſtigia veteris lectionis nos deducere, quæ hæc fuiſſe videtur: τί γάρ μοι καὶ ΤΟΙΣ ἔξω; ΚΑΙ ΜΕΝΟΥΝΓΕ τοὺς ἔσω ὑμεῖς κρίνετε τοὺς δὲ ἔξω ὁ Θεὸς κρίνει. καὶ ἐξαρεῖτε τὸν πονηρόν: *Quid enim mihi & iis qui foris ſunt? At vos quidem judicate eos, qui ſunt intus; eos vero, qui ſunt extra, Deus judicat; & tolletis malum e vobis.* Primo, loquendi genus eſt Scriptoribus Sacris frequentiſſimum: *quid mihi & tibi;* quod perinde eſt ac ſi dixeris: ſatage rerum tuarum, meas ipſe curabo, ut liquet ex Matth. VIII, 29. Joan. II, 4. Senſum hunc hic eſſe oportet: meum non eſt

curare Ethnicorum mores, qui nondum Evangelio crediderunt. Deinde ex καὶ μενοῦν γε non difficulter factum κρίνειν οὐχὶ, quia in ſequentibus verbis bis occurrit verbum κρίνειν. Particula μενοῦν γε eſt particula adverſativa, qua non infrequenter utitur Paulus. Vide Rom. IV, 20. X, 18. Phil. III, 8. Planiſſimus autem eſt ſenſus, cum vulgatæ lectionis interrogatio duriſſima ſit, & ab hoc loco aliena: *annon vos judicatis de iis, qui intus ſunt?* Si dixiſſet Paulus: non meum eſt de iis, qui apud vos ſunt, judicium ferre, *annon vos de iis judicatis?* eſſet ſenſus aliquis, quamquam alienus ab hoc loco, & lenius flueret oratio; ſed, prout jacet, ſeries verborum impeditiſſima eſt. Tertio, quod ſequitur, τοὺς δὲ ἔξω, *de extraneis vero*, oſtendit antecedere debuiſſe, cum hic ſit manifeſta τῶ ἔξω καὶ τῶ ἔσω oppoſitio, MEN, ſeu QUIDEM; quod continetur in καὶ μενοῦν γε, nam μενοῦν idem eſt ac μὲν οὖν; imo vero ita ſcribendum eſſet, judice *H. Stephano.* Quarto, καὶ ἐξαρεῖτε conjungitur manifeſto cum κρίνετε, *judicate & tolletis.* Verba interpoſita non ſunt, ut nonnulli volunt, parentheſi claudenda: quia membrum hoc, *de extraneis vero Deus judicat*, opponitur, ut dixi, antecedenti, non per parentheſin inſeritur.

10. *Tan. Faber* Ep. XXI. Secundæ Partis, exiſtimat in mendo cubare locum 1. Cor. C. VIII, 10. ἐὰν γάρ τις ἴδῃ σε, τὸν ἔχοντα γνῶσιν, ἐν εἰδωλείῳ κατακείμενον, οὐχὶ ἡ συνείδησις

αὐτοῦ

αὐτοῦ ἀσθενοῦς ὄντος ΟΙΚΟΔΟΜΗΘΗΣΕΤΑΙ εἰς τὸ εἰδωλόθυτα ἐσθίειν: *si quis enim viderit te, cognitione præditum, in Idoleo adcumbere, nonne conſcientia ejus, qui infirmus eſt, ædificabitur ad edendum ea quæ ſunt Idolis mactata.* Scilicet, ut putat, *ædificare* alibi nusquam legitur, niſi ubi de virtute ſermo eſt, ita ut *ædificare* quempiam ubique ſit eum in ſtudio virtutis confirmare. Hinc colligit a Paulo eam vocem hic uſurpari non potuiſſe, ubi de vitio ſermo eſt; ideoque legit ὁδοποιηθήσεται, *in viam inducetur*, nam ὁδὸς quidem tam in deteriorem partem trahitur, quam in meliorem.

11. Ingenioſam hanc eſſe conjecturam, ut ſunt pleræque omnes viri doctiſſimi, nemo negaverit; at priusquam locus mutandus cenſeatur, videndum quæ ſit propria, quæ tralatitia ſignificatio vocis οἰκοδομεῖν, tum quæ huic loco conveniat, anve uspiam ſimilii ſenſu occurrat. Quod ubi fecero, liquebit locum hunc perperam ſuſpectum haberi. Primum οἰκοδομεῖν, *ædificare*, proprie eſt jactis fundamentis ſtructuram imponere; unde factum ut tralaticio ſignificatu dicatur de animi profectu ad virtutem quod adtinet, poſſitque perinde dici de animi depravatione; adeo ut *ædificare aliquem*, ſignificet virtutes ejus, aut vitia augere. In propria vocis ſignificatione, aut in ejus ad alium ſignificatum tranſlatione, nihil eſt quod poſteriori uſui repugnet. Secundo, vocis hæc media ſignificatio, qua tam de vitiorum, quam de virtutum

tutum augmento, intelligitur, huic loco optime convenit. Aliud enim non vult Paulus, nisi hominem infirmum & imperitum, auctoritate & exemplo doctioris, audaciam sumturum, & frequentius ac liberius sacris illis conviviis, quæ in Idoleis celebrabantur, interfuturum. Tertio, verbum Hebraïcum בנה *banah*, hoc est, οἰκοδομεῖν, in conjugatione passiva de malis æque ac de bonis occurrit, eo quem diximus sensu. Sic Malach. III, 14, 15. inducit Deus Israëlitas dicentes: *inane est Deum colere; quid emolumenti nobis fuit, quod observaverimus id quod observari vult, & quod coram Jehova Deo exercituum tristes incesserimus? Nunc vero beatos prædicamus superbos; imo facientes iniquitatem* נבנו nibnou, *ædificati sunt; imo tentaverunt Deum, & incolumes evaserunt.* LXX. Intt. ἀνοικοδομοῦνται ποιοῦντες ἄνομα, hoc est, improbitas eorum aucta est rebus secundis, eo quod, neglectis Dei præceptis, feliciores ipsis bonis fuerunt. Simili plane metaphora, & quidem in sequiorem partem, usus est *Plautus* in Trinummo Act. I. S. 2. vers. 95.

—— dare te in manus
Argentum amanti homini adolescenti, animi impoti,
Qui EXÆDIFICARET suam inchoatam ignaviam?

& *Xenophon* Educ. Cyri Lib. VIII. c. VII, 3. de fratrum conjunctione loquens: ἐπὶ

ταῦ-

ταῦτα εὐθὺς οἰκοδομεῖτε τὰ φιλικὰ ἔργα ; *hisce inædificate fraternas actiones.* Hæc , nisi fallor , satis ostendunt stylum Pauli non postulare ut quidquam hic mutetur.

12. Inter minus necessarias emendationes eas etiam habemus , quæ inventæ sunt ut Scriptor , qui alioqui male mentem non expresserat , elegantius tantum , aut argutius loquatur ; quis enim unquam Scriptor singulas periodos ita expolivit , melius ut numquam res exprimi posset ? Quis etiam hodie tantum sibi tribuat , ut judex priscæ elegantiæ haberi velit , ad cujus palatum omnia sint exigenda , &, si quæ displiceant , refingenda ? si quis usque adeo fatuus sit , ut revera sunt nonnulli , prudentioribus omnibus ludibrium debet. Exemplum insigne adferam e *Galeno*, unde constet sanioribus palatis intempestivas argutias semper displicuisse. Est locus Libri VI. Epidemiorum *Hippocratis*, text. II. ubi sic loquitur: ψυχῆς περίπατος φροντὶς ἀνθρώποισι : *animæ ambulatio*, *cogitatio*, aut *meditatio hominibus ;* hoc est, ut putabant plerique ejus Interpretes , quod ambulatio est corpori , id est, animo meditatio ; seu mens exercetur meditatione , ut corpus ambulatione. Arguta sane & elegans sententia , nec spernenda , si in *Sexti* Philosophi sententiis legeretur. At eam , post *Dioscoridem* repudiavit *Galenus*, cujus hæc sunt verba e Comment. V. in eum librum p. 523. Tomi IX. Ed. Charterianæ : κακοζήλε ἢ τῆς ἑρμηνείας ὔσης , εἰκότως αὐτὸ ὁ Διοσκορίδης φυλαττόμενος , ἐ περίπατον ἔγραψεν , ἀλλὰ

περ-

προσθεὶς τὸ γράμμα περὶ παντὸς, ὥστε γενέσθαι τὴν λέξιν τοιάνδε· ψυχῆς περὶ παντὸς φροντὶς ἀνθρώποις, ἵν᾽ ᾖ δηλούμενον ἐξ αὐτῆς, περὶ παντὸς τοῖς ἀνθρώποις ἀσκητέον ἐπὶ τὸν λογισμόν. αἱ γάρ τοι διανοήσεις ὀνομάζονται φροντίδες: *cum autem adfectata ea enarratio ſit, merito ab ea Dioſcorides ſibi cavens ſcripſit non* περίπατον, *ſed addita* ν *littera,* περὶ πάντων, *de omnibus, ut ſit ejus ſenſus, hominibus exercendam ratiocinationem; nam mentis ratiocinationes* φροντίδες *adpellantur.* Quod probat exemplis ex *Ariſtophane* depromtis.

13. Igitur fixum & ratum nobis ſit oportet, nullam admittere emendationem, quaſi certam; quæ non ſit prorſus neceſſaria, hoc eſt, quam non res, non orationis ſeries, non ſtylus Scriptoris, qui emendatur, poſcat; ita ut tria illa ſimul mutationem efflagitent, aut certe duo, vel unum. Quæ ſi diligenter obſerventur, non facile, niſi imperiti, aut legum ſpretores, qui imperitis deteriores ſunt, manum medicam ſanis locis admovebunt. Sarta tecta antiquiorum lectionum auctoritas, nemine eam temere violante, ſic manebit.

14. Secunda Lex hæc erit: OMNIS EMENDATIO LINGUÆ INGENIO AUT SCRIPTORIS STYLO CONSENTANEA ESTO. Ad ſuperiorem Legem, diximus Scriptoris ſtylo efflagitari oportere emendationem; quam neque res ipſa, neque orationis ſeries commendant. Quæ Lex ſi æquiſſima eſt, quod in dubium revocari poſſe non

non videtur. ſequetur nihil reponi oportere, in oratione veterum Scriptorum, quod conſentaneum non ſit ingenio Linguæ, qua uſi ſunt, aut ſingulari illorum ſtylo. Unde intelligere licet a nemine periculoſam hanc emendandi artem exerceri oportere, qui longam & diligentem operam non poſuerit, & in addiſcendis Linguis, & in cognoſcendis ſingulorum Scriptorum ſtylis; quod tamen non obſtitit quominus multa temere ſint mutata, aut mutatione digna judicata a viris doctiſſimis; at nimia ingenii ſui fiducia fretis.

15. Sic *Joſ. Scaliger* fruſtra voluit emendare Marc. IX, 49. πᾶς γὰρ πυρὶ ἁλισθήσεται, *omnis igne ſalietur*, quaſi legendum eſſet πᾶσα πυρεία, quod reſpondeat voci Hebraïcæ אשה *iſſcheh*, quæ ſignificat *oblationem igne abſumendam.* Vox ea Græca non eſt, quod ei merito viri doctiſſimi objecere. At fingi, inquit, potuit, ut exprimeretur Hebraïca. Atqui fingi neceſſe non erat, cum uſitatiſſima vox, qua Hebraïcæ tota vis adcurate exprimeretur, non deeſſet; quam miror *Scaligero* memoriam, qua pollebat tenaciſſima, illico non ſuppeditaſſe. Ἔμπυρον Græci, quaſi *ignitam*, ejusmodi oblationem vocabant. Nihil dicemus de ſenſu loci, quem explicare conati ſumus in additamentis *H. Hammondi* adnotationum.

16. Ante aliquot annos lis nobis interceſſit cum viro docto *Joan. Harduino*, cui elegantem *Plinii* editionem debemus, de ejusmodi emendatione. *Plinius* Hiſt. Nat. Lib. XXXV.

XXXV. c. 11. inter nobiles pictores, ita de Alcimacho loquitur: *Alcimachus Dioxippum* (pinxit) *qui pancratio Olympia, citra pulveris tactum* (*quod vocant aconiti*) *vicit. Cœnus Stemmata.* Verum *Claud. Salmasius*, in Solinianis Exercitationibus, conjecit *Cœnus scammata*, sed emendationis suæ nullam rationem reddidit. *Joannes* vero *Harduinus* utramque lectionem repudiat, quod neque pictoris nomen sit *Cœnus*, nec satis idoneum picturæ, quale hic requiritur, argumentum *stemmata*, & multo minus *scammata*. Legit ergo *coniti Nemeæa*, & belle ludum ludo, victoriæ victoriam opponi censet. *Cum Olympiis*, inquit, *Nemeæa confert, & facili ac sine pulvere victoriæ alteram laboriosius comparatam.* Non dicam hanc emendationem nimium recedere a vestigiis veteris scripturæ; nec *coronas* quidem, seu *stemmata* esse aptum picturæ argumentum; *Cœnum* vero esse nomen Græcum, quo vocari potuerit pictor minus celebris, qui corollarum tantum pingendarum arte excelluerit, ac proinde ab aliis non sit memoratus. Qua arte excelluit etiam Pausias, de quo *Plinius* Lib XXXV. c. 11. *Amavit in juventa Glyceram municipem suam, inventricem coronarum, certandoque imitatione ejus, ad numerosissimam florum varietatem perduxit artem illam. Postremo pinxit illam sedentem cum corona, quæ e nobilissimis ejus tabula adpellata est* Stephanoplocos, *ab aliis* Stephanopolis &c. Non dicam, tam audacem conjecturam in contextum orationis re-

cipi

cipi non debuisse. De sola voce *coniti* loquar, quam Græcam esse negavi; quod & etiamnum pernego, nec *Harduinus* potuit probare.

17. Dixeramus recte facturum fuisse virum doctum, si protulisset Scriptorem Græcum, qui dixisset κονιτὶ, nam quamvis utantur Græci voce ἀκονιτὶ, *sine pulvere*, ideo non sequi usitatam fuisse simplicem κονιτί. Eodem sensu, dicunt Græci ἀνιδρωτὶ, *sine sudore*, ἀμαχητὶ, *sine pugna*; ἀναιμακτὶ, *sine sanguine*; sed nemo dixit, ἱδρωτὶ, μαχητὶ & αἱμακτὶ. Reposuit ille exstare hanc vocem in *Etymologico Magno*, ubi ratio originis vocis ἀκονιτὶ ita redditur: ἀπὸ τῆς κόνις κονιτὶ, καὶ ἀκονιτὶ ἢ ἄνευ ἀγῶνος καὶ μάχης. Respondimus, ex eo loco *Etymologici*, colligere non posse virum eruditum κονιτὶ umquam in usu fuisse. Solere, nimirum, Etymologos, ut rationem derivationis clariorem reddant, fingere alia vocabula, quæ numquam usitata fuere. Satis habere eos, si modo ea vocabula, quæ sunt veluti derivationis gradus, sint analogica; quamvis non raro etiam analogiæ parum consentanea sint. Rem esse notissimam omnibus, qui Etymologica tractarint. Protulimus etiam multa exempla vocum compositarum ex A privativo; quæ cum sint usitatissimæ, nullas tamen habent Græci simplices usitatas. Vide in *Etymologico* voces ἀάσχετος, ἀνάρσιος, ἀνέδην, ἀνήνυτος, ἄνοια, ἄπυρος, ἄσπιλος, ἄσυλος, ἀτρεκὴς, ἄχυλος, &c. quorum simplicia numquam usitata fuerunt.

18. Satius multo fuisset, in Pliniano contextu, veterem lectionem retinere, cum MSS. nulli proferantur, qui eam repudient; conjecturam vero in emendationibus modeste proponere. *Cænus* potuit, ut dixi, esse Pictor, qui pingendis *stemmatibus*, seu coronis floreis, famam sibi compararit; aut, si non fuit, feratur potius commenticius *Cænus*, quam nova corruptione adulteretur Pliniana oratio.

19. Ut ad Criticum, a quo jam aliquot exempla παραδιορθώσεων sumsi, redeam; locum illic *Lucretii*, jam corruptum, denuo corrumpere conatus est; non inscitia quidem, aut quod eum Poëtam non legisset studiose, quem notis egregiis illustravit; sed festinatione fortasse aliqua, aut nimia emendandi cupiditate. Quærit *Lucretius* Lib. VI. quare autumno frequentiora sint tonitrua; & ita orditur, in vulgatis Codicibus:

Autumnoque magis stellis fulgentibus alta
Concutitur cœli domus undique, totaque tellus.

In animadversionibus ad *Phædri* Lib. III. primum emendare conatus est *Faber* hunc versum, deinde etiam in Lucretianis; nam emendationes, quas eximias putabat, non uno in loco solebat proferre vir doctissimus. Quærit merito a Lectore quid hoc sit, *domus cœli & tellus concutitur stellis fulgentibus*? Nec minus recte respondet, præter sonum

& sublimitatem verborum, nihil quidquam frugis esse. Tum pro *stellis* legit *telis*, & *tela fulgentia* interpretatur fulmina. At in ea voce non est mendum, sed in voce *alta*; pro qua, auctore ipso *Lucretio*, legendum *apta*. Est a veteri verbo *apo*, vel *apio*, hoc est, adligo, vinculis comprehendo; de quo vide quæ collegit *Ger. Joan. Vossius*, in Etymologico. *Lucretii* tantum, & *Virgilii* loca proferemus. *Lucretius* ergo ita Lib. II.

Quod quoniam docui, pergam connectere rem, quæ
Ex hoc apta fidem ducat.

Quem versum paullo post repetit. Sic & Lib. V.

—— Nil lædit veste carere
Purpurea, atque auro signisque ingentibus apta.

Hoc est, cui adnexa sunt, vel intexta ingentia signa. Alia loca vide in Indice Gifaniano. Sed de cœlo, hoc ipsum verbum adhibuerat *Ennius*, * qui id vocaverat *stellis ardentibus aptum*, quod tribus in locis imitatus est *Virgilius*:

Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.

(*) *Macrob. Lib. VI. c. 1.*

Verſus eſt 482. Libri IV. Æneidos, qui & VI. & XI. repetitur. Dubium jam nullum eſſe poteſt, quin ita ſit legendum apud *Lucretium*, qui non dicit quidem qua re concutiatur *domus cœli*; ſed tonitrua facile omnes intelligi ſentiunt.

20. Emendabimus hic locum *Lactantii* Inſt. Div. Lib. III. c. 17. depravatum ab imperitis, quod Lactantiano ſtylo parum eſſent adſueti. Quisquis eum Scriptorem edere cum aliqua laude volet, non minus *Ciceronem* legat oportebit, & melioris ævi Scriptores, quam ipſum *Lactantium*; eos enim perpetuo imitatur. Exemplum manifeſtum hic dabimus, in vocula depravata a Theologis, qui *Lactantium* ediderunt, quod boni viri parum eſſent purioris Latinitatis periti. Confutat *Lactantius* hanc ratiocinationem Epicuri: *Quando nos ſumus, mors non eſt; quando mors eſt; nos non ſumus. Mors ergo nihil ad nos.* Poſtquam oſtendit *Lactantius* mortem non eſſe miſeram, ſed aditum ad mortem, qui propterea timetur, ita pergit: *Quid, quod totum illud argumentum falſum eſt, quia non intereunt animæ? VERE, inquit, nam quod cum corpore naſcitur, cum corpore intereat neceſſe eſt.* Verba hæc poſtrema Epicuri, quomodo voce *vere* cum ſuperioribus connectantur, nemo intelligat. Itaque *Sixt. Betuleius* legit, *intereunt vero, inquit;* quod admittendum cenſet Oxonienſis editor. Addit Bodleïanum & Cottonianum Codices habere *verum;* quæ etiam lectio, eo judice, ſtare po-

teſt,

test, si intelligatur *Lactantius* responsionem hanc, sub Epicuri persona adornare, qui *verum* putavit animas interire. At hæc lectio Codicum, & conjectura *Betuleji* inanes sunt. Legendum *vero*, quod Monachi, exscriptores *Lactantii*, nesciverunt initio orationis poni, æque ac post aliam vocem; quod exemplis *Ciceronis* & *Terentii* comprobari potest. Illud *vero* perinde est ac adfirmatio, seu *imo vero*, quod optime convenit huic loco, ubi loquitur Epicurus. *Terentius* in Adelphis, Act. III. S. 4. vers. 23.

— *D E. An quidquam est amplius?*
H E. Vero *amplius.*

Cicero Tuscul. Quæst. Lib. II. cap. 11. M. *Fuisti sæpe credo, cum Athenis esses, in Scholis Philosophorum.* A. Vero *ac libenter quidem.* Idem de Divinat. Lib. I. c. 46. *L. Flaccum flaminem Martialem ego audivi, cum diceret Cæciliam Metelli, cum vellet sororis suæ filiam in matrimonium collocare, exisse in quoddam sacellum, ominis capiendi causa, quod fieri more Veterum solebat. Cum virgo staret, & Cæcilia in sella sederet, neque diu ulla vox exstitisset, puellam defatigatam petiisse a matertera, ut sibi concederet paullisper in ejus sella requiescere; illam autem dixisse:* vero, *mea puella, tibi concedo meas sedes.*

21. Tertia Lex hæc est: RATIO DEPRAVATIONIS, SI FIERI POTEST, REDDITOR. Cum, nimirum, vide-

videmus quî fieri potuerit ut locus depravaretur, aut quid Librarios aut Falsarios eo adducere potuerit, ut locum depravarent; facilius corruptum esse, & quæ emendatio adhiberi possit intelligimus. Contra si intelligere nequeamus, quare in certum modum deformatus fuisset locus quispiam; nisi depravatio manifesta sit, vix eam cernimus, & de emendatione multo magis laboramus. Attamen eæ occurrunt interdum depravationes, quarum vix ulla ratio reddi potest. Harum exempla adtulimus Cap. XIII. corruptionum vero, quarum aliqua sequi, ut ita dicam, possumus vestigia, reliquis Capitibus, si a tertio numeres. Itaque vix opus est ut alia, ad suadendam hanc Legem, proferamus. Attamen duo quam brevissime proponemus.

22. Capite XII. §. 2. adduximus locum Ciceronis de Historia, in quo pro voce *veterum*, legendum esse *nostrarum* contendimus, nec mutamus sententiam; sed rationem, seu occasionem depravationis, cujus in animum non venerat, cum illa ederentur, hic trademus. Videtur primum oscitans Librarius, pro *nostrarum* scripsisse *vestrarum*, ob soni & significationis adfinitatem, aut etiam ob similitudinem ductuum. Sic observavit G. *Scioppius*, in MSS. Codicibus Plauti, *nos*, *vos*, *vostrum* & *nostrum* sæpissime misceri. Cum vero vocis *vestrarum* nullus esset sensus, hoc in loco, Grammatici ex ea fecisse videntur *veterum*, quod tam manifesto ineptum non est.

23. Egre-

23. Egregie, si quid judico, probarunt doctissimi Critici *Joan. Frid. Gronovius* & *Joan. Georgius Grævius*, mendosum esse locum *Ciceronis* Officiorum Lib. I. c. 1. ubi filium a Cratippo Peripatetico Philosophiam discentem ita adloquitur: *Sed tamen nostra leges, non multum a Peripateticis dissidentia; quoniam utrique & Socratici* & *Platonici esse volumus.* Legit *Gronovius*, *utrumque*; & *Grævius* præterea censet pro *Socratici*, scribendum *Stoïci*. Sed quomodo hæc irrepere potuerint menda non docent; quod hoc modo factum crediderim. Librarius primum scripserat: *utrumque* & STICI & PTCI (*) *esse volumus*, quæ compendia perperam alii intellexerunt; dein *utrumque* mutatum in *utrique*, quia mentem *Ciceronis* ita ceperunt, quasi hoc vellet; & Peripateticos, quorum doctrina imbuebatur ejus filius a Cratippo; & Academicos, quos ipse sequi solebat, velle esse & Socratis & Platonis discipulos. Quod alienum tamen est ab hoc loco, ubi de se tantum loquitur *Cicero*, ut recte animadverterunt viri docti. Verum ut pro *Socratici*, legendum esse *Stoïci*, merito censet *Grævius*: ita & alterum compendium explicaverim *Peripatetici*. In hisce enim libris, Cicero ubique est aut *Stoïcus*, aut *Peripateticus*; nusquam Academicus, aut *Platonicus*, quod perinde habetur. Fatetur ipse non multo post, (†) *sequi se, hoc quidem tempore, & in hac quæstione*,

(*) *Exempla compendiariæ scripturæ vide Cap. XII.*
(†) *Ibid. Cap. II. Vide & Lib. III. c. 4.*

ſtione, *potiſſimum Stoïcos*, & *Panætium* Stoïcum paſſim laudat. Ideoque Stoïcos primos adpellavit. Tantum abeſt ut præcepta ulla a ſuis Academicis deſumat, ut vereatur ne cui inconſtans videatur, quod Dogmaticorum placita in hoc libro ſequeretur. (*) *Occurritur*, inquit, *nobis*, *& quidem a doctis & eruditis*, *quærentibus*, *ſatisne conſtanter facere videamur*; *qui*, *cum percipi nihil poſſe dicamus*, *tamen & de aliis rebus diſſerere ſoleamus & hoc ipſo tempore præcepta officii perſequamur*. Nec aliter ei objectioni reſpondet *Cicero*, niſi ſe *quæ ſibi probabilia videantur*, *ſequi*; *quæ contra*, *improbare*; hoc eſt, ſe hic ſequi Stoïca dogmata, quod in rebus Ethicis probabiliora viderentur. Planius ipſe mentem ſuam interpretatur (†) alibi, ubi hæc verba leguntur: *Erit autem hæc formula Stoïcorum rationi*, *diſciplinæque maxime conſentanea*; *quam quidem his libris propterea ſequimur*, *quod*, *quamquam a veteribus* Academicis, *& a* Peripateticis *veſtris*, *qui quondam iidem erant*, *quæ honeſta ſunt anteponuntur iis*, *quæ videntur utilia*; *tamen ſplendidius hæc ab iis diſſeruntur*, *a quibus quidquid honeſtum eſt*, *idem utile videtur*: *nec utile quidquam*, *quod non honeſtum*; *quam ab iis quibus honeſtum aliquid non utile*, *aut utile non honeſtum*. *NOBIS autem noſtra Academia magnam licentiam dat*, *ut*, *quodcumque maxime probabile occurrat*, *id noſtro jure liceat defendere*. Itaque in hiſce li-

(*) *Lib. II. c. 2.*
(†) *Lib. III. c. 4.*

libris, *Cicero* non vult eſſe Academicus, quaſi Academicorum ſingularem doctrinam tueatur; ſed Stoïcus, nam Stoïca dogmata, cum bona Academiæ pace, hic tradit.

24. Igitur cum *Cicero* ait, *noſtra leges*, non intelligenda ſunt Academica, quæ nusquam in præceptis ejus comparent, & quæ dicere non potuiſſet *non multum a Peripateticis diſſidentia*, aut (*) *iis finitima;* ſed *Stoïca*, quæ in hoc libro ſequitur, pro ſuo, ut putat, jure, proptereaque ſua ea vocat. *Antiocho* olim (†) *Ciceronis* familiari non immerito Stoïci viſi ſunt cum Peripateticis re concinere, verbis diſceptare; ſed toto cœlo diverſi erant ab Academicis. Cum & Stoïci & Peripatetici certas atque æternas leges eſſe putarent, quibus Virtutis natura continetur; quod ubique in libris de Officiis ponit *Cicero*, quia nulla eſſe poteſt præceptio, niſi hoc ſtatuatur; Academici contendebant hæc omnia pendere ex hominum inſtitutis, quæ varia ſunt. (‡) *Carneadis* notiſſima eſt diſputatio de Juſtitia, quam Romæ habuit, cum Legatus ad Senatum ab Athenienſibus miſſus eſſet. Ejus diſputationis, ut docet *Lactantius*, hæc ſumma fuit: „ Jura ſibi homines, pro utilitate, ſanxiſſe; „ ſcilicet, varia, pro moribus, & apud eosdem, pro temporibus, ſæpe mutata; jus „ autem naturale eſſe nullum; omnes & homines & alias animantes ad utilitates ſuas, „ natura ducente, ferri; proinde aut nullam „ eſſe Juſtitiam; aut, ſi ſit aliqua, ſummam

 „ eſſe

(*) *Lib. II. c. 2.* (†) *Vid. Lib. I. De Nat. Deorum c. 7.*
(‡) *Inſtitut. Divin. Lib. V. c. 16.*

„ esse stultitiam, quoniam sibi noceret, alie„ nis commodis consulens. His certe nulla est cum Ciceronianis adfinitas. Quæ paullo pluribus ostendenda fuerunt, ut adpareret necessitas emendationis nostræ, in loco Ciceroniano, neu quis existimaret Academicorum doctrinam Peripateticæ finitimam esse.

25. Quartam hanc Legem, ut audaciæ Criticorum frænum injiciatur, sanciendam esse censeo: NE ULLA EMENDATIO A LECTIONE VETERUM CODICUM NIMIUM RECEDITO. Quam legem nisi sibi latam esse intelligant Critici, nihil non audebunt; nullus enim modus erit conjecturis, si voces vocibus substituantur dissimillimæ. Loca multa varias voces, ac sententias æque admittunt; quæ erunt plane alienæ a mente Scriptorum, si nulla ratio habeatur veteris scripturæ. Huic Legi suffragatur *Galenus* procemio Comment. I. ad Lib. VI. Epidemiorum, ubi, postquam dixit *Hippocratis* Interpretes ejus verba interdum mutasse, ideoque plures, quos nominibus adpellat, se coactum fuisse legere, ita porro infit, pag. 354. Tom. IX. Ed. Chart. εἰ μὲν οὖν μετὰ τὸ δηλῶσαι τὴν παλαιὰν γραφὴν ἔλεγον ἡμαρτῆσθαι τὴν λέξιν, εἰκὸς ἦν ἂν καὶ διὰ τοῦτο ἐπινοεῖν αὐτοὺς τὴν Ἱπποκράτους γραφὴν εἶναι τὴν δεῖνα, ἂν ἀπεδεξάμην αὐτούς, εἴ γε μετὰ τὴν ἐπανόρθωσιν, ἑώρων διδάσκοντάς τε χρήσιμόν τι ἅμα καὶ τῆς γνώμης ἐχόμενον τοῦ παλαιοῦ: *Si illi quidem, indicata vetere scriptura dicerent vitiose scriptam*

tam esse vocem, par esset propterea excogitare quænam esset Hippocratis scriptura; eosque probarem, si post emendationem aliquid utile docerent & sententiæ veteris magistri consentaneum. Tum addit: ἐπεὶ δὲ ἐνίοτε καὶ κατ' ἄμφω σφάλλονται, πολὺ βέλτιον ἔδοξέ μοι φυλάττοντι τὴν ἀρχαίαν γραφὴν, ἀεὶ μὲν σπουδάζειν ἐκείνην ἐξηγεῖσθαι, μὴ δυνηθέντι δέ ποτε τοῦτο πρᾶξαι, πιθανὴν τὴν ἐπανόρθωσιν αὐτῆς ποιεῖσθαι: *quoniam vero aliquando in utroque labuntur, satius multo mihi visum est servantem antiquam Lectionem, semper conari eam interpretari, si vero non possem hoc facere, probabili aliqua eam castigatione emendare.* Idem vehementer reprehendit *Dioscoridem* & *Capitonem* Editores *Hippocratis*, quod veteres lectiones nimis facile mutarent, Comment. III. in eumdem Librum, ad text. 33. Vide etiam Comment. IV. ad text. 21.

26. Exemplum insigne violatæ hujus Legis a viro docto protulimus §. 15. & sequentibus. En alterum (*) *Tan. Fabri*, qui corruptum censet locum *Ovidii*, vers. 25. & seqq. Eleg. IV. Lib. III. Tristium, ubi agit de præcepto Sapientum, quod ita exprimit:

Crede mihi, bene qui latuit bene vixit, & intra
Fortunam debet quisque manere suam.

Tum hæc subjicit exempla:

Non foret Eumedes orbus, si filius ejus

Stultus

(*) *Lib. I. Ep. 37.*

Stultus Achilleos non adamaſſet equos;
Nec natum in flamma vidiſſet, in arbore natas,
CEPISSET genitor ſi Phaëthonta Merops.

Exiſtimat pro *cepiſſet*, legendum *flexiſſet*, id eſt, a ſententia deduxiſſet, a propoſito avertiſſet, detorſiſſet. Verum ductus litterarum CEP & FLEX nimium differunt, & conſtat ex editione Heinſiana in MSS. legi *cepiſſet*. Ac ſane ita poſtulat ſententia, hoc enim vult *Ovidius*, Meropem non ſatis ampla dignitate ornatum viſum fuiſſe filio Phaëthonti, ſuperbia & ambitione perdito. Sic Alexandrum *non capiebat Macedonia*, imo ne *terrarum* quidem *orbis*. Cum domuiſſet Bucephalum, ita eum adloquutus dicitur Philippus: (*) Ὦ παῖ, ζήτει σεαυτῷ βασιλείαν ἴσην. Μακεδονία γάρ σε οὐ χωρεῖ: *O fili, quære par tibi regnum, Macedonia enim te non capit.* Simili ſenſu de Clodio *Cicero*, in (†) Miloniana: *capere ejus amentiam civitas, Italia, provinciæ, regna non poterant.*. Metaphora eſt a nimis anguſto vaſe deducta, fateorque eam aptius de locis uſurpari, quam de hominibus; attamen *Ovidius* ea, paullo fortaſſe durius, uſus eſt; cum loqueretur de patre, quo major ſibi videbatur filius. Sed non ſunt omnes paullo duriores Metaphoræ, etiam in aureæ ætatis Scriptoribus, pro mendis habendæ.

27. Idem

(*) *Plutarchus in Alexandro.* (†) *Cap. XXXII.*

27. Idem (*) Lib. I. de Arte Amatoria versum, contra Codicum omnium consensum, mutare adgressus est, exigua similitudinis litterarum ratione hábita; at, nisi fallor, infeliciter. Docet *Ovidius* potius esse promittendum, quam dandum, his verbis, vers. 447.

Si dederis aliquid, poteris ratione relinqui;
Præteritum tulerit, perdideritque nihil.

Posteriore versu quidquam significari negat, & ita emendari jubet:

Nam pretium tulerit, reddideritque nihil.

Verum fallitur, hoc enim vult Poëta: cum acceperit quidquid potes dare, te non sine ratione relinquet, quia præteriti temporis dona acceperit, nec in futurum quidquam perdiderit; quando nihil erit quod des amplius, ut facile intelliget.

At quod non dederis semper videare daturus,
Sic dominum sterilis sæpe fefellit ager.

Sequentia idem comprobant, quæ, si de re honesta sermo esset, pluribus persequeremur.

28. Lib. II. ejusdem Operis, ita legimus in editione Heinsiana, vers. 109.

Sic licet antiquo Nireus adamatus Homero,
Naïadumque tener crimine raptus Hylas.

At

(*) *Lib. I. Ep.* 52.

At Criticus noster (*) scribit *laudatus Homero*, quod *Homerus* Nirea *laudare* quidem, sed multo antiquiorem *amare* non potuerit. Verum improprie loqui potuit *Ovidius*, nec, ut tollatur ἀκυρολογία, a lectione Codicum usque adeo abeundum est. Si omnes loquutiones minus propriæ, aut minus commodæ essent ex optimorum Scriptorum monumentis exterminandæ; innumeris propemodum locis, contra omnium Codicum fidem, vis esset adferenda. Nullus enim est Scriptor, qui non sæpe potuerit aptius loqui, quam loquutus est; seu incuria ita mentem expresserit, seu animo laboranti commodior alia, ut fit, loquutio non occurrerit.

29. Antea sat multa exempla congessimus conjecturarum, quibus quam minima mutatione locis obscuris, aut manifesto depravatis medicina facta est. Eas autem omnium optimas & certissimas esse judicamus, ex quibus omnium minima mutatio facta est. Unum atque alterum exemplum hic addemus. *Plauti* Casina, Act. III. S. I, 1 nequissimus senex ita sodalem non meliorem adloquitur:

Nunc amici, anne inimici sis imago, Alcesime,
Mihi sciam; nunc specimen specitur, nunc certamen cernitur.

Manifestum est Stalinonis hanc esse mentem: tempus advenisse, remque incidisse, ex quibus intellecturus erat an Alcesimus amicus sibi revera esset, an vero fictus tantum amicus.

(*) *Lib.* 1, *Ep.* 54.

cus. Sed *inimici imago* non est amicus fictus; nam ut diceretur *imago amici* qui se amicum fingeret, quamvis esset inimico animo: ita *imago inimici* vocaretur, qui simularet se inimicitias cum aliquo exercere, licet ei amicitia conjunctus esset. *Imago inimici* opponitur vero inimico: ut *imago amici* vero amico. Legendum igitur puto:

Nunc amicusne, anne amici sis imago, &c.

Hoc est, utrum verus sis amicus, an fictus & externa tantum specie amicus. Homo ineptus, qui non intelligebat quid sit *amici imago*, & credebat inimicum tantum opponi amico, mutavit *amici* in *inimici*.

30. Alterum exemplum dabimus ex Comico Græco. *Aristophanes*, in Concionatricibus, ita inducit Praxagoram describentem lucernam, in loco obscuro lucentem. Sunt primi Comœdiæ versus, in quibus duo sunt menda; quæ tamen nullo negotio tolli possunt, & miror a *Tan. Fabro* non fuisse sublata.

Ὦ λαμπρὸν ὄμμα τοῦ τροχηλάτου λύχνου.
Κάλλιστ' ἐν εὐσκόποισιν ἐξητημένον.

Vertit vir doctissimus: *O lucidum jubar lychni rota figulina elaborati, tenebrosis in locis apprime expetitum*. Legit, nempe, εὐσκόποισι, sed nullum exemplum profert ullius Scriptoris, qui usus sit ea voce, quam frustra in Lexi-

Lexicis quæras. Deinde κάλλιστα ἐξητημένον Græcum non eſt, hoc ſenſu; quis enim umquam dixit κάλλιστα pro *adprime*, aut σφόδρα? Retinenda eſt vox εὐσκόποισιν, & vertendum, *in locis conſpicuis;* quia lucernæ ſuſpenduntur in edito quopiam loco, qui ex toto conclavi cerni queat, ut earum lux ubique ſpargatur. Tum ἀντὶ τοῦ ἐξητημένον legendum, ut viri docti viderunt, ἐξηρτημένον, *ſuſpenſum.* Sic ergo emendato, ut dicat Praxagora: *o jubar pulcre ſuſpenſum in editis locis.*

31. Pergit vero, his verbis:

Γονάς τε γὰρ σὰς καὶ τύχας δηλώσομεν.
Τρόχῳ γὰρ ἐλαθεὶς κεραμικῆς ῥύμης ἄπο,
Μυκτῆρσι λαμπρὰς ἡλίου τιμὰς ἔχεις.

Originem enim tuam, fortunasque exponemus, nam rota ductus, o lychne, figuli labore, unoquoque in naſo ſplendidos ſolis honores habes. At quodnam hoc monſtrum eſt? Lucerna quæ *habet honores ſolis;* vel, ut vir doctiſſimus, ſolem imitatur *uno quoque in naſo!* An ergo *naſo* videbant olim Athenienſes? Lege μυχοῖσι, hoc eſt, *in abditis penetralibus*, in quibus lux ſolis non cernitur; qua voce utitur poſtea Comicus, ſed obſcœniore ſenſu. In ejusmodi locis, quales erant fornices meretricum, lucerna *obtinet honores ſolis*, quia ejus vice fungitur. *Heſychius*, atque ex eo *Phavorinus :* Μυχοὶ, αἱ καταδύσεις, οἱ ἐνδότα-

τοι

-ποι καὶ ἀπόκρυφοι τόποι. Ejusmodi erant κοιτῶνες, ſeu penetralia, in quibus cubabant Patres & Matres familias. *Homerus* Odyſſ. Γ. verſ. 402. de Neſtore:

Αὐτὸς δ' αὖ τε κάθευδε μυχῷ δόμου ὑψηλοῖο,

Τὸ δ' ἄλοχος δέσποινα λέχος πόρσυνε καὶ εὐνήν:

Ipſe vero dormivit in receſſu domus altæ, eique uxor hera lectum præparaverat & cubile. Ad quæ verba, obſervat *Euſtathius Homerum* vocare τὴν ἐνδοτάτω θάλαμον καὶ μυχὸν δόμου, *interiorem partem thalamum & receſſum domus.* *Odoardus* quidem *Biſetus*, μυκτῆρα interpretatur prominentiam lucernæ, cui imponitur ellychnium; ſed ſine exemplo. Præterea non ſatis adtendit hanc loquutionem τιμὰς ἔχειν ἡλίου, quæ perinde eſt ac *æquiparari ſoli*, vel eosdem honores obtinere; quod non poteſt conjungi cum μυκτῆρσι, ſed optime μυχοῖς convenit. Dura eſt & inamœna loquutio: *habeas in prominentiis ſplendidos honores ſolis*, an ergo ellychnia ardentia ſunt *honores ſolis?* Non puto. Nec dixeris lampadem διὰ τῶν μυκτήρων, hoc eſt, ellychniorum in prominentiis ardentium ope, ſolis honorem obtinere, & hoc eſſe quod ſignificatur voce μυκτῆρσι. Durum & obſcurum eſſet loquendi genus. Si Codices, ex quibus primum editus eſt *Ariſtophanes*, habuiſſent μυχοῖσι, nemo

de mutando cogitasset, omnes illico rem intellexissent; sed nemo non offendatur lectione recepta, si paullo adtentius eam pensitet. Itaque lego μυχῖοι, quidquid aliis videatur, nec tamen in ipso contextu quidquam mutatum velim.

32. Hisce ad illustrationem quartæ Legis congestis, ad quintam deveniendum est, quæ ita habet: MSS. CODD. NON SUSPECTI ALIIS PRÆFERUNTOR. Duo sunt quæ MS. Codicem commendant, antiquitas & Librarii, a quo fuit descriptus, Criticive, a quo emendatus, fides & peritia. Antiquissimi Codices ceteris merito (nisi quid obstet, de quo postea dicemus) præferuntur, cum quod scripti sint temporibus, quibus plures erant Linguæ peritiores; tum etiam quod minus, imperitia vel mala fide Librariorum, aut Criticorum, inquinati sint. Ea enim proxime præteritis sæculis, utrorumque fuit inscitia; ut ii fere sint corruptissimi Libri, qui per plurium manus ad nos pervenerunt: haud aliter ac aqua, per plures rivos derivata, fonte ipso impurior est. Librarii vero & Critici fides & eruditio facile adparent ex ipsis Manuscriptis, si a viris non prorsus imperitis tractentur. Sunt enim multo emendatiores libri, qui eorum cura descripti, atque emendati sunt.

33. Igitur male de re litteraria merentur, deque Lectoribus suis, qui antiquissimos Codices non sequuntur, potius quam recentiores. Cujus rei insigne exemplum adtulimus ex

ex Cap. V, 1. Epist. Joannis, antea Cap. XV. 1. ubi verba de Testibus Cœlestibus, quæ absunt ex vetustissimis Codicibus, in plerisque editionibus leguntur, & propugnantur a Theologis Criticæ imperitis, aut qui quærunt quod optant, in Libris, non quod iis inest.

34. Suspectos tamen esse oportet Codices, qui nimium a ceteris omnibus recedunt, præsertim in locis, in quibus est aliqua difficultas; cum mutandi rationes fuerunt, nullæ vero scribendi ea quæ in aliis MSS. Libris comparent Exempli causa, Codex ille Græco-Latinus * Novi Testamenti qui *Th. Bezæ* fuit, aliique similes qui in Bibliothecis visuntur, licet antiquissimi, suspecti sint necesse est; quia sunt in illis clara audaciorum mutationum vestigia. Genealogiam Christi, ut unum hoc exemplum adferam, quæ est Matthæi Capite I. totam refinxerunt ii, a quibus primum scripti sunt, ex Luca, contra reliquos omnes Codices & Interpretes, qui eam apud Matthæum habent, qualem nos hodie. Nemo dubitare queat, quin imperiti & audaces homines Matthæum corruperint, ut eum in concordiam cum Luca redigerent; cum nulla fuerit aliis ratio aliam fingendi genealogiam, apud Matthæum, ab ea quæ erat apud Lucam. Præterea passim illi Codices abeunt a ceteris, ut loquutiones sint puriori Hellenismo magis consentaneæ, quod sexcentis locis probare possemus. At nemo dixerit Græcos Librarios

(*) *Pag.* 307. *&* *seqq.*

rios ſtylum Apoſtolorum, nimis ἑλληνίζοντὲς, ſtudio compleſſe Hebraïſmis, quos ignorabant; ſed male ſani Græculi potuerunt, ut auribus ſuorum conſulerent, Hebraïsmis Hellenismos ſubſtituiſſe. Igitur hi aliique Codices, in quibus frequentes ſunt ejusmodi loquutiones, malas manus experti judicari a nobis debent.

35. Suſpecti quoque debent eſſe ii Codices, ſi qui ſint, qui certum in finem laudantur a viris de quorum fide non ſatis conſtat, præſertim ſi ſint manifeſta depravationis indicia. Dicitur * *Petrus Fagiardus Veleſius*, Marchio Hiſpanus, contuliſſe ſexdecim Codd. Græcos, quorum octo aiunt fuiſſe in Bibliotheca S. Laurentii, in Hiſpania. Illi autem ita conſentiunt cum Vulgata verſione Latina, ut in omnibus locis, in quibus a ceteris Codicibus recedit, ei adſtipulentur: imo vero habeant additamenta quædam, quæ videntur ex Latinis verſa. Sic Apoc. IX, 11. habet Vulgata: *habebant ſupra ſe Regem, Angelum Abyſſi, cui nomen Hebraice Abaddon, Græce autem Apollyon;* quæ leguntur in omnibus Græcis Codicibus, ſed, in Latinorum gratiam, addidit: *Latine habens nomen exterminans.* Quæ verſa ſunt Græce, ῥωμαϊστὶ ἔχων ὄνομα ἐξτέρμινανς. Si fuerint umquam in rerum natura ejusmodi MSS. fuerunt ad Vulgatam Verſionem reficti; ſed veriſimillimum eſt hominem Hiſpanum, Latinæ Verſionis cauſa, finxiſſe eas va-

(*) Joan. Mariana, *pro Ed. Vulgata C. XVII, Varias illas lectiones habet etiam* Lud. de la Cerda *Adverſ. Cap. XCI.*

varias lectiones, quæ nusquam erant; cum nemo, præter illum, eos Codices videre potuerit.

36. Huc pertinet quod quæri solet, de delectu variarum lectionum quæ in MSS. paris vetustatis & æque emendatis, animadvertuntur. Sæpe enim variæ lectiones occurrunt, quæ omnes cum re ipsa, serie orationis, & stylo Scriptoris consentiunt, ex quibus tamen una eligenda est. Si omnia sint paria, non multum quidem interest quæ eligatur; sed si una ex iis obscurior sit, ceteræ clariores, tum vero credibile est obscuriorem esse veram, alias glossemata, ut Cap. VII. ostendimus. Similiter si quæ sit lectio, quæ in uno Codice occurrat, difficultatemque tollat, quæ insit loco, prout in ceteris omnibus Codicibus legitur, non illico est admittenda. Verendum enim est, ne emendatio sit Librarii aut Critici, qui ex conjectura quod non adsequebatur mutaverit, aut quod mendum opinabatur sustulerit. Hujusmodi est lectio MS. Codicis, cujus meminit *T. Beza* ad Matth. C. I, 11. nam cum omnes Libri & Interpretes habeant: Ἰωσίας δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰεχονίαν καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, ἐπὶ τῆς μετοικεσίας Βαβυλῶνος, habet ille Codex: Ἰωσίας δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰακεὶμ, Ἰακεὶμ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰεχονίαν, καὶ τοὺς, &c. Quam lectionem veram & genuinam putabat *Theod. Beza*, si modo legamus: Ἰωσίας δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰακεὶμ, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, Ἰακεὶμ δὲ ἐγέννησε Ἰεχονίαν ἐπὶ τῆς, &c. quomodo ipsa historia postulat, & trium Tessaradecadum numerus

expletur. Sed cum nullus alius Codex, nullus vetus Interpres cum eo consentiat, multo verisimilius est hanc esse Critici conjecturam; quod & postea sensit ipse *Beza*, qui quod in prioribus editionibus in contextum admiserat, in posterioribus induxit.

37. Sexta lex erit: LOCO MSS. CODD. VETERUM CITATIONES, AC VETERES TRANSLATIONES, ADHIBITIS CERTIS CAUTIONIBUS, SUNTO. Si ex citationibus Veterum & priscis Interpretibus, constet locum quempiam aliter lectum fuisse, quam hodie legitur; dubium esse nequit, quin ea sit varia lectio ceteris æquiparanda, aut etiam anteferenda, si melius rei, & stylo Scriptoris conveniat. Verum ad testimoniorum citationes quod adtinet, duo sunt animadvertenda, nimirum, sæpe Veteres ex memoria loca recitare; quo fit ut synonyma synonymis facile substituant, & in ordine verborum nonnihil mutent. Deinde eos sæpe sensum, potius quam verba ipsa, proferre. Qua de re egimus in Dissertatione de Editione Novi Testamenti Milliana, quæ ei quæ in Hollandia prodiit præfixa est. Itaque varietas citationum non potest semper urgeri, quasi varietas lectionis, quæ esset in Codicibus, quibus Veteres utebantur. Ad Translationes vero quod spectat, cavendum ne conjecturas Interpretum, de sensu aut lectione locorum, varietate lectionis niti putemus. Passim sensum exprimunt conjiciendo, exiguamque verbo-

borum rationem habent; nec proinde ſemper colligere poſſumus eos aliter legiſſe quam nos, quia aliter vertunt.

38. At quando ergo, inquies, licebit ex citationibus aut interpretibus variam lectionem certo colligere? Ex citatione liquebit aliter lectum fuiſſe, cum is qui ea utitur ex verbis quæ protulit ita ratiocinatur, ut ex verbis aliter prolatis eadem conſectaria deduci non poſſint; aut cum verba quam maxime ad rem ſuam facientia prætermittit, ut alia ex eodem loco minus firma producat. Exempli gratia, conſtat plurimos Patres, ut obſervarunt doctiſſimi quique Interpretes, non legiſſe quod in plerisque Editionibus habetur de Teſtibus Cœleſtibus 1. Ep. Joan. Cap. V. quod iis verbis, in diſceptationibus contra Arianos, numquam utantur, quamvis proferant quod de Teſtibus Terreſtribus habetur. Exempli cauſa, *Gregorius Nazianzenus* Orat. XXXVI. reſpondens Arianis, qui negabant tres æquales Deos unum dici poſſe, non parum ſudat ut oſtendat quî ita loqui licuerit. (*) Tum profert locum de terreſtribus teſtibus, altero de cœleſtibus numquam utitur, quo tamen potuiſſet os Arianis obturare.

39. Idem de aliis Patribus obſervare licet. At *Cyprianum* objiciunt, qui in Libro, de Unitate Eccleſiæ, ita loquitur: *De Patre & Filio & Spiritu Sancto ſcriptum eſt, & hi tres unum ſunt.* In Epiſtola vero LXXIII. ad Jubajanum: *Si —— templum Dei factus eſt,*

(*) *Pag.* 603. *T.* 1.

quæro cujus Dei? Si Creatoris, non potuit qui in eum non credidit; si Christi, nec hujus potest fieri templum, qui negat Deum Christum; si Spiritus Sancti, cum tres unum sint, quomodo Spiritus Sanctus placatus ei esse potest, qui aut Patris, aut Filii inimicus est? Hinc nonnulli putant liquere *Cyprianum* legisse in exemplari suo, quemadmodum in editionibus hodiernis legimus. At (*) alii recte animadvertere, credibile non esse lecta ea verba esse a *Cypriano*, nec tamen ab *Augustino* Arianis ævi sui objecta. Certe nemo crediderit unum *Cyprianum* ea verba habuisse in suo exemplari; aut etiam alios, licet ea legerint, numquam iis, in gravissima controversia, cui dirimendæ summopere inservire poterant, usos esse. Quid ergo de verbis *Cypriani* statuemus? Nimirum, quod iidem viderunt, Carthaginiensem Episcopum aptasse Patri, Filio, & Spiritui Sancto verba versus octavi, *& hi tres unum sunt*, (†) sic enim in Vulgata Latina legimus. Certe solet *Cyprianus* sententiam, quam putat inesse verbis Scripturæ, sæpe proferre, eadem fiducia ac si verba ipsa recitaret. Alia legantur apud eos, qui tamen ut redimerent quod vere dixere hac de re, videntur ubique data opera debacchari in eos, in quos solet hic locus Joannis frustra torqueri.

40. Hisce exemplis, e sacris petitis, possemus adjicere alia e profanis Scriptoribus, quos

(*) Ric. Simonius *Cap. XVIII. Hist. Crit. N. T. de Textu.*

(†) *Non in Græcis Exemplaribus, ut perperam* Simonius; *est enim in illis εἰς τὸ ἕν εἰσιν.*

quos sæpe licet ex veterum Grammaticorum citationibus emendare, quamquam non quibusvis citationibus credendum est. Sed superiora exempla rem, nisi fallor, in aperta luce collocant. Si quis tamen aveat pluribus comprobatam videre, adeat oportet *Pascasii Grosippi*, seu *Gasparis Scioppii* paradoxa Litteraria Epist. VII, VIII, & IX. quæ dignissimæ sunt lectu. Ea tantum hic proferimus, quæ necessaria sunt suadendis Legibus Criticis; quas promulgamus.

41. Ut ad Translationes veniam, certum est eas sæpe loco MSS. Codicum esse posse, ut probavit *Lud. Cappellus* in Critica Sacra, utque omnes consentiunt, qui veteres Versiones Novi Testamenti cum editionibus Græcis contulerunt. Verum cavendum ne varias lectiones hauriamus ex locis, in quibus potius sensum, quam verba exprimere voluerunt; hoc est, ex locis potissimum difficilioribus. At ubi verba totidem verbis reddita sunt, & aliquid amplius aut minus fuisse in interpretum Codicibus; cujus rei nos (*) antea jam exempla adtulimus, & plura congessimus in Indice in Pentateuchum, ad voces *Septuaginta Interpretes*.

42. Vix etiam dubitare licet an aliter legerit Interpres, cum videmus eum dissentire a lectione nostra, sed mutata litterula consentire. Exemplum rem clariorem reddet. In Hebraïco Exemplari Esdræ Cap. X. 6. sic legimus: *Et surrexit Esdras ex anteriore parte Domus Dei & abiit* (וילך vajjelech) *in concla-*

(*) *Cap. VIII. & XV.*

ve Jochananis, filii Eljasibi, & abiit (וילך) *illuc, panem non comedit.* Notum autem est eum, qui tertium Esdræ librum edidit Græce, pleraque quæ habet ex Hebraïcis Esdræ & Nehemiæ Codicibus sumsisse. Habet vero ille, in hac historia, pro altero illo וילך *& ivit,* καὶ αὐλισθεὶς ἐκεῖ, *& commoratus illic;* unde perspicuum est eum legisse וילן *vajjalon* quod verbum sæpe LXX. Intt. vertunt αὐλίζεσθαι. Dubium mihi non videtur, quin hæc lectio Hebraïca commodior sit.

43. Habemus etiam antiquissimas Epistolarum *Barnabæ* & *Ignatii* versiones Latinas, quæ Græcis illustrandis non parum inserviunt, ut liquidius constat ex editione Amstelodamensi anni 1698. Idem dicere possimus de versione *Irenæi*, quam non sine fructu cum Græcis conferunt passim viri docti.

44. Septima Lex, quam, quo est majoris momenti, eo frequentius perrupisse videntur Critici, hæc est: DE OMNIBUS IN NOTIS MONERE LICETO, AT NULLA, NISI MANIFESTA, AUT EX MSS. CODD. HAUSTA LECTIO, IN CONTEXTUM ORATIONIS INFERTOR. Nulla de re graviores leguntur querelæ, quam de audacia Criticorum, qui conjecturas suas, pro Veterum Scriptorum verbis, contra fidem Codicum MSS. Lectoribus incautis obtrudunt. Ea ratione, fœdum in modum, *Sigism. Gelenius* tres egregios Scriptores *Plinium*, *Arnobium*, & *Ammianum Marcellinum* corrupit; quibus nisi opem

tu-

tulissent viri doctissimi, & omnibus Reipublicæ Criticæ copiis instructi, Geleniana pro verbis eorum Scriptorum etiamnum legeremus. Si nemo *Plautum* curasset, præter *Davidem Pareum*, actum erat de facetiarum elegantiarumque patre; nam ille conjecturas alienas ac suas audacter ubique intrusit, pro iis quæ in veteribus Libris legebantur. Quam ob causam, merito passim vapulat, in *Frid. Taubmanni* notis. Non desunt qui questi sint a viro maximo *Jos. Scaligero Manilium* male habitum fuisse, quod ubivis pro Manilianis verbis suas edi curaverit conjecturas. Nimiæ forte quidem eæ sunt querelæ, at sine dubio præstitisset virum summum parcius suas emendationes in contextum intulisse. Rectius etiam fecisset *Frid. Taubmannus*, qui Culicem & Cirim *Virgilii* edidit, cum amplissimis commentariis, si vetustissimam editionem, aut membranas potius sequutus esset, quam ejusdem *Scaligeri* conjecturas. Plures Criticos conculcatæ hujus æquissimæ Legis accusare possemus; sed eos Studiosi, qui doctorum virorum labores evolvent, sat cito cognoscent.

45. Lex ipsa quam necessaria sit, ad impediendum ne Veterum Scripta contaminentur, nemo non videt. Si enim liceret in contextu quod displicet illico mutare, inscitia, audacia, ac festinatione Criticorum, doctorum & indoctorum, vulnera passim gravissima Veteribus inferrentur; & paullatim eo deveniremus, ut quid ab optimorum Scriptorum manu

nu esset, quid ab interpolatorum audacia, nesciremus. Attamen quia nulla major est tyrannis, quam quæ non modo non patitur id fieri quod æquum censeas, sed nequidem modeste dici; liceat Criticis in Notis ac Commentariis, quibus Veterum Scripta eunt illustratum, proponere quidquid libuerit; ea tamen lege, ut Lectores peritiores fistula pastoritia excipiant quæ, invita Critica, protulerint.

46. Ultima Lex, ad coërcendam Criticorum superbiam & fiduciam nimiam, hæc sancitor: CONJECTURÆ OMNES MODESTE PROPONUNTOR, SIN MINUS, DOCTIS LUDIBRIUM DEBENTO. Nihil frequentius occurrit in Scriptis Criticorum audaciorum, quam superba imperia, quibus emendare jubemur, ut iis videtur; aut quibus quasi certa, explorata, indubitata, manifesta, sola vera obtruduntur, quæ postquam probe expensa sunt, falsa, aut minimum incerta ac dubia esse deprehenduntur. Quod tam sæpe contingit, ut prudentiores ac modestiores Criticos factos esse oporteret, postquam tam frequenter alios lapsos esse vident, cum crederent se oracula propemodum proferre. Possemus nonnullos Recentiores hic reos agere violatæ hujusce Legis; & faceremus, si qua spes emendationis esset. Sed homines, qui nullo jure in alios invehuntur, in rabiem plane aguntur, cum sunt in errore deprehensi. At numquam obstare poterunt, quominus certe rideantur a prudentioribus, quos eas pœnas de eorum jactantia & convi-

ciis

ciis sumere jus fasque semper fuit, eritque. Nos etiam, per totum hoc Opus, sat multa superciliose prolata confutavimus.

47. Hæc ad suadendas Leges æquissimas dicenda habuimus, quibus innumera alia adjici potuisse nos non fugit; verum quæ a nobis dicta sunt vel imperitissimos in adsensum trahere possunt, nedum ut paullo peritiores pluribus indigeant. Itaque ne mihi & aliis tædio sim, manum de tabula tollo, exspectaturus an Reipublicæ Litterariæ Populus Leges hasce jussurus sit, aut, seditioso quopiam Tribuno intercedente, rejecturus; quod tamen vix opinor futurum. Ut enim nonnulla exempla a me adlata in dubium revocari queant; attamen Leges ipsæ supra invidiam positæ sunt, cum ex doctissimorum virorum sententia scriptæ sint, atque ex ipsa rerum natura manifesto petitæ.

III. Partis I. Sectionis Finis.

ARTIS CRITICÆ.
PARS III.

SECTIO II.

De Locis & Scriptis ſpuriis a genuinis dignoſcendis.

CAPUT I.

De fraudibus, quibus inſerta Veteribus Scriptoribus loca, ſuppoſitique iis integri Libri, Veterum teſtimonia.

I. STENDIMUS ſuperioris Sectionis Cap. XV. homines Veri parum ſtudioſos in Veterum monumentis eas voces mutaſſe, aut deleviſſe, quæ ſibi diſplicerent, aut addidiſſe quæ viſa ſunt, ut Veteres illorum dogmatibus favere, aut certe ne adverſari viderentur. In hac vero Sectione, agemus de integris Periochis inſertis aut refectis, data opera, ab iisdem impoſtoribus, aut a Criticis male feriatis; tum etiam de Libris, quibus illuſtria nomina præfixerunt, ut falle-

fallerent ementes, aut ut sua dogmata statuminarent; trademusque regulas ex quibus suppositæ Periochæ, ac Libri alieno nomine inscripti agnosci queant; quæ omnia exemplis aliquot firmabimus.

2. Verum antequam ad rem ipsam veniamus, Veterum loca proferemus, ex quibus intelligere licebit non recentiores demum Criticos in ejusmodi corruptelas ac suppositiones esse invectos. Exstant hac de re sat graves, cum apud veteres Ethnicos, tum apud Christianos querelæ.

3. Cum antiquiorum Scriptorum admiratio hominum animos subiisset, eorum libri cœperunt ab omnibus Antiquitatis studiosis avidius emi & versari; cumque horum auctoritas, ad dirimendas controversias, adhiberetur, magno studio contendentes eam ad partes suas trahere conati sunt. Hi fuere potissimi fontes, e quibus fluxere innumeræ corruptelæ, & suppositiones; quibus avaritia Librariorum & nequitia Falsariorum fucum minus callidis fecerunt. Quod paullo pluribus persequemur.

4. Cum ergo Librarii animadverterent, nonnullorum Scriptorum libros frequenter in officinis suis quæri, atque emi; duplici fraudis genere, lucri causa, grassabantur. Alterum erat, quo Scripta jam edita & nota, quasi ex vetustioribus Codicibus, iisdemque amplioribus descripta, multo auctiora depromebant, & venum exponebant; postquam in ea varia infarciri a nebulone curaverant. Tum vero & qui habebant Libros, suis Codici-

cibus quasi mutilis spretis, eos iterum emebant; qui vero nondum emerant, ex editione locupletiore sibi comparabant. Hinc autem non parvum lucrum redibat ad Librarios, qui primi ejusmodi fraudem adhibebant; præsertim si celebrior esset Scriptor, quem ita interpolari curaverant, nec fraus illico pateret. Quod *Clementi Romano*, & *Ignatio Antiocheno* contigisse postea ostendemus. Alterum fraudis genus erat, cum Viro aut Scriptori celebri integrum opus tribuebant, ut cum *Dionysio Areopagitæ* tributi sunt libri, qui sub ejus nomine circumferuntur; quod & multis aliis a Christianis præsertim factum esse, in sequentibus, pluribus demonstrabimus. Populi, nempe, cupidi sciendi quid sensissent primi illi Christiani, quidve iis contigisset, omnes Bibliothecarum angulos perscrutabantur, omnes Librariorum officinas excutiebant, ut viderent an quidpiam eorum superesset; quod cum animadverterent homines lucri cupidi, hiantes & credulos facile deluserunt, & incredibilem copiam librorum recens conscriptorum antiquis Scriptoribus, fallente titulo, tribuerunt. Quod cum dico factum a Christianis, Judæos tamen, aut Ethnicos, quasi culpæ hujus minime adfines, absolutos nolo; sed de Christianis potissimum loquor, quia pluris interest scire quos finxerint, quam quos alii adulterinos in lucem protulerint, & plures etiam a Christianis falsis nominibus insigniti ad nos pervenerunt. *Cassiodorus*, qui sæculi VI. initio vixit, Cap. VIII. Instit. Divin. Litter. non procul a prin-

principio nos docet adnotationes ſubtiliſſimas quidem ac breviſſimas in Epiſtolas Pauli, *ſed erroris tamen Pelagiani venenis infectas*, ſuo tempore, *in cunctorum manibus ita celebres habitas fuiſſe, ut eas a S. Gelaſio Papa urbis Romæ doctiſſimi viri ſtudio dicerent fuiſſe conſcriptas;* QUOD SOLENT, inquit, *facere, qui res vitioſas cupiunt glorioſi nominis auctoritate defendere.*

5. Poſteaquam vero acres concertationes, inter Chriſtianos, oriri cœperunt, præſertim a Nicænæ Synodi temporibus; cum diſſentientes Chriſtiani omni ope Antiquitatem in ſuas partes trahere niterentur, ut adverſarios quaſi novas res molitos infamarent; tum demum ſceleratis manibus adulterata ſunt priſcorum monumenta, & eorum nomina præfixa libris ea de cauſa fictis, ut partibus laborantibus ſubſidio eſſent. Sic additæ ſunt ingentes laciniæ Epiſtolis *Ignatii*, & fictæ *Conſtitutiones Apoſtolicæ*, quaſi ab Apoſtolis conditæ, & a *Clemente* Romano digeſtæ; de quibus poſtea dicemus. Eodem conſilio fictus ille *Prologus*, qui Epiſtolis Canonicis, *Hieronymi* nomine inſignitus, præfigitur, ut antea obſervavimus.

6. Forte & errore factum; ut Libri quorum Scriptores ignorabantur, quod nullius nomen eis eſſet additum, nonnullis tribuerentur, quorum nequaquam erant; ob ſimilitudinem ſtyli, vel ob imperitiam Librariorum, qui ſic numerum Operum virorum eruditorum auctum ibant. Hoc potiſſimum factum in Scriptis Patrum iis ſæculis, quibus

Antiquitatis ſtudioſi, graſſante per omnia barbarie, pauciores erant, neque ullus Criticæ, ut decuit, operam dederat. Hinc videmus Scriptis Patrum, præſertim πολυγράφων, multa aliena adſuta. *Tertullianus*, *Cyprianus*, *Ambroſius*, *Hieronymus*, *Auguſtinus*, *Athanaſius*, *Chryſoſtomus*, aliique jam dudum, ſine adpendicibus alienis, non prodeunt.

8. Re ipſa breviter expoſita, jam ſunt Teſtimonia Veterum proferenda. *Galenus* Comment. I. in *Hippocratem* de Natura Hominis, ad text. 42. p. 127. T. III. *Ed. Charterianæ*: Πρὶν γὰρ τοὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τε καὶ Περγάμῳ γενέσθαι βασιλεῖς ἐπὶ κτήσει παλαιῶν βιβλίων φιλοτιμηθέντας, οὐδέπω ψευδῶς ἐπεγέγραπτο σύγγραμμα, λαμβάνειν δ' ἀρξαμένων μισθῶν τῶν κομιζόντων αὐτοῖς συγγράμματα παλαιοῦ τινος ἀνδρὸς, οὕτως ἤδη πολλὰ ψευδῶς ἐπιγράφοντες ἐκόμιζον: *antequam enim Reges, qui erant Alexandriæ & Pergami, de poſſeſſione veterum librorum ſtudioſe contenderent, nondum ullum falſo inſcribebatur opus; ſed poſtquam præmium accipere cœpiſſent, qui antiqui alicujus hominis ſcripta iis adferebant, ſic demum multa falſo inſcribentes adportabant.* Idem Præfat. Comment. II. p. 128. Ἐν τῷ κατὰ τοὺς Ἀτταλικούς τε καὶ Πτολεμαϊκοὺς βασιλέας χρόνῳ, πρὸς ἀλλήλους ἀντιφιλοτιμουμένους περὶ κτήσεως βιβλίων, ἡ περὶ τὰς ἐπιγραφάς τε καὶ διασκευὰς αὐτῶν ἤρξατο γίγνεσθαι ῥᾳδιουργία, τοῖς ἕνεκα τοῦ λαβεῖν ἀργύριον ἀναφέρουσιν ὡς τοὺς βασιλεῖς ἀνδρῶν ἐνδόξων συγγράμματα:

Tem-

Temporibus Attalicorum & Ptolemaicorum Regum, qui de adquisitione librorum inter secontendebant, cœpit fraus circa inscriptiones, & dispositiones librorum fieri ab iis, qui, pecuniæ causa, ferebant ad Reges virorum illustrium Scripta. Si prorsus falsa non erat inscriptio, ad partem tantum voluminis pertinebat, quod eo carius vendebatur quo majus & auctius videbatur, ut testatur ibidem *Galenus*, ubi ait libro *Hippocratis* de natura hominis, additum esse alterum *Polybi* ejus discipuli, & quædam etiam interposita, quæ neutrius erant, post verba posterius adlata, addit: μικρῶν οὖν ὄντων ἀμφοτέρων τῶν βιβλίων, τοῦ περὶ φύσεως ἀνθρώπου καὶ τοῦ περὶ διαίτης ὑγιεινῆς, εὐκαταφρόνητον ἑκάτερον τοῦτο εἶναί τις δόξας, διὰ τὴν σμικρότητα, συνέθηκεν ἐς τ' αὐτὸ ἄμφω καί τις ἴσως ἄλλος, ἢ καὶ αὐτὸς ὁ πρῶτος αὐτὰ συνθεὶς, παρενέθηκέ τινα μεταξὺ τῶν δύο: *cum uterque liber parvus esset, & is qui est* de salubri victu, *quispiam vilem utrumque fore ratus, propter parvitatem, utrumque in unum conjunxit, & alius forte quispiam, aut idem ille primus, qui eos conjunxerat, nonnulla duobus interposuit.* Quod habet de tempore suppositionis librorum non ita tamen intellexerim, quasi crediderit *Galenus* numquam antea Libros; lucri causa, nominibus alienis inscriptos; sed quia eo potissimum tempore ingens copia supposititiorum librorum erupit, & fraudes postea frequentiores fuerunt. Nam sæpe antea libri fuerant suppositi, ut multis exemplis constat. Vide hac de re *Joan. Wowerium* Polymathiæ

c. XVI, 6, & ſeqq. *Ammonius* in Categorias *Ariſtotelis*, Πτολεμαῖον τὸν Φιλάδελφον πάνυ ἐσπουδακέναι φασὶ περὶ τὰ Ἀριστοτελικὰ συγγράμματα, ὡς καὶ περὶ τὰ λοιπὰ, καὶ χρήματα διδόναι τοῖς προσφέρουσιν αὐτῷ βίβλους τοῦ Φιλοσόφου. ὅθεν τινες χρηματίσασθαι βουλόμενοι ἐπιγράφοντες συγγράμματα τῷ τοῦ Φιλοσόφου ὀνόματι προσῆγον: *Aiunt Ptolemæum Philadelphum magno ſtudio flagraſſe habendi Scripta Ariſtotelis, ut & cetera, & pecunias dediſſe adferentibus ad ſe libros Philoſophi. Unde quidam, diteſcere cupientes, inſcriptos libros Philoſophi nomine adtulerunt. Diogenes Laër*-*tius* de Æſchine, Lib. II. §. 60. διεβάλλετο δὲ Αἰσχίνης καὶ μάλιστα ὑπὸ Μενεδήμου τοῦ Ἐρετριέως, ὡς τοὺς πλείστους διαλόγους, ὄντας Σωκράτους, ὑποβάλλοιτο, λαμβάνων παρὰ Ξανθίππης: *calumniis differebatur Æſchines, potiſſimum a Menedemo Eretrienſi, quaſi complures dialogos, qui Socratis eſſent, a Xanthippa acceptos pro ſuis ſuppoſuiſſet.* Subjicit vero *Diogenes*: ὧν οἱ μὲν καλούμενοι ἀκέφαλοι σφόδρ᾽ εἰσιν ἐκλελυμένοι, καὶ οὐκ ἐπιφαίνοντες τὴν Σωκρατικὴν εὐτονίαν, οὓς καὶ Πεισίστρατος ὁ Ἐφέσιος ἔλεγε μὴ εἶναι Αἰσχίνου. καὶ τῶν ἑπτὰ δὲ τοὺς πλείστους Περσαῖος φησὶ Πασιφῶντος εἶναι τοῦ Ἐρετρικοῦ, εἰς τοὺς Αἰσχίνου δὲ κατατάξαι. ἀλλὰ καὶ τὸν Ἀντισθένους, τόν τε μικρὸν Κῦρον, καὶ τὸν Ἡρακλέα τὸν ἐλάσσω, καὶ Ἀλκιβιάδην, καὶ τοὺς τῶν ἄλλων δὲ ἐσκευώρηται: *ex quibus qui dicuntur principio carentes ſunt remiſſi, nec Socraticam vehementiam præſerentes; quos & Æſchinis eſſe Piſiſtratus Epheſius negabat. Sed & pleroſque ſeptem illorum Perſæus ait Paſiphontis eſſe Eretrienſis, atque*

ab

ab eo Æſchinis inſertos libris; eumdemque Antiſthenis parvum Cyrum, & Herculem minorem, Alcibiadem aliorumque libros ſuppoſuiſſe. Tres, qui ſuperſunt, & fragmentum quarti nuper edidimus.

9. Sic viri ingenio & eruditione ſua abuſi nervos omnes intendebant, ut ita ſtylum & doctrinam exprimerent eorum, quibus libros ſupponebant, vix ut ſuppoſititii fœtus a veris ſecerni poſſent. *Livius*, Lib. XXVIII. c. 56. ubi de die dicta P. Scipioni: *Nec inter Scriptores*, inquit, *diſcrepat ſolum, ſed orationes quoque, ſi modo ipſorum ſunt quæ feruntur, P. Scipionis & T. Gracchi abhorrent inter ſe. Suetonius* in Cæſare Cap. LV. *Orationes aliquas reliquit, inter quas temere quædam feruntur, ut pro Q. Metello, quam non immerito Auguſtus exiſtimabat magis ab actuariis exceptam, male ſubſequentibus verba dicentis, quam ab ipſo editam. Nam in quibusdam exemplaribus invenio, ne inſcriptam quidem* pro Metello, *ſed*, quam ſcripſit Metello; *cum ex perſona Cæſaris ſermo ſit, Metellum, ſeque adverſus communium obtrectatorum criminationes purgantis. Apud Milites quoque, in Hiſpania, idem Auguſtus orationem eſſe vix ipſius putat; quæ tamen duplex fertur; una, quaſi priore habita prælio: altera, poſteriore, quo Aſinius Pollio ne tempus quidem concionandi habuiſſe eum dicit, ſubita hoſtium incurſione.* Scilicet, homines male diſerti; ut eloquentiam ſuam venditarent, ſcripſerant orationes, quibus expreſſerant

 quod

quod dicere debuisse videbantur summi illi viri, quod persæpe factum, ut postea videbimus.

10. Scio posse dici plurima exercendi styli gratia esse conficta, & veluti ludente ingenio elaborata; at quod illi ludentes fecerunt, id serium posteros in errorem conjecit. Præfixum nomen *Salomonis* Libro *Sapientiæ* plurimos fefellit & etiamnum fallit, quamvis ab *Hieronymo* monitos. Hæc sunt hujus verba, ex præfatione in Libros Salomonis: *Fertur &* πανάρετος *Jesu filii Sirach liber, & alius* ψευδεπίγραφος, *qui* Sapientia Salomonis *inscribitur. Quorum priorem Hebraïcum reperi, non* Ecclesiasticum, *ut apud Latinos, sed* Parabolas (משלים mschalim) *prænotatum, cui juncti erant Ecclesiastes & Canticum Canticorum; ut similitudinem Salomonis non solum librorum numero, sed etiam materiarum genere, coæquaret. Secundus apud Hebræos, nusquam est, quia* (lego *quin*) *& ipse stylus Græcam eloquentiam redolet, & nonnulli Scriptorum veterum hunc esse Judæi Philonis adfirmant.* Verum de hoc Libro postea pluribus agemus.

11. Idem a Pseudo-Christianis, ad quamcumque familiam pertinuerint, sæpe factum testantur Patres. *Augustinus* in Ep. XLVIII. ex vetere distinctione, XCIII. ex nova, ad Vincentium, ait quosdam credidisse, quamvis falso, at ex more sæculi sui, fictas Epistolas *Cypriani* de iteratione Baptismi. * *Non* de-

(*) *Num. 38. in Ed. Paris. Benedict.*

desunt, inquit, *qui hoc Cyprianum prorsus non sensisse contendant, sed sub ejus nomine a præsumtoribus, atque mendacibus fuisse confictum. Neque enim*, subjicit Augustinus, *sic potuit integritas, atque notitia litterarum unius quamlibet illustris Episcopi custodiri, quemadmodum Scriptura Canonica, tot Linguarum litteris, & ordine & successione celebrationis Ecclesiasticæ custoditur; contra quam tamen non defuerunt, qui, sub nominibus Apostolorum, multa confingerent.*

12. Fatetur quidem *Augustinus* illam suspicionem infirmam esse; at nitebatur consuetudine illorum sæculorum, quibus innumera ficta fuerant. *Nos tamen*, inquit, *duas ob res non negamus illud sensisse Cyprianum, quod & stylus ejus quamdam propriam faciem, qua possit agnosci; & quod ibi magis contra vos* (Donatistas) *nostra causa monstratur invictior*, &c. Altera harum rationum petita est ex utilitate, quam *Augustinus* putabat capere se posse ex Epistolis illis *Cypriani*, in disceptatione cum Donatistis; altera vero Critica, quæ sola firma est. Nec dubito quin, si hæc posterior ratio defuisset, *Augustinus* plane negaturus fuisset hasce Epistolas esse *Cypriani*, plausibili illa ratione, e Falsariis sumta, fretus; nam quamvis dissimulet, vehementer ejus causæ, ad iterationem baptismi quod adtinet, adversabantur. Subdit verbis adlatis: *Frustra quidem, quia illa sic commendata, sic celebrata, sic nota est; verum quid possit adversus litteras, non canoni-*

ca auctoritate fundatas, etiam hinc demonstravit impiæ conatus audaciæ, quod & adversus eas, quæ tanta notitiæ mole firmatæ sunt, se se erigere non prætermisit. Ex hisce colligere licet vulgo persuasum fuisse, non sine diligenti examine, Veterum Scripta, aut potius quæ eorum nomine venditantur admittenda esse; quod tamen plerique, aut adfectibus, aut ἀκρισίᾳ præpediti, non faciebant. Similem alterum locum *Augustini* addemus, ex Lib. XXXIII. contra Faustum Cap. 6. ubi postquam dixit constare ex perpetuo consensu Christianorum libros Apostolicos eorum esse, quorum nomina præferunt: *Quasi vero*, inquit, *& in litteris sæcularibus non fuerint certissimi auctores, sub quorum nominibus postea multa prolata sunt & ideo repudiata, quia vel ab his, quæ ipsorum esse constaret, minime congruerent, vel eo tempore, quo illi scripserunt, nequaquam innotescere, & per ipsos vel familiarissimos eorum in posteros prodi commendarique meruerunt.* Alia habet egregia, eodem spectantia, quæ deinde a nobis adferentur.

13. *Origenes* in * Ep. ad Alexandrinos amicos, ita queritur, de Scriptorum suorum, vivente se, adulteratione: *Quidam auctor hæreseos, cum sub præsentia multorum habita inter nos fuisset disputatio, descriptum accipiens, ab his qui descripserant, codicem, quæ voluit addi-*

(*) *Apud Rufinum de Adult. Script. Origenis.*

didit, & quæ voluit abstulit, & quod ei visum est permutavit. Cum convenissem illum ipsum, qui adulteraverat librum, quare hoc fecisset, velut satisfaciens mihi respondit: quoniam magis ornare volui disputationem ipsam, atque purgare id est, (errata emendare.) *Videte quali purgatione disputationem nostram purgavit. Tali, nempe, quali purgatione Marcion purgavit Evangelia, vel Apostolum; vel quali successor ejus, post ipsum, Apelles. Nam sicut illi subverterunt Scripturarum veritatem: sic & iste, sublatis quæ vere dicta sunt, ob nostri criminationem, inseruit quæ falsa sunt.* Quin & integros libros suo nomine fictos queritur, in eadem Epistola. *In Epheso cum me vidisset quidam Hæreticus, & congredi noluisset, neque omnino os suum aperuisset, apud me —— postea nomine meo & suo, conscripsit qualem voluit disputationem, & misit ad discipulos suos, ut ego quidem cognovi, ad eos qui Romæ erant; sed non dubito quin & ad alios, qui per diversa sunt.*

14. *Rufinus* ipse latius hoc persequitur, in Ep. ad Macarium de adulteratione Librorum *Origenis;* atque hinc probat adulteratos fuisse illos, quod passim, etiam in eodem opere, sibi contradiceret; quod homini non stulto, adeoque erudito contingere potuisse negabat. *Quæcumque,* inquit, *nobilium tractatorum veterum invenerunt de his, quæ ad gloriam Dei pertinent, plene & fideliter disputasse; ita ut ex lectione eorum unusquisque fidelium proficere possit & instrui, non pepercerunt Scriptis eo-*

rum venenatum virus infundere, ſive interpolando quæ dixerant, ſive quæ non dixerant inſerendo; quo facilius, videlicet, ſub nomine doctiſſimi cujusque & nobilis inter Scriptores Eccleſiaſticos viri, hereſis ſuæ adſtrueretur adſertio; ex eo quod ita ſenſiſſe etiam aliqui de claris viris & Catholicis viderentur. Horum manifeſtiſſimas, inter Græcos Scriptores Eccleſiaſticos, probationes texemus; & quamvis quamplurimi ſint ex Veteribus, in quorum Libris hujusmodi deprehenditur adulterium, tamen paucorum ſufficit adhibere teſtimonia, ex quibus facilius quid etiam Origenis Libris acciderit agnoſcatur. Clemens Romanus *Apoſtolorum diſcipulus, qui Romanæ Eccleſiæ, poſt Apoſtolos, & Epiſcopus & Martyr præfuit, Libros edidit, qui adpellantur* ἀναγνωρισμοὶ, *id eſt, recognitio; in quibus cum ex perſona Petri doctrina quaſi vere Apoſtolica in quamplurimis exponatur, in aliquibus ita Eunomii dogma ſcribitur, ut nihil aliud, quam ipſe Eunomius, diſputare credatur, filium Dei creatum, ex nullis exſtantibus adſeverans,* &c. Clemens *quoque alius,* Alexandrinus *Presbyter & Magiſter Eccleſiæ illius, in omnibus pæne Libris ſuis, Trinitatis gloriam, atque æternitatem unam eamdemque deſignat; & interdum invenimus aliqua, in libris ejus, Capitula, in quibus filium Dei creaturam dicit. Numquid credibile eſt de tanto viro, tam in omnibus Catholico, tam erudito, ut vel ſibi contraria ſenſerit, vel ea quæ de Deo, non dicam credere, ſed vel audire quidem impium eſt, ſcrip-*

ta

ta reliquerit? Posset sane fieri ut Ariani, nonnullis in locis, *Clementem* interpolassent; sed omnia loca, quæ displicebant *Rufino*, delere propterea noluerim; cum certum sit Patres, qui ante Nicænam Synodum vixerunt, multis loquutionibus usos, a quibus ii, quibus controversiæ erant cum Arianis, abstinebant. Præterea non mirum esset si Patres, in re ardua, sibi non semper constitissent, aut sibi constare visi non essent *Rufino* Critico minime perspicaci. Hoc liquet ex ejus judicio de libro recognitionum, quas fatue *Clementi* Romano tribuit, & interpolavit ac mutilavit, ut hominis recte sentientis esse viderentur, cum essent opus Impostoris. Alius Episcopus Romanus questus est id vivo sibi a quodam Monacho Græco, cui *Andreæ* nomen fuit, factum esse. Is est *Gregorius Magnus*, qui Lib. IX. Epist. LXIX. ad Eusebium Episcopum Thessalonicensem: *inter diversa*, inquit, *mala aliquos etiam sermones scripsit, atque eos ex nostro nomine titulavit; & suspecti sumus ne eos alicubi transmiserit. Ideo fraternitas vestra sollicitudinem gerat, & si quid tale repererit, eos & exscindi, & omnino faciat aboleri, ut quod imperitus litterarum, & Scripturæ divinæ nescius nostro, sicut diximus, nomine prænotavit, quorumdam animos non possit inficere.*

16. Tum vero, de tertio, ita pergit *Rufinus:* Dionysius *quoque* Alexandrinus *Episcopus eruditissimus, adsertor Ecclesiasticæ fidei, cum in quamplurimis in tantum unitatem, atque*

que æqualitatem Trinitatis defendat, ut imperitioribus quibusque etiam ſecundum Sabellium ſenſiſſe videatur; in his tamen Libris ſuis, quos adverſus Sabellii Hæreſin ſcribit, talia inveniuntur inſerta, ut frequenter Ariani ipſius auctoritate ſe defendere conentur. Propter quod & Sanctus Epiſcopus Athanaſius compulſus eſt Apologeticum pro libris ipſis ſcribere; pro eo quod certus erat non illum diverſe potuiſſe ſentire, ſibique ipſi contraria ſcribere, ſed quod inſerta hæc a malevolis noſſet. Idem dixerim de *Dionyſio*, quod de *Clemente* modo dicebam; nec certe *Athanaſius* Scripta ejus adulterata ait, ſed perperam intellecta.

17. Nunc ut ad *Origenem* redeam, nolim negare umquam ejus Scripta ab Hæreticis fuiſſe adulterata, cum præſertim id nos ipſe doceat. De eo dixerim, quod *Vincentius Lirinenſis*, (*) cujus hæc ſunt verba: *Sed dicat aliquis corruptos eſſe Origenis libros. Non reſiſto; quin potius & malo, nam id a quibuſdam & traditum & ſcriptum eſt, non Catholicis tantum, ſed etiam Hæreticis.* Verum nequaquam conceſſerim *Rufino Origenem* de re, quam non ſatis intelligebat, loquentem, ſemper conſentanea eſſe loquutum. Quis enim hominem, qui tot volumina dictavit, titubaſſe aliquando miretur? Poſſemus certe non unum exemplum ejus rei proferre, non ex *Origene* modo, ſed ex *Rufino* ejus emendatore. Præterea a *Rufino* non intellectum fuiſſe *Origenem* ſi dixero, nihil dixero quod Eruditi facile

(*) *Adverſus Hæreſ. Cap. XXIII.*

le non concesserint; cum in iis, quæ ex (*) *Eusebio* vertit, tot imperitiæ specimina ediderit.

18. Similia habet, in Præfatione in libros περὶ Ἀρχῶν, iis, quæ antea de eo dicentem audivimus, quibus positis ita pergit: *Sicubi nos in libris ejus aliquid contra id invenimus, quod ab ipso in ceteris locis pie de Trinitate fuerat definitum, velut adulteratum hoc & alienum, aut prætermisimus, aut secundum eam regulam protulimus, quam ab ipso frequenter invenimus adfirmatam.* Ut dolendum est eos libros ad nos Græce non pervenisse: ita est quod gaudeamus *Clementem Alexandrinum* a *Rufino* versum non fuisse; nam forte desidia Monachorum haberemus versionem dumtaxat, pro Archetypo, in qua *Clemens* id diceret quod *Rufino* visum esset ab eo dici oportuisse, non quod nunc dicit. Merito certe (†) viri doctissimi questi sunt „ non alium quem- „ quam *Origeni* tantum perfidia sua, & te- „ meritate nocuisse, quam *Rufinum* ipsum; „ quippe qui ejus Scripta interpretans, ita „ additamentis & detractationibus vexavit & „ corrupit, ut *Origenem* in *Origene* desi- „ deres."

19. Ideo *Hieronymus*, in Epistola ad Pammachium & Oceanum de erroribus *Origenis*, depravatum negat *Origenem*; sed cum ille nimius sit & laudator, & castigator, per omnia illi

(*) *Vide Præfationem* Henr. Valesii *in Eusebium*, *ad Clerum Gallicanum*, *&* P. Dan. Huetium *in Origenianis passim*.

(†) P. Dan. Huetius *in Origenianis Lib. I. C. I. §. 3.*

illi credere ſatis tuto non poſſumus. Solebat homo vehemens dicere non quod, poſt adcuratum examen, verum compererat, & quod ſine adfectu dicere licebat; ſed quod cauſa poſtulabat, ac vincendi ſtudium dictabat. Sed neſcio an tolerabilior ſit *Rufinus*, qui præfationi in libros *Origenis* de Principiis a ſe verſos ea, quam diximus, fide hanc horrendi carminis adjurationem ſubjicit: *Omnem qui hos libros vel deſcripturus eſt, vel lecturus, in conſpectu Dei Patris, & Filii & Spiritus Sancti, conteſtor, atque convenio per futuri regni fidem, per reſurrectionis ex mortuis Sacramentum, per illum qui præparatus eſt Diabolo & Angelis ſuis æternum ignem, ſi non illum locum æterna hereditate poſſideat, ubi eſt fletus & ſtridor dentium, & ubi ignis eorum non exſtinguetur, & vermis eorum non morietur; ne quis addat aliquid huic ſcripturæ, ne auferat, ne inſerat, ne inmutet; ſed conferat cum exemplaribus unde ſcripſerit, & emendet ad litteram & diſtinguat, & inemendatum, vel non diſtinctum codicem non habeat; ne ſenſuum difficultas, ſi diſtinctus Codex non ſit, majores obſcuritates legentibus generet.* Si æquum cenſebat hoc ſibi concedi, nec judicio Lectoris ſua emendanda permittebat; oportuiſſet ipſum eadem æquitate uſum fuiſſe, erga eum quem interpretabatur. Sed, ſi *Hieronymo* credimus, ſolitus erat nefariis hujusmodi artibus uti *Rufinus*, qui librum *Sexti* Pythagorei *Xyſto* Epiſcopo Romano Latine converſum tribuit. Sic Hieronymus Lib. IV. in Jeremiam ſeu ad Cap. XXI: *Miſerabilis Grunnius, qui ad calum-*

lumniandos Sanctos viros aperuit os suum, linguamque suam docuit mendacium, Sexti Pythagorei hominis gentilissimi unum librum interpretatus est in Latinum, divisitque eum in duo volumina, & sub nomine Martyris Xysti, urbis Romanæ Episcopi, ausus est edere; in quibus nulla Christi, nulla Spiritus Sancti, nulla Dei Patris, nulla Patriarcharum, Prophetarum & Apostolorum fit mentio, & hunc libellum, solita temeritate & insania, Annulum nominavit; qui per multas provincias legitur, & maxime ab his, qui ἀπάθειαν *& impeccantiam prædicant.*

20. Hisce Veteribus nihil vetat nos addere verba hominis, cui recentiora nimium præ veteribus sordebant. Is est *Joannes Fellus*, Episcopus Oxoniensis, qui, in Præfatione in suam Editionem *Cypriani*, recte animadvertit „ nosse Eruditos in quantum rei litterariæ „ damnum cesserint supposititia scripta, magnis insignita nominibus, fraude ad Librariorum compendium instituta. Hinc comparatum esse, ut statuæ aureæ non modo pedes lutei, sed & vivo corpori putridum cadaver subinde jungatur. In Ethnicis litteris hoc quidem facilius ferendum, non magni enim referre, si oratio una aut altera semibarbara *Ciceroni* aut *Sallustio*, vel futile carmen *Virgilio* & *Ovidio* tribuantur. Sed cum in pietatis negotio & SS. Patrum Scriptis, hoc intervenerit, dici vix posse quanti malum istud steterit. Ex noxa hac non modo hæretica dogmata, decus sibi & „ ho-

„ honeſtamentum quærere: ſed fidem & au-
„ ctoritatem, quibus ſacra illa monumenta uni-
„ ce pollent, languere inde & evaneſcere; &
„ poſtquam fucum in aliquibus detexit Le-
„ ctor, de aliis eum dubitare, & demum om-
„ nia deſpicere. Nec ex nupero maleficio
„ hæc paſſum eſſe *Cyprianum*, cui ſæcu-
„ lo quarto imputabantur Novatiani hæreti-
„ ci Scripta. *Cypriani* ψευδεπίγραφον hære-
„ ſeos librum vocare *Hieronymum*, ejus-
„ que etiam meminiſſe illi ſupparem *Rufi-*
„ *num.*"

21, Quæ cum ita ſint, ipſi impoſtores invehebantur in eos, qui libros alienos Scriptoribus ſupponebant, cujus rei duo inſignia habemus exempla. Collector Canonum Apoſtolicorum, qui eos ab Apoſtolis ipſis conſcriptos credulis perſuadere voluit, & revera perſuaſit, Canonem profert dignum profecto Apoſtolis, qui eſt LX. numero, ſed indignum qui a Falſario ederetur: Εἴ τις τὰ ψευδεπίγραφα τῶν ἀσεβῶν βιβλία ὡς ἅγια ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας δημοσιεύει, ἐπὶ λύμῃ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ κλήρου, καθαιρείσθω: *ſi quis falſo inſcriptos impiorum libros, tamquam ſanctos, in Eccleſia edit, ad populi & Cleri perniciem, exauctoretur.* Ad quem Canonem vide, ſi lubet, *Balſamonem* & *Zonaram*, qui oſtendunt non infrequens fuiſſe hoc Falſariorum peccatum.

22. Alterum exemplum ſuppeditat Scriptor Conſtitutionum Apoſtolicarum, Lib. VI. cap. 16. apud quem ſic loquuntur perſonati Apo-

Apostoli, de libris falso inscriptis: Ταῦτα πάντα ἐπεστείλαμεν ὑμῖν, ἵνα εἰδέναι ἔχοιτε τὴν ἡμετέραν γνώμην, οἷα τίς ἐστι, καὶ τὰ ἐπ' ὀνόματι ἡμῶν παρὰ τῶν ἀσεβῶν κρατυνθέντα βιβλία μὴ παραδέχεσθε: *hæc omnia scripsimus vobis, ut possetis scire nostram sententiam, neve nomine nostro confirmatos ab impiis libros admitteretis.* Quæ verba cum non male convenirent Apostolis, intoleranda sunt, in ore impostoris; sed ostendunt quanta esset, illo ævo, Græculorum nequitia. Pergunt commenticii Apostoli: οὐ γὰρ ὀνόμασι χρὴ ὑμᾶς προσέχειν τῶν Ἀποστόλων, ἀλλὰ τῇ φύσει τῶν πραγμάτων, καὶ τῇ γνώμῃ τῇ ἀδιαστρόφῳ, οἴδαμεν γὰρ ὅτι οἱ περὶ Σίμωνα καὶ Κλεόβιον ἰώδη συντάξαντες βιβλία ἐπ' ὀνόματι Χριστοῦ καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, περιφέρουσιν εἰς ἀπάτην ὑμῶν τῶν πεφιληκότων Χριστὸν καὶ ἡμᾶς τοὺς αὐτοῦ δούλους: *neque enim nomina vos oportet adtendere Apostolorum, sed naturam rerum & immutabilem sententiam. Scimus enim Simonem & Cleobium venenatos libros, conscriptos nomine Christi & discipulorum ejus, circumferre, ut vos decipiant qui amatis Christum & nos ejus discipulos.* Deinde monent Christianos, de libris ante sua tempora fictis; a Judæis, nimirum, qui nominibus Patriarcharum, imo & Angelorum, fucum facere imperitis nitebantur. Καὶ ἐν τοῖς παλαιοῖς δέ τινες συνέγραψαν βιβλία ἀπόκρυφα Μωσέως, καὶ Ἐνὼχ, καὶ Ἀδάμ, Ἡσαΐου τε καὶ Δαβὶδ, καὶ Ἠλία, καὶ τῶν τριῶν πατριαρχῶν, φθοροποιὰ, καὶ τῆς ἀληθείας ἐχθρά. τοιαῦτα καὶ νῦν ἐποίησαν οἱ δυσώνυμοι, διαβάλλοντες δημιουργίαν, γάμον, πρόνοιαν, τεκνο-

παιδοποιΐαν, νόμον, προφήτας. Βάρβαρά τινα ὀνόματα ἐγγράφοντες, καὶ, ὡς αὐτοί φασιν, Ἀγγέλων, τὸ δ' ἀληθὲς εἰπεῖν Δαιμόνων τῶν αὐτοῖς ὑπηχούντων: *Nonnulli inter Veteres ſcripſerunt libros apocryphos Moſis, Enochi, Adami, Eſaiæ, Davidis, Eliæ; & trium Patriarcharum peſtiferos, & repugnantes veritati. Conſimiles libros nunc quoque ediderunt inauſpicati homines, calumniantes creationem, nuptias, providentiam, procreationem liberorum, legem, prophetas; adſcribentes barbara quædam nomina, &, ut ipſi dicunt, Angelorum, ut verum autem aperiamus, Dæmonum, illos adſtantium.* Nihil potuit gravius dici ab homine veri amantiſſimo, & ſuppoſitionis omnis inimiciſſimo Scriptore. De libris, quos memorat, conſulendus *Joan. Bapt. Cotelerius*, ad eum locum.

23. Cum in Conſtitutionibus Apoſtolicis varia ſint, quæ manifeſto Arianiſmum ſapiunt, exiſtimarunt Patres Sextæ Synodi, in Trullo habitæ, adulteratas fuiſſe; ſic enim in ſecundo Canone de illis habent: αἷς ποτε πάλαι ὑπὸ τῶν ἑτεροδόξων, ἐπὶ λύμῃ τῆς ἐκκλησίας, νόθα τινὰ καὶ ξένα τῆς εὐσεβείας παρενετέθησαν: *quibus olim ab Heterodoxis, in perniciem Eccleſiæ, ſpuria quædam & aliena a pietate inſerta ſunt.* Videntur potiſſimum ea ſpectare, quæ favent Arianorum ſententiæ; ſed profecto ea a nemine inſerta ſunt, niſi ab ipſo auctore, qui in illis partibus fuit. Miranda eſt aut ἀβλεψία, aut mala fides Patrum illorum, qui Canones LXXXV. quaſi Apoſtolicos admittunt,

tunt, & ita loquuntur de hisce Constitutionibus, quasi revera essent *Clementis*. Ideo *Photius*, * insuper habita auctoritate Synodi, eas & κακοπλασίας: & Ἀρειανισμῦ incusat.

24. Ex hisce intelligere est quæ sit Criticæ utilitas, sine qua innumera ficta monumenta, eaque erroribus referta, quasi Apostolica, etiamnum amplecteremur; & quam cum neglexissent multi Patres, sine discrimine, vera falsis miscuerunt; recentiaque, pro veteribus, imperitis venditarunt. Quo factum denique ut mirum in modum deformaretur Religio Christiana, fraudibus nequissimorum hominum; quas vix tandem, præterito sæculo, & hoc nostro, Critica retexit. Plura ejusmodi fraudum exempla cum vetera, tum recentiora qui avebit, adeat *Joan. Dallæum*, de Vero Usu Patrum Lib. I. cap. 3. & 4. Sed & viri docti *Ernest. Grabius* in Spicilegio Patrum trium primorum sæculorum, & *Joan. Albertus Fabricius*, in Codice Apocrypho Novi Testamenti, multa supposititia Scripta collegerunt.

(*) *In Bibl. Cod. CXII.*

CAPUT II.

De indiciis, ex quibus colligere licet Librum esse suppositicium, aut interpolatum I. & II. Indicium.

1. SI vellem dumtaxat catalogum contexere Librorum suppositiciorum, præsertim a Pseudo-Christianis, obiterque addere quid viri docti, olim & nuper, de iis judicarint, ingens a me conflaretur volumen. Sed * actum agerem, nec Lectores Artis Criticæ studiosos multo doctiores, de ratione dignoscendarum fraudium, dimitterem; quod unum tamen, hoc in loco, a me postulari jure potest. Igitur instituti mei memor hic potius tradam quibus indiciis falsa a veris, mutila ab integris, interpolata a sinceris secerni queant. Quidquid hac de re summatim statui potest ad decem Aphorismos referam, quibus singulis interpretationem, & exempla fere ex Veteribus hausta subjiciam; quorum tamen judicia, per omnia, præstare nolim. Sed cum pleraque recta sint, hinc intelligent Lectores quodnam fuerit Veterum acumen Criticum; quando libere, ac sine adfectu judicio suo usi sunt; tum etiam, si qua in re lapsi sint, a similibus peccatis sibi poterunt cavere. Nam nescio quomodo magis adficimur, & recte fa-

(*) *Rob. Cocus, And. Rivetus, Guil. Caveus, &c. hoc præstiterunt.*

factis & delictis magnorum virorum; Veteres autem plerosque, quasi aurei generis nescio quas reliquias, veneramur.

2. Primus Aphorismus hic erit: *Suppositicii quidem Libri indicium est, si in veteribus Codicibus alii tribuatur, cum nulla ratio est cur ejus habeatur, cujus nomen in editionibus præfert; interpolati vero, si sit in veteribus Codicibus, sine additamento quod in recentioribus invenietur.* Cum plerique tituli petiti sint ex MSS. Codicibus, non mirum est antiquiores præferri recentioribus, si modo nihil sit quod obstet. At si Codices sint paris antiquitatis & fidei, tum vero legitima de inscriptione dubitatio oritur.

3. *Photius*, in Bibliotheca, Cod. XLVIII. postquam dixit librum περὶ τοῦ παντὸς *de universo*, tribui *Josepho* Judæo, addit: εὗρον δὲ ἐν παραγραφαῖς ὅτι οὐκ ἐστὶν ὁ λόγος Ἰωσήπου, ἀλλὰ Γαΐου τινὸς πρεσβυτέρου, ἐν Ῥώμῃ διατρίβοντος, ὃν φασι συντάξαι καὶ τὸν Λαβύρινθον. οὗ καὶ διάλογος φέρεται πρὸς Πρόκλον τινὰ ὑπέρμαχον τῆς τῶν Μοντανιστῶν αἱρέσεως: *inveni vero in* (*) *adnotatis librum non esse Josephi, sed Caji cujusdam, Presbyteri qui Romæ agebat, & quem aiunt conscripsisse Labyrinthum; cujus etiam exstat dialogus adversus Proclum quemdam, hæresis Montanistarum defensorem.* Qua ratione autem factum hoc fuerit, docet in sequentibus verbis, quæ eo digniora notatu sunt, quo plura ψευδεπίγραφα ex eodem fonte ma-

(*) *Ad initium, aut ad calcem, aut alicubi ad oram libri.*

narunt. Ἀνεπιγράφου δὲ καταλειφθέντος τοῦ λόγου, φασὶ τοὺς μὲν Ἰωσήπου ἐπιγράψαι, τοὺς δὲ Ἰουστίνου τοῦ μάρτυρος, ἄλλους δὲ Εἰρηναίου. ὥσπερ καὶ τὸν Λαβύρινθόν τινες ἐπέγραψαν Ὠριγένους. ἐπεὶ Γαΐου ἐστὶ ποίημα, τῇ ἀληθείᾳ αὐτοῦ συντεταχότος τὸν Λαβύρινθον. ὡς καὶ αὐτὸς ἐν τῷ τέλει τοῦ Λαβυρίνθου διεμαρτύρατο ἑαυτοῦ εἶναι τὸν περὶ τοῦ παντὸς οὐσίας λόγον εἰ δ᾽ ἕτερος καὶ οὐχ οὗτός ἐστιν, οὔπω μοὶ γέγονεν εὔδηλον, *Cum enim ſine titulo liber relictus eſſet, aiunt alios Joſephi nomen inſcripſiſſe, alios Juſtini Martyris, alios Irenæi, quemadmodum & Labyrintho nomen Origenis præſcripſerunt; quoniam Caji eſt opus, qui revera Labyrinthum conſcripſit: quomodo etiam ille in fine Labyrinthi teſtatus eſt, ſuum eſſe Librum de natura Univerſi, Verum hicne liber ſit, an alius, nondum mihi liquet.* At liquet ſaltem non eſſe *Joſephi*, quandoquidem Chriſtianus fuit ejus libelli Scriptor, ut conſtat ex iis quæ de eo habet *Photius Cajum* quidem, inter Scriptores Eccleſiaſticos, memorant (*) *Euſebius* & (†) *Hieronymus*; ſed nullius ejus Operis meminerunt, niſi diſceptationis cum Proclo.

4. Varia inſcriptio, quæ erat præfixa *Recognitionibus Clementis*, ut de re ipſa nihil dicam, clare oſtendebat impoſtores ſatis ſibi non conſtitiſſe. Ita ea de re idem *Photius*, Cod. CXIII. τὴν προσφώνησιν ὡς ἐν ἐπιστολῆς εἴδει, πρὸς Ἰάκωβον τὸν ἀδελφόθεον ποιεῖται. ἐν ᾧ αἵ τε λεγόμεναι τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου πράξεις, καὶ αἱ πρὸς

(*) *Hiſt. Eccleſ. Lib. VI. c. 20.* (†) *In Catalogo.*

πρὸς Σίμωνα τὸν Μάγον διαλέξεις, καὶ ἔτι ὁ ἀναγνωρισμὸς Κλήμεντος καὶ τοῦ πατρὸς, καὶ τῶν ἄλλων ἀδελφῶν. διὸ καὶ ἔν τισι τῶν βιβλίων ἡ ἐπιγραφὴ, Κλήμεντος τοῦ Ῥωμαίου ἀναγνωρισμὸς, ἐπιγεγράφεται. ἔν τισι δὲ, ὡς ἔφημεν, ἐπιστολὴ προτέτακται, ὡς πρὸς τὸν ἀδελφόθεον Ἰάκωβον: *dedicatio fit veluti in Epistolæ formam, ad Jacobum fratrem Dei. In hoc sunt quæ dicuntur.* Acta Petri & cum Simone Mago colloquia, *prætereaque* Recognitio Clementis, ejusque patris & aliorum fratrum. *Quamobrem, in quibusdam libris hæc inscriptio est:* Clementis Romani recognitio. *In aliis tamen, uti diximus, Epistola præfigitur, quasi ad Jacobum Dei fratrem.* Sed præterea, in ipsa illa conficta Epistola, magna fuit varietas. Καὶ αὕτη δὲ, ait *Photius*, οὐχ ἡ αὐτὴ, οὐδὲ ὡς ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ προσώπου προσενηνεγμένη. ἀλλ' ἐπὶ μὲν τινων βιβλίων ὡς ἀπὸ Πέτρου τοῦ Ἀποστόλου πρὸς Ἰάκωβον ἀπεσταλμένη, ἐφ' ἑτέρων δὲ ὡς ἀπὸ Κλήμεντος πρὸς Ἰάκωβον, ἄλλη καὶ ἄλλη καθὼς προείπομεν. καὶ ἡ μὲν δηλοῖ Πέτρον τὰς οἰκείας συγγράψαι πράξεις: καὶ πρὸς Ἰάκωβον αἰτησάμενον ταύτας ἀποστεῖλαι. ἡ δὲ διαλαμβάνει ὡς Κλήμης ταύτας κατὰ πρόσταγμα Πέτρου συγγράψεις, κἀκείνου πρὸς τὴν ἀγήρω μεταστάντος, ἀποστείλοι Κλήμης πρὸς Ἰάκωβον: *& hæc* (Epistola) *neque eadem, neque ab eodem profecta, sed in libris nonnullis, veluti a Petro Apostolo ad Jacobum missa; in aliis rursus tamquam a Clemente ad Jacobum, alia atque alia, ut modo diximus. Harum prior ostendit ipsum Petrum res a se gestas conscripsisse, & ad Jacobum eas petentem misisse. Altera vero refert Clemen-*

mentem, Petri juſſu, eaſdem res geſtas litteris proditas, poſtquam ille jam ad immortalem migraſſet vitam, Jacobo transmiſiſſe. Non mirum eſt mendaces Librarios, aut alios, quicumque fuerint, non unam fallendi viam iniviſſe.

5. Non modo ex (*) *Euſebio* & (†) *Hieronymo* diſcere licet a *Clemente Alexandrino* ſcriptum librum, cui titulus erat: *quis dives ſervetur*, ſed etiam a *Photio*, qui Cod. CXI. teſtatur ſe vidiſſe veteres Codices, in quibus ſeptem primis Libris Stromateon ſubjicitur is libellus: μέχρι τοῦ ἑβδόμου, inquit, τὴν αὐτὴν ἔχουσιν ἐπιγραφὴν καὶ ἐνιαῦθοι τυγχάνουσιν ἐν ἅπασι τοῖς βιβλίοις. ὁ μέν τοι ὄγδοος διάφορός τε ἐστι καὶ τῇ ἐπιγραφῇ καὶ τῷ ἐδάφει, ἔν τισι γὰρ, τίς ὁ σωζόμενος πλούσιος, ἐπιγέγραπται, καὶ ἄρχεται οὕτως, οἱ μὲν τοὺς ἐγκωμιαστικοὺς λόγους, καὶ τὰ ἑξῆς: *usque ad ſeptimum eamdem habent inſcriptionem, iidemque prorſus ſunt in omnibus Codicibus. Verum octavus cum inſcriptione, tum rei ſubjectæ materia, variat. In quibusdam enim inſcribitur:* Quis dives ſervetur, *& incipit: qui laudatorias orationes*, &c. Addit in aliis exemplaribus, Librum VIII. eſſe qualem eum in noſtris legimus. Itaque male memoratus libellus editus fuerat a *Mich. Geiſlero*, ſub *Origenis* nomine, cum ejus Commentario in Jeremiam, atque a *Franc. Combefiſio* in Auctario.

(*) *Hiſtor. Eccleſ. Lib. VI, c.* 13.

(†) *In Catalogo.*

ctario Patrum, inter recentiores Scriptores. Recte vero seorsim emissus, & auctori suo restitutus est, a viris doctis, in (*) Editione Oxoniensi. At Librarii Germani, qui ante aliquot annos Patres Græcos ex Parisiensibus Editionibus, mendis dumtaxat auctiores, turpiter recudere adgressi, *Clementem Alexandrinum*, sine illo augmento, negligentissime excuderunt.

6. Ex ineptis versibus, præfixis aliquot MSS. Codicibus vitarum excellentium virorum *Corn. Nepotis*, nata erat absurda opinio, quæ XVI. sæculo nonnullos eruditos viros fefellit. Existimabant, scilicet, eas vitas scriptas fuisse tempore Theodosii, a nescio quo *Æmilio Probo*, homine Librario, qui, intoleranda καταχρήσει, se vocat *auctorem* libri, quem tantum exscripserat, in hisce versibus:

Vade liber noster, fato meliore, memento,
Cum leget hæc Dominus, te sciat esse meum.
Ne timeas fulvo strictos diademate crines,
Ridentes blandum vel pietate oculos.
† *Communis cunctis, hominem se regna tenere,*
Sed meminit, vincit hinc magis ille homines.
Ornentur steriles, facilis tectura libelli
Theudosio, & doctis carmina nuda placent.

(*) *Anno* 1682. *in* 12. † *Imitatur locum* Corn. Nepotis, *de quo diximus Sect. I. Cap. VII.* §. 7.

Si rogat auctorem, *paullatim detege nostrum*
Tunc Domino nomen; me sciat esse Probum.
Corpore in hoc manus est genetricis, avique, meaque,
Felices Domini quæ meruere manus!

Atqui non modo ex re constat, sed (†) etiam ex aliis Codicibus, hoc Opus esse *Corn. Nepotis*.

7. Varie interpolatum fuisse unum eumdemque Scriptorem nos docet *Ignatii Antiocheni* exemplum. Ostendit vir doctissimus (§) *Joan. Pearsonius*, Episcopus Cestriensis, quatuor fuisse diversas ejus Epistolarum editiones. Prima fuit germana, qualis edita est ex Codice Medicæo ab *Isaaco Vossio*. In ea fuere dumtaxat Epistolæ septem, quas ediderat *Polycarpus*, & Epistolæ suæ ad Philippenses subjecerat. Hanc antiquissimi quique Patres versaverant, ut ex eorum citationibus, & encomiis liquet. Hasce septem Epistolas, nondum interpolatas, Latine vertit Interpres vetus a *Jac. Usserio* editus. Secunda editio fuit earumdem septem Epistolarum, sed a quopiam interpolatarum, ut multis ostendit *Usserius*, ex citationibus Veterum, qui earum meminerunt, & collatione veteris Interpretis Latini, Capp. III. & IV. Prolegomenon in *Ignatium*. Tertia vero in Editione, præter

(†) *Vide* G. J. Vossium *de Hist. Latinis*.

(§) *Capite VI. Proleg. Vindiciarum S. Ignatii.*

ter septem memoratas Epistolas nequaquam interpolatas, & *Eusebio*, *Hieronymoque* notas, additæ sunt quatuor aliæ Epistolæ antiquioribus ignotæ, sed a recentioribus nonnullis laudatæ. Ejusmodi est editio in Codice Græco Medicæo, & in Interpretatione Latina vetere, quam primus edidit *Usserius*, iterumque cum Græcis excudi curavit *Vossius*. Quarta denique editio constat septem veteribus Epistolis interpolatis, & quinque fictis; addita, nimirum, Epistola supposititia ad Philippenses.

8. Scio a viris doctissimis motam esse controversiam, περὶ τῆς γνησιότητος, etiam illis septem Epistolis, quas genuinas diximus; sed, nostro judicio, eos ita confutavit *Pearsonius*, ut non pertinaces ad silentium adegerit. Verum homines, ceteroquin acutissimi, ideo errarant, quod Apostolorum successores animo prius sibi effinxissent, quales eos oportuisse esse existimabant; deinde, cum eorum Scripta legerent, nec animo conceptam imaginem in iis viderent, spemque suam delusam animadverterent, non potuerint a se impetrare, ut illa Apostolicorum virorum monumenta esse crederent. At ea via non pervenitur ad hominum cognitionem, quæ est ex ipsis haurienda, non ex legibus, ad quas dicta & facta sua exigere debuissent; quas perpauci olim & hodie, Scriptis & moribus suis, expresserunt. Verum hac de re, iterum aliquid dicemus.

9. Secundus noster Aphorismus hic est: *Si quæ a Veteribus ex Libro quopiam olim prola-*

ta

ta ſunt, ea nunc in Libro, eadem inſcriptione inſignito, deſiderantur; aut alius eſt, aut mutilus. Si aliter legantur, ſuſpectus ſit oportet. Si omnia inveniantur, ſine mutatione, genuinus eſt; niſi aliæ ſint ſuſpicandi rationes. Hic Aphoriſmus tria complectitur, quorum primum eſt manifeſtum. Veteres enim, qui ætati Scriptoris propiores erant, merito ſtatuuntur uſi eſſe optimis Codicibus; nam qui cenſeri poſſunt emendatiſſimi Codices, niſi qui vivo Scriptore, aut minimum paullo poſt ejus tempora exarati? Igitur ſi quid deſit Libris, qui veteri Scriptori tribuuntur, quod a Scriptoribus ætate ei proximis laudatum ſit; Libri jure mutili videntur, aut ficti. Sic merito viri docti exiſtimant *Donati* commentarium in *Terentium*, non eſſe integrum; cum ob alias rationes, tum quia inſignis locus, ab *Hieronymo* laudatus, in eo nuſquam comparet. Sic ille in Eccleſ. Cap. I. *Comicus ait:* nihil eſt dictum, quod non ſit dictum prius; *unde & præceptor meus Donatus, cum ipſum verſiculum exponeret*, pereant, *inquit*, qui ante nos noſtra dixerunt. Cenſent iidem (*) *Servii* commentarios in Virgilium, non amplius exſtare, ſed quos habemus eſſe excerpta fraterculorum, qui innumera eis inepta & indocta admiſcuerunt, quod res ipſa docet. Tempore *Lupi* Abbatis Ferrerienſis, ampliores eos fuiſſe conſtat, ex ejus Epiſtolis; in quibus Serviana nonnulla proferuntur, quæ nunc amplius non comparent.

10. Si

(*) *Tan. Faber Epiſt. Lib. I. Ep.* 50.

10. Si aliunde non constaret Consolationem *Ciceronis* ejus non esse, hoc unum fictam argueret, quod insignia aliquot legantur ex ea fragmenta, apud * *Lactantium*; quorum nec vola, quod aiunt, nec vestigium in hodierna Consolatione. Miror *Car. Sigonium*, virum doctissimum, e cujus officina prodiisse is liber dicitur, ignorasse tanta ejus operis fragmenta exstare; nam procul dubio inseruisset, si scivisset. At bene est; quod vel hinc fraus ejus, minime certe condonanda, adpareat; neque enim forte deesset alioqui febriculosus Criticus, qui ejus γνησιότητα defendere sustineret.

11. Sæculo XVI & XVII. initio, cum interpolatæ dumtaxat exstarent *Ignatii* Epistolæ, merito suspectæ haberi poterant; quod loca ex iis ab *Athanasio*, *Gelasio Cyziceno*, & *Theodoreto* prolata aliter plane legerentur in Editionibus, cum Græcis, tum Latinis. Quod res ipsa confirmavit, postquam Epistolæ non interpolatæ in lucem prodierunt, ut pluribus ostendit *Jac. Usserius* Capp. III. & IV. Deerat etiam in illis Editionibus locus, ex Epistola ad *Smyrnæos*, a *Theodoreto* productus, qui mutilas eas esse ostendebat.

12. At qui ediderunt *Barnabæ* Epistolam Catholicam, & *Clementis* Epistolam I. ad Corinthios, merito collegerunt ex Veterum citationibus, quæ in utraque integræ exstant: has

(*) *Vide quæ de ea habeat* J. Lipsius *Oper. T. I. Ed. Moreti p.* 411.

has ipſas eſſe Epiſtolas quas viderant Veteres. Adeat qui hoc neſciet judicia virorum doctorum, & teſtimonia Veterum de duabus illis Epiſtolis, in Editione Amſtelodamenſi. Verum, hoc non obſtat quominus auctæ eſſe potuerint, cum augmenta nihil ex iis, quæ olim iis inerant, detrahant, ſed aliena tantum addant. Interpolationis Epiſtolæ *Barnabæ* exemplum protuli antea, & de *Clemente* infra Cap. V. agemus.

13. Similiter *Galenus* olim oſtendit librum *de Natura hominis*, *Hippocratis* eſſe, eo quod nomine *Hippocratis*, *Plato*, qui non multo poſt *Hippocratem* vixerat, in *Phædro*, dogma ex eo libro quaſi *Hippocratis*, protuliſſet. Hoc habet in Proœmio Comment. I. in Librum memoratum p. 95. Tom. IX. Edit. Charterianæ. Similia repetit eodem libro ad text. 42. p. 126. & ſeqq. prolatiſque Socratis, *Hippocratis* ſententiam laudantis, verbis: ταῦτα, inquit, Πλάτωνος οὕτωσὶ γράψαντος, ἐπιδειξάτω τις ἡμῖν ἐν τίνι βιβλίῳ τοῦ Ἱπποκράτους ἑτέρῳ παρὰ τὸ περὶ φύσεως ἀνθρώπου τὴν μέθοδον ταύτην ἐστὶν εὑρεῖν. ἢ εἴπερ οὐκ ἔχει, μηδένα ζητείτω Πλάτωνος ἀξιοπιστότερον μάρτυρα τοῦ γνήσιον εἶναι τὸ βιβλίον τοῦτο· τά τε γὰρ ἄλλα καὶ τοῖς χρόνοις ἐγγυτάτω γέγονεν τοῖς Ἱπποκράτους μαθηταῖς, ὧν εἴ τινος ἦν τὸ βιβλίον ἐπιγέγραπτο ἂν τοῦ γράψαντος ἀπὸ τοὔνομα: *Cum hæc Plato ſic ſcripſerit, oſtendat aliquis nobis, in quo Hippocratis libro alio, quam qui* de natura hominis *inſcribitur, methodum hanc ſit invenire; aut ſi non poſſit, nul-*

nullum quærat fide digniorem Platone teſtem, quo conſtet hunc librum eſſe germanum. Nam, præter alia, Plato fuit temporibus, quæ proxima fuere Hippocratis diſcipulis; quorum ſi cujus liber eſſet, ipſum Scriptoris nomen fuiſſet inſcriptum. Nam putabat *Galenus*, a *Ptolemæorum* potiſſimum temporibus, aliena nomina fuiſſe alienis fœtibus præfixa, diu poſt *Platonis* ætatem. Potuiſſet etiam dicere eum Philoſophum plane æqualem fuiſſe primis *Hippocratis* Diſcipulis; unde majus pondus teſtimonio ejus acceſſiſſet.

14. Nullum certius indicium eſſe poteſt γνησιότητος, quando in ipſa re nihil repugnat, quam judicium Antiquitatis ab ipſo Scriptoris ævo, per aliquot ſæcula, ſibi conſtans. Recte *Auguſtinus* Lib. XXXIII. contra Fauſtum, Cap. VI. de genuinis libris *Hippocratis*, ex quibus falſos dignoſci dixerat: *Hos autem libros quibus illi, qui de transverſo proferuntur, comparati reſpuuntur, unde conſtat eſſe Hippocratis, unde, ſi quis hoc neget, nec ſaltem refellitur, ſed ridetur; niſi quia ſic eos ab ipſo Hippocratis tempore, uſque ad hoc tempus, & deinceps ſucceſſionis ſeries commendavit, ut hinc dubitare dementis ſit?* Platonis, Ariſtotelis, Ciceronis, Varronis, *aliorumque ejusmodi auctorum libros, unde noverunt homines quod ipſorum ſint, niſi eadem temporum ſibimet ſuccedentium conteſtatione continua? Multi multa de litteris Eccleſiaſticis conſcripſerunt, non quidem auctoritate Canonica, ſed aliquo adjuvandi ſtudio, ſive diſcen-*

di.

di. Unde constat quid cujus sit, nisi quia his temporibus, quibus ea quisque scripsit, quibus potuit insinuavit, atque edidit, & inde in alios atque alios continuata notitia latiusque firmata ad posteros, etiam usque ad nostra tempora pervenerunt? &c. quæ apud ipsum legas.

CAPUT III.

Indicia III. & IV. Suppositionis, vel Interpolationis.

1. OSTENDIMUS, ex antiquis Libris, Veterumque citationibus, sæpe nos intelligere posse, utrum monumenta quæ ad nos pervenerunt genuina sint, an spuria, sincerane an interpolata; exemplisque duos, hac de re, Aphorismos a nobis prolatos confirmavimus. At duo alia nobis Veteres suppeditant indicia, ex quibus Libros supposititios agnoscere possimus; quæ si ubique non obtineant, at ut plurimum certa sunt. Prius ita tertio nostro Aphorismo expressimus: *Scripta quorum nulla mentio in priscis Catalogis, quæ nec memorata sunt ab ullo Scriptore sequentium proxime sæculorum, ut plurimum aut ficta judicanda sunt, aut minimum suspecta habenda.*

2. Habemus, exempli gratia, apud *Diogenem Laërtium*, ad calcem vitarum singulorum

tum Philosophorum, Catalogos Librorum, qui illi ex multijuge lectione innotuerant. Alii etiam Scriptores eorum libros, prout res postulat, laudant; horumque citationibus supplerunt viri docti, & præsertim quidem *Æg. Menagius*, *Diogenis* Catalogos. Cum igitur nusquam occurrit mentio Libri, nomine Philosophi insigniti, falsa sit inscriptio, aut minimum suspecta fiat necesse est; quia credibile non est Librum, insignis præsertim Philosophi, potuisse non modo fugere diligentiam *Diogenis*; sed etiam ita sperni, ut nusquam citaretur ab iis, qui frequenter de eo Philosopho verba fecerunt, nec raro aliorum ejus operum meminerunt. Cum multæ Comœdiæ olim ferrentur, sub nomine *Plauti*, ne minus periti fallerentur indicibus, viri docti Catalogos genuinarum scripserant. Erant, ut docet *A. Gellius* Lib. III. c. 3. Catalogi *Ælii*, *Sedigiti*, *Claudii*, *Aurelii*, *Accii*, *Manilii* & *Varronis*, super hisce fabulis.

9. *Diogenes* (*) duo tantum scripta a *Socrate* Sophronisci filio, melioris Philosophiæ parente, memorat, *Pæana*, & *fabulam Æsopicam*, quorum initia refert. Ac sane horum meminit etiam *Plato*, in Phædone. Hæc autem brevia, nec elegantia admodum carmina tanti non erant, ut propterea inter Scriptores memoraretur *Socrates*. Quo factum ut eum *Cicero* (†) quidquam scripsisse negarit: *Ejus ingenium*, inquit, *variosque sermones immortalitati Scriptis suis Plato* tra-

(*) *Lib. II.* §. 42. (†) *Lib. III. de Oratore.*

tradidit, *cum ipse litteram* Socrates *nullam reliquisset*. Similia habet *Plutarchus*, de Fortuna Alexandri. Igitur, quamvis ipse stylus non ostenderet (*) Epistolas, Socratis nomine præscriptas, Rhetoris esse recentioris, silentium Veterum eas fictas esse clamaret; cum dubium non sit quin, si quid exstitisset Philosophorum nobilissimi, id diligenter ab ejus discipulis servatum esset, & studiose posteritati commendatum. Horum Scripta, cum summam ejus admirationem ubique spirent, numquam commisissent ut viri reliquias indictas dimitterent. Quin ejus sermones posteris transdere *Plato*, *Xenophon*, & *Æschines*, viri summi, certatim conati sunt, nedum ut Scripta ejus negligerent. Sunt & aliæ, aliorum Philosophorum, Epistolæ suspectæ; sed non teximus Catalogum suspectorum, aut falsorum. Pauca dumtaxat exempla, ad illustrationem axiomatis nostri, congerimus.

10. Fuerunt etiam viri docti, qui ipsi tradiderint quæ scripserant, ne ab impostoribus sibi aliena tribuerentur, aut sua aliis. Sic *Diodorus Siculus*, initio Historiæ, postquam instituti sui rationem exposuit, dixitque se XL. libris historiam CIↃ CXXXVIII. annorum complexum; subjicit: Ταῦτα μὲν οὖν ἀκριβῶς προδιωρισάμεθα, βουλόμενοι τοὺς μὲν ἀναγινώσκοντας εἰς ἔννοιαν ἀγαγεῖν τῆς ὅλης προθέσεως. τοὺς δὲ διασκευάζειν εἰωθότας τὰς βίβλους ἀποτρέψαι

(*) *In Collect. Epistolarum Græc. & seorsim edita sunt.*

ποτρέψαι τοῦ λυμαίνεσθαι τὰς ἀλλοτρίας πραγματείας: *Hæc itaque initio adcurate definimus: dum legentes in notitiam totius instituti deducere, eosque qui libros interpolare solent, ne alienos labores corrumpant, dehortari cupimus.* At utinam aliqua arte potuisset impedire, ne tot ejus libri integri intercidérent! Ideo etiam *Galenus* scripsit περὶ τῶν ἰδίων βιβλίων, *de suis libris*, quod pro ipsius libris venderentur, qui non erant, librosque ejus alii sibi vindicassent & pro arbitrio interpolassent, ut in Proœmio docet. Sed & aliorum Scriptorum Catalogos multi scripserunt, quorum nomina collegit *Joan. Wowerius*, Tract. de Polymathia C. XVI.

11. Ad Scriptores Ecclesiasticos quod adtinet, *Eusebius* eorum, qui ante ipsum floruerant, Scripta diligenter in Historia Ecclesiastica recenset; *Hieronymusque* eorum Catalogum, data opera, scripsit, in quo Scripta *Eusebio* recentiora addidit. *Gennadius* vero Massiliensis, qui floruit circa finem sæculi V, similiter *Hieronymo* recentiora ad sua usque tempora deduxit. *Photius* etiam, in sua Bibliotheca, multorum Opera recenset, judiciumque suum de iis interponit. De recentioribus nihil dicam, quia satis est, ad institutum meum quod adtinet, antiquiores adpellasse. Cum vero multos Scriptores Ecclesiasticos præterea habeamus, qui subinde superiorum ætatum Scripta laudant, vix insignioris Scriptoris liber ullus diligentiam eorum, qui data opera hanc rem egerunt, ut libros omnes Veterum recenserent, fugere

potuit. Quo factum ut Veteres ſoleant negare genuinum eſſe Scriptum illuſtris auctoris, cujus apud antiquiores, atque ætati ſcribentis propiores, nullam factam eſſe mentionem videbant. *Auguſtinus* loco antea memorato, contra Fauſtum Lib. XXXIII. cap. 6. *Nonne*, inquit, *ut alios omittam, ſub Hippocratis Medici nobiliſſimi nomine quidam libri prolati, in auctoritatem a Medicis non recepti ſunt? Nec eos adjuvit nonnulla ſimilitudo rerum atque verborum; quando comparati eis, quos vere Hippocratis eſſe conſtaret, impares judicati ſunt; & quod eo tempore, quo & cetera ſcripta ejus, non innotuerunt quod vere ejus eſſent.*

12. Exempli gratia, *Euſebius* Hiſt. Lib. III. c. 3. rejicit aliquot Libros, qui ejus tempore a nonnullis Petro tribuebantur, quod a Veteribus non eſſent laudati. Τὸ μὲν τῶν ἐπικεκλημένων αὐτοῦ πράξεων, καὶ τὸ κατ' αὐτὸν ὠνομασμένον Εὐαγγέλιον, τό, τε λεγόμενον αὐτοῦ κήρυγμα καὶ τὴν καλουμένην ἀποκάλυψιν, οὐδ' ὅλως ἐν καθολικοῖς ἴσμεν παραδεδομένα, ὅτι (*) μήτε ἀρχαίων, μήτε τῶν καθ' ἡμᾶς τις ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς ταῖς ἐξ αὐτῶν συνεχρήσατο μαρτυρίαις: *Librum vero qui* Actus Petri *dicitur*, & Evangelium ſecundum illum *dictum*, *qui* Prædicatio ejus *nuncupatur*, & *quæ fertur* Apocalypſis, *nullo modo pro Catholicis habitos ſcimus; quandoquidem nec vetuſtiorum quiſpiam, nec noſtræ ætatis*

(*) *Ad prædicationem Petri quod adtinet, fallitur* Euſebius, *eam enim quaſi Petri laudat* Clemens Alexandrinus. *Vide Cap. ſequens*, §. 7.

ætatis Ecclesiasticorum Scriptorum desumto ex iis testimonio usus est.

13. Idem Libro eodem, Cap. XXV. rejicit libros sub Apostolorum nomine vulgatos, qui libri Petri, Thomæ, Matthiæ, & quorumdam aliorum Evangelia, Andreæ quoque, Joannis, aliorumque Apostolorum Scripta continebant; cum aliis de rationibus, quas postea memorabimus, tum etiam de hac: Ὧν οὐδὲν οὐδαμῶς ἐν συγγράμματι τῶν κατὰ διαδοχὰς ἐκκλησιαστικῶν τις ἀνὴρ εἰς μνήμην ἀγαγεῖν ἠξίωσεν: *quorum nihil uspiam, in ullo Scripto, Ecclesiasticus vir, deducta ab Apostolis successione, memorare dignatus est.* Capite vero XXXVII. de secunda Epistola *Clementis*, ita loquitur: οὐ μὴν ἔθ' ὁμοίως τῇ προτέρᾳ καὶ ταύτην γνώριμον ἐπιστάμεθα, ὅτι μηδὲ καὶ τοὺς ἀρχαίους αὐτῇ κεχρημένους ἴσμεν: *verum hanc non scimus esse genuinam, ut priorem, quoniam novimus Veteres ea non esse usos.* Idem dicit de aliis ejus Scriptis, quibus videtur designare libros Recognitionum, ut docebit *Henr. Valesius.*

14. *Photius* Cod. I. meminit cujusdam *Theodori* Presbyteri, qui adgressus erat ostendere genuinos esse libros, qui tribuuntur *Dionysio Areopagitæ*; & profert Criticorum objectiones quatuor, quas confutandas susceperat: μία μὲν ὅτι εἰ ἦν γνησία, πῶς οὐκ ἐμνημόνευσαν τῶν ἐν αὐτῇ ῥητῶν καὶ χρήσεών τινες τῶν μεταγενεστέρων πατέρων; δευτέρα δὲ ὅτι Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου ἀναγραφὴν ποιησάμενος τῶν συγγεγραμμένων τοῖς μακαρίοις πατράσιν ἡμῶν βιβλίων, οὐδεμίαν ταύτης μνήμην ἐ-

ποιήσαιτο: *prima quidem, si genuinus est, cur nemo Patrum, qui postea vixerunt, ex eo libro sententias aut testimonia citarit? Altera vero, quod Eusebius Pamphili recensionem faciens librorum scriptorum a beatis patribus nostris, nullam hujus mentionem fecerit.* (*) *Theodori* responsiones non addit *Photius*, forte quod ineptas duceret; certe parum firmas fuisse satis ostenderunt (†) viri docti, qui *Dionysii*, quæ circumferuntur, opera; post *Eusebii* demum tempora scripta fuisse ostenderunt.

15. Quamvis Aphorismi nostri auctoritas plerumque illibata maneat, non diffitebimur tamen egregios nobis aliquot superesse Scriptores; quorum suppares, qui quidem supersint, nullam mentionem fecere. *Phædri*, Augusti Cæsaris Liberti, meminit demum *Festus Avienus*, qui Theodosii Magni temporibus floruit; ante eum nemo, qui ad manus nostras pervenerit. Historiam *Alexandri* a Q. *Curtio* scriptam nemo Veterum memorat, locus ex ea nullus ab ullo antiquo Grammatico profertur. At hunc quidem recentiorem Vespasiano, illum vero Tiberio nemo existimat; elegantia enim styli in utroque Scriptore ea est, ut credamus ab iis minime falso ætates suas indicatas. *Athenagoræ* nomen, & opera *Eusebio Hieronymoque* ignota fuere; quamquam a *Methodio* Patarorum, deinde Tyri Episcopo, sub finem sæculi tertii, memorata. *Marii Mercatoris*, æqualis *Augustino*,

(*) *Duæ aliæ objectiones proferentur Cap. IV.* §. 8.
(†) *Vide* Joann. Pearsonii *Vindic. Ignatianas P. I. c.* 10.

no, nemo mentionem fecit, quasi Scriptoris, cujus tamen utilissima Opuscula e tenebris eruit Jesuita doctissimus *Joannes Garnerius*, & Lutetiæ anno MDCLXXIII. edidit, dissertationibusque eruditis illustravit. Sed in hisce Scriptoribus, stylus atque universa scribendi ratio ostendunt minime supposititios esse, sed vere vixisse temporibus, quibus se vixisse ipsi testantur.

16. Quartus Aphorismus hic erit: *Quæ diserte sunt rejecta, aut in dubium revocata ab Antiquioribus, ea vix, propter Recentiorum auctoritatem, admitti queant.* Hujus Aphorismi veritas per se manifesta est, propioribus enim ætati Scriptoris notiores esse ejus fœtus genuini debuerunt, quam postea natis; quo enim serius nascimur, eo tenuior rerum præteritarum notitia ad nos pervenit. Quis ergo credat, per aliquot sæcula, negari Librum quempiam certi esse Scriptoris, aut an genuinus sit vehementer dubitari; deinde a posteris, sine ullis novis argumentis, merito verum ac legitimum illum fœtum haberi posse? Attamen hoc non semel factum est. Sic liber *Sapientiæ Salomonis*, cum a Judæis rejiceretur, nec a primis Christianis admitteretur quasi genuinum illius opus, sed dumtaxat quasi liber utilis; qua sola de causa publice, in Ecclesiis, legebatur; attamen nunc a maxima Christianorum parte Canonicus, hoc est, genuinus Salomonis fœtus, saltem ex ejus operibus excerptus, existimatur. Nam nisi ita censerent, numquam manifestarium Impostorem;

rem, qui se pro Salomone gerit, numero Scriptorum sacrorum haberent. Unde tamen resciverunt, librum hunc ex Salomonis Scriptis collectum esse? Unde norunt Hebraïce scriptum antea fuisse; magis enim Græcam dictionem redolet, quam Hebraïcam, præsertim ubi ad nullum locum Hebraïcorum Librorum, quod passim fit, respicitur? Nempe, cum legeretur in Ecclesiis, nec satis nota esset Veterum de eo sententia, cœpit defendi, antequam ejus γνησιότης ad examen esset revocata; æstuque controversiarum accedente, quod semel cœperat adfirmari, id numquam postea revocari, sine dedecore, potuit.

17. Antea protulimus locum *Hieronymi*, ex Præfatione in libros Salomonis, cui jungemus alterum ex Prologo Galeato. *Hic prologus*, inquit, *Scripturarum, quasi galeatum principium omnibus libris, quos de Hebræo vertimus in Latinum, convenire potest; ut scire valeamus, quidquid extra hos est, inter* ἀπόκρυφα *esse ponendum. Igitur Sapientia, quæ vulgo Salomonis inscribitur, & Jesu filii Syrach liber, & Judith, & Tobias, & Pastor non sunt in Canone. Machabæorum primum librum Hebraïcum reperi. Secundus Græcus est, quod ex ipsa quoque* φράσει *probari potest.* Igitur de hisce omnibus, idem ferendum judicium, quod disertius etiam profert in præfatione in Libros Salomonis, ubi de Sapientia & Ecclesiastico loquutus: *Sicut ergo*, inquit, *Judith &*

& Tobiæ, & Machabæorum libros legit quidem Ecclesia, sed inter Canonicas Scripturas non recipit: sic & hæc duo volumina legat ad ædificationem plebis, non ad auctoritatem Ecclesiasticorum dogmatum confirmandum. Facile esset ostendere consentire cum *Hieronymo* antiquissimos quosque Patres; ne rem ipsam illi manifesto faventem commemorem; sed dudum hoc a viris doctis præstitum. Vide Intt. ad Canon. Apostolicum LXXVI.

18. Unum tamen, ne quid dissimulemus, objici possit huic nostro Aphorismo; nempe, ab omnibus Christianis nunc admitti septem Novi Testamenti libros, quasi Canonicos, de quibus olim diu dubitatum est; Epistolam ad Hebræos, Ep. Jacobi, Petri secundam, Joannis secundam & tertiam, Ep. Judæ, & Apocalypsin. Quærant studiosi quid de his habeant *Eusebius* ac *Hieronymus*, & comperient verum esse quod dixi. Res ejus momenti digna quidem esset, quæ, prolatis locis, diligenter expenderetur; sed ampliorem tractationem postularet, quam ea esset, quam ad calcem hujus Capitis possemus adgredi. Itaque in aliud tempus rem rejiciemus.

19. Quamvis libros a Veteribus rejectos ægre admittere possimus; non est putandum e contrario non licere nobis rejicere eos quos admiserunt, si graves sint nobis rationes. Sic *Sibyllina Oracula*, avide a veteribus Christianis excepta, a Recentioribus merito rejecta sunt, ob clara fraudis indicia; quæ a Veteribus non sentiebantur, aut forte etiam dissi-

mulabantur; propter neſcio quam utilitatem, quam ex iis, ad probandam Religionem Chriſtianam, capere ſe poſſe putabant. Sic & varia Scripta *Clementis* nomen præferentia, ut antea oſtendimus, merito repudiata ſunt a ſuperioris ætatis Criticis, quamvis Veteribus probata. Vide & alia exempla ſimilia apud *Joan. Dallæum* Lib. I. de Uſu Patrum Cap. 3.

CAPUT IV.

Indicium V. & VI. ex quibus Suppoſitio, aut Interpolatio agnoſci poſſunt.

I. QUATUOR adlata Indicia, ex quibus περὶ γνησιότητος καὶ νοθείας judicare licet, ex rebus externis petita ſunt; quæ ſequuntur ex rebus ipſis, quas Libri complectuntur, ſunt deducta. Quatuor enim proferemus, quæ pertinent ad res; duo vero, quæ ex ſtylo naſcuntur. Quintum ergo νοθείας indicium, hoc Aphoriſmo, complectimur: *Liber in quo dogmata leguntur, iis contraria quæ Scriptor, cujus nomen præfert, conſtanter defendit, non videtur ejus eſſe, ſi præſertim dogmata ſint alicujus momenti; aut interpolatus eſt.* Sic *Galenus*, Prooemio Comment. I. in Librum *de Natura hominis*, primum ejus λόγον *Hippocratis* eſſe cenſet, quippe παντοίως ἐχόμενον τῆς Ἱπποκράτους τέχνης, *plane conſentaneum Hippocratis arti*; quod judicium de ſecundo

cundo etiam fert; at judicat tertium *de venarum anatomia*, *manifesto additum*, *parva doctrina totum esse plenum*: τὸν δὲ περὶ τῆς τῶν φλεβῶν ἀνατομῆς, ἐναργῶς παρεγκείμενον, ἔχειν μοχθηρὸν ὅλον. *Neque enim*, inquit, *consentit cum iis quæ adparent*, & *cum iis pugnat*, *quæ secundo Epidemiorum libro dicta sunt*: οὔτε γὰρ τοῖς φαινομένοις ὁμολογεῖ, καὶ τοῖς ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν ἐπιδημιῶν εἰρημένοις μάχεται. pag. 94. Tom. III. Ed. Charterianæ. Similia etiam habet Comment. II ad text. 22. p. 148. Unde intelligere licet interpolatum fuisse hoc Opus, cujus prima & secunda pars *Hippocratis* sunt, aliæ vero ab alia manu.

2. Protulimus Cap. I. locum ex Constitutionibus Apostolicis, in quo non male Impostor, quisquis ille sit, inducit Apostolos dicentes: (*) οὐ γὰρ τοῖς ὀνόμασι χρὴ ὑμᾶς προσέχειν τῶν ἀποστόλων, ἀλλὰ τῇ φύσει τῶν πραγμάτων, καὶ τῇ γνώμῃ τῇ ἀδιαστρόφῳ: *non enim nomina oportet vos adtendere Apostolorum*, *sed naturam rerum*, & *sententiam immutabilem*. Igitur ut possimus judicare an Liber sit Scriptoris, cujus nomen præfert, oportet nos diligenter legere alia ejus opera, si quæ supersint, ut quæ ejus fuerint opiniones quam adcuratissime cognoscamus. Postquam vero eas noverimus, ita ut nullum supersit dubium, tum demum Librum, in in quo contrariæ defendentur, merito rejicere poterimus quasi suppostititium; nisi constet Scriptorem mutasse

(*) *Lib. VI. c. 16.*

se sententiam, quod de *Augustino*, exempli gratia, nos docent ejus retractationes. *Quintilianus* Inst. Orat. Lib. III. c. 5. postquam dixit perveniri ad speciem non posse, nisi generali excussa quæstione, ita pergit: *Sunt tamen inscripti nomine* Hermagoræ *libri, qui confirmant illam opinionem, sive falsus est titulus, sive alius hic* Hermagoras *fuit. Nam ejusdem esse quomodo possunt, qui de hac arte mirabiliter multa composuit, cum, sicut ex* Ciceronis *primum Rhetorico manifestum est, materiam Rhetorices in causas & theses diviserit?* At idem nos docet maximos Scriptores interdum prioribus Scriptis damnatis alia substituisse; quod paullo post subjicit de eo opere Rhetorico *Ciceronis*. Idem ipse de se fatetur, mutatam, nimirum, a se sententiam, nec eadem semper inventum iri in libris, ex ipsius ore a discipulis exceptis, ac in Institutione Oratoria; quod excusat etiam exemplis *Hippocratis* & *Ciceronis*. Hippocrates, inquit Cap. VI. *clarus arte medicinæ videtur honestissime fecisse, quod quosdam errores suos, ne posteri errarent, confessus est. Et* Marcus Tullius *non dubitavit aliquos jam editos libros, aliis postea scriptis, damnare; sicut Catulum atque Lucullum, & hos ipsos, de quibus modo sum loquutus, artis Rhetoricæ. Etiam supervacuus foret in studiis longior labor, si nihil liceret melius invenire præteritis.*

3. Verum ut pernoscamus sententiam antiquissimorum Scriptorum, summopere cavendum ne illam ex præjudiciis nostris interpretemur;

mur; hoc eſt, talem putemus, qualem oportuiſſe eſſe cenſemus, ut conſentiat cum dogmatibus, quæ nos ſola vera eſſe judicamus. Sic *Rufinus* ſe geſſit erga *Origenem*, cujus ſententiam eam non credidit fuiſſe, quam in ejus libris reperiebat; ſed qualem fuiſſe oportere judicabat, ut orthodoxus cenſeretur. Itaque delebat, aut immutabat quidquid videbatur favere dogmati Arianorum; aut aliis quæ falſa habebantur. Quare autem? Quia Hæreſeos, a Nicænis Patribus, inſimulatus non fuerat *Origenes*. Quaſi vero multæ rationes ejus rei eſſe non potuerint! Omnes norunt, antequam controverſiæ magno æſtu agitentur, multa dici impune; quæ hæretica tum habentur, cum non minus pugnatur adverſus homines, quam adverſus dogmata. Tum demum multa, quæ condonata fuerant prioribus, acerrime damnantur in poſterioribus. Imo vero, dum in partes ſuas quisque antiquiores trahere nititur, ut ſecius ſentientes erroris ſui patronos nituntur habere ſuperiorum ætatum homines: ita & qui veriorem ſententiam tuentur omni ope conantur Majores ſuos male ſentientibus eripere, atque errorum omnium immunes potius pronunciant, quam ut fateantur novatoribus favere. Sic *Origenes* excuſatus, ſic *Clemens Alexandrinus*, ſic alii plures, a viris eruditis; qui eos quales cupiebant fuiſſe deſcripſerunt, potius quam quales fuerunt.

4. Quia res eſt magni, ad recte judicandum de eorum operibus, momenti, exemplumque hoc ad alia trahi poteſt, ſubjiciemus nonnul-

la

la de eis judicia Veterum; qui ea legerant eorum opera, quæ non exſtant, & integra habebant ac ſincera, quæ ab *Rufino* interpolata, & male verſa ad nos pervenerunt. *Euſebius*, Eccleſ. Hiſt. Lib. VI. c. 14. inſtitutum *Clementis* in Hypotypoſeon opere deſcribit, nec eum ullius Hæreſeos incuſat. At *Photius* nos docet, Cod. CIX. plura fuiſſe, in eo opere, quæ nullo modo poſſent probari: ἔν τισι μὲν αὐτῶν ὀρθῶς δοκεῖ λέγειν. ἔν τισι δὲ, παντελῶς εἰς ἀσεβεῖς καὶ μυθώδεις λόγους ἐκφέρεται: *in quibusdam, quidem recte videtur dicere; in quibusdam vero, ad impios & fabuloſos ſermones defertur.* Tum ſubjicit eum docere materiam eſſe æternam; Filium in rebus creatis numerare; animorum migrationes, multosque ante Adamum mundos comminiſci; Evam ex Adamo, aliter ac Sacros Libros, educere; Angelis cum fœminis congreſſis liberos tribuere; Verbum carnem non eſſe factum dictitare, ſed tantum videri, aliaque quæ, apud ipſum *Photium*, legantur. Tandem ſubjicit: καὶ ταῦτα πάντα ἀπὸ ῥητῶν τινων πειρᾶται κατασκευάζειν τῆς γραφῆς. καὶ ἄλλα δὲ μυρία βλασφημεῖ καὶ φλυαρεῖ, εἴτε αὐτὸς, εἴτε τις ἕτερος τὸ αὐτοῦ πρόσωπον ὑποκριθείς: *quæ quidem omnia, Scripturæ quibusdam teſtimoniis, nititur adſtruere. Alia etiam ſexcenta blaſphema effutit, ſive ipſe, ſive alius ſub ejus perſona latens.* Recte & prudenter fecit *Photius*, qui *Clementem* non abſolvit, quia conſtabat hæc omnia eſſe Platonicorum dogmata; quos a *Clemente Alexandrino* nimio in pre-

pretio habitos fuisse, nemo nescit. Imo vero, si animo defæcatiore legisset *Stromateas* & *Pædagogum Clementis*, nonnulla eorum dogmatum aperte & copiose ab eo defensa fuisse comperisset, aliaque non meliora, ut alibi * ostendimus. Talia etiam docebat *Origenes*, in Opere *de Principiis*, & alibi, ut ostendunt *Hieronymus* & *Epiphanius*, ubi agunt de erroribus *Origenis*. Ubique autem & *Clementem* & *Origenem* fuisse depravatos, ubi *Platonem* sequuntur, credat *Rufinus*, & qui numquam adtenderunt quæ fuerint Patrum illorum Philosophica dogmata. At discrepantia, inquiunt, sunt in aliis eorum Operibus. Quis vero eos docuit tam adcurate illos ratiocinatos, ut sibi numquam non constiterint? Deinde vehementer dubito, an tam sæpe sibi contradicerent, ac videbantur. Cum libere & Philosophice ratiocinabantur, multa dicebant quæ poterant videri contraria aliis eorum libris, ubi simpliciter tradunt quod inter Christianos vulgo solebat doceri; cum ex illorum sensu contraria non essent, quia ex Philosophicis suis placitis loquutiones vulgo receptas intelligebant. Quæ omnia sunt diligenter expendenda iis, qui ex dogmatibus, genuinusne an spurius sit liber, judicare adgrediuntur.

5. *Photius*, qui similia legerat, iis quæ antea in *Clemente* castigavit, in Libris *Origenis* de Principiis, propterea tamen eos suspectos non

(*) *Primum in vita Gallica* Clementis Alexand. *qua est in Tom. X. Bibliotheca Universalis; deinde hujus Artis Critica* Tom. 3. Ep. 1.

non habuit. Sic * ille, de primo ejus operis libro: ὁ μὲν πρῶτος περὶ πατρὸς, καὶ υἱοῦ, καὶ ἁγίου πνεύματος, ἐν ᾧ πλεῖστα βλασφημεῖ. τὸν μὲν υἱὸν ὑπὸ τοῦ πατρὸς πεποιῆσθαι λέγων, τὸ δὲ πνεῦμα ὑπὸ τοῦ υἱοῦ. καὶ διήκειν μὲν πατέρα διὰ πάντων τῶν ὄντων, τὸν δὲ υἱὸν μέχρι τῶν λογικῶν μόνον, τὸ δὲ πνεῦμα μέχρι μόνον τῶν σεσωσμένων. Λέγει δὲ καὶ ἄλλα παραλογώτατα, καὶ δυσσεβείας πλήρη. μετεμψυχώσεις γὰρ ληρωδεῖ καὶ ἐμψύχους τοὺς ἀστέρας, καὶ ἕτερα τούτοις παραπλήσια: *Primus est de Patre, Filio, & Spiritu Sancto, in quo multas habet blasphemias, dicens Filium a Patre factum esse, Spiritum a Filio; Patrem omnia quæ sunt pervadere, Filium vero ratione tantum prædita, Spiritum denique ea dumtaxat quæ servata sunt. Dicit & alia nimium absurda, impietatisque plena. Animorum migrationes, & stellas animatas delire narrat, aliaque his similia.* Profecto si propter talia rejiciendus fuisset ille Liber *Origenis*, quasi *spurius*, aut interpolationis arguendus; omnia pæne ejus opera, ab antiquissimis temporibus, fuissent supposita, aut corrupta, cum passim talia habeat. Audiendus *Hieronymus*, hac de re, in Ep. ad Pammachium & Oceanum, quamvis forte nimius; audiendus, inquam, quia satis est partim verum esse quod ait, ut intelligamus non esse facile confugiendum ad corruptionem exemplarium; propter ejusmodi errores, qui inveniuntur in operibus *Origenis*.

Tomi

(*) *Cod. VIII.*

¹ Tomi IV. P. 2. col. 347. Ed. Bened. *Illud vero quod adserunt a quibusdam Hereticis, & malevolis hominibus, libros ejus esse violatos, quam ineptum sit hinc probari potest Quis prudentior, doctior, eloquentior* Eusebio, *&* Didymo, *adsertoribus* Origenis, *inveniri potest? Quorum alter sex voluminibus* τῆς ἀπολογίας *ita eum, ut se, sensisse confirmat; alter sic ejus errores nititur excusare, ut tamen illius esse fateatur; non scriptum negans, sed sensum scribentis differens. Aliud est, si quæ ab hæreticis addita sunt* Didymus, *quasi bene dicta, defendat.* Si exstarent hæ Apologiæ, ex illis intelligere liceret, utrum *Origenes* fuisset depravatus; nam quod hominis discipuli defendebant, id ejus sine dubio erat. Vidit etiam *Photius* recentiorem Apologiam, pro *Origene*, ubi non aliter defendebatur, quamvis ejus Scriptor diceret etiam corruptos fuisse Libros *Origenis.* Quo factum ut ita loquatur de ea *Photius*, ad Cod. CXVII. οὐκ ἔστι λύσις τῶν ἐπικλημάτων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀλλὰ συνηγορία τῆς κατηγορίας: *non est ut plurimum solutio accusationum, sed criminationis adstipulatio.* In hac defensione, *Clemens* pro discipulo suffragium etiam ferebat.

6. Pergit vero *Hieronymus*, hisce verbis: *Solus inventus est* Origenes, *cujus Scripta in toto orbe falsarentur, &, quasi ad Mithridatis litteras, omnis veritas uno die de voluminibus illius raderetur. Si unus violatus est liber, num universa ejus opera, quæ diversis & locis*

& temporibus, edidit, ſimul corrumpi potuerunt? Ipſe Origenes, *in Epiſtola, quam ſcribit ad* Fabianum *Romanæ urbis Epiſcopum, pœnitentiam agit, cur talia ſcripſerit, & cauſas temeritatis in Ambroſium refert, quod ſecreto edita in publicum protulerit; & quid adhuc* αἱρεσιλογῶσιν *aliena eſſe quæ diſplicent?* Certe erat diſcipulorum *Origenis* vetera exemplaria proferre, in quibus aliena dogmata non legerentur. Erat etiam propugnatorum fidei Nicænæ, eadem ratione, Arianis ex *Origene* argumentantibus, non interpolatis exemplaribus, os occludere. Præterea ea dogmata *Origenis* non erant in uno, aut altero verbo ſita, aut etiam in aliquot periodis, ſed in toto Orationis contextu. Idem *Hieronymus* Lib. III. contra *Rufinum*, non procul ab initio Tomi IV. P. 2. col. 439. Ed. Ben. ita eum adloquitur: *Quamvis mutes, quamvis corrigas; Catholica non probabis. Si enim error eſſet in verbis, aut in paucis ſenſibus, poſſent detruncari mala, & bona pro his reponi. Ubi autem tota diſputatio æqualis eſt; ut, univerſæ rationales creaturæ, quæ propria voluntate corruerant, in unum poſtea revertantur ſtatum, ut rurſum ex eodem principio aliæ ſint ruinæ; quid habes emendare, niſi cuncta mutaveris? Quod ſi facere volueris, jam non libros alienos interpretaberis, ſed condes tuos.*

7. Hæc ſatis ſuperque ſunt, ut adpareat non ex præconceptis opinionibus eſſe judicandum de ſententiis Veterum, καὶ περὶ γνησιό-

τητος ἢ νοθείας Librorum, qui illis adſcribuntur, uti frequenter fit. Nunc exemplum proferendum certiſſimi Scriptoris antiqui dogmatis, ex quo cognoſcere licuit, ſi nullum aliud fuiſſet indicium, Librum, qui illi tribuebatur, ſuppoſiticium fuiſſe. Certiſſime conſtat Judæos omnes, adeoque Apoſtolos, credidiſſe falſum Numen ab Ethnicis coli, non idem quod a Judæis colebatur. Attamen Liber circumferebatur, quaſi Petri, qui Κήρυγμα Πέτρου dicebatur; in quo contraria habebantur, ut multis oſtendit *Clemens Alexandrinus*, Stromat. Lib. VI. p. 635. ubi eum Librum, mira confidentia, aut ἀϐλεψίᾳ potius, quaſi genuinum fœtum Petri, non ſemel laudat. Multo rectius * *Euſebius*, loco antea partim adlato, cum memoraſſet Scripta falſo Apoſtolis adſcripta, eaque jam aliis de cauſis repudianda dixiſſet: ἥ τε γνώμη καὶ ἡ τῶν ἐν αὐτοῖς φερομένων προαίρεσις πλεῖστον τῆς ἀληθοῦς ὀρθοδοξίας ἀπᾴδουσα, ὅτι δὴ αἱρετικῶν ἀνδρῶν ἀναπλάσματα τυγχάνει σαφῶς παρίστησιν: *ſenſus ipſe & eorum quæ in illis dicuntur ſententia, immane quantum a vera orthodoxia abludentia, clare oſtendunt ea eſſe hæreticorum hominum figmenta.*

8. Cum pleraque ſunt recta, nec eo, a quo ſcripta feruntur, indigna; & pauca dumtaxat deterioris notæ hic, illic adſperſa; interpolationis potius Liber eſt ſuſpectus habendus,

(*) *Hiſt. Eccleſ. Lib. III. c. 25.*

dus, quam ſuppoſitionis. Ejusmodi erant interpolatæ *Ignatii* Epiſtolæ, ut ex vetere interprete Latino, & Codice Græco Medicæo, XVII. ſæculo, intelligere licuit. Qua de re nihil amplius dicam, cum virorum doctorum libri, qui hac de re egerunt, ſint in omnium manibus, in hac urbe recuſi.

9. Sextus Aphoriſmus ita habet: *Liber in quo memorantur res, aut perſonæ Scriptore, cujus nomen præfert, recentiores, aut ejus non eſt, aut ab alio eſt auctus.* Hæc interpretatione nequaquam indigent, cum ſint clara. Sunt tantum exempla adjicienda. Objectum hoc eſt merito Pſeudo-Dionyſio, ut docet *Photius*, Cod. I. ubi hæc verba ſequuntur ea quæ ad Aphorismum III. adtulimus: Τρίτη δὲ (ἔνστασις δηλονότι) ὅτι πῶς τῶν κατὰ προκοπὴν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ διὰ μακροῦ τοῦ χρόνου αὐξηθέντων παραδόσεων ἡ βίβλος αὕτη τὴν ἐξήγησιν ποιεῖται; ὁ μὲν γὰρ μέγας Διονύσιος σύγχρονος ἦν, ὡς δῆλον ἐκ τῶν πράξεων, τοῖς Ἀποστόλοις. εἰ δὲ ἡ βίβλος περιέχει τὰ πλεῖστα τῶν κατὰ προκοπὴν καὶ ἐς ὕστερον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐξηθέντων παραδόσεων ἐστὶν ἀναγραφή. ἀπιθανὸν οὖν, μᾶλλον δὲ κακοπλαστὸν τὰ κατὰ πολὺν χρόνον τῆς τελευτῆς τοῦ μεγάλου Διονυσίου ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐξηθέντα Διονύσιον ὑπολαμβάνειν ἀναγράψαι: *Tertia objectio; quomodo traditionum earum, quæ paullatim & longo tempore auctæ ſunt in Eccleſia, liber hic adcuratam expoſitionem habet? Magnus enim Dionyſius æqualis erat, ut adparet ex Actibus Apoſtolorum. Quæ vero habet Liber ea pertinent ad*

ad descriptionem potissimum traditionum, quæ sensim & postea invaluerunt in Ecclesia. Non est ergo verisimile, inquit, imo vero confictum, quæ longo tempore post mortem magni Dionysii creverunt, ea Dionysium describenda suscepisse. Hoc eodem indicio multos Libros, qui pro Veteribus venditabantur, recentiores esse agnoverunt viri doctissimi, XVII. præsertim sæculo.

10. Sed & alterum indicium proferebatur contra Pseudo-Dionysium, sic enim pergit *Photius*: τετάρτη δὲ, πῶς μέμνηται τῆς τοῦ θεοφόρου Ἰγνατίου ἐπιστολῆς ἡ βίβλος; ὁ μὲν γὰρ Διονύσιος τοῖς τῶν Ἀποστόλων ἐνήκμασε χρόνοις, Ἰγνάτιος δὲ ἐπὶ Τραϊανοῦ τὸν διὰ μαρτυρίου ἤθλησεν ἀγῶνα, ὃς καὶ βραχὺ πρὸ τῆς τελευτῆς ταύτην ἐπιστολὴν, ἧς ἡ βίβλος μνημονεύει, ἐγγράφει: *Quarta; cur Epistolæ divini Ignatii meminit hic liber? Dionysius enim temporibus Apostolorum floruit, Ignatius vero, Trajano imperante, martyrii certamen decertavit, & paullo ante mortem Epistolam, cujus meminit hic liber, scripsit.* Talia multa animadverterunt viri eruditi, in Libris suppositiciis; quorum exempla suppeditabunt *Cocus*, *Rivetus*, *Caveus*, & alii.

11. Ex ejusmodi indiciis, præsertim si totus contextus orationis iis sit refertus, aut nulla firma ratio sit, quæ suadeat Scriptorem, cui opus quodpiam tribuitur, revera id scripsisse; ex ejusmodi, inquam, indiciis colligere licet librum esse suppositicium. Alio-

qui contingere posset, ut singulares quædam voces, aut etiam Periochæ, in margine primum scriptæ a recentiore manu interpretationis gratia, in contextum irrepsissent; aut ut additamenta quædam essent adsuta, quæ non obstarent, quominus ceteroqui Liber esset ejus Scriptoris, cujus nomen præferret. Constat jam, in Libris Mosis, & Caput ultimum Deuteronomii & alia aliquot loca esse a recentiore manu; at non ideo minus certum est Libros illos esse Mosis, ut multis in Dissertatione de Scriptore Pentateuchi, nostris in Mosem Commentariis præmissa, ostendimus. Quod ideo pluribus non persequemur.

CAPUT V.

De Suppositionibus & Interpolationibus VII. & VIII. Indicia.

I. LIBROS proxime præterita sæcula aut indoctos, aut refertos fabulis, cum exstincta essent bonarum Litterarum studia & antiquiorum Librorum lectio propemodum sperneretur, doctissimis viris & Veritatis amantissimis tribuerunt quam plurimos; quam fraudem aut inscitiam elegantiorum Litterarum culturæ, & præsertim Criticæ παλιγγενεσία, XVI & XVII. sæculo, feliciter retexerunt. Hinc conflatum septimum suppositionis, vel interpolationis indicium, quod hoc Aphorismo expressimus: *Liber indoctus, aut imperi-*

tia

tia refertus non potest ulla ex parte, aut saltem totus viro docto tribui; nec fabulis scatens, viro non inepto, quem constat veri amantem fuisse, adfingi; quamvis, in vetustis Codicibus., eorum nomina præferat. Sic cum olim quædam circumferrentur insignita nomine *Periclis* illius Olympii, qui non loqui sed fulgurare ac tonare dicebatur; quod nihil iis inesset hominis eloquentia dignum. Qua de re audiendus *Quintilianus* Inst. Orat. Lib. III. c. 1. *Cicero*, inquit, *in Bruto negat ante Periclem scriptum quidquam, quod ornatum oratorium habeat, ejus aliqua ferri. Equidem non reperio quidquam tanta eloquentiæ fama dignum; ideoque minus miror esse, qui nihil ab eo scriptum putent, hæc autem, quæ feruntur, ab aliis esse composita.*

2. Non diffitemur posse doctum & veri amantem virum interdum cespitare, & indocta aut falsa, incuria aut credulitate, proferre; sed hoc rarum fit necesse est, nec in rebus nimis aperte indoctis, aut falsis situm. Nullus est vir doctus, præsertim ex iis qui πολυγράφοι fuere, cui non sit aliquid aliquando objectum; ex quo liqueret non fuisse ei semper perspecta omnia, de quibus loquutus esset, aut non satis diligenter pensitata. Verum hic de errore, qui quasi nævus in pulcra facie adparet, non agimus; sed de frequentibus peccatis, iisque crassioribus, quam ut in ea vir doctus delabi possit. Talia innumera sunt in Commentariis, quæ *Donati* & *Servii* nomina præferunt, ex quibus

 non

non immerito viri eruditi eos interpolatos fuisse collegerunt. Ejusmodi est peccatum in Geographiam, quod adtulimus ex Servianis Commentariis, hujus *Artis Criticæ* P. I. C. I. §. 3. ubi *Hyrcaniam* in illis dici *Silvam Arabiæ* ostendimus. Ceteroquin innumera sunt, quæ non vulgarem eruditionem sapiunt, & quæ scribi non potuerunt, nisi a doctissimo viro, qui multos Scriptores legerat, quorum ab aliquot sæculis monumenta periere. Quod quia nemo nescit, pluribus non persequar. Idem de *Donati* reliquiis dixerim, licet non sint, me quidem judice, reliquiis *Servii* æquiparandæ.

3. Vir acutissimi ingenii *Des. Erasmus*, cum libros *Hieronymo* falso adscriptos volutasset summa diligentia, eos ad tres classes referendos judicavit. „ In prima, indicavit „ erudita, nec indigna lectu; in secunda, „ impudenter tributa Hieronymo, aut aliis „ auctoribus; in tertia, docta sed suis titu„ lis auctorem testantia, quæ tamen *Hieronymianis* lucubrationibus fuerant admista. Sed deprehendit & aliud genus esse Scriptorum ψευδεπιγράφων, quæ judicabat esse ex Hieronymianis & aliis commista, vel verius confusa. Horum omnium Catalogus Editionibus Frobenianæ & Gryphianæ, ex Frobeniana expressæ, est præfixus. Indoctorum autem Catalogo præmittit judicium, quo significat „ in eo nihil repertum iri, quod non „ sit ex æquo indoctum, infans & impudens; „ proinde, sua sententia, nullum omnino „ esse lectionis operæ pretium. Sed invictam „ esse

„ esse imperitorum hominum pertinaciam, „ cui plus satis datum ab se esse, in ejus ope- „ ris editione, magnoque sibi constare alie- „ nam stultitiam. Subjicit vero huic Catalo go & aliam admonitionem, quam hic etiam legi nostra interest. Ait ergo „ se reperisse, „ & alia quædam inscripta Hieronymo, pror- „ sus indigna quovis Hieronymi discipulo; „ hoc autem sollemne fuisse Librariis, ut „ hujus unius titulo quemlibet librum emtori „ commendarent; verum quoniam antea „ numquam fuerant excusa formulis, addenda „ se non putasse.

4. Inter illa vero, quæ falso titulo non unius sunt Scriptoris, potissimum recenset Commentarios in omne Psalterium, contenditque palam eos præ se ferre, quod non sint unius auctoris. Tum vero ita pergit: *si quis*, inquit, *meum requirat judicium, nihil illic esse arbitror* Hieronymi; *verum una pars est hominis, quisquis fuit, plane docti & sermonis expoliti, longe tamen discrepantis ab Hieronymiano. Nam hic minus habet nitoris ac lenitatis, plus nervorum; deinde ubique copiosior ac diligentior, & magis ostentans suas opes. Altera pars est loquutulei cujuspiam, ac, pæne dixerim, rabulæ, &, nisi me fallit nasus, ejusdem qui sermones suos* Augustini *nomine nobis dedit, præter alia multa bella. Cujus rei si quis gustum cupiat sumere, in ipsa statim Præfatione, conferat initia cum fine. Quamquam & ea conjectura arguebat non esse Hieronymianum opus, quod nec titulus, nec Epistola cujusquam habeat nomen. Unde suspicor*

picor illum ſua nullo edidiſſe titulo, & Librarios Hieronymi *nomen addidiſſe. Et fortaſſis hic ille eſt, cujus meminit* Gennadius; *quem ait nonnulla vertiſſe* Origenis, *ſed data opera titulis ademtis; cujus eſſe ſuſpicor & adnotationes in Libros Regum, ac Paralipomenon. Sed ut quod cœperam abſolvam, qui voluerit impoſturam deprehendere, legat adtente Commentarium in Pſalmum LXXVII. Rem quidem ille ſumſit ex Commentariis in Matthæum, ceterum eam ſuis exornavit floſculis. Ineptit ſuis Dialogiſmis, delirat exclamationibus, balbutit acyrologiis, ſuperfluit periſſologiis. Legatur in Pſalmum LXXX. in Pſalmum XC. ubi docte, ſcilicet, exponit quid ſit* σύμπτωμα, *cum plures cadunt. Verum, ut in genere dicam, ipſa battologia, & dictionis character hominem ubique arguit.* Integrum locum adtulimus, quamvis prolixiorem, quia Aphoriſmi noſtri priorem partem eximie illuſtrat; & tanti facimus *Eraſmum*, ut perpaucos Veteres, non dicam anteferendos, ſed æquiparandos ei eſſe cenſeamus.

5. Non videtur tamen mihi dubium, quin varia ſint, in illis Commentariis, ex *Hieronymo* excerpta, non minus quam ex aliis Scriptoribus. Tale eſt quod *Eraſmus* indicat exſtare ad Pſalm. LXXVII. & quod antea protulimus. Sic & interpretationi Pſalmi XCIII. inſeritur locus ex *Hieronymo*, totidem verbis adlatus ab *Auguſtino*, in Epiſt. ad Fortunatianum. Leguntur etiam ad Pſalmi L. verba *Hieronymi* citata a *Gregorio Magno*, in explicatione IV. Pſalmi pœnitentialis.

lis. At propter hæc & similia loca, ex *Hieronymo* a consarcinatore, horum Comment. excerpta, credere omnia *Hieronymiana* esse, cum *Mariano Victorio*, hoc demum extremæ est ἀκρισίας. Dicitur latere in Bibliothecis, *Hieronymi* Commentarius verus in Psalmos; & vidimus, in manibus viri eruditi, anonymum opus in Psalmos; quod ex stylo se intelligere dicebat esse Hieronymianum, quamvis totum allegoricum esset, ideoque ab eo sperneretur.

6. Cum nemo in dubium revocare queat an Apostoli fuerint veri amantissimi, anve simplicissima illa Evangelica Veritas ab iis fuerit prædicata; merito quæcumque fabulam redolent, aut manifesto ficta sunt, iis abjudicantur. Ejusmodi autem sunt pleraque omnia, quæ, præter Canonicos libros, in eorum nominibus adparuerunt. Cum, nempe, mirum in modum auctus esset Christianorum numerus, & vulgo, ut fit, audirentur querelæ curiosorum, de paucitate monumentorum Apostolicorum: ex quibus perpauca, de Apostolorum itineribus & prædicatione Evangelii, per totum terrarum orbem, scire licebat; exorti sunt homines nequam, qui plerorumque itinera & res gestas fingere adgressi sunt; & quæ ex nulla vetere historia haurire poterant, ea ex cerebro suo fabularum feracissimo desumserunt. Talia erant ψευδεπίγραφα Apostolica, (*) quæ ab *Eusebio* merito rejecta, in superiore Capite, diximus. At-

(*) *Eccles. Hist. Lib. III. c.* 25. *ad quod vide* Henr. Valesii *notata.*

Attamen multos olim videntur fefelliſſe, qui eorum auctoritate uſi ſunt: hoc enim malumus credere, quam malam fidem ſuſpicari in bonis viris, qui eorum teſtimoniis veritatem comprobare conati ſunt, quamquam non poſſumus eos malæ fidei abſolvere, niſi eorum negligentiam, aut ignorantiam in rebus Criticis incuſemus.

7. *Rufinus*, exempli gratia, vertit Librum ſcatentem turpibus fabulis, *Recognitiones Clementis*, quaſi genuinum, & a *Clemente* Romano ex ore Petri Apoſtoli exceptum, qui tamen Liber putidiſſimis nugis refertus eſt. Merito de eo *Photius*: μυρίων δὲ ἀτοπημάτων ἡ πραγματεία γέμει αὕτη, καὶ τῆς εἰς τὸν υἱὸν βλασφημίας κατὰ τὴν Ἀρείου δόξαν ἐστὶν ἀνάπλεως: *ſexcentis abſurditatibus opus hoc refertum eſt, & blaſphemia, ex Arii ſententia, in filium plenum.* Paullo poſt, de parte ejuſdem operis: ἀποδοκιμάζεται ἐπιγραφόμενος ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ Πέτρου καὶ Ἀππίωνος πολύστιχος διάλογος: *rejicitur nomine Petri & Appionis inſcriptus dialogus, multis verſibus conſtans.*

8. Simili de ratione, *Hieronymus* merito repudiat Librum, cujus meminit in Catalogo Scriptorum Eccleſiaſticorum, ubi de Luca. Poſtquam dixit hiſtoriam Actuum Apoſtolicorum, usque ad biennium Romæ commorantis Pauli pervenire, id eſt, usque ad quartum Neronis annum, ſubjicit: *Ex quo intelligimus*, inquit, *in eadem urbe, Librum eſſe compoſitum. Igitur* περιόδους *Pauli & Theclæ, & totam baptizati Leonis fabulam, inter apocry-*

cryphas scripturas, *computamus*. *Quale est enim ut individuus comes Apostoli*, *inter ceteras ejus res hoc solum ignoraverit? Sed &* Tertullianus, *vicinus eorum temporum*, *refert Presbyterum quemdam in Asia* σπουδαστὴν *Apostoli Pauli*, *convictum apud Joannem*, *quod auctor esset libri*, *& confessum se hoc Pauli amore fecisse*, *& ob id excidisse*.

9. Verum non ita ratiocinandum, de sequentium sæculorum Scriptoribus, qui aut infirmitate judicii, aut quod veri satis amantes non essent, fabulas fictas, inter ea quæ vera dicunt, miscent. Sic *Papias*, qui initio secundi sæculi floruit, figmenta pro rebus compertis scriptis mandavit, (*) σφόδρα μικρὸς ὢν τὸν νοῦν, *vir*, ut loquitur *Eusebius*, *parvo admodum ingenio*. *Hegesippus* (†) etiam, qui haud multo post vixit, vanas narrationes pro veris Lectoribus suis obtrudebat, ut satis adparet ex iis quæ habebat de matyrio Jacobi, & quæ ex eo profert *Eusebius*. Sequentibus ætatibus, cum jam esset aliquod mentientibus præmium, a plebeculæ stultitia exspectandum; neque finem, neque modum ullum mentiendi libidini homines nequam imposuerunt. Tunc nata vanissima illa Scripta, nequiter Apostolorum nomine confirmata, de quibus jam aliquoties diximus.

10. Ut a fabulis ad aliud νοθείας indicium veniamus, ita habet octavus noster Aphorismus: *Liber in quo tranctantur*, *vel respiciuntur*

(*) *Hist. Eccles. Lib. III*, *c.* 39. (†) *Vide Hist. Eccles. Lib. II. cap.* 23.

tur controversiæ natæ post tempora Scriptoris, cui tribuitur; *aut in quo deprehenditur Scriptoris illo recentioris imitatio; ejus non est cujus nomen præfert, aut est interpolatus.* Res est per se clara, nec, nisi pauculis exemplis, illustranda. Vir doctissimus cui *Origenis* Exegetica, quæ Græce reperiri potuerunt, debemus, (*) verissime observat „ propter illustre „ *Origenis* nomen, factum esse ut ab ignotis „ Scriptoribus profectæ lucubrationes, sic „ tamquam projecticii infantes, clarum *Ori-* „ *genis* nomen sibi libenter adsciverint; imo „ nonnumquam etiam operibus suis metuen- „ tes Scriptores subdolos, ementitum hunc „ prætexentes titulum, *Adamantii* famam vel- „ uti furto subripuisse; Bibliopolas etiam, „ mercibus suis venditandis emtorem hian- „ tem, fucata hac inscriptione, induxisse. At „ frequentius idem evenisse putat, nec imme- „ rito, vel ex Librariorum oscitantia nomi- „ na nominibus commutantium; vel ex Cri- „ ticorum audacia, quidvis sibi licere in lit- „ teris putantium. Eo accessit quod, pluri- „ mas *Origenis* scriptiones studiose abolenti- „ bus ejus adversariis & defensoribus; his „ quidem ut illius errores, illis vero, ut „ præclara ejus opera invidiose celarent; mul- „ tas vice versa, paribus de causis, nomini „ ejus subdiderunt." Inter libros ei suppositos, fuit Commentarius Latinus in Jobum in tres libros divisus, ubi duo priora Jobi Capita & tertii pars enarrantur. Ut cetera omittam,

(*) *In Appendice Origenianorum.*

tam, Scriptorem eorum librorum colligere est vixisse post tempora Synodi Nicænæ, & Arianorum partibus fuisse addictum, ex hisce verbis: *Tria cornua fecit Diabolus, in typum atque figuram trionymæ illius sectæ, triumque Deorum hæresis, quæ universum orbem terræ, in modum tenebrarum, replevit; quæ Patrem & Filium & Spiritum Sanctum aliquando tamquam tres colit, nonnumquam unum adorat, quemadmodum Græcorum Lingua memoratur, Triada vel Homoüsion. Istam ergo Trinitatis sectam & hæresin atque infidelitatem, jam olim de longe designans, versutissimus ille Diabolus, tria cornua misit, ad Job deprædandum. Sic namque etiam nunc memorata trïonyma hæresis præsertim prædatur, atque expugnat Ecclesiam.* Nemo non videt hæc esse diu, post *Origenis* ætatem, scripta, postquam τὸ ὁμοούσιον esset consecratum a Synodo Nicæna; cum manifesto controversiæ Arianæ spectentur.

11. Attamen in hoc negotio cavendum, ne posteriora omnia putemus, quæ favent cuipiam opinioni, de qua postea natæ sunt controversiæ. Nam anteriores potuere errare, non secus ac posteriores. At aliud est clare respicere, aut adludere ad controversias jam ferventes; aliud docere obiter, & aliud agendo, id quod postea damnatum est. Hoc ipsum observavit, de *Theodoro* Antiocheno, seu Mopsuesteno, *Photius*, Cod. XXXVIII. τὸ Νεστορίου δόγμα, εἰ καὶ πρὸ Νεστορίου ὑπῆρχεν, ὑπερδυόμενος: *Nestorii sententiam,*

tiam, quamvis prior ille fuerit, tacite vomit. In *Clemente* etiam *Alexandrino* & *Origene*, permulta leguntur, quæ erroribus poſtea damnatis ſat clare patrocinantur.

12. Eſt ex antiquiſſimo Codice, ut alibi diximus, in lucem emiſſa a *Patr. Junio* Epiſtola *Clementis* Romani ad Corinthios; at in ea clara ſunt veſtigia imitationis locorum quorumdam *Clementis Alexandrini*, ex quibus collegerunt viri docti auctam eam fuiſſe Epiſtolam a Librariis, ut carius venderetur, utque priori Editioni, in qua brevior erat, præferretur, & avidius emeretur. Capite XLVI. ita *Clemens* Romanus: γέγραπται γάρ· κολλᾶσθε τοῖς ἁγίοις, ὅτι οἱ κολλώμενοι αὐτοῖς ἁγιασθήσονται. καὶ πάλιν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ λέγει. μετὰ ἀνδρὸς ἀθώου ἀθῷος ἔσῃ, καὶ μετὰ στρεβλοῦ διαστρέψεις: *ſcriptum eſt enim:* ſanctis adhærete, quia qui illis adhærent ſanctificabuntur. *Rurſus in alio loco dicit:* cum viro innocente innocens eris, & cum perverſo perverteris. *Quare innocentibus & juſtis jungamus nos; ii quippe ſunt electi Dei.* Negat *J. Bapt. Cotelerius* ſe priorem locum in Scripturis inveniſſe; nec mirum, nusquam enim in iis legitur. Et hic, ſcilicet, ut recte animadvertit vir eruditus, *Eduard Bernardus*, in Editione Amſtelodamenſi, prava imitatio *Clementis Alexandri*, cujus verba Interpolator *Clementis* Romani credidit eſſe locum Scripturæ, quia proxime ſubjungebantur verbis ex Pſalm. XVII. adlatis. Hæc ſunt verba *Clementis Alexandrini* Strom. Lib. V. p. 572.

Γί-

Γέγραπται δὲ· μετὰ ἀνδρὸς ἀθώου ἀθῷος ἔσῃ. καὶ μετὰ ἐκλεκτοῦ ἐκλεκτὸς ἔσῃ. καὶ μετὰ στρεβλοῦ διαστρέψεις. κολλᾶσθαι οὖν τοῖς ἁγίοις πρέπει, ὅτι οἱ κολλώμενοι αὐτοῖς ἁγιασθήσονται: *Scriptum est autem*; cum viro innocente innocens eris, cum electo electus eris, & cum perverso perverteris. *Adhærere ergo par est sanctis, quia qui adhærent eis sanctificabuntur.* Postrema hæc laudavit Interpolator *Clementis* Romani, quasi verba Scripturæ, sed nonnihil immutata. Res mihi clara videtur.

13. *Clemens Alexandrinus*, ut solet, duo loca Novi Testamenti conjunctim profert, sensumque potius adtendit quam verba, Strom. Lib. III. p. 472. (*) Οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ, φησὶν ὁ Κύριος, καλὸν ἦν αὐτῷ εἰ μὴ ἐγεννήθη. (†) ἢ ἵνα τῶν ἐκλεκτῶν μου σκανδαλίσαι. κρεῖττον ἦν αὐτῷ περιτεθῆναι μύλον καὶ καταποντισθῆναι εἰς θάλασσαν, ἢ ἵνα τῶν ἐκλεκτῶν μου διαστρέψαι. *Væ homini illi*, inquit Dominus, *satius igitur illi si non natus esset, quam unum electorum meorum scandalizasse. Melius esset illi circumpositam molam, & dejectum eum esse in mare, quam unum electorum meorum pervertisse.* Eadem autem hæc verba habet *Clemens* Romanus, eodem Capite: Neminem vero esse puto, qui a se impetrare possit, ut credat utrumque casu duo loca hæc conjunxisse & eodem modo immutasse; aut *Clementem Alexandrinum* ci-

(*) *Matth.* XXVI, 24. (†) *Matth.* XVIII, 6.

tasse Evangelia, ex *Clemente* Romano. Sed nihil vetat nos censere hominem, qui *Alexandrini Clementis* verba alibi miscuit cum verbis Scripturæ, ex eo temere hæc sumsisse.

14. Hinc factum ut quæcumque similibus, non modo sententiis, sed etiam verbis, exstant apud utrumque *Clementem*, ubi Alexandrinus Romanum diserte non laudat, ea vir doctus omnia ex Alexandrino desumta, aut efficta existimet. Quod an verum sit nescio, sed simile quiddam suspicatus est, de alio loco *Clementis* Romani, primus ejus editor *Patric. Junius*. Is exstat Cap. VI. & certe, si modo nullum sit in eo mendum, Interpolatoris ineptiam usque adeo redolet, ut ausim dicere eos naso carere, qui fraudem non subolfaciant. Postquam *Clemens* ex Vetere Testamento adtulit exempla eorum, qui ob invidiam aliorum, insontes multa mala passi sunt; ait se vetera relinquere, & venire ad recentiores Athletas. Tum Petrum, ac Paulum, & eos qui ad instar eorum constanter supplicia tulerant, Religionis causa, commemorat. Dein, cum alia omnia exspectarentur; nempe, exempla Christianorum, subdit; Διὰ ζῆλον διωχθεῖσαι γυναῖκες Δαναΐδες καὶ Δίρκη, αἰκίσματα δεινὰ καὶ ἀνόσια παθοῦσαι ἐπὶ τὸν τῆς πίστεως βέβαιον δρόμον κατήντησαν, καὶ ἔλαβον γέρας γενναῖον αἱ ἀσθενεῖς τῷ σώματι: *Propter zelotypiam vexatæ mulieres, Danaïdes & Dirce, cum gravia & dira supplicia per-*

pertulissent, *pervenerunt in curriculum firmum fidei*, *& acceperunt corpore debiles generosum præmium.* Nemo non videt hæc esse verba hominis insani, nec sacram nec fabularem historiam tenentis, easque turpissime miscentis; & quidem eo in loco, ubi omnino alia dicenda erant. Nemo non animadvertit balbutire hunc Impostorem; quis enim dixerit mulieres, propter zelotypiam male habitas, ἐπὶ τὸν τῆς πίστεως βέβαιον δρόμον καταντῆσαι, καὶ λαβεῖν γέρας γενναῖον; Credebat *Junius* eum, qui hæc scripsit, ea partim hausisse ex *Clemente Alexandrino*, qui Lib. IV. Stromateon, ubi multa ex Epistola *Clementis* Romani habentur, post memoratas Juditham & Estheram, aliarum fœminarum ex Gentilibus meminit, quæ virilia facinora essent ausæ; inter quas Danaï filias recenset, de quibus scriptor Danaïdis dixerat:

Καὶ τότ' ἄρ' ὡπλίζοντο θοῶς Δαναοῖο θύγατρες,
Πρόσθεν ἐϋῤῥεῖος ποταμοῦ Νειλοῖο ἄνακτος.

Tum vero celeriter armatæ sunt filiæ Danaï, antea regis Nili pulcre fluentis. Verum quidquid statuatur de hoc loco, nisi mendum in eum irrepserit, dubium esse nequit, quin Semipagano Librario debeatur. Numquam *Clemens* fabulas conjunxisset cum veris historiis, & quidem fabulas, quæ ad rem nihil faciebant. Igitur sunt gravissimæ rationes, quæ persuadeant Epistolam *Clementis*, licet genui-

 nam,

nam, a malis atque imperitis hominibus auctam fuisse.

15. Attamen ut quod aliquando suspicatus sum, de ultimo loco *Clementis*, aperiam; posse hunc locum emendari credebam, hoc modo, si pro vocibus Δαναΐδες καὶ Δίρκη, legamus ἄνευ αἰδοῦς, καὶ δίκης *sine reverentia & jure*, hoc est, irreverenter habito sexu infirmiore, & contra jus & fas. Librarius ex ore dictantis scribens male audire potuit, aut etiam ex scriptura non satis elegante, & partim deleta, hoc quod legimus extricasse. Verum nihil mutare ausim, in *Clemente*. Has voces conjunxit Protagoras, apud *Platonem*, ubi Jupiter Mercurio: καὶ νόμον γε τῆς παρ' ἐμοῦ τὸν μὴ δυνάμενον αἰδοῦς καὶ δίκης μετέχειν κτείνειν ὡς νόσον πόλεως: *& legem a me eum qui non potest particeps pudoris & justitiæ esse occidendum, ut morbum urbis.*

CAPUT VI.

De Suppositione & Interpolatione IX & X Indicia.

1. SUPERSUNT duo Suppositionis aut Interpolationis indicia, ex stylo & verbis petita; cum superiora, aut res ipsæ, aut Veterum testimonia, aut vetustorum Librorum indices suppeditarint. Nonus ergo Aphorismus erit:

erit: *Si stylus sit diversus a noto aut sæculi, aut Scriptoris stylo, ejus non est, quamvis nomen ejus præferat. Si sit idem ac stylus alius Scriptoris, hujus liber censeri debet, si modo nihil obstet.* Sic *Galenus* probavit partem quamdam Libri, *de Natura hominis*, non esse *Hippocratis*, non tantum e re ipsa, ut antea diximus, sed etiam e stylo, verbisque ejus ævo recentioribus. Ita claudit II. Commentarium: τὸ δὲ νεώτερον εἶναι τὸν προσγράψαντα ταῦτα, καὶ ἡ τοῦ συνόχου προσηγορία τεκμήριόν ἐστιν· οὐδαμόθι γὰρ οὐδ' Ἱπποκράτης, οὔτε τις τῶν παλαιῶν τὸν συνεχῆ πυρετὸν ὠνόμασε σύνοχον, ὥσπερ οὐδὲ οὐρήματα τὰ οὖρα, ἀλλὰ ταῦτα ὀνόματα νεωτέρων ἐστὶν ἰατρῶν, ὅσοι τὴν παλαιὰν λέξιν ἠγνόησαν: *Juniorem eum fuisse, qui hæc addidit, certo ostendit adpellatio* συνόχου (pro febre continua) *neque enim umquam Hippocrates vel ex antiquis alius febrim continuam vocavit* σύνοχον, *ut nec* οὐρήματα *urinas; sed hæc sunt nomina recentiorum Medicorum, qui antiquam linguam ignorarunt.* Cum quidam emisset librum, cujus inscriptio erat Γαληνὸς ἰατρὸς, *Galenus medicus*, quasi revera esset *Galeni*, *tituli novitate permotus vir quidam litterarum studiosus, pollicitationem ejus* (hoc est, an præstaret quod inscriptio pollicebatur) *explorare voluit & duobus primis versibus lectis, continuo scriptum abjecit, hoc tantum addito, non esse hanc dictionem Galeni, & falso hunc librum esse inscriptum:* ὑπὸ τοῦ ξένου τῆς ἐπιγραφῆς κινηθείς τις ἀνὴρ, τῶν φιλολόγων ἐβούλετο γνῶναι τὴν ἐπαγγελίαν αὐτοῦ. καὶ δύο τοὺς πρώτους στίχους ἀνα-

γνὺς εὐθέως ἀπέῤῥιψε τὸ γράμμα· τοῦτο μόνον ἐπιφθεγξάμενος· ὡς οὐκ ἔστι λέξις αὕτη Γαληνοῦ, καὶ ψευδῶς ἐπιγέγραπται τουτὶ τὸ βιβλίον. Addit *Galenus*, in Procemio Opuſculi de libris ſuis, unde hæc ſunt deſumta, eum hominem edoctum fuiſſe πρώτην παιδείαν, hoc eſt, humaniores litteras, ſine quibus, de ſtylo judicium ferre non potuiſſet.

2. Quantum indicio ex ſtylo petito crediderint veteres Romanorum Critici colligere licet ex hiſce verbis A. Gellii, Lib. III. c. 3. *Verum eſſe comperior*, inquit, *quod quosdam bene litteratos homines dicere audivi, qui plerasque* Plauti *Comœdias curioſe atque contente lectitaverunt, non indicibus* Ælii, *nec* Sedigiti, *nec* Claudii, *nec* Aurelii, *nec* Accii, *nec* Manilii, *ſuper hiſce fabulis, quæ dicuntur ambiguæ, credituros; ſed ipſi* Plauto, *moribusque ingenii, ac linguæ ejus. Hac enim indicii norma* Varronem *quoque eſſe uſum videmus. Nam præter illas unam & viginti, quæ* Varronianæ *vocantur, quas idcirco a ceteris ſegregavit, quoniam dubioſæ non erant, ſed conſenſu omnium* Plauti *eſſe cenſebantur; quasdam item alias probavit adductus ſtylo atque facetia ſermonis* Plauto *congruentis, easque nominibus aliorum occupatas* Plauto *vindicavit.* Lege, ſi vacat, reliquum Caput, dignum enim eſt, quod hanc in rem expendatur.

3. Vitas excellentium Imperatorum, quas merito vero Scriptori adſertas diximus, Cap. II. §. 6. *Cornelio*, ſcilicet, *Nepoti*, *Ciceronis* fa-

familiari, nonnulli eruditi viri, XVII. sæculo, sustinuerant tribuere Scriptori ignoto Theodosiani ævi; cum manifestum esset elegantia ejus libelli multum captum, atque ingenium eorum temporum superari. Vicissim ineptam atque inficetam historiam Theodosiano ævo, ut videtur, recentiorem, audebant Librarii *Cornelio Nepoti* tribuere. Ea est *Daretis Phrygii*, de exscidio Trojæ, historia, in qua *Josias Mercerus*, qui eam emendatiorem primus edidit, merito aut ullam eruditionem, aut judicium, aut eloquutionis elegantiam negat inveniri; „ ut nimis impudenter fecisse „ videatur, qui *Corn. Nepotis* nomen ementi„ tus est, qua inficetæ versionis auctoris. In „ enarratione, inquit, totius Historiæ, ferè „ ubique diversus abit ab omni antiquitate; „ pauca similia vero de suo adstruit, absurda, „ inconsequentia plurima; ut vel id quod de „ variis plurium annorum ac mensium indu„ ciis adfingit, ut ad decennium perveniat. „ Nec quidquam in toto Libro singulare, „ præter Thesidarum mentionem, quos una „ cum Anio rem frumentariam curasse scri„ bit; & inepti illi Trojanorum, Græcorum„ que ducum, & mulierum formæ, ac mo„ rum characteres " Præfixa est etiam Epistola, nomine *Corn. Nepotis*, ad *Sallustium Crispum* scripta, sed quæ neminem fallere queat; præter eos qui omni Latinitatis cognitione destituti sunt, aut plane aliud agunt, cum ejusmodi Monachorum fraudes legunt.

4. *Hieronymus* negat se positurum fuisse *Senecam* in Catalogo sanctorum, *nisi se epistolæ provocassent; quæ*, inquit, *leguntur a plurimis Pauli ad Senecam, & Senecæ ad Paulum. In quibus cum esset Neronis magister & illius temporis potentissimus, optare se dicit ejus esse loci apud suos, cujus sit Paulus, apud Christianos.* Mirum est non monuisse *Hieronymum* simpliciores, ne fallaci titulo crederent; nisi forte indignos qui a se monerentur judicavit, qui tam turpiter errabant. *J. Lipsius*, ad calcem vitæ *Senecæ*, hoc de iis fert judicium verissimum: „ Quæ nunc sunt, non sunt tanti; imo „ certum est ejusdem auctoris & Pauli & Se-„ necæ illas esse, & compositas a semidocto, „ in ludibrium nostrum." Cum hæc dixisset verissima, & nonnisi ab imperitis in dubium umquam revocanda, subjicit: „ Ergo inter se „ non scripserunt? *Hieronymus*, *Augustinus*, „ atque etiam antiquior utroque *Linus* Pon-„ tifex adserunt, & passiva opinio olim fuit, „ atque adeo *Joannes Sarisberiensis* fortiter: „ *desipere videntur qui non venerantur eum*, „ *quem Apostolicam familiaritatem meruisse* „ *constat.*" Atqui non adfirmat, ut vidimus, *Hieronymus;* quem etiam judicavit *Erasmus*, tacite indicare erudito Lectori quid sentiat; nempe, eas epistolas falso inscribi *Paulo* & *Senecæ;* cum nihil illic sit neque *Paulo* dignum, neque *Seneca:* (*) *Augustinus* vero ait dumtaxat *se nonnullis indiciis invenisse, eum* *Apo-*

(*) *De Civitate Dei Lib. VI. c. 10.*

Apoſtolorum noſtrorum claruiſſe temporibus; quam in rem, nequaquam opus eſt fictis illis Epiſtolis; quin & mirum eſt, de re tam clara, ita dilute loquutum *Auguſtinum*, quaſi non facile intellectu eſſet claruiſſe eum temporibus Apoſtolorum, qui ſub Neronis principatu vixit & interfectus eſt. *Lini* liber de paſſione Pauli manifeſto eſt ſuppoſiticius, ut omnes fatentur; ne exceptis quidem iis, qui ficta monumenta priſcis Eccleſiæ Romanæ Epiſcopis adſcripta acriter, quaſi genuina, defendere ſolent. *Joannes* vero *Sarisberienſis* ſententiam profert barbari ſæculi, quo mentiendi libido & ignorantia pari paſſu, atque erecto capite, ubique pæne incedebant. Igitur non ſatis κριτικῶς vir ceteroquin acutus vitam *Senecæ*, hiſce verbis, claudit: „ Itaque „ rejicere hoc totum, & calcare non auſim. „ Fuerint aliquæ, ſed aliæ; ſi iſtæ, requiro „ judicium optimorum Patrum." Atqui ullas alias fuiſſe non conſtat, & certiſſimum eſt *Senecam* nulla cognitione Chriſtianismi fuiſſe imbutum, quod optime omnium noverat *Lipſius*, qui videtur hic neſcio cui gratificatus.

5. Ex diſſimilitudine ſtyli collegerunt omnes, qui omni Critico guſtu deſtituti non fuerunt, Apoſtolica non eſſe varia quæ illis olim tribuebantur. Πόῤῥω, inquit (*) *Euſebius* ὁ τῆς φράσεως παρὰ τὸ ἦθος τὸ Ἀποστολικὸν ἐναλλάττει χαρακτὴρ: *longe dictionis forma abeſt ab*

(*) *Hiſt. Eccleſ. Lib. III. c. 25.*

Apoſtolica ſcribendi ratione. Attamen fefellerunt olim multos, iis ſæculis, quibus magis excolebatur ſtulta credulitas, quam litterarum ſtudia. Exiſtimarunt etiam plerique olim, ſi *Hieronymo* credimus, alteram Petri ejus non eſſe, ob diverſitatem ſtyli; ſed res eſt multo obſcurior, nec eorum judicium præſtare velim. Hæc verba ſunt *Hieronymi*, in Catalogo: *Scripſit duas Epiſtolas, quæ Catholicæ nominantur; quarum ſecunda a plerisque ejus eſſe negatur, propter ſtyli cum priore diſſonantiam.* At multo veriſimilius judicabat (*) *Origenes*, ὅτι ὁ χαρακτὴρ τῆς λέξεως τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιγεγραμμένης ἐπιστολῆς οὐκ ἔχει τὸ ἐν λόγοις. ἰδιωτικὸν τοῦ Ἀποστόλου, ὁμολογήσαντος ἑαυτὸν ἰδιώτην εἶναι τῷ λόγῳ, τουτέστι τῇ φράσει: *ſtylum Epiſtolæ ad Hebræos inſcriptæ non habere in verbis illam ruditatem Apoſtoli, qui ſe fatetur eſſe idiotam ſermone, hoc eſt, eloquutione.* Subjicit: ἀλλά ἐστιν ἡ ἐπιστολὴ συνθέσει τῆς λέξεως ἑλληνικωτέρα. πᾶς ὁ ἐπιστάμενος κρίνειν φράσεων διαφορὰς ὁμολογήσαι ἄν: *ſed eſt Epiſtola hæc, verborum conſtructione, elegantius Græce ſcripta; quod fatebitur quisquis, de ſtylorum diverſitate, judicare norit.* Quibus *Hieronymus* in Catalogo ſimilia habet: *Epiſtola, quæ fertur ad Hebræos, non ejus creditur, propter ſtyli ſermonisque diſtantiam; ſed vel* Barnabæ, *juxta* Tertullianum; *vel* Lucæ *Evangeliſtæ, juxta quosdam; vel* Clementis *Romanæ poſtea Eccleſiæ Epiſcopi, quem aiunt ſen-*

(*) *In Homiliis in Ep. ad Hebraos.*

sententias Pauli proprio ordinasse & ornasse sermone.

6. Ex dissimilitudine styli intellexit *Hieronymus*, Libros nonnullos, qui tribuebantur *Minutio Felici*, ejus non esse. Postquam dixit ab eo scriptum esse Dialogum Christiani & Ethnici disceptantium; qui *Octavius* inscribitur, subjicit: *Sed & alius sub nomine ejus fertur*, de Fato, *vel* contra Mathematicos, *qui cum sit & ipse diserti hominis, non mihi videtur cum superioris libri stylo convenire.*

7. *Dionysius Alexandrinus*, ut docet (*) *Eusebius*, existimabat, si conferretur Evangelium Joannis cum prima ejus Epistola, facile intelligi, ex similitudine styli, utriusque eumdem Joannem auctorem fuisse; contra, si cum illis contenderetur Apocalypsis, liquere hanc esse ab alia manu. Ut a posteriore initium faciam, hæc ille Capita profert dissimilitudinis I. Τεκμαίρομαι ἔκ τε τοῦ ἤθους ἑκατέρων, καὶ τοῦ τῶν λόγων εἴδους καὶ τοῦ Βιβλίου διεξαγωγῆς λεγομένης, μὴ τὸν αὐτὸν εἶναι. ὁ μὲν γὰρ Εὐαγγελιστὴς οὐδαμοῦ τὸ ὄνομα αὐτοῦ παρεγγράφει, οὐδὲ κηρύσσει ἑαυτὸν, οὔτε διὰ τοῦ Εὐαγγελίου, οὔτε διὰ τῆς ἐπιστολῆς —— ὁ δὲ τὴν Ἀποκάλυψιν γράψας εὐθύς τε ἑαυτὸν ἐν ἀρχῇ προτάσσει, καὶ τὰ ἑξῆς: *Colligo enim ex genio utriusque, & forma loquendi, & ex libelli dispositione, non esse eumdem. Quippe Evangelista quidem nullibi nomen suum adscribit, nec semet ipse, aut in Evangelio, aut in Epistola, prædicat —— At ille, qui Apocalypsin scripsit,*

(*) *Hist. Eccles. Lib VII. c. 25.*

ſit, in ipſo ſtatim exordio, nomen ſuum præfigit, &c. Tum ejus rei exempla profert, quæ apud *Euſebium* poterunt legi. II. Ἀπὸ τῶν νοημάτων δὲ καὶ τῶν ῥημάτων καὶ τῆς συντάξεως αὐτῶν, εἰκότως ἕτερος οὗτος παρ' ἐκεῖνον ὑπονοηθήσεται. συνᾴδουσι μὲν γὰρ ἀλλήλοις τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ἡ ἐπιστολὴ, ὁμοίως τε ἄρχονται: *Ex ſententiis vero & verbis, eorumque collocatione, facile conjicere eſt hunc ab illo diverſum fuiſſe. Nam Evangelium & Epiſtola ſibi mutuo conſonant, & eodem ordiuntur modo.* Deinde ex utroque ſubjecta verba comparat; iisque collatis, ita pergit: ἔχεται αὑτοῦ, καὶ τῶν προθέσεων οὐκ ἀφίσταται. διὰ δὲ τῶν αὐτῶν κεφαλαίων καὶ ὀνομάτων πάντα διεξέρχεται: *Ex ſe ipſe pendet, nec a propoſitionibus ſuis abit; ſed iisdem capitibus, ac verbis, cuncta perſequitur.* Quod revera, collectis pluribus loquutionibus & ſententiis, oſtendit; additque: καὶ ὅλως διὰ πάντων χαρακτηρίζοντας ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν συνορᾷν τοῦ τε Εὐαγγελίου καὶ τῆς Ἐπιστολῆς χρῶτα πρόκειται: *formam ſcriptionis expendentibus ubique & per omnia unum atque eumdem ſtyli colorem in Evangelio & in Epiſtola cernere licet.* Apocalypſin vero, alio plane modo, ſe habere contendit. Ἀλλοτριωτάτη δὲ καὶ ξένη, inquit, παρὰ ταῦτα ἡ Ἀποκάλυψις, μήτε ἐφαπτομένη, μήτε γειτνιῶσα τούτων μηδενὶ χεδὸν εἰπεῖν, μηδὲ συλλαβὴν πρὸς αὐτὰ κοινὴν ἔχουσα: *Apocalypſis vero ab his prorſus aliena eſt, & extranea, nulli pæne neceſſitudine, aut vicinitate contingens quidquam ex ſupra dictis, ac ne ſyllabam quidem unam cum illis communem habens.* III. Ad-

Addit etiam Apocalypseos nullam esse mentionem in Epistola, ubi de ea aliquid dici debuisse ei videtur: Ἀλλ' οὐδὲ μνήμην τινὰ, οὐδὲ ἔννοιαν οὔτε ἡ Ἐπιστολὴ τῆς Ἀποκαλύψεως ἔχει, ἔα γὰρ τὸ Εὐαγγέλιον, οὔτε τῆς Ἐπιστολῆς ἡ Ἀποκάλυψις: *sed neque mentionem ullam, neque significationem habet Epistola Apocalypseos (Evangelium enim prætermitto) neque Epistolæ Apocalypsis.* IV. Denique, si *Dionysio* credimus, τῆς φράσεως τὴν διαφορὰν ἔστι τεκμήρασθαι τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῆς Ἐπιστολῆς πρὸς τὴν Ἀποκάλυψιν. τὰ μὲν γὰρ οὐ μόνον ἀπταίστως, κατὰ τὴν Ἑλλήνων φωνὴν, ἀλλὰ καὶ λογιώτατα ταῖς λέξεσι, τοῖς συλλογισμοῖς, ταῖς συντάξεσι τῆς ἑρμηνείας γέγραπται. πολλοῦ γε δεῖ βάρβαρόν τινα φθόγγον, ἢ σολοικισμὸν, ἢ ὅλως ἰδιωτισμὸν ἐν αὐτοῖς εὑρεθῆναι. —— τούτῳ δὲ Ἀποκάλυψιν μὲν ἑωρακέναι, καὶ γνῶσιν εἰληφέναι καὶ προφητείαν οὐκ ἀντιλέγω. διάλεκτον μέντοι καὶ γλῶσσαν οὐκ ἀκριβῶς ἑλληνίζουσαν αὐτοῦ βλέπω, ἀλλ' ἰδιώμασι μὲν βαρβαρικοῖς χρώμενον καί που καὶ σολοικίζοντα: *Clare intelligere est discrimen eloquutionis Evangelii & Epistolæ, si conferantur cum Apocalypsi. Illa enim scripta sunt, non tantum sine peccato, ad Græcam linguam quod adtinet, sed etiam elegantissime, cum vocibus, tum ratiocinationibus, & orationis compositione; nedum ut barbarum ullum vocabulum, aut solœcismus, aut ullus omnino idiotismus in iis inveniatur —— Nolim quidem negare huic visam esse revelationem, eumque accepisse cognitionem a Deo & prophetiam; at dialectum & linguam non adcurate Græcam in eo video, eumque idiomatibus barbaricis utentem, & aliquando*

do etiam solœcismos committentem. Quæ omnia profero, non quasi mihi videantur vera, nam hæc postrema præsertim plane falsa esse existimo; sed ut adpareat qua ratione Veteres solerent γνωρίσματα eruere, ex quibus judicabant genuinane, an spuria essent opera, quibus illustria nomina erant præfixa. Ad methodum quidem quod adtinet, nihil est quod in *Dionysio* carpamus; quærendum dumtaxat an ea, quæ statuit quasi certa, sint reapse vera, quod non credimus.

8. At non possum illi non adsentiri, in eo quod habet de similitudine rerum & loquutionum, quæ in Evangelio & prima Joannis Epistola occurrunt. I. Συνᾴδουσιν, inquit, μὲν γὰρ ἀλλήλοις τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ἡ Ἐπιστολὴ, ὁμοίως τε ἄρχονται, τὸ μὲν φησὶν, ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος. ἡ δὲ, ὃ ἦν ἀπαρχῆς. τὸ μὲν φησὶ, καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ Πατρός. ἡ δὲ τὰ αὐτὰ σμικρῷ παρηλλαγμένα, ὃ ἀκηκόαμεν, ὃ ἑωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, ὃ ἐθεασάμεθα καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν, περὶ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς, καὶ, ἡ ζωὴ ἐφανηρώθη. ταῦτα γὰρ προανακρούεται διατεινόμενος, ὡς ἐν τοῖς ἑξῆς ἐδήλωσε, πρὸς τοὺς οὐκ ἐν σαρκὶ φάσκοντας ἐληλυθέναι τὸν Κύριον. διὸ καὶ συνῆψεν ἐπιμελῶς, καὶ ὃ ἑωράκαμεν μαρτυροῦμεν, καὶ ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον, ἥτις ἦν πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ ἐφανερώθη ἡμῖν, ὃ ἑωράκαμεν καὶ ἀκηκόαμεν ἀγγέλλομεν ὑμῖν: *Nam Evangelium & Epistola sibi mutuo consonant, & eodem or-*

diuntur

diuntur modo. Sic enim illud dicit: in principio erat Ratio; *hæc vero:* quod fuit ab initio. *Illud ait:* & Ratio caro facta est, & habitavit in nobis, & vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre; *hæc vero eadem habet aliquantum immutata:* quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus & manus nostræ contrectaverunt de verbo vitæ; *&:* vita manifesta est. *Hæc enim ille veluti modulationis proludia præmittit, adversus eos qui dicebant Dominum non venisse in carne. Quapropter de industria subjunxit:* & quod vidimus testamur, & adnunciamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, & adparuit nobis. Quod vidimus & audivimus adnunciamus vobis. II. Ἔχεται αὐτοῦ καὶ τῶν προθέσεων οὐκ ἀφίσταται. διὰ δὲ τῶν αὐτῶν κεφαλαίων καὶ ὀνομάτων πάντα διεξέρχεται. ὧν τινὰ μὲν ἡμεῖς συντόμως ὑπομνήσομεν, ὁ δὲ προσεχῶς ἐντυγχάνων εὑρήσει ἐν ἑκατέρῳ πολλὴν τὴν ζωὴν, πολὺ τὸ φῶς, ἀποτροπὴν τοῦ σκότους, συνεχῆ· τὴν ἀλήθειαν, τὴν χάριν, τὴν χαρὰν, τὴν σάρκα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου, τὴν κρίσιν, τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν. τὴν πρὸς ἡμᾶς ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, τὴν πρὸς ἀλλήλους ἡμᾶς ἀγάπης ἐντολήν. ὡς πάσας δεῖ φυλάσσειν τὰς ἐντολάς. ὁ ἔλεγχος τοῦ κόσμου, τοῦ διαβόλου, τοῦ Ἀντιχρίστου; ἡ ἐπαγγελία τοῦ ἁγίου πνεύματος. ἡ υἱοθεσία τοῦ Θεοῦ. ἡ διόλου πίστις ἡμῶν ἀπαιτουμένη· ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς πανταχοῦ. καὶ ὅλως διὰ πάντων χαρακτηρίζοντας ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν συνορᾶν τοῦ τε Εὐαγγελίου καὶ τῆς Ἐπιστολῆς χρῶτα πρόκειται:

Totus

Totus ex ſe ipſe pendet, & a propoſitionibus ſuis non diſcedit; ſed iisdem capitibus & verbis cuncta perſequitur; ex quibus nos nonnulla breviter commemorabimus. Qui vero adtentus erit, inveniet in utroque plurimum vitam, *frequentem* lucem, *fugam* tenebrarum, *perpetuam* veritatem, gratiam, lætitiam, carnem & ſanguinem Domini, judicium, remiſſionem peccatorum, Dei erga nos amorem, præceptum de mutua caritate, omnia mandata ſervari oportere. *Ad hæc occurrunt paſſim* convictio mundi, Diaboli & Antichriſti, promiſſio Spiritus Sancti, adoptio Dei, fides *a nobis per omnia poſtulata*, Pater & Filius *ubique. Denique in omnibus formam ſcriptionis exquirentibus unus atque idem Evangelii & Epiſtolæ color proponitur.* Ex hiſce omnibus plane κριτικῶς & vere colligit unius, ejusdemque Apoſtoli Joannis eſſe Evangelium & Epiſtolam.

9. Non opus eſt alia hanc in rem exempla adferri, verum hic ſe ſe nobis objiciunt ſponte ſua difficultates maximæ; animadverterunt enim viri eruditi, non tantum moveri controverſias de Libris præferentibus nomina Scriptorum, quorum ſtylus ex aliis eorum operibus notus eſt; ſed etiam de Libris qui tribuuntur Scriptoribus, quorum aliud nihil exſtat, præter ea ipſa monumenta, quorum γνησιότης in dubium revocatur. Exempli cauſa, cum ad defenſionem *Origenis*, proferretur Apologia, *Pamphili Martyris* nomine præſcripta; *Hieronymus*, qui tunc temporis

poris erat Origeniſtis infenſus, negabat id conſtare, quod nullus alius Liber a *Pamphilo* eſſet ſcriptus, ex quo de illa Apologia judicium ferri poſſet. * *Si ab inimicis* Origenis, inquit, *Libros ejus dicitis eſſe violatos, ut infamarentur; quare mihi non liceat dicere, ab amicis ejus & ſectatoribus, compoſitum eſſe ſub nomine* Pamphili *volumen, quod illum teſtimonio Martyris ab infamia vindicaret? Ecce vos emendatis, in* Origenis *Libris, quod ille non ſcripſit;* & *miramini, ſi edat aliquis Librum, quem ille non edidit? Vos in edito opere poteſtis coargui; ille, qui nihil aliud edidit, facilius patet calumniæ. Date quodlibet aliud opus* Pamphili; *nusquam reperietis, hoc unum eſt. Unde igitur ſciam quod* Pamphili *ſit? Videlicet* STYLUS & SALIVA *docere me poterit!* Col. 347. 2 P. T. IV. Ed. Ben.

10. Duæ, XVII. ſæculo, de ejusmodi Libris agitatæ ſunt celeberrimæ controverſiæ, atque eruditorum judicio diremtæ. Altera eſt de Epiſtolis, quæ antiquiſſimis Romanæ urbis Epiſcopis tribui ſolebant. Eas Magdeburgenſes Theologi, in Centuriis, merito quaſi ſuppoſitas critica cenſura infamaverant. Defendit vero *Franciſcus Turrianus* Jeſuïta; quem poſtea ita confutavit *David Blondellus*, ut ſuppoſitionem in meridiana luce poſuerit; quæ negari certe non poteſt, niſi ab iis, qui lucro ſibi eſſe putant ejusmodi fraudes, &

(*) *Ad Pammach. & Oceanum de Error. Origenis.*

frontem plane perfricuerunt. Altera vero controversia fuit, de re sine dubio obscuriore; nimirum, de *Ignatianis Epistolis*, quas suppositas contendebant idem *Blondellus*, & *Joan. Dallæus*, defendit vero quasi genuinas *Joan. Pearsonius*; eo, nisi fallor, successu ut bellum illud, certa ac perpetua victoria, confecerit. Attamen plerorumque omnium Episcoporum Romanorum, quibus tribuuntur *Epistolæ* illæ *Isidorianæ*, ne littera quidem ulla exstat. Episcopi etiam Antiocheni nihil ad posteros pervenit, præter Epistolas in controversiam vocatas.

11. Cum ergo viri doctissimi non possent alia eorum Scripta proferre, qui Epistolas illas oppugnare adgressi sunt, ex earum stylo varia protulerunt, aut proferre conati sunt indigna primæva illa antiquitate, aut certe quæ indigna ipsis videbantur. Contra qui eas defenderunt, probarunt non esse eo ævo indigna, aut pro virili probare adnixi sunt. Ut alia omittam, *Blondellus* evidentissime ostendit nihil esse in Epistolis Pontificiis, quod vel minimum primorum sæculorum stylum redoleat; luculentis etiam argumentis demonstravit *Pearsonius* quæ ab adversariis carpebantur, in Ignatiano stylo, ea non dissentire ab illius ætatis ingenio. Certe aliter oppugnare aut defendere non possumus Scripta, quæ fuerunt, aut fuisse dicuntur unici fœtus eorum, quorum nomina præferunt. Ingenii & styli Scriptoris loco, nobis sunt forma & character ejus ætatis.

12. Ubi

12. Ubi res eſt clara, propter nimium diſcrimen ſtyli Scriptoris ſuppoſiticii, & rationis ſcribendi eorum omnium, qui iiſdem temporibus vixerunt; non difficile eſt judicium rectum de eo ferre, imo difficile eſt errare; ut mirari ſubeat eorum ἀβλεψίαν, qui *Cornelii Nepotis* genuinum fœtum Theodoſiani ævi fuiſſe, & *Daretis Phrygii* hiſtoriam barbaram & inficetam, quamque adeo Theodoſiana ætas non laudaſſet, *Ciceronis* temporibus tribuere ſuſtinebant. Sed poteſt Liber tribui Scriptori cuipiam, & quidem falſo, qui ſtylo ſcriptus ſit ab ejus dictione non prorſus abhorrente; ab alio, nimirum, ejuſdem ævi aut proximi Scriptore. Tum demum perſpicaci ingenio opus eſt, atque arte magiſtra, quæ nonniſi longa, adtentaque lectione adquiri poteſt. Nec mirum eſt *Ambroſio* & *Hieronymo*, exempli cauſa, adſcriptos proxime præteritis ſæculis fuiſſe varios eruditos Libros, & quibus vix meliores ſcribere ipſi potuiſſent. Sola bonarum litterarum & Criticæ præſertim παλιγγενεσία ejusmodi errores retegere poterat.

13. Decimus hic eſt atque ultimus noſter Aphoriſmus: *Vocabula ſequioris ævi indicant Scriptorem recentiorem; in tranſlatione vero, ſi quid ſit quod non conveniat Linguæ, qua ſcripſiſſe conſtat auctorem cui liber tribuitur, aut non eſt tranſlatio, aut eſt interpolata.* Priorem partem hujus Aphoriſmi illuſtrare poſſemus plurimis exemplis, petitis ex Scriptis falſa *Clementi* Romano tributis, eque Pon-

 tificiis

tificiis Epiſtolis, in quibus innumeræ ſunt voces Apoſtolico ævo recentiores. Sed cum ea Scripta evolventi illico plurimæ ſe objiciant & §. I. e *Galeni* loco rem ſatis illuſtraverimus; exempla dumtaxat aliquot, quibus poſterior pars Aphoriſmi confirmetur, ſubjiciemus.

14. Qui *Sapientiam* Salomonis nomine inſcriptam, ex ejus Scriptis hauſtam eſſe volunt, & in Græcam Linguam translatam; cum conjecturam dumtaxat proferant, quam æque facile rejeceris, ac in medium adfertur; præterea ab ea opinione revocari poſſunt, exemplo vocis, quæ nonniſi ex Lingua Græca, & quidem e *Platone*, aut *Platonicis*, eo ſenſu peti potuit. Ea eſt vox λόγος, qua Angelum ſignificat Sapientia Cap. XVIII, 15, 16. ubi etiam Poëtæ Græci manifeſta eſt imitatio. Sic habet, ex verſione Vulgata: *Omnipotens ſermo tuus* (vel potius *Ratio tua*, nam eſt σοῦ λόγος) *de cœlo, a regalibus ſedibus, durus debellator in mediam exterminii terram proſilivit. Gladium acutum inſimulatum tuum imperium portans, & ſtans replevit omnia morte, & uſque ad cœlum adtingebat, ſtans in terra*, καὶ οὐρανοῦ μὲν ἥπτετο, βεβήκει δ' ἐπὶ γῆς. Vox λόγος ad ſignificandum Angelum, ſeu *Naturam Rationalem* imperia ſummi Dei exſequentem, eſt Platonica, & frequens apud *Philonem*, ut obſervavit *Hug. Grotius*. Nam hic ſermo eſt de Angelo illo, qui Ægyptiorum primogenitos omnes, una nocte, occidit. Eum vocat παντοδύναμον *om-*

omnipotentem, quia Angelus, à Deo ad exsequenda ipsius imperia missus, potentiam accipit ad omnia quæ jubetur perficienda. Ejus descriptio stantis in terra, & cœlum vertice adtingentis, est imitatio *Homeri*, aut *Callimachi*; quorum prior quidem ita Eridem describit, Iliad. Δ vers. 443.

> Οὐρανῷ ἐστήριξε κάρη, καὶ ἐπὶ χθονὶ βαίνει,

Cœlo firmat caput, & in terra ingreditur; posterior vero Hymno in Cererem, vers. 58. Deam sic pingit:

> Ἴθματα μὲν χέρσω, κεφαλὰ δ' οἱ ἅψατ' Ὀλύμπω.

Vestigia quidem ejus terram, caput vero tetigit cœlum. Quos imitatus *Virgilius*, IV. Æneïdos, vers. 177. in descriptione Famæ:

> *Ingrediturque solo & caput inter nubila condit.*

Nemo, ut opinor, non videt Judæum, Antiochenum forte, aut Alexandrinum, imitatum hic esse Poëtas Græcos, non Salomonem sequutum. Sumsit etiam ex Platonicis opinionem, ad quam respicit Cap. VIII, 19, & 20. nempe, animorum προΰπαρξιν. Quæ, ut & cetera omnia, quisquis diligenter expenderit, numquam sibi Librum hunc He-

braïce primum a Salomone conſcriptum perſuaderi patietur.

15. Sic & olim *Julius Africanus* ſcripſerat, ut docet (*) *Hieronymus*, Epiſtolam ad Origenem *ſuper quæſtione Suſannæ, eo quod diceret in Hebræo hanc fabulam non haberi, nec convenire cum Hebraïca Etymologia,* ἀπὸ τῶ σχίνυ σχίσαι, καὶ ἀπὸ τοῦ πρίνυ πρίσαι. Quod invictum eſt argumentum, cum ex re ipſa deductum ſit; nam quæ conjicit *Origenes*, hunc librum Hebraïce olim ſcriptum, ſed ab Hebræis ſuppreſſum ac tandem e rerum natura ſublatum, in honorem Gentis ſuæ, id parum veriſimile eſt. Hoc enim duorum virorum facinus, præſertim cum a Daniele acerrime repreſſum narraretur, non poterat magis nocere famæ Judæorum; quam integræ tot ſcelerum hiſtoriæ, & caſtigationes, quæ cum in libris Hiſtoricis, tum in Propheticis leguntur. Sat multa ſunt quæ vere Judæis objici poſſint, ut minime neceſſe ſit conjecturis inanibus eos infamatum ire; aut potius Religionem, quam profitemur, quæ calumniis nequaquam eget. Sed viri doctiſſimi multis oſtenderunt, fruſtra a Patribus Judæos falſatæ Scripturæ Veteris Teſtamenti accuſari. Itaque, ea de re, nihil addemus. Locus autem, qui reſpicitur, exſtat Cap. XIII. verſ. 54. & ſeqq. *Nunc ergo ſi vidiſti eam, dic ſub qua arbore videris eos colloquentes ſibi? Qui ait, ſub ſchino* (ὑπὸ σχῖνον.) *Dixit autem*

(*) *In Catalogo.*

tem Daniel: recte mentitus es in caput tuum. Ecce enim Angelus Dei, accepta sententia ab eo, scindet (σχίσει) *te medium.* Similiter alteri seni dicit Daniel: vers. 58, *Nunc ergo dic mihi, sub qua arbore comprehenderis eos? Qui ait, sub prino.* (ὑπὸ πρῖνον) *Dixit autem ei Daniel, recte mentitus es & tu in caput tuum, manet enim Angelus Domini gladium habens, ut secet* (πρίσαι) *te medium.* Hæc ostendunt a Judæo Græce loquente primum scripta, cum in vocibus Hebraïcis nulla similis agnominatio fieri queat; nam hoc tribuere Interpreti, cum non constet ullum umquam fuisse Archetypum, hoc demum est hariolationes suas pro rebus compertis obtrudere. Scio Hebraïsmos dici esse, in hoc libro; sed hinc colligere est scriptum a Judæo Hebraïce, aut Syriace melius quam Græce sciente, non ipsum opus umquam Hebraïce fuisse editum. Sic videmus Apostolorum Scripta scatere Hebraïsmis, cum ab iis primum Græce edita sint; quod, nempe, essent Judaïcæ Linguæ peritiores, quam Græcæ.

16. Ultimum exemplum addemus ex Libro, quem pro Origeniani operis Græce scripti Latina translatione haberi voluerunt Librarii, & de quo jam antea Cap. V. §. 10. diximus. Hominis Latini esse vidit *D. Erasmus*, quod hoc, inter alia, argumento probat. „ Interpretatur interdum Græcas voces, sed ita „ ut Latinum agnoscas, veluti cum docet „ nos quid & qualis sit *Adamantus*. Sic habet

bet locus: Adamantus *interpretatur*, *in Græca Lingua*, *indomabilis*, *inflexibilis*, *inalterabilis*. At, ut recte animadvertit *P. Dan. Huëtius*, possent hæc ab interprete esse addita; verum est alius locus ab eo prolatus, qui nonnisi Latine scriptus fuit, ubi meminit *Luciani* Martyris *Origene* multo recentioris: *Ita consummatus est*, inquit, *beatus atque gloriosus* LUCIANUS, LUCIDUS *vita*, LUCIDUS *&* *fide*, LUCIDUS *etiam tolerantiæ consummatione; ob hoc enim* LUCIANUS *cognominatus est*, *tamquam* LUCIDUS, *aut proprio lumine sibi fulgens*, *aut aliis* LUCENS. Hanc agnominationem, in sola Latina Lingua esse, nemo non videt. Itaque si hoc opus versum sit e Græco, oportet hunc totum locum ab Interprete esse additum. Hoc malle videtur vir doctissimus, in *Origenianorum Appendice*, eo quod Interpres dicat in Prologo, opus hoc ante se ab aliis Latine fuisse versum. At *Des. Erasmus* suspicatur esse suppositum Prologum, qua de causa ei indignatur vir eruditissimus; quod styli congruentia probet esse auctoris Libri. Hoc nos ei concedamus, quamvis non usque adeo manifestum; sed si dixerimus hominem esse fide indignum, judice vel ipso *Huëtio*, qui eum interpositorum commentorum suorum orationi Græci Scriptoris, quem vertebat incusavit, nobis, ut opinor, irasci non poterit; nam deterius non est mentiri in Præfatione, quam opus alienum tam turpiter interpolare. Certe hoc quoque mentiri est,

tacite

tacite enim adfirmamus id esse Scriptoris, quod Lectori, nequaquam monito nostrum esse, promiscue cum ejus verbis legendum præbemus.

17. Atque hæc hactenus, de Indiciis ex quibus interpolata, ac supposita a sinceris & genuinis secernere licet; qua in tractatione, ita *Andream Rivetum*, & *Guil. Caveum* sequuti sumus, ut neque eorum methodum, neque exempla exscripserimus; sicut facile intelligent quicumque nostra, cum illorum Scriptis, contendere non gravabuntur. Ceterum non diffitemur, (quæcumque sint posterioris in nos merita) lectis eorum Canonibus, nostros Aphorismos a nobis esse formatos.

18. Hos autem ejusmodi visum iri confidimus, ut quisquis eos diligenter observabit, vix umquam sit a vero aberraturus. Verum ut horum Aphorismorum, quamvis per seclarorum, possit ubique auctoritas inviolata servari, fateor non mediocrem postulari eruditionem, nec exiguo tempore opus esse, ut dextre ac feliciter iis uti addiscamus. At hæc est natura præstantissimarum quarumque Legum, ut quarum intra paucas horas justitia ac sanctitas intelliguntur, iis observandis homines nondum adsueti, tempore, meditatione atque exercitatione egeant, ut earum jugum æquo animo ferre adsuescant. Hoc tamen interest, quod cum necesse sit omnes esse bonos viros, & legum observantes, nemo cogatur difficillimam Artem Criticam profiteri.

teri. Sed quisquis hanc excolere tentabit, eum oportet intelligere quantum in se laborem suscipiat, & quibus Legibus teneatur. Sin minus, infelicissimus erit Criticus, & pro maxima laude, quam eruditi viri hinc retulerunt, ludibrium omnibus debebit. Hic mihi audire videor Lectorem a me quærentem, an ipse, qui hæc scribo, lauream hinc aliquam sperem? Invidiosa hæc est interrogatio, cui quidquid reposuero captum iri me sentio. Itaque hic me sustinebo, si modo dixero me arduam ac periculosam hanc Artem non profiteri; etsi profitentibus impense faveo & eorum Scripta libentissime dudum lego; ex quo factum est, ut forte color aliquis Criticus mihi hæserit, utque hæc aliis, potius quam mihi, scribere impetu quodam Critico adgressus fuerim.

P. III. Artis Criticæ Sect. II. Finis.

A R-

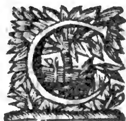
ARTIS CRITICÆ PARS III.

SECTIO III.

De Judicio, de Stylo & Charactere Scriptoris ferendo.

CAPUT I.

De iis quæ sunt in quovis Scriptore animadvertenda, ut de eo recte judicare possimus, deque forma scribendi Quinti Curtii.

1.

UM de dignoscendis locis & libris spuriis ageremus, diximus de iis judicaturis perspectum esse oportere stylum & characterem Scriptoris, cui tribuuntur. Nunc vero, ut qui Artem Criticam pernosse cupiunt intelligant, quæ potissimum in quovis Scriptore sint animadvertenda; ea paullo distinctius hic persequemur, exemplumque dabimus Critici examinis ex *Q. Curtii* Historia, quam diligenter expendemus. Eadem opera, illustrabitur id Cri-

Criticæ munus, quo ad Artium normam exiguntur quivis Auctores. Qua de re multis egit *Henr. Stephanus*, in Lib. de Criticis Veteribus (*) Græcis & Latinis, ferme ab initio Operis, quod adire poterunt Criticæ studiosi. Omnium Scriptorum libri expendi possunt & debent ad regulas Artis, quam privatim profitentur, legesque rectæ Rationis, quibus homines omnes, sine ullo gentium ac sæculorum, quibus vivimus, discrimine tenemur. Qui utrasque per omnia observarunt, sunt per omnia laudandi, at perpauci sunt; alii omnes, quatenus tantum observarunt. Quæ recta sunt laudari, sine malignitate, debent: quæ minus, sine superbia, reprehendenda. Nos ergo *Curtii* opus ad Leges Historiæ, quandoquidem se Historicum professus est, & ad rectam Rationem, cujus scitis ac decretis æque ac nos tenebatur, exigemus.

2. Tria in omnibus Scriptoribus, ut intelligatur penitus eorum idoles, sunt diligentissime adtendenda. Primum est delectus rerum quas habent; alterum rerum delectarum dispositio; tertium stylus, sive eloquutio. In primo & secundo, eruditio atque judicium Scriptoris; in tertio, ingenium & exercitatio in scribendo elucent. Aliud nihil in oratione scripta quæri potest, eaque si nobis sint perspecta, tum demum eruditionem, judicium atque ingenium Scriptoris nota nobis esse vere prædicare possumus; sin minus, neque hæc novimus, &, hisce ignotis, nonnisi teme-

(*) *Parif.* 1587. *in* 4.

mere de ejus ratione, formaque ſcribendi judicare adgredimur. Ut autem hæc nobis innoteſcant, non ſatis eſt nos ſemel atque iterum Libros ejus legere, aliud agentes; aut etiam, eo dumtaxat animo, ut cognoſcamus qua de re agat, vel ut laudanda in ejus diſpoſitione ac ſtylo imitemur; ſed de induſtria, poſt unam aut alteram lectionem, diligentiſſime verſandi ſunt, eumque in finem ut quid recte & ſuo loco dictum, quid ſecius animadvertamus, memoriæque, vel chartæ potius mandemus. Quin &, ſi adcurati eſſe velimus, releganda nobis ſunt aliquoties noſtra veſtigia, ut, ſi quid temere a nobis poſitum ſit, id deleamus; ſi quid omiſſum, quod ſit alicujus momenti; id ſcribamus. Alioqui quamvis adtente Scriptorem legamus, numquam ſatis adcurate de eo judicare poterimus. Certe, ut quod mihi contigit dicam, non ſemel legeram *Q. Curtii* hiſtoriam, antequam in eo pleraque, quæ poſtea de eo dicam, animadvertiſſem. Rerum geſtarum, quas deſcribit, magnitudine animus perculſus, & ſtyli elegantia delinitus, aliud nihil, præter fortitudinem, audaciam & felicitatem *Alexandri* videbat; aliud nihil, præter ſublimia verba facundiſſimi Scriptoris, audiebat.

3. Sed cum poſtea *Curtium* eo animo legerem, non ut ea cognoſcerem quæ jam mihi ſat nota erant, ſed ut quidquid habet exigerem ad ſeveras Hiſtoriæ leges & Veri immutabilem normam; tum demum in eo animadverti, quæ in hac ultima *Artis Criticæ* Parte memorabo, & quibus mihi viſus ſum ita vir-

tu-

tutes ejus & vitia complecti ; ut faciem ejus operis pingere si adgrediar, eam omnes facile sint agnituri, qui id norunt.

4. Ut ergo, veluti in minore tabella, id pingam ; existimo *Curtium*, quicumque fuerit, nam hoc me nescire fateor, cum diuturnam & diligentem operam arti oratoriæ dedisset, imo forte eam alios doceret, videretque neminem, apud Latinos, res gestas *Alexandri Macedonis*, prout argumenti dignitas postulabat, scribere adgressum esse; hanc materiam elegisse, non tam ut Veritatis studio adcuratissime historiam Alexandri posteris traderet, licet hoc quoque tentarit, quam ut eloquentiæ suæ specimen ederet. Eam in rem, res gestas a domitore Asiæ, non, ut curiosus singularum circumstantiarum Lector postularet, descripsit ; sed quemadmodum eas a Rhetore scribi posse, atque oportere credidit. Itaque ubicumque potuit orationum historiæ inserendarum occasionem captavit, easque eo stylo conscripsit, non qui deceret Macedonas rudes plerosque, & militaris artis multo quam rhetoricæ scientiores ; sed qualis esset otiosi Rhetoris, qui in umbra atque in schola consenuisset. Narrationem ipsam non sentimus nativa simplicitate, descriptionumque ἀκριβείᾳ & fide placere; sed nitore & elegantia vocum, & totius styli ardore quodam, qui nusquam languet, nusquam est parum ornatus, aut ulla ex parte neglectus. Sicubi vero vel minima occurrit occasio descriptionis, ibi hominem videas avidissime artis suæ vela pandentem, etiam ubi omnes ta-

tacerent; præſertim in tam copioſo argumento, & magnitudine ipſa rerum, ſine ornatu ullo procul quæſito, placente. Exempli cauſa, multa flumina copioſe deſcripſit, quaſi ad interioris Libyæ ſitientes incolas opus hoc ſuum mittere voluiſſet; qui numquam fluvium ullum viderunt, & qui vel ſolis illis deſcriptionibus æſtum, quo excoquuntur, recreare poſſent. Quia vero ubique res ipſæ tantæ non ſunt, ut in admirationem Lectorem ſemper rapere queant, ſubinde hyperbolico ſtylo augentur; quem in hiſtoria mirentur quidem pueri, at rideant ſubactioris judicii homines. Uno verbo, elegantiſſimum declamatorem ubique expreſſit, poteſtque, ad verba & loquutiones, gnomaſque, quod adtinet, materiam ſuppeditare Studioſis, qua exornent orationem, & grandiorem faciant ſtylum; & fortaſſe id unum, in hoc opuſculo, ſpectavit.

5. At in eo deſideres fere ubique Hiſtoricum, qui diligenter omnia perquirit, ſeligitque tantum digna narratu, numquam ad inania digreditur, numquam in deſcriptionibus rerum omnibus notarum ingenium oſtentat; qui credibilia ab incredibilibus ſecernit, hisque aut prorſus omiſſis, aut breviter rejectis, credenda tantum ſerio profert; qui non modo conſpicua illa vitia, qualia ebrietas, crudelitas, ſuperbia, vituperat, ſed & occultioribus illis, quæ nominibus virtutum velantur, larvam detrahit, eaque deridenda omnibus præbet; qualis erat ambitio illa, quæ Alexandrum uſque adeo vexavit, & belli gerren-

rendi inexhausta cupiditas; qui circumstantias omnes, rerum, hominum & locorum, quatenus licet, memorat, adminiculorumque omnium rei bene gerendæ meminit, ut intelligat Lector, qui facta sint quæ narrat; qui omnia pro temporum ordine collocat, ut sciant Lectores quo anno, quave tempestate anni singula gesta sint; qui denique stylum rebus adcommodat, non res ipsas stylo; & simplicis Veri sacerdos, simplici oratione Numini, cujus fert sacra, litat.

6. Hæc & similia deesse *Quinti Curtii* Historiæ præstat eorum enumeratione particulatim ostendere, quam diutius, generali hac descriptione, ejus nimios admiratores in nos concitare. Itaque primum ostendemus quid in rerum delectu desit, deinde quid in dispositione merito reprehendi possit, ac tandem eloquutionis ejus vitia describemus; quibus omnibus subjiciemus aliquot locorum apud eum, Librariorum potissimum negligentia, corruptorum emendationem. In hisce recensendis, eam rationem otii nostri & Lectoris habebimus, ut neque maximi quidquam momenti omittamus, neque omnia, quæ dicere possemus, huc congeramus.

7. Sed paucis verbis hic invidiam deprecari necesse habemus, si modo sibi deprecatione ulla satisfieri patietur. Ante omnia, sancte adfirmare possum, quidquid hic a me scriptum est, non eo animo scriptum ac in lucem emissum, ut dotibus & veris *Curtii* laudibus quidquam detraherem, aut ut adolescentes ab ejus, similiumque Scriptorum lectione deter-

terrerem. Ejus facundiam ubique laudavi, & egregias ſententias, quas paſſim habet, vehementer probavi; propter quæ digniſſimus eſt, qui ſæpius ab adoleſcentibus legatur, & a majoribus etiam natu in deliciis habeatur. Quod judicium fero etiam de antiquis quibuſvis Scriptoribus, huic noſtro aliquatenus ſimilibus, quicumque ſint. Si quis eos ſpernat, ac faſtidiat, quaſi minus ingenioſos ac eloquentes, quam ut imitari eos, ad eloquutionem, inventionemque quod adtinet, debeamus; me numquam adſentientem habebit. Studioſe eos ſemper lectitavi, nec maturiore ætate minus earum lectione delector. Quod bona fide atque ex animi ſententia dico & profiteor.

8. Sed nolim juventutem, aut alios quos ætas juvenibus ſapientiores non fecit, una cum Veterum virtutibus eorum vitia imbibere & mirari quæ venia egent, nedum ut admiratione digna ſint. Talia ſunt in *Curtio*, quæ ſunt ſanctiſſimis & certiſſimis Hiſtoriæ, Rationisque legibus contraria; quæ condonari quidem ei æquum ſentio, ſed laudari non fero.

9. Nec ſane aliter ac ego ſentiunt, qui contra ſentire videntur, cum in Recentioribus vituperaturi ſine dubio eſſent, quæ in Veteribus reprehendi non patiuntur; quæ iniquitas ſumma eſt, & quam nullo fuco umquam ita incruſtabunt, ut a prudentioribus animadverti nequeat. Verum eo etiam major eſt, quod Recentiorum laudibus maligne detrahere ſoleant, cum ſciant eo modo iis no-

ceri; dum non ſinunt Veteres jure reprehendi, quibus tamen ea reprehenſio minime nocet, cum proſit iis qui eos legunt, ne imitentur, quod fugiendum eſt. Præſtaret ſane Veteres non legi, quam ita legi, ut iſti volunt, hoc eſt, ſine judicio; cum ea lectione ineptiores nos fieri neceſſe ſit. Legendi vero illi ſunt, & quidem ſtudioſe, ſi mihi creditur, ut laudanda imitemur, ignoſcenda vero fugiamus dum iis ignoſcimus; quo modo *Curtius*, aliique ſimiles, ut jam dixi, utiliſſimi legentibus erunt, nec ullo modo nocere poterunt. Hæc Invidiæ obiter reponenda cenſui, quam placare ſi nequeam, æquo animo feram; cum vitare ſerio ſtudia Litterarum colenti non ſemper hodie liceat, uti nec olim licuit.

CAPUT II.

Quintum Curtium fuiſſe Aſtronomiæ & Geographiæ plane imperitum, ob quam imperitiam in multis peccavit.

1. UT initium faciam a rebus ipſis, quæ in *Curtii* hiſtoria merito caſtigari poſſe videntur; quamvis cum illis non ſentiam, qui ab Hiſtorico adcuratam omnium pæne diſciplinarum, de quibus incidere poteſt ſermo, cognitionem exigunt; attamen optandum eſt ut liberaliorum plerarumque eatenus ſaltem ele-

elementa adtigerit, ut pudendam ruditatem depoſuerit, utque a gravibus peccatis, ſi forte quidpiam ex iis delibandum ſit, cavere ſibi queat. Aut certe, ſi de iis loquendum, quæ neſcit, ab aliis, quæ dicenda ſunt, mutua ſumat oportet. Duæ autem ſunt diſciplinæ, germanæ veulti ſorores, quarum una Hiſtorico plane neceſſaria, altera ſæpe non prorſus inutilis eſt, & quas tamen vix a limine ſalutaſſe videtur *Curtius*. Eæ ſunt Aſtronomia, & Geographia, quarum plane rudem ſe ſe prodit.

2. Exemplis utrumque breviter demonſtrabo; & ad Aſtronomiam quidem quod adtinet, eum plane ejus imperitum eſſe oportuit, qui credidit Lunam deficere, non modo cum Terræ umbram ſubiret, ſed etiam cum *Sole premeretur*. Sic autem loquitur *Curtius* (*) de Eclipſi Lunæ, quæ contigit cum Alexander ad Darium, ſecundum cum eo pugnaturus, contenderet: *Illi* (nempe Ægyptii) *qui ſatis ſcirent temporum orbes implere deſtinatas vices, Lunamque deficere, cum aut Terram ſubiret, aut SOLE PREMERETUR, rationem quidem ipſis perceptam non edocent vulgus*, &c. Quam etiam ignorabat *Curtius*, qui ſe tamen noluiſſet, ſine dubio, cum imperito vulgo miſceri. Vult quidem *Matthæus Raderus*, *Solis preſſione* hic intelligi ſilentia Lunæ, cum Luna Soli proxima faciem illuſtratam integram ei obvertit; ſed nemo *defectum Lunæ* hoc vocavit umquam, præter ipſum, nec, ut

Cc 2 pu-

(*) *Lib. IV. c. X. 5.*

puto, *pressionem Solis* situm Lunæ Soli proximum. Non est is sermo Astronomi, sed hominis, qui ne vocabula quidem artis norat. Silentia Lunæ nemo mirabatur, quæ singulis mensibus recurrunt; sed *defectus* rariores vulgus horrebat.

3. Ex hac eadem Astronomiæ ignoratione, natæ sunt descriptiones regionum plane falsæ; quod nesciret sub quo Climate sitæ essent, seu quantum a linea æquinoctiali distarent. Sic loquitur de Parapamisadis (*); *Gelidissimum septemtrionis axem ex magna parte spectant. Bactrianis ad occidentem conjuncti sunt; meridiana regio ad mare Indicum vergit.* Paullo post: *vites*, inquit, *& arbores, si quæ in tanto terræ rigore durare potuerunt, obruunt; penitus hieme defossæ latent, cum nive discussa aperiri humus cœpit, cœlo solique redduntur. Ceterum adeo altæ nives premunt terram, gelu & perpetuo pene rigore constrictæ, ut ne avium quidem feræve nullius vestigium exstet. Obscura cœli verius umbra, quam lux, nocti similis premit terram, vix ut quæ prope sunt conspici possint.* Cetera non exscribo, nam hæc omnem ineptiam superant. Quis non dixerit a *Curtio* describi *Thulen*, aut tractum ejusmodi intra circulum arcticum situm, vel polo vicinum? At numquam Scythiæ septemtrionales partes adiit Alexander, qui vix meridianam ejus oram adtigit; & Parapamisadæ, Bactrianis vicini, sunt sub clementissimo Climate, quippe inter trigesimum quartum & qua-

(*) *Lib. VII. c. 3.*

quadragesimum gradum latitudinis septemtrionalis siti, quemadmodum meridianæ partes Græciæ; in quibus sane multo magis timendus æstus, quam frigus hibernum, quod & exiguum & breve est. Eos tractus nunc vocant *Mawaralnahram*, quorum Metropolis est *Samarcanda*, atque omnium rerum copia abundare omnes qui adiere narrant. Aut si mavis magis ad ortum Paramisadas quærere, populi erunt ad Septemtriones *Cabulis* & *Cassemiræ*, qui sunt montani tractus iique frigidi, & diuturnis nivibus tecti. At in montibus ipsis nemo habitat, sed in montium convallibus, ubi tanta nix non est, nec diu durat; quod videmus, in nostris oris, circa *Genevam*. Sunt illic montes ad ortum, quos *maledictos* vulgo vocant, perpetua nive tecti; sed in quibus non sunt incolæ, neque vites ullæ, sed tantum in vicinis campis. Præterea satis liquet *Curtium* frigus intolerandum, in illis oris describere, non tantum hiemis, nivisque causa; sed quod ita polo vicinæ sint, ut potius crepusculum illic quam diem habeant. Qua in re plane hallucinatus est, cum in illo climate noctes hibernæ non sint longiores quam in Italia. Quod probe observandum, neque enim frigus simpliciter, in iis locis, sed frigus Arctoum, a longa nocte, qualis intra circulum Arcticum, ortum, reprehendimus. Verum hac de re pluribus Gallico sermone egimus, *Bibliothecæ Selectæ* Tom. III. p. 221. & seqq. Si situm singulorum locorum adcuratius cognoscere aveas, adeunda eorum Arabica

descriptio *Abulfedæ*, quæ est a *Joan. Gravio* edita.

4. Sed, quod omnia ἀζητήματα multis parasangis antecedit, idem ille *Curtius*, qui sub benignissimo cœlo glacialem Zonam & tenebras Cimmerias invenit; in tractibus ad septemtrionem Parapamisadarum sitis, torridam deprehendit Zonam. Sic enim iter Alexandri, per loca deserta Sogdianorum, describit, haud multo post (*): *Arenas vapor æstivi Solis accendit, quæ ubi flagrare cœperunt, haud secus quam continenti incendio cuncta torrentur. Caligo deinde, immodico terræ fervore excitata, lucem tegit; camporumque non alia, quam vasti & profundi æquoris, species est. Nocturnum iter tolerabile videbatur —— ceterum cum ipsa luce æstus oritur, omnemque naturalem absorbet humorem siccitas*, &c. Non aliter potuisset loqui de itinere, per meridianos Persidis tractus, aut ad Jovem Hammonem. Certe his similia habet *Arrianus* Lib. VI. ubi de reditu Alexandri per solitudines *Gedrosorum*, qui populi meridianam Persici Imperii oram, ad Oceanum Indicum, incolebant. Fortasse Gedrosos cum Sogdianis miscuit *Curtius*, aut alium eos confundentem, nec satis tempora distinguentem sequutus est.

5. Ex ignorantia Astronomiæ profluxerunt etiam τερατολογίαι, quas inducit dicentes Alexandri milites, ad Hypasin fluvium: (†) *In alium orbem paras ire, & Indiam quæris In-*

(*) *Lib. VII. c. 5.* (†) *Lib. IX. c. 3.*

Indis quoque ignotam; inter feras, serpentesque degentes eruere ex latebris & cubilibus suis expetis, ut plura QUAM SOL VIDET victoria lustres. Fuisset vix tolerabilis hyperbole, si dixissent: *quæcumque Sol videt victoria lustres*, at hic Macedones timent ne abducantur in terras, quas numquam Sol vidit; quasi minus, aut aliter Solem oriri vidissent, apud Indos, quam apud Macedonas! Tam absurde loquentes numquam induxisset Astronomiæ peritus. Nec putes nostro hoc excidisse, placuit hæc illi ἔννοια; iterum enim, in sequentibus (*), Macedones queruntur se *trahi extra sidera & solem, cogique adire quæ mortalium oculis natura subduxerit.* Nullum præmium se manere, victis tot gentibus, nisi *calignem ac tenebras, & perpetuam noctem profundo incubantem; repletum immanium belluarum gregibus fretum; immobiles undas, in quibus emoriens natura defecerit.* Hæc possent ferri, si Macedones ita quererentur (†) postquam a Caspio Mari recta ad Septemtriones ducti fuissent, per aliquot hebdomadas, & quidem circa brumam; vidissent enim noctes præter modum augeri, & frigus intendi. Sed euntibus in Austrum, Solemque quotidie altiorem supra capita cernentibus, & calorem augeri sentientibus; suspicio nulla æternæ noctis, immobilis freti, & emorientis naturæ, iis esse potuit. Verum homo de-

(*) *Lib. IX. c. IV*, 18. (†) *Vide* Pedonis Albinovani *fragmentum, de navigatione Germanici per Germanicum Oceanum, apud* M. An. Senecam *Suasor. I.*

declamitando adſuetus tam pulcrum locum prætermittere non poterat. Conferantur hæc cum iis, quæ ex declamatoribus collegit *M. An. Seneca* Suaſoria prima, & germana videbuntur, ac forſan inde expreſſa. Illic enim deliberanti Alexandro, an Oceanum navigaturus ſit, diſſuadet *Avitus* hiſce verbis: *Stat immotum mare, & quaſi, deficiente in ſuo fine natura, pigra moles; novæ ac terribiles figuræ, magna etiam Oceano portenta, quæ profunda iſta vaſtitas nutrit; confuſa lux alta caligine, & interceptus tenebris dies; ipſum vero grave & defixum mare, & aut nulla, aut ignota ſidera.* *Oſcus* vero: *Tempus eſt*, inquit, *Alexandrum cum orbe & cum Sole deſinere*, &c. *Neſcio quid humanis natura ſubduxit oculis, extrema nox obruit.* *Muſa* denique: *Fœda belluarum magnitudo, & immobile profundum teſtantur, Alexander, nihil ultra eſſe quod vincas; revertere.* Quæ omnia portentoſa Aſtronomiæ non omnino imperitis, pulcra tamen ſine dubio videbantur *Curtio;* alioquin imitatus non eſſet.

6. Nec dixeris illo ævo, quo vixit *Curtius*, Aſtronomiam ſatis notam nondum fuiſſe, ut ejuſmodi errores caveri poſſent; quod ſi ad Alexandri ætatem adſcenderimus, minorem etiam ejus fuiſſe diſciplinæ cognitionem, ideoque & *Curtium* & milites Alexandri potuiſſe, ſine dedecore, ejusmodi ſermones habere. Fateor inter Rhetoras, Aſtronomiam vulgo notam non fuiſſe; ſed quæ ſcripſit *Ptolemæus*, non multo recentior *Curtio*, oſtendunt ſat notam fuiſſe, ut ejusmodi ineptiæ vitari poſſent;

ſent; neque enim *Ptolemæus* ejus ſcientiæ inventor fuit, ſed cultor dumtaxat & propagator. Nec talia dicere poterant milites Alexandri, inter quos erant Chaldæi, Ægyptiique Aſtronomiæ periti, & vicini præterea locis, de quibus ea monſtra jactantur. Ac ſane *Arrianus*, qui Cœnum etiam diſſuadentem Alexandro, ne ulterius pergeret, inducit Lib. V. ſub finem, nullas habet ejusmodi τερατολογίας, ex ſolo cerebro otioſorum Rhetorum natas.

7. *Joſ. Scaliger* de Emendat. Temporum Lib. II. p. 118. Edit. poſterioris, profert hæc verba *Curtii* Lib. VIII. c. 9. ad calcem Capitis, de menſibus Indorum: *Menſes in quinos denos deſcripſerunt dies. Anni plena ſpatia ſervantur. Lunæ curſu notant tempora, non ut plerique cum orbem ſidus implevit, ſed cum ſe curvare cœpit in cornua, & idcirco breviores habent menſes, qui ſpatium eorum ad hunc Lunæ motum dirigunt.* Tum ita loquitur: ſane „ verum eſt breviores menſes eſſe, quam a„ liorum, cum *quinis denis* tantum diebus „ conſtent. Sed quomodo a Luna cornicu„ lata, ſi non etiam a plenilunio alternatim? „ & ſi a plenilunio, quomodo conſtant ea „ quæ dicit, non ab eo tempore putari, cum „ *implevit orbem ſidus*? Quid enim aliud eſt, „ quam a plenilunio? Rurſus, ſi *quini deni* „ dies menſi adtribuuntur, quomodo conſtan„ ter ſervabitur ille numerus, ut tandem ra„ tiones Lunæ non labaſcant, ſi quidem Lu„ nares menſes alternis pleni & cavi? —— Si

„ igitur semper a Luna corniculata; ergò „ menses non *quinis denis* diebus, ut perperam scribit auctor alioqui facundissimus; sed „ tricenis & undetricenis constabunt. *Matth. Raderus* conatus est *Curtii* verba ita exponere ut intelligatur hoc voluisse, mensem unum incipi & numerari paullo post Lunæ silentium ad plenilunlum; deinde alterum a tempore, quo decrescere Luna incipit, ad sequens ejus silentium. Sane hæc ejus debuit esse sententia, sed parum apte est loquutus, cum dixit lunam decimo sexto die *se incipere curvare in cornua*, nulla enim *cornua* nisi septem circiter post plenilunium diebus adparent. Sed & ante *Raderum Thomas Lidyatus* rem aliter interpretari conatus erat; at recte ostendit *Scaliger* in Prolegomenis ad *Canones Isagogicos*, p. 11. nec a *Lidyato Curtium*, nec a *Curtio* forte Scriptorem, quem exscripserat, intellectum fuisse. Veteres Persæ utebantur etiam mensibus quinûm denum dierum, & viginti quatuor habebant intra anni solaris circuitum, ante Mohammedismi tempora, ut diserte testatur *Joannes Chardinus* Itinerar. Persici Tom. II. p. 14. Ed. in 4.

8. Nunc ut ad Geographiam veniam, quæ, quatenus spectat descriptionem, situmque regionum, notior multo erat, quam Astronomia; immania etiam sunt peccata, quæ in eam admisit *Curtius*. Hanc vero Historico minus utilem esse nemo dixerit, cum sine ejus cognitione, necesse sit ut itinera, expeditionesque exercituum perverse describat, & Lectorem locorum imperitum subinde fallat;

quem-

quemadmodum facit *Curtius*, nisi Lectores a viro Geographiæ peritiore admoneantur. *Polybius* certe, antequam manum historiæ suæ admoveret, lustrare ipse voluit loca potissima, de quibus erat loquuturus; ne in peccata incideret, in quæ delapsi fuerant veteres Historici, quibus minus notus erat terrarum orbis. (*) Τὸ πλεῖον, inquit, τούτου χάριν ὑποδεξάμεθα τοὺς κινδύνους καὶ τὰς κακοπαθείας, τὰς συμβάσας ἡμῖν ἐν πλάνῃ τῇ κατὰ Λιβύην καὶ κατ' Ἰβηρίαν, ἔτι δὲ Γαλατίαν καὶ τὴν ἔξωθεν ταύταις ταῖς χώραις συγκυροῦσαν θάλατταν. ἵνα διορθωσάμενοι τὴν τῶν προγεγονότων ἄγνοιαν ἐν τούτοις γνώριμα ποιήσομεν τοῖς Ἕλλησι καὶ ταῦτα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης: interprete If. Casaubono: *cum tot pericula tantosque suscepimus labores, quantos in peregrinatione Africæ, Hispaniæ, item Galliæ, & maris externi, qua has regiones adluit, exantlavimus; id potissimum spectavimus, ut Antiquorum ignorantiam harum partium corrigeremus, & illos quoque tractus nostri orbis Græcis hominibus aperiremus.* Superius transitu Hannibalis per Alpes narrato, (†) ἡμεῖς, inquit, περὶ τούτων εὐθαρσῶς ἀποφαινόμεθα, διὰ τὸ περὶ τῶν πράξεων παρ' αὐτῶν ἱστορηκέναι τῶν παρατετευχότων τοῖς καιροῖς, τοὺς δὲ τόπους κατωπτευκέναι, καὶ τῇ διὰ τῶν Ἄλπεων αὐτοὺς κεχρῆσθαι πορείᾳ, γνώσεως ἕνεκα καὶ θέας: *nos autem de hisce rebus eo majore fiducia scribimus, quia ab illis hominibus eas didicimus, qui temporibus illis vivebant, & quod loca ipsi lustra-*

(*) *Lib. III. p. 293. Ed. Amstel.* (†) *Eod. Lib. p. 280.*

luſtravimus, qui viſendi ſtudio ac veritatis noſcendæ, Alpes adiimus. Sic & *Diodorus Siculus*, initio Hiſtoriæ: μετὰ πολλῆς κακοπαθείας καὶ κινδύνων ἐπήλθομεν πολλὴν τῆς τε Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης, ἵνα τῶν ἀναγκαιοτάτων καὶ πλείστων μερῶν αὐτόπται γενηθῶμεν. πολλὰ γὰρ παρὰ τὰς ἀγνοίας τῶν τόπων διήμαρτον, οὐχ οἱ τυχόντες μόνον τῶν συγγραφέων, ἀλλά τινες καὶ τῶν τῇ δόξῃ πεπρωτευκότων: *cum multa moleſtia & periculis, peragravimus magnam Aſiæ & Europæ partem, ut maxime neceſſarios & plerosque tractus ipſi videremus. Multum enim locorum inſcitia peccatum eſt, non tantum a vulgo Scriptorum, ſed a nonnullis etiam, qui primum gloriæ decus obtinent.* Hæc quidem non a quovis Hiſtorico exigi queant; at minimum a *Curtio* lectam oportuit deſcriptionem Geographicam tractuum, quos ſubdidit Alexander; quales ſine dubio multæ eo ævo exſtabant, præter eas quas *Curtio* antiquiores etiamnum habemus. Nihil tamen minus curaſſe videtur, quam ut regionum, de quibus loquuturus erat, ſitus teneret, ſicut ex re ipſa liquebit.

9. *Claudius Salmaſius* Exercitationum Plinianarum Cap. XL. pag. 582. Ed. Ultrajectinæ, dudum obſervavit *Curtium nugari* (Lib. III. c. 1.) *qui Lycum & Marſyam confundit, cum Marſyas Apameam adluat, vel interfluat, Lycus Laodiceam.* Sed in ſitu minorum fluviorum erranti venia debetur, quæ vix concedatur aliis erroribus, quibus ipſa Geographiæ elementa convelluntur. Audi hac de re *Lucianum*

cianum de conscribenda Historia : τὶ καὶ περὶ τοὺς τόπους αὐτοὺς ψεύδεσθαι, οὐ παρασάγγας μόνον, ἀλλὰ καὶ σταθμοὺς ὅλους, τίνι τῶν καλῶν ἔοικεν; *Etiam circa locos ipsos mentiri, non parasangas tantum, sed & integras mansiones, cuinam egregiorum* (historicorum) *simile est?* Sic loquitur *Curtius* de situ celeberrimi Hammonis Oraculi, qui notissimus fuit, ut liqueat illi ignota fuisse & Clima cœli, & vicinorum sedes: (*) *Cœli mira temperies, verno tempori maxime similis, omnes anni partes pari salubritate percurrit,* Quis nisi plane ἀγεωγράφητος ignorat eam non esse temperiem interioris Libyæ, circa vigesimum octavum gradum latitudinis septemtrionalis? At præsentiæ Dei miraculum hoc tribuebatur a nonnullis Scriptoribus, quos sequutus pueriliter *Curtius*, qui non verissima, sed παραδοξότατα solet seligere. Similia etiam (†) *Diodorus Siculus*, ex iisdem forte Scriptoribus, hauserat. Sed *Arrianus*, haud paullo acutiore judicio præditus, quam uterque, (‡) ejusmodi nugas omittit.

10. Sic vero describit *Curtius* finitimarum gentium situm: Accolæ *sedis sunt ab oriente proximi Æthiopum; in meridiem versus Arabes spectant, Troglodytis cognomen est, quorum regio usque ad rubrum mare excurrit. At qua vergit ad occidentem, alii Æthiopes colunt, quos Scenitas vocant; a Septemtrione Nasamones-*

(*) *Lib. IV. c. VII*, 17. (†) *Lib. XVII. p.* 527.

(‡) *Initio Lib. III.*

nes ſunt, Gens Syrtica, navigiorum ſpoliis quæſtuoſa; quippe obſident littora, & æſtu deſtituta navigia, notis ſibi vadis, occupant. Inſpiciantur *Ptolemæi Alexandrini*, ac proinde eorum locorum peritioris, tabulæ, & adparebit ad Orientem vicinos fuiſſe Nitriotas populos, & Oaſitas Nomos, deinde ſuperiorem Ægyptum, ac tandem Arabas, qui Troglodytæ dicebantur, quos male ad meridiem collocat *Curtius*, & amplioris æquo tractus incolas facit. Ad meridiem erant primum Libyes, deinde remotiores Æthiopes. Ad occidentem incolebant Naſamones, qui an vagarentur ad Syrtes usque neſcio. Ad ſeptemtrionem erant Libyes, Ægyptiis vicini, qui tractum maritimum inter Alexandriam & Cyrenas porrectum occupabant. Paullo aliter *Diodorus*, ſed tamen ad hæc magis accedit, quam ad Curtianam Geographiam: περιοικοῦσι κατὰ τὴν μεσημβρίαν καὶ δύσιν Αἰθίοπες κατὰ δὲ τὴν ἄρκτον Λιβύων νομαδικῶν ἔθνος, καὶ τὸ πρὸς τὴν μεσόγειον ἀνῆκον τὸ τῶν Νασαμώνων ὀνομαζόμενον ἔθνος: *circum habitant ad meridiem & occaſum Æthiopes; ad ſeptemtrionem Libyum gens erratica, ad mediterraneum vero tractum porrecta gens quæ dicitur Naſamonum.* Poſtrema verba minus adcurata ſunt, nam mediterraneus tractus & meridianus idem ſunt, & Naſamones potius ad occaſum erant collocandi; ne jam dicam a *Diodoro* omiſſos orientales Hammonis adcolas.

11. Non peritius deſcribit *Curtius* iter Alexandri ex Aſſyria Babylonem verſus, decurſum-

ſumque Tigris & Euphratis. Poſtquam narravit Arbela ab Alexandro capta fuiſſe, docet hinc profectum exercitum recta Babylonem duxiſſe, ejusque itineris deſcriptionem ita orditur: (*) *Euntibus a parte læva, Arabia odorum fertilitate nobilis regio, campeſtre iter eſt.* Manifeſtum eſt *Curtium* deſignare Arabiam Euphrati proximam, quam perperam exiſtimat eſſe odoriferam illam, ſeu quæ *Felix* dici ſolet; cum ſit *Arabia deſerta.* Deinde falſo *a læva euntibus*, ex Aſſyria, nempe, Babylonem, Arabiam collocat; cum ſit Arabia deſerta ad dextram, procul vero ad meridiem aromatifera. Præterea cum Alexander Darium viciſſet ad Arbela, trans Tigridem, ad ortum, ſi *recta*, ut ait *Curtius*; illinc ivit Babylonem; potius per Aſſyriam ad Tigridem iter fecit, quem trajecit, deinde per Meſopotamiam Babylonem tetendit; unde ad meridiem progredienti procul abeſt ad dextram Arabia. Non diſſimulabo, tamen, *Xenophontis* tempore, oram Meſopotamiæ ad Euphratem *Arabiam* etiam dictam fuiſſe & ut odoriferam deſcriptam, ut ex Lib. I. Exped. Cyri c. V, 1. liquet. Sed idem *Xenophon* a ſeptemtrionibus ad Auſtrum per eam progredientibus Euphratem ait fuiſſe ἐν δεξιᾷ *ad dextram.* Scio eſſe qui *Aturiam* hic ſcribi velint, ſed *Aturia*, ſeu *Aſſyria*, potius erat ad dextram quam ad *lævam* Babylonem Arbelis euntibus, & mentio odorum de Arabia agi oſtendit.

12. De

(*) *Lib. V. c. I. 11.*

12. De Tigri & Euphrate, paullo poſt ita loquitur: *Ipſi amnes ex Armeniæ montibus profluunt, ac magno deinde aquarum divortio iter, quod cepere, percurrunt — Iidem, cum Mediæ & Gordianorum terras ſecare cœperunt, paullatim in arctius coëunt*, &c. Poteſt hoc dici de Gordiæorum ſolo, at de Media dici non poteſt; quam non modo Euphrates nequaquam adtingit, ſed ne Tigris quidem, qui magis ad Orientem fluit, quam Euphrates. Adluit Tigris occidentales partes Aſſyriæ, ſed aliquot dierum itinere, a Medorum finibus, abeſt. Scio *Diodorum Siculum*, Lib. II. dicere hos fluvios (*) ἐνεχθέντας διὰ Μηδίας καὶ Παραιτακηνῆς ἐμβάλλειν εἰς τὴν Μεσοποταμίαν: *delatos per Mediam & Parætacenen, incidere in Meſopotamiam.* Sed non minus errat, omniumque Geographorum veterum & recentiorum auctoritate facile poteſt confutari. *Parætacenen* ſeptemtrionalem tractum Perſidis vocat *Ptolemæus*, quo usque porrectum fuiſſe Tigrim nemo ſomniavit.

13. Ut decurſum duorum nobiliſſimorum fluviorum multo ampliorum facit *Curtius*, quam eſt: ſic & tractus terrarum nimium interdum amplificat, ut cum de Bactriana ita loquitur: (*) *Inflabat impios animos regio cui præerant, armis, virisque & ſpatio locorum nulli earum gentium ſecunda, tertiam partem Aſiæ tenet.* Quod nemo Geographorum ſomniando cogitavit, nemo, præter noſtrum, ſcripſit.

14. Sed

(*) *Pag. 99. Ed. Rhodom.* (†) *Lib. V. C. X, 3.*

14. Sed longe maximus error *Curtii* in eo ſitus eſt, quod *Pontum Euxinum* ſubinde miſcet cum mari *Caſpio*, & *Caucaſum* cum *Parapaniſo* vel *Parapamiſo*; ex quo errore factum eſt; ut ſitum vicinorum omnium locorum confuderit. Scio eum a Græcis nonnullis Scriptoribus, qui haud aliter erraraṇt, deceptum fuiſſe; ſed niſi imperitus Geographiæ fuiſſet, numquam ſibi tam turpiter impon: paſſus eſſet. Certe *Eratoſthenes* Cyrenæus hunc eorum, qui res geſtas Alexandri ſcripſerant, errorem dudum recte animadverterat; cui mirum eſt *Arrianum*, judicii ceteroqui ſubacti Hiſtoricum, cum res eſſet manifeſta, veritum eſſe adſentiri. Dicebat *Eratoſthenes*, Macedonas, ut æquarent Alexandrum Baccho & Herculi, finxiſſe eum loca victoriis emenſum eſſe, quæ illi adierant; (*) τὸ δὲ Καύκασον τὸ ὄρος ἐκ τοῦ Πόντου εἰς τὰ πρὸς ἕω μέρη τῆς γῆς καὶ τὴν Παραπαμισαδῶν χώραν, ὡς ἐπὶ Ἰνδοὺς, μετάγειν τῷ λόγῳ τοὺς Μακεδόνας, Παραπάμισον ὄντα τὸ ὄρος αὐτοὺς καλοῦντας Καύκασον, τῆς Ἀλεξάνδρου ἕνεκα δόξης, ὡς ὑπὲρ τὸν Καύκασον ἄρα ἐλθόντα Ἀλέξανδρον: *Caucaſum vero montem ex Ponto ad orientales terræ partes & Parapamiſadarum regionem, ad Indos, nimirum, Macedonas ſuis ſermonibus transferre, & Parapamiſum montem Caucaſum vocare, in Alexandri gloriam, ut pote qui Caucaſum ſuperarit.* Similia animadvertit *Strabo*, Geographiæ Lib. XI. p. 348. Ed. Genevenſis Caſaubonianæ.

15. Ex hoc uno errore multi, ut dixi, pro-

(*) *Apud* Arrianum *Lib. V. p.* 102. *Ed.* Hen. Stephani.

fluxerunt, quasi ex illo fonte scaturientes, qui passim, apud *Curtium*, adtendentibus occurrent. Aliquot tantum exempla proferemus, ex quibus facile de ceteris judicium feretur. Ideo Darius, in alteris ad Alexandrum (*) litteris, rhetorico fumo, non regia gravitate, refertis, inducitur dicens *transeundum esse Alexandro Euphratem*, *Tigrim & Araxem*, quasi *Araxes* esset remotior ad orientem, quam Tigris; cum sit Armeniæ fluvius, in mare Caspium ab occasu influens, ad meridiem Caucasi. Si Persidis fluvius intelligeretur, nimis tenuis esset, quam ut cum *Tigride* & *Euphrate* conjungeretur. Paullo post, idem Darius, ex Persarum Rege in declamatorem Asiam ignorantem subito mutatus, quærit ab Alexandro, quando aditurus sit *Sogdianos & Arachosios*. *nomine tantum notos*, *ceterasque gentes ad Caucasum & Tanaïm pertinentes*; cum Darius non multo minus abesset a Caucaso & Tanaï, quam Alexander. Sed quia notum erat Tanaïm esse ultra Caucasum ad Septemtriones, translato hoc monte ad Bactrianæ fines, fuit etiam invita natura, derivandus illuc Tanaïs. Indidem (†) *Cercetæ*, *Mosyni & Chalybes*, populi ad ortum Ponti Euxini, meridiemque Caucasi siti, a *læva sunt* Hyrcanis; *ab altera parte Leucosyri*, hoc est, Cappadoces. Hinc inter probabiles opiniones refertur eorum sententia, qui in Caspium mare (‡) *Mæotin paludem cadere putant*. Vicissim fluvios

(*) *Lib. VI. c. IV, 4.* (†) *Lib. VI. c. IV, 17.*
(‡) *Ibid. 18.*

fluvios & tractus Asiæ minoris, ad meridiem Ponti Euxini sitos, transfert in superiorem Asiam, meridianasque Caspio mari plagas. (*) *Hyrcaniæ*, inquit, *finitima gens Amazonum, circa Thermodoonta amnem, Themiscyræ incolentium campos.* Quem fluvium, quamque urbem Cappadociæ esse nemo nescit. Tum quasi hæc regio & Colchis eadem esset, subdit: *Reginam habebant Thalestrim omnibus inter Caucasum montem & Phasim amnem imperitantem;* quo tamen in loco, verum Caucaso situm servat. Alibi, simili errore, dicit (†) Arachosiorum *regionem ad Ponticum mare pertinere.*

16. Non multo post, postquam descripsit Parapamisadarum gentem, haud multo aliter ac Laponiam hodie describunt, ut jam antea diximus, ait (‡) inde agmen processisse ad *Caucasum; cujus dorsum*, inquit, *Asiam perpetuo jugo dividit. Hinc simul mare, quod Ciliciam subit, illinc Caspium fretum, & amnem Araxem aliaque regionis Scythicæ deserta spectat.* Manifesto miscet *Caucasum* cum monte *Tauro*, ut inspectæ quævis tabulæ docebunt; sed *Araxis* fluvii hic suo loco meminit, cum alibi de eo loquatur, quasi ultra Tigrim esset. Postea tamen distinguit: *Taurus*, inquit, *secundæ magnitudinis mons committitur Caucaso, a Cappadocia se adtollens Ciliciam præterit, Armeniæque montibus jungitur.* In sequentibus miro errore, *Caspium* mare ab *Hyrcano*

 distin-

(*) *Cap. V*, 24. (†) *Lib. VII. C. III*, 4. (‡) *Ibidem*, 19.

diſtinguit. (*) *Aſiæ*, inquit, *omnia fere flumina, alia in Rubrum, alia in Caſpium mare, alia in Hyrcanum & Ponticum decidunt.* Mox (†) a Pontico mari, quaſi Bactrianæ vicino, ventos in eam regionem ſpirare ait, & quidquid ſabuli in campis jacet converrere.

17. Superato *Oxo*, quem ab ortu in Caspium mare incidere notum eſt, Alexander procedit ad *Tanaïm* amnem, quaſi nullus eſſet propior fluvius. Neve dubitare poſſimus proprie dictum Tanaïm intelligi, narrat noſter ab Alexandro miſſum Penidam quemdam ex amicis, ad eos Scythas qui Europam incolunt, denunciaturum ne Tanaïm amnem regionis, injuſſu regis, tranſirent. (‡) Ex tota narratione liquet *Curtium* exiſtimaſſe Tanaï Bactrianam a Scythia ſeparari; adeoque ingens illud ſpatium, quod a palude Mæotide ad Iaxartum fluvium, Caſpio mari influentem ab ortu, porrigitur, pro nullo habuiſſe; quo errore, major admitti non poterat; nec plures quæremus. Excuſare forte quis tentet *Curtium*, exemplo Græcorum, quos ſequutus erat; quod elevat quidem culpam, ſed non tollit; nam non eſt Hiſtorici exſcribere quæcumque ab aliis ante ſe ſcripta ſunt, ſine examine. *Arrianus* ſaltem ſub finem Lib. III. ſignificat poſtquam nomen Tanaïs adhibuiſſet, alium eſſe Tanaïm ab eo, qui aquas in Mæotin paludem evolvit. Præterea ex adlatis,

(*) *Ibidem.* 21. (†) *Cap. IV,* 27. *ubi iter facientibus per Bactrianam aptat qua de Libya dicuntur.*
(‡) *Cap. V, VI, VII, & VIII.*

tis, manifesto liquet *Curtio* nullam plane fuisse cognitionem situs horum locorum, atque ab illo vera falsis perpetuo fere mista fuisse. Fuerunt etiam qui emendationibus, aut potius violentis depravationibus, tentarint *Curtium* cum veriore Geographia in concordiam redigere; quasi quispiam de ejus, hac in parte, imperitia dubitare possit; aut liceat tot loca, invitis omnibus Manuscriptis, emendare! Certe si hoc liceret, passim legeremus apud Veteres, Criticorum opera, non quæ illi scripserant, sed quæ scribere debuerant, aut quæ debuisse viderentur hodiernis Criticis.

CAPUT III.

A Q. Curtio male eligi, quæ sequatur, & fabulas subinde describi.

I. CONQUERITUR alicubi *Arrianus*, οὐδὲ τοὺς πάνυ πιστοὺς εἰς ἀφήγησιν καὶ ξυγγινομένους ἐν τῷ τότε Ἀλεξάνδρῳ ὑπὲρ τῶν γνωρίμων τε καὶ οὐ λαθόντων σφᾶς ὅπως διεπράχθη, ξύμφωνα ἀναγράψαι: *ne fide quidem dignissimos, ad narrationem quod adtinet, & qui tunc Alexandri comites fuerunt, de rebus notis, neque ipsis, quomodo sint gestæ, latentibus convenientia scripsisse.* Quod, ex *Aristobuli* & *Ptolemæi* historiis prolato exemplo, probat. Nec quisquam est, qui tempus aliquod in legendis Histo-

 riis

riis posuerit, cui plura similia non occurrerint.

2. Sunt autem duo genera hominum, qui ex antiquis monumentis Historias contexere, seu, ut loquitur initio Historiæ *Herodianus*, πάλαι γεγονότων μνήμην ἀνανεώσασθαι, *olim gestorum memoriam renovare* adgrediuntur. Alii, quantum licet, veritatem expiscari conantur, & diligenter omnia expendunt; ut verisimillimam sequantur narrationem, cum non licet res exploratas proferre. Alii vero de veritate non multum laborantes ea eligunt, quæ maxime mirabilia videntur; quia facilius exornari possunt, & grandiori orationi materiam suppeditant. Hi, ut egregie idem Historicus, παιδείας κλέος ἀΐδιον μνώμενοι, ὅπως μὴ σιωπήσαντες λάθοιεν εἰς τὸν πολὺν ὅμιλον ἀριθμούμενοι, τῆς μὲν ἀληθείας ἐν ταῖς ἀφηγήσεσιν ὠλιγώρησαν, οὐχ ἥκιστα δὲ ἐπεμελήθησαν φράσεώς τε καὶ εὐφωνίας. θαρροῦντες ὡς εἴ τι καὶ μυθῶδες λέγοιεν, τὸ μὲν ἡδὺ τῆς ἀκροάσεως αὐτοὶ καρπώσονται, τὸ δὲ ἀκριβὲς τῆς ἐξετάσεως οὐκ ἐλεγχθήσεται: hoc est, interprete *Ang. Politiano: dum famam eruditionis adfectant, nomenque suum conantur ab injuria oblivionis adserere, minus sane multam in veri pervestigatione; quam in exornanda componendaque oratione, industriam posuerunt; rati, scilicet, neque si quid, in rebus a suo sæculo remotissimis, falsi proderetur posse refelli, & se tamen suavitate narrationis, amplissimum laboris, ingeniique sui fructum percepturos.*

3. In posteriorum numero fuisse *Q. Curtium* res ipsa ostendit, etiam me tacente. Pau-

Pauca dumtaxat exempla proferam, ceteris diligentiæ Lectoris, qui rem penitius cognoscere avebit, relictis. In plerisque præliis, in quibus victores fuere Macedones; numerum hostium occisorum plane incredibilem profert, præsertim si cum paucitate Macedonum, quos in iis cecidisse narrat, comparetur. In prælio ad Issum commisso, (*) *cæsa sunt Persarum peditum centum millia, decem vero millia interfecta equitum.* Incredibilis per se est ille numerus, nam quamvis Persæ nequaquam essent, fortitudine aut scientia militari, æquiparandi cum Macedonibus, attamen non erant plane pecudes. Incredibilior erit, si, ut dicit *Curtius, ex parte Alexandri quatuor & quingenti* dumtaxat *saucii fuere, triginta omnino & duo ex peditibus desiderati, equitum centum quinquaginta interfecti.* Ut hoc esset, oportuisset gladios Persarum fuisse ligneos, nec ulla tela cuspidibus ferreis præfixa; aut Macedonas Vulcaniis armis fuisse tectos, ad quæ accidentia aut impacta mortalium fabrorum opera illico frangerentur; Macedonum vero gladios & tela non modo durissimo chalybe fabrefacta, sed numquam frustra mota, aut conjecta. Nam ipse *Curtius* docet circa Darium memorabilem editam fuisse pugnam, strenueque certasse cum Oxathrem Darii fratrem, tum Satrapas plures; atque in dextro cornu, primum Persas equites superiores fuisse. Erant præterea triginta millia

(*) *Lib. III. C. XI*, 27.

Græcorum, *qui haud ſane fugientibus ſimiles evaſerunt.* Quis credat Perſis & Græcis non ficte, certe per breve tempus, pugnantibus, occiſos dumtaxat ducentos Macedonas? Fateor ab aliis Hiſtoricis non multo minorem numerum Perſarum cæſorum, nec majorem mortuorum Macedonum proditum eſſe; ſed erat adcuratoris Hiſtorici non facile iis credere, aut ſi nihil veriſimilius occurreret, obiter ſignificare ſibi videri non ex vero numerum illum cæſorum ſcriptum eſſe. Certe (*) *Arrianus* ait quidem Perſarum cæſas fuiſſe decem myriadas, inter quas myriada equitum recenſet; ſed eorum qui perierunt e Macedonibus numerum non init, ſine dubio quia eum pudebat ſtultitiæ eorum, qui ducentos aut trecentos dumtaxat Macedonas cecidiſſe ſcripſerant.

4. In altero prælio, quo Alexander Darium prorſus debellavit, & in quo acrius multo pugnaſſe dicuntur Perſæ, (†) *cecidere*, ut ait *Curtius*, *Perſarum*, *quorum numerum definire potuerunt victores*, *millia* XL. *Macedonum minus quam trecenti deſiderati.* Hæc quoque ſunt incredibilia, quamvis non usque adeo a veriſimilitudine abeant ac priora. At dignus eſt & ipſe (§) *Arrianus*, qui irrideatur, cum, nulla addita ſignificatione judicii ſui, dicat narrari triginta myriadas Perſarum interiiſſe, Macedonum vero ſummum centum. Sed rarius ita peccat, neque ex hoc pecca-

to,

(*) *Sub finem. Lib. II.* (†) *Lib. IV, C. XVI, 26.*
(§) *Lib. III. p. 63.*

to, de reliqua ejus hiſtoria, judicium ferri debet.

3. Verum *Curtius* non modo in præliis Perſarum & Macedonum contra Lacedæmonios, quæ narratur initio Lib. VI. Quamvis pars deſcriptionis ejus prælii interciderit, adparet tamen ex iis quæ ſuperſunt, Lacedæmonios diu victoriam dubiam feciſſe Macedonibus, ac proinde inultos nequaquam cecidiſſe. Quinimo Laconum virtutem ut pingeret *Curtius*, rhetoricos omnes colores abſumſit; attamen poſt tam pertinax prælium, *cecidere*, inquit, *Lacedæmoniorum* V. *millia* & CCCLX, *ex Macedonibus haud amplius* CCC. Nemo hæc tulerit, qui ſciverit qua audacia, & pertinacia pugnare ſolerent Lacedæmonii; hoc eſt, qui non fuerit in Græcorum Hiſtoriis plane tiro. *Diodorus* certe Siculus, cum de numero Lacedæmoniorum & ſociorum cæſorum conſentiat propemodum cum Scriptoribus, quos ſequutus eſt *Curtius*, nam ſexaginta dumtaxat viros numero adlato detrahit, ait cecidiſſe (*) τῶν μετ' Ἀντιπάτρου τρισχιλίους καὶ πεντακοσίους, *ter mille quingentos*. Crederem emendandum hinc *Curtium*, niſi ex multis aliis locis conſtaret hominem παράδοξα ſtudioſe eſſe ſectatum, quæ certe loca emendari omnia nequeunt.

6. Viſne ſcire, qua lege hoc ſibi licere exiſtimarit *Curtius*? Audi *Ciceronem* ingenium & conſuetudinem Rhetorum, qui Hiſtorias ſcripta-

Dd 5

(*) *Lib. XVII. p.* 557.

titabant, pulcherrime describentem: (*) *Concessum est*, inquit, *Rhetoribus ementiri in Historiis, ut aliquid dicere possint argutius*; (§) *ut enim tu nunc de Coriolano, sic Clitarchus, sic Stratocles de Themistocle finxit. Nam quem Thucydides, qui Atheniensis erat & summo loco natus, summusque vir & paullo ætate posterior, tantum mortuum scripsit, & in Attica clam humatum; addidit fuisse suspicionem veneno sibi conscivisse mortem; hunc isti ajunt, cum taurum immolavisset, excepisse sanguinem patera, & eo poto mortuum concidisse. Hanc enim mortem Rhetorice & Tragice ornare potuerunt; illa mors vulgaris nullam materiem præbebat ad ornatum.*

7. Non alia de causa, *Curtius* fabulas, quas in antiquioribus Scriptoribus inveniebat, & quas Veri amans Historicus aut prætermisisset, aut commemoratas arguisset mendacii, avide adripuit, & pro veris magnifica oratione descripsit. Ejusmodi est fabula, qua Thalestris Amazonum Regina dicitur ad Alexandrum ivisse, prolis suscipiendæ causa, quam fabulam serio narrat *Curtius* (‡): *Erat*, inquit, *Hyrcaniæ finitima gens Amazonum, circa Thermodoonta amnem, Themiscyræ campos incolentium. Reginam habebant Thalestrim, omnibus inter Caucasum montem, & Phasin amnem imperitantem.* Peccata hic sunt, ut antea ostendimus, immania in Geographiam, eoque absurdiora, quod ipsum iter Alexandri, ut a Cur-

(*) *In Bruto, num.* 42, 43. (§) *Loquitur Atticus respicitque ad id quod Cicero dixerat de morte Coriolani.* (‡) *Lib. VI. c.* 5.

Curtio narratur, eum in rectam viam revocare debuerat, adeoque docere inane esse quod de Amazonibus jactabatur; nam si Phasis & Caucasus ad ortum Hyrcaniæ fuissent, & interjectus tractus paruisset Thalestri; Alexandrum, in Bactrianos & Sogdianos euntem, necesse erat per ejus fines transire, & ab ea auxiliares copias exposcere, ut vicinis ejus bellum inferret; quod tamen factum non esse liquet, ex ipsius *Curtii* narratione, in qua nulla Amazonum postea mentio.

8. Pergit tamen *Curtius*, his verbis: *Hæc, cupidine visendi regis accensa, finibus regni sui excessit* (in Hyrcaniam itur, illic enim erat tunc Alexander) *& cum haud procul abesset præmisit indicantes venisse Reginam, adeundi ejus cognoscendique avidam. Protinus facta potestate veniendi, ceteris jussis subsistere,* CCC *feminis comitata processit.* Cetera non describam, legent ea qui volent in *Curtio.* Non ostendam etiam esse fabulam; qui enim illico rem non olfacit naso caret, nec dignus est quem ad rectiorem sententiam revocemus. Fabulæ hujus originem ostendit olim pater meus, *Quæstionum Academicarum* II. quam, si videatur, adito.

9. Fabulosa etiam sunt, quæ de perturbatione & metu Macedonum tumide narrantur, (*) cum primum æstum Oceani vidissent; nam res erat Græcis jam dudum nota, ut ex *Herodoto* aliisque Scriptoribus, qui ante Alexandrum vixerunt, liquet. Præterea a Persis, qui

(*) *Lib. IX. c. 9.*

qui ad Oceanum uſque incolebant, erantque in exercitu Alexandri, poterant moneri Macedones. Huc etiam accedit quod æſtus in mari Indico exiguus ſit, nec tantos tumultus creare poſſit. Facile equidem crediderim reciprocum Oceani æſtum Macedonibus admirationi fuiſſe, ſed tantas turbas feciſſe, quantas deſcribit *Curtius*, quæ jam dixi me non patiuntur credere. At ſi rem ex vero narraſſet, inutilis fuiſſet omnis ille rhetoricus fucus, quo eam incruſtavit; & bella occaſio prætermiſſa oſtentandi, in deſcriptione inanis metus, ingenii. Nemo etiam legiſſet piſces, mari deſtitutos, per ſiccum ſolum ambulantes. *Belluæ quoque*, inquit noſter, *fluctibus deſtitutæ terribiles vagabantur.*

10. Non verius eſt quod habet, ad calcem totius operis, de cadavere Alexandri: *Septimus*, inquit, *dies erat, ex quo corpus regis jacebat in ſolio* —— *Et non aliis, quam Meſopotamiæ regione, fervidior æſtus exſiſtit, adeo ut pleraque animalia, quæ in nudo ſolo deprehendit, exſtinguat; tantus eſt vapor ſolis & cœli, quo cuncta velut igne torrentur.* —— *Ut tandem curare corpus exanimum amicis vacavit; nulla tabe, ne minimo quidem livore, corruptum videre qui intraverant. Vigor quoque, qui conſtat ex ſpiritu, non deſtituerat vultum.* Mendacia hæc ſunt adulatorum Alexandri etiam mortui, aut declamatorum figmenta; ut omnia in Alexandro inuſitata viderentur, utque mors ejus Tragice ac Rhetorice ornari poſſet. Liquet hoc ex collatione aliorum Hiſtoricorum, quam ſuppeditabit

Joan.

Joan. Freinshemius. Addendum his ſilentium *Arriani*, qui in hiſce adcuratiſſimus eſt.

11. At hoc *Curtius*, inquies, habuit ex aliis, quos etiam laudat *Plutarchus*. Non diffiteor, neque hoc etiam reprehendo, quod ſcripſerit id quod ab aliis proditum reperiebat; verum hic additum oportuit quod alia de re dicit *Arrianus*: (*) ταῦτα ἐμοὶ, ὡς μὴ ἀγνοεῖν δόξαιμι μᾶλλον ὅτι λεγόμενά ἐστιν, ἢ ὡς πιστὰ ἐς ἀφήγησιν, ἀναγεγράφθω: *Quæ quidem a me, potius ne videar ignorare dicta eſſe, quam ut fide & narratu digna, ſcripta ſunto.* Non diſſimulandum tamen *Curtium* alicubi ſignificaſſe ſe non omnia crediḋiſſe, quæ ſcriberet; verum frequentius hoc dictum oportuit, quemadmodum ab *Arriano* prudenter factum eſt; iisque potiſſimum locis, quæ adtulimus, ſubjici debebat monitum illud, quod alibi legitur: (§) *PLURA transſcribo quam credo; nam nec adfirmare ſuſtineo de quibus dubito, nec ſubducere quæ accepi.* Quod ſi factum eſſet a noſtro, ejus diligentiam laudaremus, nec fidem ac judicium requireremus.

(*) *Lib. VII. ſub finem.* (§) *Lib. IV. c. 1, 34.*

CA.

CAPUT IV.

A Q. Curtio nonnulla male descripta esse, alia repugnantia prodita.

1. IN descriptione falcatorum curruum, quibus utebantur Persæ, hæc habentur: *Ex summo temone hastæ præfixæ ferro eminebant; utrimque a jugo ternos direxerant gladios;* quæ facile possunt intelligi, sed sequuntur verba difficillima, nisi a proprietate vocum multum recedamus, intelligamusque non tam quod dixit, quam quod dicere voluit Curtius: *& inter radios rotarum plura spicula eminebant in adversum; aliæ deinde falces summis rotarum orbibus hærebant, & aliæ in terram demissæ, quidquid obvium, concitatis equis, fuissent amputaturæ.*

2. *Inter radios*, si proprie loquamur, nihil potest *eminere*, quod motum currus non sufflaminet. Præterea quid sibi vult, *in adversum?* An poterant eminere *spicula*, nec tamen in *adversum* esse directa? Deinde quid sunt *summi rotarum orbes?* Estne summa pars *apsidis*, vel *canthi?* Sic videtur. Sed in rotæ cantho, neque summa pars est, neque infima, dum rota movetur; quia vicibus, omnes canthi partes sunt summæ & infimæ. Sic tamen intellexit rem *Curtius*, ut sequentia ostendunt: *& aliæ in terram demissæ.* Sed quomodo ex cantho rotæ potuerunt *demitti* fal-

falces *in terram*, quæ ejus motum non impedirent? Igitur vere judicavit (*) *Joan. Schefferus*, hanc descriptionem esse impeditissimam; qui recte etiam neque *Godesc. Stevechium*, neque *Matth. Raderum* potuisse pingere currus, ex descriptione *Curtii*, ostendit.

3. Sed omnino videtur descriptionem currus falcati, ad posteriorem partem quod adtinet, non satis intellexisse *Curtius*, undecumque eam sumserit. Oportuit dicere non *inter radios eminuisse spicula*, sed ex cantho, seu apside rotæ; deinde ex summo axe geminas emissas falces, unam directam juxta longitudinem axis, aliam ex axe transversim ad terram demissam. Falces & spicula e rotis vel axe eminentia, & falx deorsum ex axe demissa, non modo erant ad secanda, lacerandaque obvia quæcumque starent; sed etiam ad eos, qui in tumultu, curruum impressione creato, hinc atque inde non procul cecidisse poterant, etiam jacentes abscindendos.

4. Ut constet hanc fuisse falcatorum curruum formam, aut similem, duorum Scriptorum, Latini alterius, alterius Græci verbis eos describemus. Sic ergo de iis loquitur *Livius*, Lib. XXXVII. c. 41. *Falcatæ quadrigæ* — *armatæ in hunc maxime modum erant. Cuspides circa temonem, ab jugo, decem cubita exstantes velut cornua habebant, quibus quidquid obvium daretur transfigerent;* &

(*) *De re Vehiculari Lib. II. c. 15.*

& in extremis jugis binæ circa eminebant falces, altera æquata jugo, altera inferior in terram devexa; illa ut quidquid ab latere objiceretur abſcinderet, hæc ut prolapſos, ſubeuntesque contingeret. Pro hiſce quatuor falcibus, *Curtius* habet *ternos gladios*, minus quam falces timendos. Cetera ita deſcribit: *Item ab axibus rotarum utrimque binæ, eodem modo diverſæ, deligabantur falces.* Hoc voluit *Curtius*, his verbis: *aliæ deinde falces in ſummis*, &c. ſed quæ abſurda ſunt, niſi ex *Livio* intelligantur. *Diodorus* vero *Siculus*, de his ipſis curribus falcatis, ita loquitur (*) Lib. XVII. Τούτων ἑκάστου (ἅρματος δρεπανηφόρου) παρ' ἑκάτερον τῶν σειροφόρων ἵππων ἐξέκειτο προσηλωμένα τῷ ζυγῷ ξύστρα παραμήκη τρισπίθαμα, τὴν ἐπιστροφὴν τῆς ἀκμῆς πρὸς τὴν κατὰ πρόσωπον ἐπιφάνειαν: *ex ſingulis enim, juxta equum utrumque funalem, ſpicula jugo adfixa, trium ſpithamarum longitudine, prominebant, acie in adverſam (hoſtium) faciem converſa.* Hæc reſpondent priori parti deſcriptionis Curtianæ, ſequentia vero poſteriori: πρὸς δὲ ταῖς καταγκλισέσι τῶν ἀξόνων ἐπ' εὐθείας, ἄλλα δύο, τὴν μὲν τομὴν ὁμοίαν εἴχοντα πρὸς τὴν κατὰ πρόσωπον ἐπιφάνειαν τοῖς πρότερον, τὸ δὲ μῆκος μείζω καὶ πλατύτερα συνήρμοστο δὲ ταῖς τούτων ἀρχαῖς δρέπανα: *in inflexionibus vero axium* (hoc eſt, ſub ipſo curru, quo loco axes currum ſuſtinent) *alia duo ſpicula hærebant in rectum, quæ eodem modo*

(*) Pag. 530.

do habebant aciem faciei hoſtium obverſam ac priora, ſed longiora & latiora erant. Aptatæ etiam erant horum initiis falces, hoc eſt, ſummis axibus. Crediderim hæc, aut ſimilia, a *Curtio* non ſatis intellecta, præbuiſſe ei deſcriptionis abſurdæ occaſionem; qua de re, videndus etiam *Joan. Schefferus*, qui tamen fruſtra nititur emendare *Curtium*, mutato *orbibus* in *apſibus*. Mihi mirum non eſt hominem declamitandi dumtaxat arte inſtructum, peccaſſe in ejusmodi deſcriptione; nec, reclamantibus Codicibus, peritiorem rei militaris facere voluerim. *Lucianus* ſimiliter irridet Corinthium neſcio quem Hiſtoricum, ὅτι μηδὲ κατὰ τοίχου γεγραμμένον πόλεμον ἑωράκει, ἀλλ' οὐδ' ὅπλα ἐκεῖνός γε ᾔδει, οὐδὲ μηχανήματα οἷα ἐστίν: *quod ne in pariete quidem pictum bellum viderat, neque arma norat, neque machinæ quales ſint.* Ideoque vult hiſtoricum ſuum hæc omnia vidiſſe.

5. Ignoſcendum Rhetori, ſi minus recte deſcripſerit falcatas quadrigas, quales numquam viderat; verum vix venia dignus eſt, cum in aliis rebus, per ſe perſpicuis, ceſpitat, ſecumque non conſentit. Sic deſcribit locum, in quo alterum prælium cum Dario commiſit Alexander (*): *Opportuna explicandis copiis regio erat, equitabilis & vaſta planities; ne ſtirpes quidem & virgulta operiunt ſolum, liberque proſpectus oculorum, etiam qua procul receſſere, permittitur.* His præ-

(*) Lib. IV. C. IX. 10.

missis, quis crederet subjuncturum *Curtium*: *Itaque si qua campi eminebant, jussit æquari, totumque fastigium extendi*? Hæc plane contraria sunt superioribus; quæ ut consentirent cum sequentibus, dicendum erat: *ubique propemodum equitabilis & vasta planities;* deinde subjiciendum: *qua vero campi eminebant*, &c. Verum postea meminit etiam *editi collis*, & *montium*. (*) *In edito colle*, Mazæus cum delectis equitum consederat, sed paullo post ad Darium redit. *Macedones vero eum ipsum collem, quem deseruerat, occupaverunt; nam & tutior planitie erat, & inde acies hostium, quæ in campo explicabatur, conspici poterat. Sed caligo, quam circa humidi effuderant montes, agminum discrimina atque ordinem prohibuit prospici*. Hæc contraria sunt, nam collis & montes impediunt prospectum. Attamen similia pæne habet etiam *Arrianus* Lib. III. ubi campos, in quibus pugnatum est, describit.

6. Cum ad Hypasin fluvium pervenisset Alexander, (†) *dubitabat*, an *Macedones tot emensi spatia terrarum, in acie & in castris senes facti*, sequuturi essent; quæ si intelligantur de bellis ab Alexandro gestis, absurda sunt, cum a paucis annis regnaret, & a paucioribus bellum Dario intulisset. Nec ignorabat hoc *Curtius*, qui infra Alexandrum ita loquentem inducit: (§) *Victor utriusque regionis, post nonum regni mei, post vigesimum atque octavum ætatis annum, videorne vobis in excolenda gloria, cui me uni devovi, posse cessare?* At consenuerant,

(*) *Cap. XII*, 19. *& seqq.* (†) *Lib. IX. C. II*, 10. (§) *C. VI*. 21.

rant, inquies, in bellis a Philippo gestis, quæ sunt conjungenda cum expeditione hac Alexandri. Verum hoc frustra commemoratur, quia Alexandro imputare non poterant stipendia, quæ sub Philippo meruerant.

7. Attamen, ne quid dissimulem, quod ad defensionem *Curtii* faciat, vox *senex* interdum hominem non provectæ admodum ætatis significat, ut colligere est ex verbis *Livii*, ubi ita veteranum Imperatorem Annibalem loquentem inducit (*): *Quod ad me adtinet, jam ætas senem in patriam revertentem, unde puer profectus sum, jam secundæ, jam adversæ res, ita erudierunt, ut rationem sequi, quam fortunam malim.* Verum postea idem Annibal, apud Carthaginienses, (†) *novem*, inquit, *annorum a vobis profectus, post trigesimum sextum annum redii.* Erat ergo annorum quadraginta quinque, quæ vix dicatur *senilis* ætas, si ea voce id significemus quod vulgo γέροντας vocant Græci; at opposita pueritiæ, aut adolescentiæ, eo nomine adpellari queat. Sic & in exercitu Alexandri, milites, qui ab octo annis signa ejus sequebantur, poterunt dici *senes facti*; si adtigerant eamdem ætatem, qua Annibal senem se vocabat; imo verius senes dici poterant, si quinquagesimo anno nomen militiæ dedissent.

8. Cœnus in oratione, quam pro toto exercitu habet, ita loquitur: *Jam tela hebetia sunt, jam arma deficiunt* — (§) *quoto cuique lorica est? quis equum habet?* Quæ non sunt hyperbolæ,

 sed

(*) Lib. XXX. c. 30. (†) Cap. XXXVII.
(§) Lib. IX. C. III. 10, 12.

ſed mendacia Hiſtoriæ contraria; quæ docet non ſemel pugnaſſe poſtea Alexandri exercitum, quod fieri non potuit ſine armis. Præterea ſi adlata ex Macedonia deerant, potuerant alia in Aſia fabricari & comparari, nec dux non improvidus inermes milites eſſe passus eſſet. Itaque *Curtius* hæc verba Cœno tribuere non potuit, niſi ſecum ipſe pugnaret, quam in rem tumido ſtylo videtur abreptus fuiſſe.

CAPUT V.

A Q. Curtio inutilia interdum narrari, neceſſaria vero omitti.

1. CUM infinitæ fuerint circumſtantiæ, innumerique eventus, in rebus ab Alexandro geſtis, omnia hæc narrari nequeunt; non modo quia pleraque Hiſtoricis latent, ſed etiam quia delectus eſt habendus, circumciſiſque inutilibus, neceſſaria dumtaxat ſeriei Hiſtoriæ ſunt narranda. In jejuno argumento, & quod niſi accerſitis ornamentis adaugeretur, nudum nimis & exile videretur, poſſint fortean ferri deſcriptiones rerum vulgarium; ſed in copioſa materia, prorſus ſunt intolerandæ. Sic ſe geſſerant Hiſtorici, de quibus *Lucianus* in ſæpius memorato libello: εἰσὶ γάρ τινες οἳ τὰ μεγάλα μὲν τῶν πεπραγμένων, καὶ ἀξιομνημόνευτα παραλείπουσιν ἢ παραθέουσιν. ὑπὸ δὲ ἰδιω-

ἰδιωτείας, καὶ ἀπειροκαλίας, καὶ ἀγνοίας τῶν λεκτέων, ἢ σιωπητέων, τὰ μικρότατα πάνυ λιπαρῶς καὶ φιλοπόνως ἑρμηνεύουσιν ἐμβραδύνοντες: *Sunt enim qui rerum gestarum maximas & memoratu dignissimas omittunt, aut prætercurrunt. Præ imperitia autem & ineptia, & ignorantia dicendorum, vel tacendorum, res minimas, valde prolixe & studiose immorando, persequuntur.* Ejusmodi sunt descriptiones, quibus, si alius quisquam, abundat *Q. Curtius*, quod paucis nobis demonstrandum est.

2. Quid est frequentius & notius fluviis? Attamen crebræ sunt eorum descriptiones, non ut singulares eorum naturas edoceatur Lector, aut quod memorabile quidpiam ad eorum ripas sit gestum, quo fiat ut fluvii sint paucis Historico describendi; sed ut Scriptoris ingenium, in ejusmodi descriptionibus, admiremur. Sic pingit Marsyam Phrygiæ amnem: *Mediam, illa tempestate, interfluebat Marsyas amnis; fabulosis Græcorum carminibus inclutus. Fons ejus ex summo montis cacumine excurrens in subjectam petram, magno strepitu aquarum, cadit. Inde diffusus circumjectos rigat campos, liquidus & suas dumtaxat undas trahens. Itaque color ejus, placido mari similis, locum Poëtarum mendacio fecit; quippe traditum est Nymphas, amore amnis retentas, in illa rupe considere. Ceterum quamdiu intra muros fluit, nomen suum retinet, at cum extra munimenta se evolvit, majore vi ac mole agentem undas Lycum adpellant.* Si quam difficultatem creasset ille fluvius Alexandro, aut sin-

gulare quidpiam ad eum contigiſſet, ferri poſſet illa deſcriptio, quamquam operoſior. Sed ut intelligas quam inutilis ſit, eam legendo omitte; & videbis, ea prætermiſſa, narrationi nihil deeſſe. Non ægre fero deſcribi a *Curtio* (*) Cydnum amnem, qui mediam Tarſon interfluebat; quod in eo Alexander ſe abluere voluerit, & cum in eum calidum adhuc corpus conjeciſſet, in graviſſimum morbum inciderit. Non invitus, inquam, lego *Cydnum non ſpatio aquarum, ſed liquore memorabilem; quippe leni tractu e fontibus labentem puro ſolo excipi; nec torrentes incurrere, qui placide manantis alveum turbent. Itaque incorruptum, eumdemque frigidiſſimum, quippe multa riparum amœnitate inumbratum, ubique fontibus ſuis ſimilem in mare evadere.* Hæc enim Alexandrum invitare potuerunt, ut in eo ſe ſe ablueret, ideoque non ſunt prorſus inutilia.

3. At nihil intererat deſcribi Paſitigrin, ut ex tota ſerie Hiſtoriæ liquet. Sic tamen deſcribitur; data enim opera, verba *Curtii* adfero, ut ex tædio legendi deſcriptiones fluviorum intelligat Lector, quam pæne putide ſe ſe eos deſcribendi arte venditet. (†) *Rex*, inquit, *quartis caſtris pervenit ad fluvium; Paſitigrin incolæ vocant; oritur in montibus Uxiorum, & per quinquaginta ſtadia, ſilveſtribus ripis præceps inter ſaxa devolvitur. Accipiunt deinde eum campi quos clementiore alveo præterit, jam navium patiens. Sexcenta ſtadia ſunt*

(*) *Lib. III. C. IV, 8.* (†) *Lib. V. C. III, 1.*

sunt mollioris soli, per quod leni tractu aquarum Persico mari se insinuat. Quid vero contigit Alexandro, ad hunc fluvium? Nihil, nisi quod illum trajecit.

4. Inferius, (*) non majore necessitate adactus, describit iterum (†) Persidis fluvios, quos *Araxem* & *Medum* vocat. *Araxes amnis*, inquit, *per hos campos multorum aquas torrentium evolvit in Medum. Medus a mari & ad meridiem versus, minor amnis eo quem accepit evehitur; gignendæque herbæ non alius est aptior, quidquid adluit floribus vestiens. Platani quoque & populi contegunt ripas, ita ut procul visentibus continuata videantur montibus nemora riparum; quippe obumbratus amnis presso in solum delabitur alveo, imminentque colles ipsi quoque frondibus læti, radices eorum humore subeunte.* Non quæram quid sibi velit, *a mari versus*, ubi sermo est de fluvio, mendosum enim quidpiam hic esse posset, & viri docti suspicantur. Luxuriantem tantum Rhetoris stylum, & fluviorum inutilibus descriptionibus nimis gaudentis, Lectori expendendum offero.

5. Fortasse condonandum magis est quod de Zioberi Hyrcaniæ flumine narrat, quia singulare quidquam est in ejus decursu, quod Alexander experientia cognoscere voluit. Verum hoc solum dicendum erat, non alia, quæ ad rem nihil faciebant. Sic vero loquitur (§):

(*) *Lib. V. C. IV. 7.* (†) *Cavendum ne Armeniæ fluvios dici putemus, manifesto enim* Curtius *agit de Perside. Vide Strabonem Lib. XV. p. 729. Ed. Par.* (§) *Lib. VI. C. IV, 4.*

Nemus præaltis densisque arboribus umbrosum est, pingue vallis solum rigantibus aquis, quæ ex petris imminentibus manant. Ex ipsis radicibus montium Zioberis amnis effunditur, qui tria fere stadia in longitudinem universus fluit; deinde saxo, quod alveolum interpellat, repercussus, duo itinera veluti dispensatis aquis aperit. Inde torrens & saxorum, per quæ incurrit, asperitate violentior, terram præceps subit. Per CCC. *stadia conditus labitur, rursusque velut ex alio fonte conceptus editur, & novum alveum intendit; priore sui parte spatiosior, quippe in latitudinem* XIII. *stadiorum diffunditur, rursusque augustioribus coërcitus ripis, iter cogit. Tandem in alterum amnem cadit, cui Rhidago nomen est. Incolæ adfirmabant quæcumque demissa essent in cavernam, quæ propior est fonti, rursus ubi aliud os amnis aperit, exsistere. Itaque Alexander duos tauros, qua subeunt aquæ terram, præcipitari jubet; quorum corpora, ubi rursus erumpit, expulsa videre qui missi erant, ut exciperent.* Propter hoc postremum, satis erat dicere hunc fluvium, postquam terram subiit, iterum exsistere. Reliqua sunt inutilia, & Rhetoris, non Historici.

6. Similiter describitur Polytimetus, fluvius Sogdianæ (†): *Ingens spatium rectæ regionis est, per quam amnis; Polytimetum vocant incolæ: fertur torrens. Eum ripæ in tenuem alveum cogunt, deinde caverna accipit, & sub terram rapit. Cursus absconditi indicium est aquæ*

(†) *Lib. VII. C. X. 2.*

aquæ meantis ſonus; cum ipſum ſolum, ſub quo tantus amnis fluit, ne modico quidem reſudet humore. Poſſem hiſce addere deſcriptionem fluviorum (*) Indiæ, ſed me jam tædet laboris, in exſcribendis inanibus hiſce Epiſodiis; & Lectorem plura legere pigeret.

7. Sed ne quid diſſimulem, non ſolus fuit *Curtius*, qui in talibus peccavit, ut liquet ex *Luciano*, qui ſic loquitur de Hiſtorico quodam Græco: Ἄλλος τις ἀοίδιμος ἐπὶ λόγων δυνάμει, Θουκυδίδῃ καὶ οὗτος ὅμοιος, ἢ ὀλίγῳ ἀμείνων αὐτοῦ, πάσας πόλεις καὶ πάντα ὄρη, καὶ πεδία καὶ ΠΟΤΑΜΟΥΣ ἑρμηνεύσας πρὸς τὸ σαφέστατον, καὶ ἰσχυρότατον, ὡς ᾤετο: *alius quiſpiam dicendi facultate celebris, ipſe etiam Thucydidi ſimilis, vel paulo melior, omnes urbes, omnes montes, & campos, & fluvios quam planiſſime & vividiſſime, ut putabat, deſcripſit.* Ideo & poſtea, inter leges hiſtoricas, hanc tulit, ne quis ejuſmodi deſcriptionibus luxuriaret. Verba ejus proferemus poſtea, Cap. VIII.

8. Si conferatur *Curtius* paullo diligentius, cum aliis Scriptoribus rerum ab Alexandro geſtarum, & præſertim cum *Arriano*; multæ circumſtantiæ occurrent, a noſtro omiſſæ, quæ non parum faciunt ad Hiſtoriæ ſeriem, reſque quæ narrantur probe intelligendas. Multas memini me animadvertere, ex quibus unam, ſed ſingularem, in medium adferam. Cum legerem prælii ad Iſſum deſcriptionem, apud *Curtium*, nondum inſpecto *Arriano*, plane

(*) *Lib. VIII. c. IX.*

mihi ex ignorantia Geographiæ errare videbatur, quemadmodum ſæpe alibi, quod circumſtantiam neceſſariam omiſerit. Ait (*) *eadem nocte & Alexandrum, ad fauces quibus Syria aditur; & Darium, ad eum locum, quem Amanicas Pylas vocant, perveniſſe.* Veniebat Darius ab Euphrate, Alexander vero ab urbe Tarſo. (†) Itaque videbatur Alexandri quidem dextrum cornu ad mare Cilicium fuiſſe, lævum ad montes; contra vero Darii dextrum cornu debuiſſe ad montes ſpectare, ſiniſtrum ad mare. Attamen Curtius (‡) *a mari dextrum Darii cornu tectum* ait, (§) lævum vero Alexandri *ad mare pertinuiſſe.* Hæc concoquere non poteram, nec certe ex narratione *Curtii* intelligi poſſunt. At conjectis oculis in *Arrianum*, tota res patuit. Narrat Alexandrum, cum audiſſet in Syria ad Sochos eſſe Darium, *Mallo* ad *Pylas* iviſſe, earumque anguſtias ſuperaſſe, & ad *Maryandrum* urbem caſtra poſuiſſe; Darium vero, qui neſciebat ab Alexandro Amanicas Pylas eſſe ſuperatas, eas tranſiſſe, ut in Ciliciam iret, & Iſſon occupaſſe. Itaque ut prælium iniretur, oportebat Alexandrum quidem veluti e Syria in Ciliciam redire; contra vero Darium convertere agmen, ut Alexandro occurreret. (*) Ὑπερβαλὼν, ait *Arrianus*, τὸ ὄρος Δαρεῖος τὸ κατὰ τὰς πύλας τὰς Ἀμανικὰς καλουμένας, ὡς ἐπὶ Ἰσσὸν προῆγ

(*) *Lib. III. C. VIII. 13.* (†) *Ut hæc probe intelligantur, oportet habere Aſiæ Minoris Tabulam præ oculis.* (‡) *Lib. III. C. VIII, 27.* (§) *Ibid. C. IX, 8.* (*) *Lib. II. p. 34.*

προῆγε, καὶ ἐγένετο κατόπιν Ἀλεξάνδρου λαθών: *Darius superato monte, qui est juxta Amanicas portas, ut vocantur, ad Issum duxit, & imprudens erat à tergo Alexandro.* Alexander vero, re intellecta, (*) προπέμπει ὡς ἐπὶ τὰς πύλας τῶν ἱππέων ὀλίγους τινὰς καὶ τῶν τοξοτῶν, προκατασκεψομένους τὴν ὁδὸν τὴν ὀπίσω, ὡς ἐπὶ τὰς πύλας. καὶ αὐτὸς τῆς νυκτὸς ἀναλαβὼν τὴν στρατιὰν πᾶσαν ᾔει, ὡς κατασχεῖν αὖθις τὰς πύλας: *præmittit ad portas paucos equites & sagittarios, qui viam retro relictam prius specularentur, portas versus. Ipse vero nocte, sumto toto exercitu, procedebat, ut iterum portas occuparet.* His occupatis, Alexander, instructo ad prælium exercitu, dextrum cornu ad montes habebat, sinistrum vero ad mare.

9. Res est clara, sed duo in hac narratione mira sunt, qui Darius potuerit ignorare Macedonas ad Maryandrum urbem consedisse; (si exploratores rem ignorabant, at non ignorabatur ab incolis eorum locorum, qui videntur in Darii partibus adhuc fuisse, eo tempore) & qui Alexander Darii tantum exercitum Pylas transiisse ignoraverit, eumque transeuntem non invaserit, cum pars jam transgressa montes alteri auxilium ferre non posset; qua ratione magnus Darii exercitus facile ex parte, & sine periculo, cædi potuit. Attamen situs cornuum utriusque exercitus; rem ita se habuisse ostendit. Ea autem quo magis mira res est, eo minus a *Curtio* prætermitti

(*) *Ibid. p.* 35.

mitti debuit; cum præsertim, omissa tam insigni circumstantia, ejus narratio intelligi non posset.

10. *Una nocte, & Alexandrum ad fauces, quibus Syria aditur, & Darium ad eum locum, quem Amanicas Pylas vocant, pervenisse* dicit. Certe Syriæ portæ, ut docet *Strabo* Lib. XIV. sunt ultra Maryandrum, Amanicæ vero non procul ab Isso. Sed dicendum omnino erat, factum hoc esse utriusque exercitus errore, qui hostem quærebat ubi non erat; quod profecto dignum fuit narratu. Verum, ut quod sentio dicam, credibile est *Curtium* sequutum Scriptorem, qui hoc omiserat, nec tamen animadvertisse narrationi quidquam deesse. Sequentia hoc persuadent; ubi narrat Macedonas, quos Darius oppresserat in urbe Isso, quæ erat ad occasum Amanicarum Pylarum, & quibus manus amputaverat, *ad castra Macedonum penetrasse, Darium quam maximo cursu posset sequi nunciantes.* Non poterant nunciare sequi Darium, quem norant Ciliciam ingressum, quo tempore Alexander in Syriam ibat.

11. Interea verissimum est quod dixit *Curtius*, de situ utriusque cornu exercituum, quamvis difficulter ex ejus sola narratione intelligi queat. Hinc colligendum facillime posse fieri, præsertim in brevioribus Historiis, ut ii occurrant nodi, qui vix ac ne vix quidem solvi possint; non quod mentitus sit Historicus, sed quia circumstantias omisit, sine quibus narrationis series intelligi nequit. Quod verissimum est potest, ejusmodi silentio, falsissimum

ſimum videri; niſi ſit ad manum alius Hiſtoricus, qui rem pluribus narret. Non eſt ergo facile incuſandus Hiſtoricus mendacii, quia partes narrationis non ſatis inter ſe cohærent; oportet præterea argumenta ſuppetere, ex quibus res aliter geſta eſſe intelligatur. Si nulla ſuppetant, cohibendum judicium, resque in medio relinquenda, donec lux alicunde adfulgeat.

12. Poſſem & aliud omiſſionis genus, in *Q. Curtio*, oſtendere, ſed quod ei cum præſtantiſſimis Hiſtoricis commune eſt, quamvis cum adcuratæ narrationis legibus non conſentiat. Sæpe, nimirum, ex ſerie orationis animadvertimus, in antecedentibus omiſſam eſſe circumſtantiam, ex qua quæ poſtea dicuntur pendent; quæ quidem circumſtantia interdum exigui eſt per ſe momenti, commemorari tamen ſuo loco debuit ab Hiſtorico; aut omitti quidquid intelligi difficulter poteſt, niſi præmiſſa fuerit. Omnia quidem non ſunt in Hiſtoria dicenda, ſed nihil omittendum ab iis, qui adcuratorum Hiſtoricorum laudem referre volunt, quod narrationi tenebras offundat, ſi modo id reſciri poſſit. Exempli cauſa, *Curtius*, ubi deſcripſit qua ratione Darius exercitum inſtruxiſſet, addit: (*) *uxorem, matremque Regis & aliarum feminarum gregem in medium agmen acceperant.* Poſtea deſcribit etiam aciem Macedonicam, tum prælium. Nemo, qui eatenus leget, non credet Darii uxorem & matrem interfuiſſe prælio. At (†) ex ſequen-

(*) *Lib. III. c. IX, 6.* (†) *Ibid. c. XI, 24. & ſeqq.*

ſequentibus adparet eas in caſtris interea fuiſſe, nec ſciviſſe quonam in cornu ſtetiſſet Darius. Itaque ſi vera prior illa circumſtantia, oportuiſſet *Curtium* addidiſſe, Darii uxorem & matrem vidiſſe quidem inſtructam aciem, ſed antequam claſſicum caneretur rediiſſe in caſtra. Aut ſi hanc circumſtantiam omittere voluit, & priorem prætermiſſam oportuit.

13. Alibi, (*) in deſcriptione expeditionis qua ſubacta eſt Bactriana, hæc leguntur: *hinc ad Craterum, qui Artacacna obſidebat, redit,* &c. Cujus tamen obſidionis inchoatæ nullam mentionem fecit, nam quod eſt antea; *in eorum obſidione Cratero relicto,* &c. ad aliam obſidionem ſpectat. Alio in loco (†), poſtquam deſcripſit Ptolemæum, cum omnibus turmis Hydaſpis ripis obequitantem, quaſi vadum quæreret, ut manum Pori diſtineret, dum Alexander fluvium paullo ſuperius trajiciebat, ſubjicit illico narrationem prælii cum Poro; cui prælio intereſt etiam (‡) Ptolemæus, quamvis eum nuſquam dixerit transiiſſe. At res, inquies, ſatis intelligitur, neque enim Ptolemæus in acie eſſe poterat trans Hydaſpem, cum toto equitatu, niſi eum transmiſiſſet. At mora aliqua ad hoc opus fuit; & res digna erat quæ uno verbo ſignificaretur. Non dicam eam ab *Arriano*, ex *Ptolemæo* ipſo oculato teſte, aliter narrari, nam hoc non agimus.

14. Ejuſcemodi omiſſiones non fert, ſine dubio, adcurata narratio; ſed quia, poſt alios opti

(*) *Lib. VI. C. VI.* 33. (†) *Lib. VIII. C. XIII,* 18.
(‡) *C. XIV,* 15.

optimos Scriptores, peccat hac in parte *Curtius*, eis condonemus *Curtii* delicta; ne nimis acrem in præstantissimos viros censuram exercere videamur. Exempla hujusce rei alii jam collegerunt. Unum nos addemus, quod nobis occurrit nuper aliud agentibus. Est apud *Herodianum*, Lib. II. C. IV. 1. ubi ita elegantissimus Scriptor de Pertinace: ἐπεὶ δὲ διεφοίτησεν ἡ φήμη τῶν τε λεχθέντων ὑπ᾽ αὐτοῦ ἐν τῇ συγκλήτῳ, καὶ τῶν πρὸς δῆμον γραφέντων ὑπερήδοντο πάντες: *postea vero quam fama vulgavit, quæ ille vel in Senatu dixisset, vel ad populum scripsisset, omnes lætabantur.* At nulla ante mentio ullius Edicti, quo populum compellasset Pertinax.

15. Animadverterunt etiam viri docti, ex collatione Historiæ Curtianæ, cum *Arriano*, aliisque Scriptoribus, qui omnes res gestas Alexandri litteris mandarunt, aut obiter adtigerunt, „ (*) *Curtium* in postremis Libris valde properare; quædam magna negotia omnino prætermittere, alia leviter adtingere. „ Quo factum putant, ut expeditionem in alterum Porum, illius magni nepotem, cujus præter *Arrianum* etiam *Strabo* meminit, „ verbo tantum signarit. Cujus & alia exempla proferri possent, nisi nos quoque ad hujus Opusculi finem properaremus.

(*) *Joan. Freinshemius ad Curt. Lib. IX, Cap. I, 8,*

C A-

CAPUT VI.

Q. Curtius perperam fabularum Græcarum documenta apud Indos quærit, Asiæque remotissimis amnibus nomina Græca imponit.

1. VITIUM est Græcis & Romanis Scriptoribus commune, ut Numina sua, & fabulas in Græcia atque in Italia natas, & pæne dixerim mortuas (nam nonnisi a pueris tandem credebantur) quærant inter Barbaros; qui numquam quidquam de iis audiverant, antequam Græci & Romani eorum regiones adirent. De eo pluribus egimus, hujus *Artis Criticæ* Part. II. Sect. I. C. XIII. Sed hic ostendemus *Curtium* nostrum ejus immunem non fuisse, & temere etiam sequutum esse Græcos scriptores, qui nomina habebant non vera, sed in Græcam Linguam detorta fluviorum, & locorum apud Indos, quos constat Græcæ Linguæ ignaros fuisse. Præterea eorumdem Græcorum pravam consuetudinem imitatur, qui interdum nomina propria barbara Græce interpretantur, & pro nominibus veris, interpretamenta sua nobis obtrudunt. Quod perinde est ac si Galli nomina Germanica nunc immutarent in voces Gallicas, nunc interpretarentur, iisque suis interpretationibus Germanicorum nominum loco uterentur. Quis vero ferret historiam

riam Gallicam rerum a *Gustavo Adolpho*, Sueonum Rege, in Germania gestarum eo modo scriptam? Ignoscimus tamen Veteribus, qui similia peccarunt, quia id peccatum virtutibus innumeris pensant; at ita iis ignoscendum est, ut intelligamus esse grave peccatum; cum sine dubio multi eos legant, qui ne hoc quidem animadvertunt.

2. Alexandro fines Indiæ ingresso occurrunt Indorum reguli, imperata facturi, (*) *illum tertium Jove genitum ad ipsos pervenisse memorantes; patrem Liberum, atque Herculem fama cognitos esse, ipsum coram adesse cernique.* Si tale quid ab Indis dictum umquam fuisset, qui primi hancce historiam scripserunt, eos oportuisset nomina barbara edere, quibus utebantur Indi, nam sine dubio Græca non erant; cum ne Romani quidem, quorum eadem erat Religio ac Græcorum, quique ex Græcis orti, nec procul ab iis remoti, iisdem nominibus uterentur; quis enim nescit, *Neptunum*, *Mercurium*, *Minervam*, *Venerem*, *Cererem*, *Dianam*, &c. alia prorsus nomina, apud Græcos, habuisse? Quanto magis Indi aliis adpellationibus Numina sua, quæcumque tandem essent, vocitabant? Etiamnum hodie Persæ loquuntur de nescio quo *Rustemo* Indo, qui antiquissimis temporibus vixit, fuitque Giganteæ staturæ; cui fabulæ Indicæ multa miranda facinora tribuunt; & cujus sculpta forma in Persepolitanis sepulcris cernitur, ut testatur testis αὐτόπτης *Joan.*

(*) *Lib. VIII*, *c. X*, 1.

Chardinus, qui *Ruſtemum* interpretatur *Herculem*, Itinerarii Perſici Tom. III. p. 121. Ed. in 4. ſed & eo nomine Heroas eorumdem temporum vocare ſolent. An ſint in iis hiſtoriis, quæ *Herculis*, aut *Liberi* facta referant, ignoro.

3. Si verum dicere licet, hæc ficta a Macedonibus crediderim, qui, ut antea ex *Eratoſthene* & *Strabone* obſervavimus, Herculi & Libero Patri Alexandrum æquare omni ope conabantur. Facetus hic eſt *Arrianus*, qui cum mendacium olfaceret, non auſus eſt quod ſentiebat profiteri, religione veluti impeditus. Hiſce verbis, ille orditur Librum V: Ἐν δὲ τῇ χώρᾳ ταύτῃ, ἥντινα μεταξὺ τοῦ τε Κωφῆνος καὶ τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ ἐπῆλθεν Ἀλέξανδρος, καὶ Νύσσαν πόλιν ᾠκίσθαι λέγουσι. τὸ δὲ κτίσμα εἶναι τοῦ Διονύσου, Διόνυσον δὲ κτίσαι τὴν Νύσσαν ἀφ' οὗ τοὺς Ἰνδοὺς ἐχειρώσατο. ὅστις δὴ οὗτος ὁ Διόνυσος, καὶ ὁπότε ἢ ὅθεν ἐπ' Ἰνδοὺς ἐστράτευσεν, οὐ γὰρ ἔχω συμβαλεῖν, εἰ ὁ Θηβαῖος Διόνυσος ὃς ἐκ Θηβῶν, ἢ ἐκ Τμώλου τοῦ Λυδίου ὁρμηθεὶς ἐπ' Ἰνδοὺς ἧκε στρατιὰν ἄγων· τοσαῦτα μὲν ἔθνη μάχιμα, καὶ ἄγνωστα τοῖς τότε Ἕλλησιν ἐπελθὼν, οὐδὲν δὲ αὐτῶν ἄλλο ὅτι μὴ τὸ Ἰνδῶν βίᾳ χειρωσάμενος: *In hoc tractu, quem inter Cophenem & Indum fluvios ſitum ingreſſus eſt Alexander, Nyſam etiam urbem conditam ferunt; & quidem a Baccho, qui eam condiderit, poſtquam Indos ſubegerat. Quisnam vero is Bacchus fuerit, & quando, aut unde bellum Indis intulerit, conjicere non poſſum, ſitne is qui Thebanus ex Thebis, an vero ex Tmolo Lydiæ profectus in Indos exer-*

citum

citum duxerit, qui cum tot bellicosas; & Græcis tunc temporis ignotas Gentes adierit, nullam ex his præterquam Indorum vi subegerit. At hæc ipsa ostendebant Græcos Baccho Thebano, aut Lydio expeditionem in Indos stulte tribuere; atque hinc ementitos etiam esse Macedonas, in honorem Alexandri sui intelligere licebat. Scio quidem a (*) viris doctis observatum, & erudite probatum Bacchum esse Orientis Numen; sed hic de Thebano Semeles filio agimus, quem Græci Babylonio, aut Ægyptio forte, substituerunt. Præterea ne Orientalem quidem illum Bacchum, aut Dionysium, quisquis fuerit, Indis bellum intulisse credibile est, quod demonstrare hic non adgrediar. Vide, si vacat, *Strabonem* Lib. XV. non procul ab initio.

4. Verum operæ pretium est audire *Arrianum*, qui ita pergit: Πλήν γε δὴ ὅτι οὐκ ἀκριβῆ ἐξεταστὴν χρὴ εἶναι ὑπὲρ τοῦ Θείου ἐκ παλαιοῦ μεμυθευμένων. τῷ γάρ τοι κατὰ τὸ εἰκὸς ξυντιθέντι οὐ πιστά: ἐπειδὰν τὸ Θεῖον τις προσθῇ τῷ λόγῳ, οὐ πάντη ἄπιστα φαίνεται: *Hoc tantum censuerim neminem nimis adcuratum censorem esse oportere eorum, quæ olim de Numine fabulis prodita sunt. Si quis enim merito non credibilia scripserit, quandoquidem Deum admiscet sermoni, non plane incredibilia videntur.* Quod si æquum esset fieri, mendacio, interposita fide publica, concessa esset potestas pari

(*) *Sam. Bochart. in Phaleg. Lib. I. c. 2.*

paſſu cum veritate ambulandi. Mendacio enim Numen dumtaxat admiſcendum eſſet, ut ne adcuratius expenderetur, fidemque ſoli veritati debitam inveniret. At antiquis, inquies, fabulis ſolis is honos exhibebatur, non quibusvis mendaciis. Verum quo jure Veteribus mentiri licuit, poſteris non licebit? Quo jure vetera ἀβασανίστως excipi oportere a poſteris, poſteriora vero ad examen adcuratum revocari contendere poterant? Ita tamen ſentiebant Ethnici, ceteroqui non fatui, ut videre eſt ex verbis *Arriani;* cui præiverat *Diodorus Siculus*, qui Herculis hiſtoriam inchoaturus ita loquitur: (*) Καθόλου ἐν ταῖς ἱστορουμέναις μυθολογίαις οὐκ ἐκ παντὸς τρόπου πικρῶς τὴν ἀλήθειαν ἐξεταστέον. καὶ γὰρ ἐν τοῖς θεάτροις πεπεισμένοι μήτε Κενταύρους διφυεῖς ἐξ ἑτερογενῶν σωμάτων ὑπάρξαι, μήτε Γηρυόνην τρισώματον, ὅμως προσδεχόμεθα τὰς τοιαύτας μυθολογίας, καὶ ταῖς ἐπισημασίαις συναύξομεν τὴν τοῦ Θεοῦ τιμήν: *Univerſe in fabuloſis narrationibus, non ex omni modo veritas acerbe exigenda eſt. Nam & in Theatris, cum ſciamus, neque Centauros fuiſſe, duplici natura diverſorum generum conſtantes, neque Geryonem triplici corpore; tamen has tales fabulas excipimus, & plauſibus noſtris honorem Dei amplificamus.* Sic & Macedones honorem Alexandri mendaciis amplificandum ſibi cenſuerunt; & Scriptores eos ſequuti certatim, ex Græcanicis fabulis, Indos Alexandro

(*) *Lib. IV. Biblioth. p. 216.*

dro blandientes induxerunt. Ejusmodi eſt oratio, quam iis tribuit *Arrianus*, initio Libri V.

5. *Curtius* etiam noſter, de Nyſæis (*) *A Libero Patre conditos ſe eſſe dicebant, & vera hæc origo erat.* Quaſi vero hoc ullo vel minimo indicio conſtaret! *Sita eſt ſub radicibus montis, quem* Meron *incolæ adpellant. Inde Græci mentiendi traxere licentiam, Jovis femine Liberum Patrem eſſe celatum.* Quæſiverim an *Meros* ſit vox Indica, quam Macedones Græcam μηρὸν eſſe rati ſit? Si ſit, quidni nomen Bacchi Indicum ediderunt? Deinde cur dictus eſt Bacchus, non ſimpliciter ἐν τῷ μηρῷ τετράφθαι, ſed ἐν τῷ τοῦ Διὸς μηρῷ; Sed hæc mendacia ſunt Macedonum, & veriſimilius eſt Thebanum Bacchum, ab antiquiſſimis Thebanis Phœnicum colonis, dictum eſſe ortum *e femore Jovis*, Phœnicia loquutione, quæ Hebræis frequens eſt, ad ſignificandum eum e poſteris Jovis fuiſſe.

6. Macedones non modo Bacchum, civem Thebanum, apud Indos notum compererunt, ſi iis credimus, ſed & alterum Numen ex eadem urbe oriundum; Herculem, nimirum, ut jam vidimus. (†) *Herculis ſimulacrum agmini peditum præferebatur. Id maximum erat bellantibus incitamentum, & deſeruiſſe geſtantes militare flagitium habebatur; capitis enim ſanxerant pœnam iis, qui ex acie non retuliſſent; metu, quem ex illo hoſte quondam con-*

 cepe-

(*) *Lib. VIII. c. X, 11.* (†) *Lib. VIII. c. XIV. 11.*

ceperant, etiam in religionem, venerationemque converso. Hæc & similia habet *Curtius*, similia etiam alii; quorum nulli memorant quo nomine Indi Herculem vocitarent, quia hæc erat mera Macedonum fictio; qui, ut Alexandrum etiam Herculi præferrent, jactabant Petram *Aornon*, quam cepit Alexander, (*) *ab Hercule frustra obsessam fuisse, terræque motu coactum absistere.*

7. Fabulam hanc esse subolfecit *Arrianus*, ita enim de Petra Aorno loquitur Lib. IV. (†) Λόγος ὑπὲρ ταύτης κατέχει οὐδὲ Ἡρακλεῖ τῷ Διὸς ἁλωτὸν γενέσθαι τὴν πέτραν. Εἰ μὲν δὴ καὶ ἐς Ἰνδοὺς ἀφίκετο ὁ Ἡρακλῆς ὁ Θηβαῖος, ἢ ὁ Τύριος, ἢ ὁ Αἰγύπτιος ἐς οὐδέτερα ἔχω ἰσχυρίσασθαι. μᾶλλον δὲ δοκῶ ὅτι οὐκ ἀφίκετο (ἀλλὰ γὰρ ὅσα χαλεπὰ οἱ ἄνθρωποι ἐς τόσον δ᾽ ἄρα αὔξουσιν αὐτῶν τὴν χαλεπότητα, ὡς καὶ τῷ Ἡρακλεῖ ἂν ἄπορα γενέσθαι) ἀληθεύειν: *Fama est ne Herculem quidem, Jovis filium, hanc capere potuisse. Ego vero an Hercules Thebanus, an Tyrius, an Ægyptius ad Indos penetrarit, nihil habeo quod adfirmare possim. Potius tamen non eo penetrasse (quæcumque enim difficilia sunt, eorum homines difficultatem usque adeo augent, ut ne ab Hercule quidem posse fieri dicant) verum esse crediderim.* Pro *hominibus*, debebat dicere *Græcos*, nam ex Græcorum sermonibus nata erat hæc fabula, & fortasse soli Græci Herculi tribuebant decantatos illos labores.

8. *Era-*

(*) *Lib. VII. C. XI.* 2. (†) *Pag.* 98.

8. *Eratoſthenes* (*) quidem *Cyrenæus*, qui omnium acutiſſime mendacia Macedonum retexit, dicebat eos ἐν τῇ τῶν Ἰνδῶν γῇ βοῦς ἰδόντας ἐγκεκαυμένους ῥόπαλον, τεκμηριοῦσθαι ἐπὶ τῷδε ὅτι Ἡρακλῆς ἐς Ἰνδοὺς ἀφίκετο: *cum in Indorum regione vidiſſent boves, quibus clavæ inuſtæ erant, ex hoc collegiſſe Herculem ad Indos perveniſſe.* Crediderim potius rem totam confictam; aut ſummum Macedonas Herculem vocaſſe Numen quodpiam Indorum; de quo nonnulla dicebantur ab Indis, ſimilia iis quæ de Thebano Hercule a Græcis jactabantur. Videnda quæ de eo habet *Arrianus* in Indicis, nam nec vacat rem copioſius excutere, nec ſi vacaret operæ pretium eſſet.

9. Non poſſumus ignoſcere iis, qui primi res ab Alexandro geſtas ſcripſerunt (nam minus hac in re vituperandus *Curtius*, qui quod neſciebat dicere non potuit) quod adpellationes Græcas, pro barbaris nominibus, paſſim habeant. Talia ſunt *Polytimetus*, (†) Πολυτιμητὸς, nomen fluvii Sogdianæ; (‡) *Erymanthus*, Ἐρύμανθος, nomen fluvii Indiæ; (§) *Dædala* regio, Δαιδάλη; (§§) petra ἄορνος, quo nomine lacus fuit in Epiro, (**) *Ecbolima*, nomen regionis, Ἐκβόλιμα; aliaque id genus plurima.

10. Pro vocibus Perſicis, Græci ſuis utebantur, quos ſequutus eſt *Curtius*, qui nomina

(*) *Apud Arrianum Lib. V. p.* 103. (†) *Lib. VII. C. X*, 2.
(‡) *Lib. VIII. C. IX*, 10. (§) *C. X*, 16.
(§§) *C. XI*, 2. (**) *C. XII*, 1.

mina Græca Latinæ orationi inseruit, non secus ac si essent Persica. (*) *Doryphori*, inquit, *vocabantur, proximum his agmen soliti vestem excipere regalem.* Non aliter loquitur in sequentibus, prolata voce vere Persica: *Cidarin Regium capitis vocant insigne.* Paullo post, similiter dicit; *Quindecim inde, quas armamaxas adpellant, sequebantur.* Sic & alibi, de gente Indis finitima: (†) *Iter pronunciari jubet in Agriaspas, quos jam tunc mutato nomine Evergetas adpellabant; ex quo frigore, victusque penuria Cyri exercitum adfectum tectis & commeatibus juverant.* At nemo nescit Cyrum Græce non esse loquutum, & notum est ex *Herodoto* Lib. VIII. C. 85. bene de Rege meritos solitos esse *Orosangas*, Persica Lingua, vocari. Non potest non mirum videri, non a *Curtio* tantum, qui *Persepoleos* multis meminit Lib. V. c. 7. sed & ab aliis omnibus Veteribus, verum nomen priscæ Metropoleos Imperii Persici, ubique suppressum, ut nomen Græcum *Persepoleos* ei supponerent; quo factum est ut plane interciderit. Existimabat *Christ. Cellarius* fuisse id nomen *Elam*, hoc est, עילם Hebraïce, in notis ad *Curtii* caput memoratum; nam Elymaïs dicebatur tractus ille, & urbs etiam Macchabaïcorum Scriptori vocatur. Sed vix ei credere ausim. Si conjicere licet, potius adquieverim in conjectura *Joan. Chardini*, qui in Itinerario Persico, putat dictam *Fars-*

(*) *Lib. III. C. III, 15.* (†) *Lib. VII. C. III, 1.*

Fars-abad, aut *Pars-abad*, hoc eſt, habitationem Perſarum; neque enim dubium eſt quin ſe Perſæ פרם *pharas* vocarint, & אבר *abad* eſt habitatio; quod nomen ſubjicitur in compoſitione ejusmodi nominum urbium, in Lingua Perſica.

11. Recte feciſſent & Græci Scriptores & *Curtius*, ſi, quoniam Perſica vocabula neſciebant, dixiſſent vocatos eos, quos diximus, nominibus Perſicis; quæ idem ſignificabant, quod vocabula Græca, quæ Perſicorum loco protulerunt. Satius etiam fuiſſet *Curtium* Græca vocabula Latine interpretari, ne, ab imperitis Linguæ Græcæ, Græca vocabula barbara ipſa nomina eſſe crederentur.

CAPUT VII.

A. Q. Curtio perperam omiſſos eſſe annos & tempeſtates, quibus ſingula geſta ſunt.

1. Duo ſunt Hiſtoriæ veluti oculi, quorum utroque quidem demto, per denſas tenebras videtur ambulare; alterutro vero, ſine graviſſimo incommodo, carere non poteſt. Alter eſt Geographia, qua locorum, quorum incidit mentio, ſitus notatur; alter vero Chronologia, qua anni ab inſigni Epocha numerantur, tempeſtatesque annorum, quibus quæque geſta ſunt, ſtudioſe addun-

 tur.

tur. Quanti quidem momenti ſit Geographia antea probavimus, cum peccata a *Curtio*, in eam diſciplinam, multa eſſe oſtendimus. Chronologiam vero non minus ab eo neglectam eſſe, hoc in Capite probabimus. Quibus ex rebus conſectarium hoc colligi poterit, Curtianam Hiſtoriam multum a forma ejus Hiſtoriæ, quæ pro exemplari ſcribentibus proponi queat, abeſſe. Scio alios e Veteribus poſſe proferri, qui neque annos, neque annorum tempeſtates usquam deſignarint, quique in pretio tamen habentur. At laudentur cetera, per me licet; modo ne elevetur culpa, qua vix major ulla eſſe poteſt in Hiſtoria. Quis enim intelligat quomodo quidpiam geri potuerit, præſertim in calidioribus oris, niſi tempeſtas anni indicetur? Quis conſtantiam ac fortitudinem militum, aut nimios calores ferentium, aut cum frigore acerrimo confligantium? Quis ducis providentiam, in adminiſtranda re frumentaria, pabulationibusque regendis? Quis celeritatem, quæ maxima eſt Imperatoris virtus, & quæ ſumma in Alexandro fuit, adſequatur; ubi nulla eſt annorum, quibus quæque geſta ſunt, ſignificatio?

2. *Curtius* tamen, in iis quidem quæ ſuperſunt, utrumque plane neglexit, nec ex ejus Hiſtoria rerum geſtarum annos & tempeſtates colligere licet, niſi conjiciendo, aut ex diligenti obſervatione eorum quæ narrat; ſi forte aliud agens quidpiam dicat, ex quo intelligere queamus tempus, quo factum eſt id de quo-

lo-

loquitur; aut denique ex ſerie Hiſtoriæ. Neſcio an in prioribus Libris, qui injuria temporum interciderunt, Chronologiam rerum ab Alexandro geſtarum tradidiſſet; cum tamen conſidero quæ ſuperſunt, vix opinor in aliis adcuratiorem fuiſſe. Nam aut ſuis locis indicanda ſunt tempora, aut nusquam. Scio a Chronologis res Alexandri in ſuos annos eſſe digeſtas, atque hinc lucem *Curtio* peti poſſe; ſed tribui ei non poteſt, quod ex aliis potiſſimum Hiſtoricis hauſtum eſt. Hic vero tentabimus ex illo ſolo tempora digerere, ut adpareat & quam neglectim, hoc in negotio, ſe geſſerit, & quam utile fuiſſet ſingularum rerum tempora adcurate deſcribi.

3. Tempore Iſſici prælii; ut hinc initium faciamus, quia in ſuperioribus nullum occurrit tempeſtatis anni indicium, inſtabat hiems; paullo enim ante prælium, ſuadentibus Græcis dividere copias, reſpondet, inter alia, Darius, (*) *trahendi belli vix ullam eſſe rationem; tantæ enim multitudini, utique cum jam hiems inſtaret, in regione vaſta, & invicem a ſuis atque hoſte vexata, non ſuffectura alimenta.* Liquet hoc ex ſequentibus, nam non multo poſt prælium, dicuntur (†) *Gangabæ*, ſic Perſæ vocabant humeris onera portantes, Damaſco egreſſi, ut gazam regiam inde efferrent, *cum frigus tolerare non poſſent (quippe & procella ſubito nivem effuderat, & humus rigebat gelu)*

(*) *Lib. III. c VIII, 8.*

(†) *Lib. eodem, C. XIII, 7.*

gelu) tum adstrictas vestes, quas cum pecunia portabant, auro & purpura insignes, induisse. Possemus ex *Arriano* ostendere recte a *Curtio* tempus hic indicatum; sed oportuit, data opera, id factum, non colligendum Lectori relictum. Contigit hoc anno Periodi Julianæ 4381.

4. Postea, ut initio Libri quarti docet, Syria subacta est, tum Phœnice, excepta Tyro, quæ ab Alexandro obsessa est. Initium hujus obsidionis, vix ante veris initium, fieri potuit. Statuamus Martio mense inchoatam, (*) *Tyrus septimo mense, quam oppugnari cœpta erat, capta est.* Itaque Septembri expugnata fuerit. Post tam difficilem, tamque longam obsidionem, Alexandri exercitui aliquot diebus ad quiescendum opus fuit, præsertim cum esset in Climate multo calidiore, quam Macedonia.

5. Postea Alexander ivit (†) obsessum Gazam, quam præfectus *Betis* acriter defendit; machinisque admotis, & vi superatus est. Ponamus exercitum antea per mensem quievisse, ac proinde initio Novembris demum cœpisse Gazensem obsidionem, & per mensem unum durasse; Alexander Ægyptum, nonnisi mense Decembri, aut Januario sequentis anni, Periodi Julianæ 4383. ingredi potuerit. (‡) *Septimo die, postea quam a Gaza copias moverat, in regionem Ægypti, quam nunc castra Alexandri vo-*

(*) *Lib. IV. C. IV,* 19. (†) *Lib. IV. C. VI.*

(‡) *Ibid. C. VI.* 3.

vocant, *pervenit*. Non multo opus fuit tempore, ad invadendam Ægyptum, ejusque res componendas; cum Ægyptii a Persis illico defecerint, nec Persæ Alexandri adventum sustinuerint, neque is quidquam ex patrio Ægyptiorum more mutarit. His peractis, Alexander adire Oraculum *Hammonis* statuit; quod eo facilius tunc fieri potuit, quod tempus ejus itineris incidebat in finem hiemis, vel veris initium. Illo enim tempore, tolerandi sunt Libyæ calores; per quam homines Græci, adulto vere, aut æstate, impune iter numquam fecissent. Digna res erat, quæ ab Historico notaretur; at si eam animadvertisset *Curtius*, periisset illi æstus insoliti descriptio: (*) *Sol omnia incenderat, siccaque & adusta erant; cum repente, sive illud Deorum munus, sive casus fuit, obductæ cælo nubes condidere solem; ingens æstu fatigatis, etiamsi aqua deficeret, auxilium. Enim vero ut largum quoque imbrem excusserunt procellæ, pro se quisque excipere eum, quidam ob sitim impotentes sui, ore quoque hianti captare cæperunt.* *Curtius* post reditum ab Hammonis oraculo Alexandriam conditam docet Lib. IV. c. 8. quod etiam credibile est, adeoque referri res nequit ex hac narratione, nisi ad annum memoratum, qui incidit in sextum Alexandri, quamvis aliter sentiat *Jac. Usserius*, cujus Annales vide ad ann. P. J. 4382. A. Ch. 332. Rem hic pluribus expendere non est necesse.

6. *Cur-*

(*) *Lib. IV. c. VII.* 13.

6. *Curtius* non addit quamdiu Alexander in Ægypto manserit, neque quod tempus absumserit in itinere ad Euphratem, neque quo loco eum fluvium trajecerit. Ait dumtaxat eum *undecimis castris* pervenisse ad Euphratem, sed unde cœperit numerare castra non dicit. At paullo ante prælium ad Arbela, Eclipsin Lunæ (*) in iis locis conspectam docet. Collegit autem (†) *Jos. Scaliger* cum ex rationibus Astronomicis, tum ex aliis Scriptoribus, anno Periodi Julianæ 4383. Septembris vigesimo die, visam; nec aliter sentiunt *Dionys. Petavius* & *Jac. Usserius*. Igitur Alexander æstatem absumserat in Ægypto, & in itinere ad urbem *Thapsacum*, ubi Euphratem transiit, atque ab Euphrate ad Tigrin, ultra quem, ad ortum, commissum est prælium. Factum id est, ut alii docent, undecimo die, postea quam conspecta esset Eclipsis.

7. Paullo post victoriam, Alexandro (‡) tradita sunt Arbela, hoc est, initio Octobris; iisque in locis Alexander, ut quiesceret exercitus, per aliquot dies mansit. (§) *Ingruentibus deinde morbis; quos odor cadaverum totis jacentium campis vulgaverat, maturius castra movit.* Cum jam ergo hiems instaret, Alexander Babyloniam ingressus; quod ejus exercitui multo commodius fuit, quam si æstate in fervidiores tractus ivisset. Illic *exercitus ille domitor Asiæ per* XXXIV. *dies saginatus* est. Igitur reliquum annum Babylone

(*) *Cap. X. 2.* (†) *De Emend. Temporum Lib. V. p. 420. Ed. Rover.* (‡) *Lib. V. C. 1, 10.* (§) *Ibid. 11.*

ne transegit, neque quidquam adgressus est, nisi sub finem Novembris, aut Decembri, vel sequente anno.

8. Initio ergo anni Periodi Julianæ 4384, aut fine antecedentis, Alexander ivit in *Satrapenen*, ut habet *Curtius*, aut potius *Sittacenen*, ut suadent sequentia. Regio est inter Cossæos & Babylonios, ad ortum Tigris, (*) *copia rerum & omni commeatu abundans. Itaque diutius ibi substitit, ac ne desides otio dimitterent animos, judices dedit, præmiaque proposuit, de virtute militari certantibus.* Hic fuerunt veluti hiberna Alexandri, in quibus milites refecit, & præter alia negotia, rei frumentariæ sine dubio providit; quamquam hæc omnia tacet *Curtius*; quasi Alexandri milites ignorassent tempus hibernorum, & sine commeatu quocumque jubebantur ivissent. Statim postea *Susa* profectus est, quæ ei sunt illico dedita. Sine dubio jam ver erat, & in Climate calidiore, licet montibus referto, nullæ amplius erant nives, quæ quominus superarentur montes obstarent. Itaque Alexander ingressus est montana (†) *Uxiorum*, Madatemque regionis præfectum, non sine certamine, ad deditionem compulit. Illinc *quinto die* ad (§) *Susidas Pylas* pervenit, quas, defendente Ariobarzane, ægre superavit; unde recta (‡) *Persepolin* ivit, quæ ei e vestigio dedita est.

9. Occupata & direpta Persepoli, Alexander (**) *cum mille equitibus, peditumque expedi-*

(*) *Cap. II*, 2. (†) *Cap. III.* (§) *Ibid.* §. 17.
(‡) *Cap. V.* (**) *Cap. VI*, §. 12.

dita manu, *interiorem Perſidis regionem*, *ſub ipſum Vergiliarum ſidus petiit ; multisque imbribus & prope intolerabili tempeſtate vexatus*, *procedere tamen quo intenderat perſeveravit. Ventum eſt ad iter perpetuis obſitum nivibus*, *quas frigoris vis gelu adſtrinxerat.* Quo frigore non parum vexati ſunt milites, ut multis narrat *Curtius* ; qui occaſionem ejusmodi deſcriptionum nullam prætermittit. Ex re ipſa colligere eſt debuiſſe dicere, *ſub occaſum Vergiliarum. Plinius* Hiſt. Nat. Lib. II. c. 47. *Poſt id æquinoctium* (Autumni) *diebus fere quatuor & quadraginta*, *Vergiliarum occaſus hiemem inchoat*, *tempus in III. Idus Novembris incidere conſuevit.* Phraſis Curtiana *ſub ipſum ſidus*, ſignificat potius, paullo ante exortum ſideris, quam paullo poſt : ut alibi, apud eumdem, *ſub lucis ortum*, *eſt* paullo ante lucem. Quo ſenſu dixit etiam *ſub ortum diei*, *ſub noctem*, aliaque, quæ vide in Freinshemiano Indice. Forte credidit *Curtius* tum oriri Vergilias, cum occidunt ; nam de ortu, ſi notum ei fuit ejus tempus, cogitare non potuit. *Plinius* ibidem : *Datus eſt huic* (ſubſolano) *exortus Vergiliarum ſub totidem partibus Tauri*, *ſex diebus ante Maias Idus.*

10. Alexander, ea expeditione, reliquas partes Perſidis in poteſtatem ſuam redegit. (*) *Itaque trigeſimo die*, *poſtea quam a Perſepoli profec-*

(*) *Ibidem* §. 19. *Mardorum ſubactionem hic male collocat* Curtius, *cum ſubigi non potuerint*, *niſi ſubacta Hyrcania*, *cujus ad Caſpii maris meridiana littora*, *vicina erant. Ideo* Curtius *idem iterum repetit. Lib. VI. c. V.* 11. *quaſi gemina eſſe Mardorum gens*, *quam unam memorant omnes alii.*

fectus erat, eodem rediit; hoc eſt, menſe Decembri. Perſepoli hiemavit Alexander cum exercitu, eamque incendit.

11. Anno Periodi Julianæ 4385. initio veris, Alexander Darium, cui plusquam integrum annum ad reparandum bellum (quod obſervatu dignum fuit) conceſſerat, perſequi iterum cœpit. Interea accepit varia militum ſupplementa, quibus imminutum exercitum præliis, belli vexationibus, morbis, & præſidiis in arcibus neceſſario relinquendis ipſe quoque auxit; Gazas Perſicas invaſit, quarum ope ampliſſimis præmiis ſuos donare potuit, & vel totam Græciam in orientem adlicere, propoſita ſpe mercedis; fertiliſſimasque Perſici imperii provincias ſubegit, unde ei ad ulteriores eunti commeatus ſubvehi poſſent. Primum ergo in (*) Mediam movit, quo fugerat Darius; (†) cum vero audiret Darium in Hyrcaniam contendere, eo iter ipſe quoque intendit, eumque jam interfectum adſequutus eſt. Hoc initio æſtatis contigiſſe oportet, cum Alexander ſumma celeritate Darium ſequutus ſit, nec totum exercitum exſpectarit.

12. (‡) *Ut primum inſtantibus curis laxatus eſt animus, militarium rerum quam quietis otiique patientior, excepere eum voluptates; & quem arma Perſarum non fregerant, vitia vicerunt. Intempeſtiva convivia, & perpotandi, pervigilandique inſana dulcedo, ludi-*

(*) *Cap. VII* 12. (†) *Cap. XIII*, 2. (‡) *Lib. VI. Cap. II*, 1.

que & greges pellicum, omnia in externum lapsa sunt morem. Ita cœpit vitam instituere, potissimum post mortem Darii; tametsi in Perside, eo etiamnum vivo, pergræcatus non semel fuerat, regiamque Orientis Persepolin ebrius combusserat. Eo loco, quo Darium adsequutus fuerat, ubi ita genio indulgebat, recensuit captivos, nobilesque a plebeiis secrevit. Aliquot diebus ita absumtis, (*) *in Parthienen pervenit*, atque in urbe, *ea tempestate clara, Hecatompylo, condita a Græcis, stativa habuit, commeatibus undique advectis.* Orta seditione otiosi exercitus, eaque compressa, castra illinc tandem mota, adulta, ut videtur, æstate; (†) *tertioque, per Parthienen, die, ad fines Hyrcaniæ penetrat.* Castra in valle communiuntur, (‡) & *quartum jam diem eodem loco quietem militi dederat*, cum litteras Nabarzanis accepit. Inde ulterius in Hyrcaniam ingressus est, in qua ad autumnum mansit, ut liquet ex hisce *Curtii* verbis: (§) *præter alios commeatus, quorum tum copia regio abundabat, pomorum quoque ingens modus nascitur, & uberrimum gignendis solum est.*

13. In Hyrcania nemo occurrit, qui bellum moveret; tamen tempore opus fuit, ut peragraretur. At Mardi vicini, vi admota, terrendi fuere, ut se dederent; quibus in fidem acceptis, (**) *quinto die*, Alexander *in stativa revertitur.* Huc eum invisit Thalestris, si

(*) *Ibid.* §. 11, & 15. (†) *Cap. IV*, 2. (‡) *Ib.* 8. (§) *Ib.* 21. (**) *C. V*, 21.

si *Curtio*, & vanioribus Historicorum credamus; cujus libido Alexandrum, (*) *ut paucos dies subsisteret, perpulit; tredecim dies in obsequium desiderii ejus absumti sunt. Tum illa regnum suum, Rex Parthienen petiverunt.* Tametsi hæc falsa sunt, & ficta a Græculis; tamen colligere forte ex hisce liceat, Alexandrum aliquamdiu in Hyrcania, post subactos Mardos, fuisse.

14. Ex Parthiene ivit Alexander in Bactrianam, (†) quam sub finem autumni partim subegit, non sine labore. In ea regione (‡) *jam stativa erant; cum externa vi non interritus modo rex, sed invictus, intestino facinore petebatur;* conspiratione, nempe, suorum, cujus princeps erat Philotas Parmenionis filius. Ad quæstionem habendam, plectendosque eos, aliquot diebus opus fuit. Jam hiems aderat, nec eo secius Alexander iter pronunciari jubet in Agriaspas, in quorum fines ex Bactriana quinto die pervenit. Hos & vicinos subegit, ac *sexaginta diebus gentem Evergetarum ordinavit;* in cujus agris proinde, per magnam hiemis partem, consedit.

15. Anno sequente, Periodi Julianæ 4386, brevi expeditione, hieme etiamnum durante, sed in illis oris nequaquam gravi, domiti sunt (§) *Aracosii.* Potuit tamen fieri ut, mense Februario aut Martio, in montanis oris frigus insolitum senserint Macedones; cum ra-

(*) *Ibid.* 32. (†) *Cap. VI.* (‡) *Lib. VII. C. III,* 1, *& seqq.*
(§) *Ibid.* 4.

rarum non ſit frigus hibernum interdum initio veris oriri, ſed non diuturnum. Cum ergo ver adventaret, non mirum eſt Alexandrum auſum eſſe in (*) *Parapamiſadas* novam expeditionem ſuſcipere; apud quos tamen, ſi credimus *Curtio*, initio veris (nam rerum ſeries & verba Hiſtorici adlata id evincunt) maximo frigore vexatus eſt exercitus. Verum qualecumque fuerit, diuturnum, ut dixi, eſſe non potuit; nec uſque adeo inſaniebat Alexander, cupiditate gloriæ, ut media hieme, jam mortuo Dario, occupataque longe maxima parte, eaque ditiſſima Imperii Perſici, exercitum periculis famis & frigoris, ſine ulla neceſſitate, objiceret. Scio Beſſum in vivis fuiſſe, ſed qui non veritus erat annum integrum Dario, ad reparandum bellum, concedere; an is uſque adeo timebat Bactrianæ præfectum, ut unum aut alterum menſem hiberni temporis ad quieſcendum exercitui ſuo dare non poſſet? Tantopere eum feſtinaſſe, cum pernicie ſuorum, tam mihi credibile eſt, quam Parapamiſadarum regionem *gelidiſſimum ſeptemtrionis axem ſpectare*, ſeu ab eo non eſſe remotam. Profecto & *Curtius* & Græci, quos ſequutus eſt, tempeſtatis anni majorem rationem non habuerunt, quam Climatis. Somniabant Alexandrum eſſe ad Caucaſum montem, & quidem media hieme; cumque magna illic frigora & longas hiemes audiſſent eſſe, & rhetorico more omnia augerent, intolerandum frigus, una cum Cau-

(*) *Ibid.* 6.

Caucaſo in Indiam fere tranſtulerunt, & quidem in ea loca, in quibus Macedones potius præmaturum æſtum timere potuerunt.

16. Inde Alexandri (*) agmen proceſſit ad Parapamiſum montem, quem, ut diximus, Caucaſum vocavere Macedones, & *ſeptemdecim dierum ſpatio* eum *ſuperavit.* Aufugit Beſſus trans Oxum, & Bactriana Alexandrum excepit, qui Oxum quoque trajecit, & ad (†) *Tanaim* usque, hoc eſt, Iaxartum, varias gentes ſubegit, atque in fidem accepit; ſed non ſine ſanguine & labore. Scytharum legationem deinde excepit, quos, trajecto Tanaï, invaſit, prælioque ſuperavit. In Bactrianam deinde rediit, quam, cum denuo rebellaſſet, recepit, ut & Sogdianam, cujus inacceſſam petram ſtratagemate ad deditionem compulit.

17. Huc usque Hiſtoriam Alexandri perducit *Curtii* Liber VII. nullo plane indicio tempeſtatum anni addito, poſt illud quod § 16. ex frigoris deſcriptione colligere licuit. Sed hæc, ſine dubio, æſtatem & autumnum anni memorati abſumſerunt, & forte partem hiemis anni ſequentis. (‡). *Arrianus* certe Alexandrum Nautacis in Sogdiana hibernaſſe docet; *ἅμα δὲ τῷ ἦρι ὑποφαίνοντι προχωρῆσαι ὡς ἐπὶ τὴν ἐν τῇ Σογδιανῇ πέτραν, imminente vero vere, ad Petram Sogdianam profectum.* Itaque ante hujus Petræ deditionem, collocandum initium anni Periodi Julianæ 4387.

 18. Sub-

(*) *Ibid.* 19. & 22. (†) *Cap. VI.* (‡) *Lib. IV. p.* 91.

18. Subactis prorsus Sogdianis & vicinis aliis populis, Alexander (*) *Maracanda* Bactrianæ metropolim repetiit, ubi stativa habuit, Illic occisus est Clitus, & (†) *decem dies consumtos* ait *Curtius*. Addit illinc (‡) *cum parte exercitus Hephæstionem in regionem Bactrianam missum, commeatus in hiemem paraturum*, quasi Maracanda in Bactriana non fuissent. Sed hoc omittimus, ut observemus circumstantiam, de parando commeatu in hiemem, aut omitti debuisse, aut ita exprimi, ut intelligeremus de cujus anni hieme verba fierent. Nisi enim cum ex rebus gestis, tum ex *Arriano*, constaret integrum annum absumtum, ab expeditione in Parapamisadas ad deditionem Sogdianæ Petræ, nemo non crederet loqui *Curtium*, de hieme anni superioris. Itaque quod intra biennium confecit Alexander, id videretur, præter omnem verisimilitudinem, anno vertente gestum.

19. Capta Sogdiana Petra, (§) Massagetæ, Dahæ & ceteri Sogdiani sunt subacti. Transfugæ Bactriani & Sysimitres ad incitas sunt redacti, aliaque gesta, quæ apud *Curtium* legi poterunt. (**) *His compositis*, Alexander *tertio mense ex hibernis movit exercitum, regionem quæ Gabaza adpellatur aditurus.* Factum hoc initio oportet anni Periodi Julianæ 4387. In itinere oppressit Macedonas gravissima tempestas, quam tumide describit *Curtius*, ut solet. Hinc Alexander (††) *Sacas* petiit, eorum-

que

(*) *Lib. VIII. C. I, 7, 10.* (†) *Cap. II, 12.* (‡) *Ibidem.*
(§) *Lib. VIII. C. I, III.* (**) *C. IV, 1.* (††) *Ib. §. 20.*

quæ regionem diripuit. Tum ingreſſus tractum, cui Cohortanus præerat, eum in fidem accepit, ejusque filiam Roxanen duxit. Ab eo tempore, de bello Indis inferendo, cogitare cœpit; (*) & ne quid a tergo quod deſtinata impedire poſſet moveretur, ex omnibus provinciis triginta millia juniorum legi juſſit & ad ſe armata perduci, obſides ſimul habiturus & milites. Interea rebelles nonnullos domuit, & vicinos tractus ſubegit. Statuere videtur *Curtius* Alexandrum, antequam Indiam ingrederetur, delectum illum accepiſſe; nam (†) *CXX. armatorum millia* eum ſequuta ad id bellum ait. Si verum hoc eſt, dudum antea delectum haberi juſſerat, nam ſi ex omnibus Provinciis Imperii quod ſubegerat exſpectandi fuiſſent milites, per annum illic fuiſſet deſidendum. Interim Hermolaus in Alexandrum conſpiravit, & pœnas cum conſciis conſpirationis dedit.

20. Jam ſine dubio æſtas inſtabat, aut etiam inchoata erat, cum Alexander in Indiam movit. (‡) Multis eam expeditionem, ad devictum usque Porum deſcribit *Curtius*; ſed nullum diſcrimen æſtivorum aut hibernorum occurrit, nec indicium temporis ullum. At cum ampla non eſſet regio a Cophene ad Aceſinem, & imbelles populi; non multo tempore Alexander indiguit, præſertim cum tanto exercitu, quem dividere ſine periculo poterat. Itaque hæc, intra æſtatem & autum-

(*) *Cap. V.* 1. (†) *Ibid.* 4.
(‡) *A Capite IX. ad finem Libri VIII.*

num anni memorati, fieri potuerunt. Hoc ſi aperte dixiſſet *Curtius*, gloriam Alexandri minuere forte ſe exiſtimaſſet; certe, quæ de nonnullorum Indorum robore & fortitudine dixit, vana viſa fuiſſent.

21. Hibernorum hujus anni nulla apud *Curtium* mentio fit, quam crederem data opera omiſſam, propter calorem Climatum, in quibus verſabatur Alexander; ſi Indiæ ſitus *Curtio* notus fuiſſet, & niſi alibi, cum in ora eſſet Alexander multo magis meridiem ſpectante, dixiſſet Alexandrum *ver exſpectaſſe*, ut poſtea videbimus. Itaque ex rebus geſtis ducta conjectura, ſtatuemus Alexandrum hunc annum & ſequentem, in domandis Indis, peragrandisque eorum regionibus, abſumſiſſe.

22. Quæ geſta ſunt a domito magno Poro ea brevius a *Curtio* narrantur, ut antea diximus; neque nos eorum epitomen hic proponemus. Legantur Libro IX. *Curtii*, & pars eorum conferatur in annum Periodi Julianæ jam memoratum, aut omnia, ſi ita videatur, in annum 4388. (*) Cum Alexander evectus eſſet in Oceanum, quadringenta ſtadia, ex oſtiis Indi fluminis, adverſum fluvium ſubiit claſſis; & altero die adpulſa eſt, haud procul lacu ſalſo. Lennato deinde præmiſſo, ut puteos foderet, qua terreſtri itinere ducturus exercitum videbatur, quippe ſicca erat regio, ipſe cum copiis ſubſiſtit, *vernum tempus exſpectans*. At ſatius fuiſſet hiberna tempeſtate iter facere, per ea loca, in quibus vix ulla eſt

(*) *Lib. IX. Cap. IX.* 27. *Cap. X*, 1. *& ſeqq.*

eſt hiems, ſi conferatur cum Europæis, & ver æſtates Græciæ ſine dubio calore æquat. Sed, miro errore, *Curtius* credidit maritimos Indiæ tractus, in quibus verſabantur tunc temporis Macedones, ad Septemtriones ſpectare. (*) *Quæ propiora ſunt mari*, inquit, *Aquilones maxime deurunt; ii cohibiti jugis montium ad interiora non penetrant, ita alendis frugibus mitia.* Contrarium voluit dicere, nam auſtralibus ventis maxime uruntur littora Indiæ; iique, jugis demum montium ſeptemtrionalium impediti, non penetrant ad Indi fontes; circa quæ loca in *Kaſſemiræ* regno, vicinisque, fertiliſſimi ſunt tractus, & Borea refrigerati. Hic demum nives adſpiciuntur, nam ad auſtrum montium, quibus cinguntur, præ calore non ningit. Non minus falſa ſunt, quæ habet *Curtius* in ſequentibus: *Adeo in illa plaga mundus ſtatas temporum vices mutat, ut cum alia fervore ſolis exæſtuant, Indiam nives obruant; rurſusque ubi cetera rigent, illic intolerandus æſtus exſiſtat.* Si India, tempore *Curtii* nota, fuiſſet in meridianis illis oris, ultra Tropicum Capricorni ſitis, quas navigationes noſtræ nondum adierunt, hæc poſſent ferri; ſed nemo neſcit quæcumque adiit Alexander, ea eſſe cis Tropicum Cancri; in ceteris vero Indiæ partibus, inter hunc Tropicum & Æquatorem ſitis, nullas eſſe nives.

23. In ceteris, ad mortem usque Alexandri, narrandis, multo brevior eſt *Curtius*, ut

(*) *Lib. VIII. Cap. IX, 12.*

ut ex *Arriano* & ſupplementis Freinshemianis liquet. Sed omnia videntur geri potuiſſe, intra annum Periodi Julianæ 4389. & ſequentem ad menſem usque Aprilem, quo mortuus Babylone Alexander, & quidem XVIII. die, feria quarta, ex calculo (*) *Joſ. Scaligeri;* aut XXII. Maji, ut vult *Jac. Uſſerius*, vel ad XIX. Julii, ſi *Dionyſ. Petavio* credimus.

24. Excuſare quis tentet *Curtium;* eo quod Græci Scriptores, quos ſequutus eſt, in adnotandis temporibus adcuratiores forte non fuerint; nec potuerit ſemper ſcire, quibus tempeſtatibus ſingula eveniſſent. Non negaverim quidem nonnullos Hiſtoricos Græcos diligentiores *Curtio* non fuiſſe; at erant libri, ex quibus quod illis, hac in parte, deerat ſuppleri poterat. Exſtabant, tempore *Curtii*, αἱ βασίλειοι ἐφημερίδες, *regia diaria*, in quibus ſcriptum erat quid ſingulis diebus feciſſet Alexander, & ubi fuiſſet. Ex iis varia proferunt (†) *Plutarchus* & *Arrianus*, qui poſt *Curtium* vixiſſe videntur; nam hunc ſub Veſpaſiano floruiſſe credimus. Exſtabant etiam *Bæton* & *Diognetus*, qui deſcripſerant σταθμοὺς τῆς Ἀλεξάνδρου πορείας, & quos *Plinius*, (‡) noſtro æqualis, vocat *itinerum ejus menſores*, nec ſemel ad teſtimonium citat. Hiſce uti oportebat *Curtium*, ut Alexandri tempora digereret, & ſi quod in Geographicis dubium occurreret, eos conſuleret.

25. Scio

(*) *De emend. temporum Lib. V. p.* 416. (†) *Sub finem vitæ Alexandri.* (‡) *Vide* Ger. Joan. Voſſium *de Hiſt. Græcis Lib. IV. c.* 91 *& Indicem Scriptorum a* Plinio *laudatorum.*

25. Scio etiam non per omnia consentire Scriptores, de harum rerum Chronologia; *tanta*, ut verba *Curtii* de eorum in aliis dissensu hic usurpem, (*) *tanta*, inquam, *componentium vetusta rerum monumenta, vel securitas, vel, par huic vitium, credulitas fuit!* At illæ ipsæ discrepantiæ erant in medium proferendæ, & variantium sententiarum simillima veræ eligenda: quod si nulla se, magis quam aliæ, probaret, judicium cohibendum fuisset, Lectorique rei arbitrium permittendum. Sed elegantiam sermonis, non ἀκρίβειαν narrationis, spectavit *Curtius*, ut & multi alii Veteres, qui eo nomine profecto non sunt laudandi.

(*) *Lib. IX. C. V*, 21.

CAPUT VIII.

Q. Curtium perpetuo propemodum declamatoris stylo uti.

1. HISTORICI eloquutionem oportere mediam esse, inter quotidianum sermonem & oratorium, docuerunt dudum (†) Magistri artis, nec opus est nos huic rei immorari. At ostendemus *Curtium* nequaquam mediam illam viam institisse, sed fere semper declamatorem egisse; quippe qui hoc argumen-

(†) *Vide* Ger. Joan. Vossium *Artis Hist. C. XXIX.*

mentum ſelegit, non tam ut doceret quid verum ſit in Alexandri Hiſtoria, quidve laude aut vituperio dignum; quam ut elegantiam ſtyli, & facultatem dicendi oſtentaret. Varia ex iis quæ jam diximus hoc ipſum comprobant, quales ſunt deſcriptiones frequentes, quæ in eo occurrunt, eæque rhetorico prorſus ſtylo expreſſæ. Sic fluvios multos, ſic moleſtiam itineris per æſtum, aut per frigus plus ſemel, & plane tumide deſcripſit. Hoc eleganter *Lucianus* ait eſſe *ſuum ipſius negotium agere, omiſſa hiſtoria*; cujus finis unicus eſt docere, non delectare verborum floſculis. Μάλιστα δὲ, inquit, σωφρονητέον ἐν ταῖς τῶν ὀρῶν, ἢ τειχῶν, ἢ ΠΟΤΑΜΩΝ ἑρμηνείαις, ὡς μὴ δύναμιν λόγων ἀπειροκάλως παρεπιδείκνυσθαι δοκοίης καὶ τὸ σαυτοῦ δρᾶν, παρεὶς τὴν ἱστορίαν. ἀλλ' ὀλίγον προσαψάμενος, τοῦ χρησίμου καὶ σαφοῦς ἕνεκα, μεταβήσῃ, ἐκφυγὼν τὸν ἰξὸν τὸν ἐν τῷ πράγματι, καὶ τὴν τοιαύτην ἅπασαν λιχνείαν: *imprimis vero ſibi temperandum, in deſcriptionibus montium, vel murorum, vel FLUMINUM, ne dicendi facultatem inepte oſtentare videaris, & omiſſa hiſtoria tuum ipſius negotium agere. Sed cum illa paullum adtigeris, utilitatis & perſpicuitatis tantum gratia, mox inde digrediaris; evitato, quod in illa re eſt, glutino, & omnibus hujuſcemodi cupediis.* Quale monitum ſi animo verſaſſet *Curtius*, ſcopulum in quem nimis ſæpe impegit vitaſſet. Sunt & alia, in eodem libello *de conſcribenda Hiſtoria*, ex quibus *Curtium* caſtigare licet.

2. Ejus

2. Ejus historia in duas veluti partes potest dividi; quarum altera ipsius Historici verba complectitur; altera vero orationes, quas scripsit sub eorum persona, quos loquentes inducit. Utrobique autem haud paullo meliorem declamatorem se præstitit, quam Historicum; qui non scribit quæ ipse dixisset, si rebus interfuisset, sed quæ re vera dicta sunt, aut eorum sententiam. Si ergo ostenderimus, in utraque parte, *Curtium* declamare, potius quam narrare; hoc præstiterimus, quod in inscriptione hujus Capitis polliciti sumus.

3. Ut a narratione initium faciam, paucula dumtaxat exempla proferam, monitus enim Lector alia facile inveniet. *Primo*, non contentus eventus narrasse, exclamationes non breves, sed sat prolixas eis subjicit. Ita narrata altera Darii, ab Alexandro victi, clade; (*) *Quis tot*, inquit, *ludibria fortunæ; ducum, agminumque cædem multiplicem; devictorum fugam; clades nunc singulorum, nunc universorum, aut animo adsequi queat, aut oratione complecti? Propemodum sæculi res, is unum illum diem, fortuna cumulavit.*

4. *Secundo*, nimis frequentes sunt, apud eum, hyperbolæ, nec eæ modestæ, sed sæpe Poëticæ. Sic postquam recensuit copias Darii: *Bactrianos & Sogdianos, & Indos, ceterosque rubri maris adcolas, IGNOTA etiam ipsi gentium nomina, festinatio prohibebat acciri.*

(*) *Lib. IV. C. XVI*, 10.

ciri. (*) Eſt hoc nimis hyperbolicum, *gentium nomina ignota* earum Regi, præſertim in narratione. Præterea nullos melius forte norat Darius, quam rubri maris adcolas; cum non multum abeſſent Babylone, Suſis, ac Perſepoli regiis urbibus. Sed illi remotiſſimi erant a loco, in quo declamitabat *Curtius*, eique parum noti; quo factum ut Perſarum Regi imprudens ſuam ipſius ignorantiam tribuat.

5. Mortuam uxorem Darii, non modo lacrimula dignatur Alexander, quod multum fuit, ſed luget quaſi matrem; usque adeo verum eſt, declamatoribus modicum nihil placere! (†) *Rex haud ſecus*, inquit noſter, *quam ſi parentis ſuæ mors nunciata eſſet, crebros edidit gemitus, lacrimisque obortis, quales Darius profudiſſet, in tabernaculum, in quo mater erat Darii defuncto adſidens corpori, venit. Hic vero renovatus eſt mœror, ut proſtratam humi vidit —— Crederes Alexandrum inter ſuas neceſſitudines flere, & ſolatia non adhibere ſed quærere, cibo certe abſtinuit*, &c. Nemo non videt hæc nimia eſſe; quod ſi Alexander usque adeo humanus erat, debuiſſet ad virum uxorem remittere, ad patrem filias, ad filium matrem, quod tamen non fecit. Certe mulieres Darium non adjuviſſent, ad bellum reparandum. Nimis durus, hac in re, fuit Alexander; in lacrimis vero, nimis humanus.

6. Ad

(*) *Lib. III. C. II, 9.* (†) *Lib. IV. C. X, 20.*

6. Ad alia Hyperboles exempla digitum tantum intendam, ne Scriptorem, omnium manibus tritum, tædiose exscribere videar. Adito ergo descriptionem sitientium Lib. IV. Cap. XVI, 12. & seqq. obsidionis Tyri Lib. IV. Cap. II. & *seqq.* & lege quæ de ea habet *Arrianus* sub finem Lib. II. itineris per montes Persidis Lib. V. Cap. IV. quam confer cum *Arriano* Lib. III. pag. 65. pugnæ quam edidit Alexander in Oxydracarum urbe Lib. IX. C. V. aliaque similia, ubi magna Hyperbolicarum loquutionum seges.

7. *Tertio*, non Hyperbolas modo Poëticas adhibet, sed etiam aliquando intolerando prorsus tumore turget, ut fere nescias quid sibi velit. Tale est quod habet in Alexandro, ab Hammonis oraculo reduce: *Memnonis, Tithonique celebrata regia vetustatis avidum trahebat pæne* EXTRA TERMINOS SOLIS. Memnonis regia illa Thebis erat, in superiore Ægypto, nec procul invisenda. Dein quid est *extra terminos Solis?* Debuisset potius dicere *intra terminos Solis*, hoc est, intra Tropicos, nam in meridiem eundum erat, quamquam, ut dixi, non procul. Verum in animo habebat (†) Virgiliana illa:

—— jacet extra sidera tellus,
Extra anni, Solisque vias.

Sed *Virgilius* intellexit occiduos Africæ tractus, & Poëtæ condonantur, quæ in Historico non feruntur.

8. Tu-

(*) *Lib. IV. C. VIII, 3.* (†) *Æneid. C. VI, 795.*

8. Tumidiſſima eſt deſcriptio imbris & frigoris, Lib. VIII. C. IV. quam non exſcribemus. Poſtquam fulmina, imbremque & grandinem ſimul cadentia deſcripſit, ita pergit: *Ergo, ordinibus ſolutis, per totum ſaltum errabundum agmen ferebatur; multique prius metu quam labore defatigati, proſtraverunt humi corpora, quamquam imbrem vis frigoris, concreto gelu, adſtrinxerat.* Non dicam raro tum cadere grandinem, raro pluere, raro fulmina delabi, cum tantum poteſt oriri frigus, ut imber concreto gelu adſtringatur; ſed quæram quî milites usque adeo procella terreri poſſent, ut ſolo metu defatigarentur, & animum deſponderent; deinde quodnam hoc ſuffugium eſſet contra frigus, jacere humi, quam contexit glacies? Hæc certe, præter tumorem, ſonitumque inanium verborum, nihil habent; ſed deteriora ſunt ſequentia: *Alii ſe ſtipitibus arborum admoverant, id plurimis & adminiculum & ſuffugium erat. Nec fallebat ipſos morti locum eligere, cum immobiles vitalis calor linqueret; ſed grata erat pigritia corporum fatigatis, nec recuſabant exſtingui quieſcendo.* Quaſi vero malint homines frigore mori ſtantes, quam incedere, aut e ſilicis venis ignem excitare! *Quippe non vehemens modo, ſed etiam pertinax vis mali inſiſtebat.* Frigus, nimirum, ut videtur, quod facile fuit igne vincere, aut per aliquot horas præſertim incedentibus ferre. At *lucem naturale ſolatium, præter tempeſtatem haud disparem nocti, ſylvarum quoque umbra ſuppreſſerat.* Eratne umbra hæc truncorum, & ramo-

morum ſine frondibus? Certe non-alia eſſe potuit tempeſtate anni, qua milites, in frigida regione, ſi cum India conferatur, nati, innumeris laboribus indurati, frigore exanimabantur. Verum quî tanta eſſe poterat arboribus foliis nudatis, *ut lucem ſupprimeret?* Oblitus erat *Curtius*, tempore, quo foliis veſtitæ ſunt arbores, tantum frigus non oriri. *Rex unus* (nam ſolus, in tanto exercitu, frigore non obtorpuerat) *tanti mali patiens.* Sed quid tandem factum, in illa calamitate? Audi Rhetorem: *Ceterum efficacior in adverſis neceſſitas, quam RATIO, frigoris remedium INVENIT; dolabris enim ſilvas ſternere adgreſſi, paſſim acervos ſtruesque accenderunt.* Annon videntur Macedones ſimiles hominibus, primum ex terra editis, qui neſciunt quî frigus expelli poſſit, & caſu, potius quam ratione, artem excitandi ignis, & ſe ſe calefaciendi inveniunt? Debuiſſet noſter hiſce omnibus περιττολογίαις addere, non ab hominibus, qui frigentes licet ea de re ne cogitabant quidem, ſed fulmine accenſum eſſe ignem, ut apud primos homines, quibus

> *Fulmen* (*) *detulit in terras mortalibus ignem*
> *Primitus; inde omnis flammarum diditur ardor.*

Sic tumidus ſtylus tandem, tumore ſuo, fit frigidus. Sed, quod miremur, alibi etiam *Curtius* circuïtione uſus eſt, ad dicendum fri-

(*) *Lucretius Lib. V.*

gentes Macedonas ignem accendisse: (*) *Forte castris*, inquit, *ante mœnia ipsa in silvestri loco positis, nocturnum frigus vehementius quam alias horrore corpora adfecit, opportunumque remedium ignis oblatum est. Cæsis quippe silvis flammam excitaverunt, quæ igni alita oppidanorum sepulcra comprehendit.* Alius dixisset, cum ea nocte insolitum frigus ortum fuisset, Macedonas solito etiam majores ignes accendisse. At noster, dum rem humilem vult rhetorico stylo nimium extollere, in frigus incidit. Quid est *flamma igni alita?* (†) *Tanaquillus* quidem *Faber* legit, *lignis alita;* sed hoc quoque frigidum esset, nam quid opus est dicere flammam *lignis ali?* quis hoc ignorat? Sed ut redeamus ad prioris frigoris descriptionem, sequentia omnem τερατολογίαν superant: *Memoriæ proditum est quosdam adplicatos arborum truncis, & non solum viventibus, sed inter se conloquentibus similes esse conspectos durante adhuc habitu, in quo mors quemque comprehenderat.* Frigus, nimirum, hoc in Indiæ silva, Arctoo frigore multo majus, idem poterat, ac Medusæ caput, efficere, ut homines stantes, momento temporis, in statuas mutarentur; &, quod multo mirabilius est, ut qui stare poterant, incedere nollent, mallentque ita perire, quam accendere ignem. In sequentibus, credo esse mendum, nisi calamus etiam *Curtii*, dum hæc scriberet, obriguerit. *Forte Macedo, gregarius miles, seque & arma sustentans tandem in castra pervenerat.*

(*) *Lib. VIII. Cap. X, 7.* (†) *Ep. Crit, P. I. Ep. LV.*

nerat. Nihil frigidius additione, illa, *ſeque & arma ſuſtentans;* poteratne gregarius miles incedere, niſi *ſe & arma ſuſtentaret?* Editio *Barthol. Merulæ* recte habet: *vix ſeque & arma ſuſtentans*, ſive ex Codice MS. ſive ex conjectura. Sunt & alia, quæ merito in hac deſcriptione carpi queant; ſed quæ diximus rem, quam hic ſpectamus, in clara luce collocant. Hanc animadverſionem claudemus, veriſſimo judicio eximii *Critici:* (*) Ὅλως δ' ἔοικεν εἶναι τὸ οἰδεῖν ἐν τοῖς μάλιστα δυσφυλακτότατον. φύσει γὰρ ἅπαντες οἱ μεγέθους ἐφιέμενοι, φεύγοντες ἀσθενείας καὶ ξηρότητος καταγνωσιν, οὐκ οἶδ' ὅπως ἐπὶ τοῦθ' ὑποφέρονται, πειθόμενοι τῷ,

Μεγάλως ἀπολισθαίνειν ἁμάρτημ' εὐγενές·

Κακοὶ δὲ ὄγκοι, καὶ ἐπὶ σωμάτων καὶ λόγων, οἱ χαῦνοι καὶ ἀναλήθεις καὶ δήποτε περιϊστάντες ἡμᾶς εἰς τ'ουναντίον· οὐδὲ γάρ, φασι, ξηρότερον ὑδρωπικοῦ: *Videtur omnino tumor inter ea eſſe, quæ difficillime vitantur. Quicumque enim ejus ſunt indolis ut granditatem ſtyli adfectent, dum verentur ne infirmitatis & ſiccitatis damnentur, neſcio quomodo in hoc ipſum delabuntur, ſequuti hoc dictum;* magnis excidere peccatum nobile eſt. *Malus vero eſt tumor, & corporis & orationis, fungoſis eſt & vero ſucco deſtitutus, & aliquando etiam in contrarium nos conjicit. Hydropico enim, ajunt, nihil eſt ſiccius.*

 9. *Quat-*

(*) *Longini de Sublim. Cap. III. §. 9.*

9. *Quarto*, qui granditatem ſtyli nimium captant, ii ut plurimum frequenter in ἄκυρα incidunt; qualia in *Curtio* plura animadvertimus, ex quibus pauca proferemus Librum V. ita inchoat: *Quæ interim, ductu imperioque Alexandri, vel in Græcia, vel in Illyriis, ac Thracia geſta ſunt; ſi quæque ſuis temporibus reddere voluero, interrumpendæ ſunt res Aſiæ.* Qui Latine ſciunt, ii norunt ea dici geri *ductu, imperioque* ducis, quæ ipſe præſens gerit; *auſpiciis* vero, quæ per legatos; quam vocem hic adhibitam oportuit, cum ſermo ſit de rebus ab Antipatro geſtis, dum Alexander in ultima Aſia eſſet. Ipſe *Curtius* ſe damnabit, prolato loco ex Lib. VI. C. III, 2. ubi de his ipſis rebus ita loquitur: *Ut omittam Illyrios, Triballos, Bœotiam, Thraciam, Spartam, Achæos, Peloponneſum; quorum alia ductu meo* (præſens, nimirum) *alia imperio, auſpicioque perdomui.* Sed & hic mallem omiſſam eſſe vocem *imperio*, quæ vix differt a *ductu.* Vide, de diſcrimine *ductus* & *auſpiciorum*, *Juſt. Lipſium* de Milit. Romana, Lib. II. Dial. 12.

10. Lib. IX. Cap. XIV, 24. ita loquitur: *Momento temporis, repreſſus eſt imber, ceterum adeo ſpiſſæ intendere ſe nubes, ut conderent lucem, vixque conloquentium inter ipſos facies noſcitaretur.* Proprie dicendum fuit *nebulas*, nam *nubes* altiores ſunt. Scio a Poëtis hæc miſceri, ſed non ſine ἀκυρολογίᾳ, quæ Hiſtorico minus licita eſt. *Iſidorus* Lib. XIII. C. 9. *Nebula inde dicta, unde & nubila,*

bila, ab obnubendo, hoc est, operiendo terram, sive quod nubes volans faciat. Exhalant enim valles humidæ nebulas, & fiunt nubes —— Nebulæ autem ima petunt, cum serenitas est; summa, cum nubilum. Sic *Livius* Lib. XXXVII. Cap. 41, 2. Nebula *matutina, crescente die, levata in* nubes, *caliginem dedit.*

11. Est ἄκυρον frequentissimum in *Curtio*, quo (*) *regia* pro tentorio regis dicitur; cum certum sit subaudiri *domum*, quæ vox Latine de tentorio a nemine dicatur. *Paulus Diaconus*: *Regia; domus ubi rex habitat.* Præstitisset ergo dicere semper regium tentorium, aut prætorium.

12. Sed nulla esset ἀκυρολογία minus tolerabilis, si locus sanus esset, quam quæ est Lib. IX. C. VII, 16. ubi ita de Dioxippo: *Pugil nobilis, & ob eximiam virtutem virium Regi pernotus & gratus.* Nemo umquam, ut puto, dixit *virtutem virium:* sed cum legatur in Palatino MS. *virium magnitudinem*, rescribendum omnino crediderim: *eximiam virtutem, viriumque magnitudinem.* Sic de Dioxippo, ejusque adversario loquitur *Diodorus Siculus*, Lib. XVII. p. 567. ἀμφοτέρων δὲ τῇ τε τοῦ σώματος ῥώμῃ, καὶ τῇ τῆς ἀλκῆς ὑπεροχῇ θαυμαζομένων οἱονεὶ τὶς θεομαχία μέλλουσα γίνεσθαι προσεδοκήθη: *cum uterque, propter vires corporis, & eximiam fortitudinem, admirationi esset, quasi futura quædam Deorum*

(*) *Vide Lib. IX. C. V, 30.*

rum pugna exſpectabatur. Scio *virtutem* interdum dici proprietatem & efficaciam, ut quando de *virtutibus* herbarum, aut medicamentorum ſermo eſt; ſed *virtutem virium* neminem alium dixiſſe puto. Hac una ratione, defendi hæc loquutio poſſit, ſi dicatur eſſe Helleniſmus; quia, apud Græcos, dos quævis ἀρετὴ dicitur, & forte dici queat διὰ τὴν διαφέρουσαν ἀρετὴν ἰσχύος, *propter eximiam virtutem virium*, ut *Plato* dixit Lib. X. δι' ἀρετὴν πολιτείας, *propter præſtantiam formæ reipublicæ*, non procul ab initio. Sed Helleniſmos non uſque adeo ſectari videtur *Curtius*, ut propterea inuſitatum, apud Latinos, loquendi genus adhibuerit.

13. *Quinto*, (*) quo vitio declamatores ævi illius laborabant, *Curtius* eſt nimius in ſententiis, quas non modo in orationibus, ſed & in narratione & obliquas, & directas paſſim ingerit. Harum exempla non proferam, cum ubique occurrant, atque ex majuſculis litteris, quibus in adcuratioribus editionibus ſunt expreſſæ, vel a pueris dignoſci queant. Hoc tantum dicam, ne nimia directarum copia Lectori diſpliceret, *Curtium* interdum obliquas interponere, quæ pæne vi in eam formam detortæ ſunt. Sic Lib. X. C. I, 6. de iis qui Parmenionem occiderant, quique ob alia ſcelera apud Alexandrum accuſabantur: *Plerique amicorum Alexandri —— læti recidiſſe iram in iræ miniſtros, nec ullam potentiam*

(*) *Vide* Quintilianum *Lib. IX. C. 5.*

tentiam scelere quæsitam cuiquam esse diuturnam. Directa sententia est: *NULLA potentia scelere quæsita cuiquam est diuturna;* qua egregius sensus recte exprimitur. Sed ut obliqua fiat, & uni eventui aptetur, debent voces *universales*, ut cum Logicis loquar, in *singulares* mutari, aut omitti. Itaque dicere debuit *Curtius: læti recidisse iram in iræ ministros, & potentiam scelere quæsitam illis non fuisse diuturnam.* Alioquin *universalibus* vocibus expressa, quamvis in obliquam formam inflectantur, *eminet extra corpus orationis*, nec *intexto vestibus colore nitet.*

14. Hæc & similia digna sunt, quæ diligenter animadvertant; ne talibus locis vim inferamus, quod ejusmodi gnomæ non satis commode expressæ sint. Exempli gratia, ita *Curtius*, de fuga exercitus Darii, post prælium ad Issum commissum: (*) *Tum vero ceteri dissipantur metu, & qua cuique patebat ad fugam via, erumpunt; arma jacientes, quæ paullo ante ad tutelam corporum sumserant; adeo pavor etiam auxilia formidabat.* Quædam editiones Batavæ habent *formidat*, quo modo etiam ex conjectura legendum censet vir acutissimus (†) *Tan. Faber. Est enim*, inquit, *gnome, quæ ad omnes omnium temporum homines pertinet; qui metu correpti præsidia sua abjiciunt, quæ retinere debuerant.* Sed similis ratio suaserit, emendandum etiam esse locum superiorem, quod nemo audeat.

(*) *Lib. III. C. VI, 12.* (†) *Ep. LI. P. I.*

15. Ut nunc ad orationes veniamus, quas directas plurimas habet *Curtius*, ut vix totidem alibi occurrere in tam parvo volumine existimem; ante omnia, profiteri necesse habeo me esse in eorum sententia, qui in Historia gravi orationes omnes & directas & obliquas omittendas censent, nisi exstent, aut earum sententia certissime sciri possit. (*) Scio quid viri eruditi scripserint, ut ostenderent licere Historico orationes tribuere iis, quorum res gestas scribit; non quales habuerint, sed quales habere potuerint, aut etiam, judice Historico, debuerint, ad res ipsas quos adtinet; quamquam fatentur, plerosque omnes, qui loquentes inducuntur, eloquentia, & ingenio nequaquam Scriptorem æquasse. Scio etiam plerosque ex Veteribus ejusmodi orationes Historiis suis inseruisse. Sed, si verum amamus, elegantia orationum, quas in iis legimus, judicio eorum, qui eas in Historia probant, præstigias fecit; nam nulla ratio est, qua possit homini Veri amanti persuaderi, in hac re, licere Historicis ementiri. Neque enim multo minus mendacium est, inducere hominem dicentem quod non dixit, quia dicere potuit; quam describere facientem, non quod fecit, sed quod poterat facere. Si credibile sit eos, quorum vitæ, aut res gestæ litteris mandantur, rationibus quibusdam usos, aut permotos fuisse, quas Historici commenticiis illis orationibus intexunt; eas proferat ipse Historicus suo nomine, moneatque Lectores se

(*) *Vide* G. J. Vossium *in Arte Historica Cap. XX & XXI.*

se existimare has, aut similes fuisse rationes; quibus ii, de quibus scribit, adducti fuerint ad ea gerenda, quæ fecerunt. Quod cum sit, nemo queri potest se falli, quamvis forte in Historico majus judicium, aut acumen desideret; neque ex rationibus ita expositis aut minor lux Historiæ oritur, aut tenuior utilitas ad Lectores redit: nihil enim in orationibus directis dici potest, quod non æque commode exprimatur, in obliqua rationum expositione.

16. Tantum abest, ut Veritati quæ sola in Historia spectanda est, quasi potissimus scribentis finis, satisfiat fictis orationibus, ut ne verisimilitudo quidem servetur. Nam quid absurdius fingi potest, quam idiotas, aut barbaros, inducere loquentes æque eleganter & diserte, ac si per multos annos Rhetoricæ operam dedissent? Quid ineptius ac putidius, quam omnes, qui loquentes inducuntur, æque eloquentes videri? Hoc autem animadvertet, quisquis orationes directas, non modo *Curtii*, sed quorumvis Historicorum leget. Si consuetudo hæc toleranda suadet, at ratio, verique, imo & decori studium ferri non posse clamant; querenturque semper Veritatem, ornamentis Mendacii ita corrumpi, non illustrari.

17. Præterea hac quoque ratione fit, ut contra decori leges, ab imprudentibus Historicis, gravissime alio modo peccetur. Recte monuerat *Callisthenes*, ut docet *Athenæus* de machinis, p. 2. Ed. Par. *eum, qui scribere aliquid instituit, a persona minime aberrare debe-*

re, ſed ſermones cum perſonæ, tum rebus convenientes adhibere. Δεῖ τὸν γράφειν τι πειρώμενον μὴ ἀστοχεῖν τοῦ προσώπου, ἀλλὰ οἰκείως αὐτῷ τε καὶ τοῖς πράγμασι τοὺς λόγους θεῖναι. Sed cum omnibus ſuam eloquentiam commodent, non modo doctos & indoctos pari dicendi facultate inſtructos producunt; ſed etiam cum ſit unum Hiſtorico ingenium, quod non facile alienos mores induit, eosque diverſiſſimos; omnes quibus orationes mutuas dat, ii ex indole non ſua, ſed Scriptoris, loquuntur. Apud *Curtium* omnes ſunt declamatores, qui Scriptoris ingenio ſapiunt, non ſuo. Darius declamat, Alexander declamat, milites ejus declamant; (*) Scythæ ipſi, omnium litterarum rudes, rhetorico calamiſtro inuſti in medium prodeunt. Hoc in memoriam mihi revocat familiam illam, quæ tota cantabat. Pedes abluentes convivis, & paronychia tollentes, in hoc tam moleſto officio, obiter cantabant. Potionem poſcentem paratisſimus puer non minus acido cantico excipiebat; & quisquis aliquid rogatus erat ut daret. Pantomimorum, non patris familiæ, triclinium crediidiſſes. Sic, apud *Curtium*, omnes ſunt diſerti, & Rhetores; omnes gnomas multas, vel minima loquendi occaſione oblata, profundunt.

18. Sed & ſenſim, cum hiſce figmentis, ſubit major fingendi licentia. Qui adſueti ſunt ſuum ingenium, ſuamque dicendi facultatem loquentibus commodare, iidem paullatim

(*) *Lib. VII. c. 8.*

tim prudentiam res gerentibus mutuam dant, circumſtantiasque, pro ſua ſapientia, addunt, quando in antiquiorum Scriptis eas non inveniunt, ut ſic tandem Hiſtoria in Mileſiam fabulam, magna ex parte, mutetur. Quod ſi contingat Scriptorem non ſatis eſſe peritum rerum, temporum aut locorum, non mendacia modo, ſed repugnantia naturæ rerum ab eo proferuntur. Visne exemplum ex *Curtio*? En tibi duplex, & quidem inſigne Lib. X. Cap. I, 24. Orſines, Perſagadarum Satrapa, dicitur *Regi cum omnis generis donis, non ipſi ea, ſed etiam amicis ejus, daturus occurriſſe:* cumque hos *donis ſuper ipſorum vota coluiſſet, Bagoæ ſpadoni, qui Alexandrum obſequio corporis devinxerat ſibi, nullum honorem habuit, admonituſque a quibuſdam quam Alexandro cordi eſſet, reſpondit:* amicos Regis, non ſcorta, ſe colere; nec moris eſſe Perſis mares ducere, qui ſtupro effœminarentur. *Quibus auditis, ſpado potentiam flagitio & dedecore quæſitam, in caput nobiliſſimi & inſontis exſeruit.* Generoſum profecto eſt hoc reſponſum Orſinis, & dignum etiam Macedone; ſed ita loqui non potuit homo Perſa, qui ſciebat Darium alii Bagoæ regnum debuiſſe, & cum memorato conſueſſe. Quibus perſuadere poſſet *Curtius*, nobilem Perſam, & ad ampliſſimos honores evectum, id ignoraſſe quod (*) multi Græci ſcripſerunt, ipſeque adeo *Curtius* litteris prodidit? Ita enim loquentem inducit Alexandrum Lib. V. Cap. III,

(*) *Vide Supplementorum Freinshemianorum Lib. II. C. I*, 1.

III, 12. *Ne Darius quidem hereditarium Perſarum cepit Imperium; ſed in ſedem Cyri, beneficio* BAGOÆ, *hominis caſtrati, admisſus.* Capite ſequente §. 10. in litteris Nabarzanis, legimus, *Darium, cum occidiſſet Bagoam, hac excuſatione ſatisfeciſſe popularibus, quod inſidiantem ſibi interemiſſet.* Poſtea Cap. V, 23. inter dona, quibus Nabarzanes Alexandrum placare conatus eſt, dicitur fuiſſe *Bagoas ſpecie ſingulari ſpado, atque in ipſo flore pueritiæ; cui & Darius fuerat adſuetus, & mox Alexander adſuevit.* Fuerat etiam *Teridates*, puer Eunuchus, *Artaxerxi* in deliciis, ut docet *Ælianus* Var. Hiſt. Lib. XII. Cap. I. in Aſpaſiæ hiſtoria. Nemo jam non videt *Curtium* finxiſſe reſponſum rei ipſi contrarium, dum vult homini e poſteris Cyri digna tanta nobilitate verba commodare; aut ſummum alium non prudentiorem exſcripſiſſe.

19. Sed & Alexandro dum providentiam ſuam mutuam nimis benigne dat, ſtulte ſe ſe eum gerentem inducit; quod profecto fieri non potuit, in re uſque adeo tunc temporis Macedonibus explorata. Alexander, paullo ante mortem, infinita animo complexus, ſtatuerat omni ad Orientem maritima regione perdomita, ex Syria petere Africam Carthagini infenſus; tum alia facere in Occidente, quæ memorat *Curtius* Lib. X. C. I, 17. Quam expeditionem animo conceptam ut exſequi poſſet, *Meſopotamiæ prætoribus imperavit, materia in Libano monte cæſa, devectaque ad urbem Syriæ Thapſacum, ingentium carinas navium*

vium ponere; ſeptiremes omnes eſſe, deducique Babylonem. Non dicam mandari potius hoc debuiſſe Syriæ Prætori, in cujus præfectura ſitus erat mons Libanus; ſed quis non videt ineptire noſtrum Rhetorem, qui (*) ſeptiremes in Euphrate inſtituit, ut ex Syria petat Africam, qua mari interno obtenſa eſt? At eam claſſem paratam fuiſſe in Arabas, utque coloniæ circa Sinum Perſicum mitterentur, docet *Arrianus* Lib. VII. Verum hoc fortaſſe vult *Curtius*, hiſce verbis: *omni ad orientem maritima regione perdomita*, quibus verbis deſignari poteſt Arabia. Verum digna res erat, quæ pluribus exponeretur, ut omnis ambiguitas tolleretur; alioquin ea peccavit *Curtius* in Geographiam, quæ facile perſuadent eum credidiſſe ex Euphrate poſſe, breviſſima via, Carthaginem navigari. Certé hoc eum voluiſſe ſuadet magnitudo navium, quarum hic meminit; majoribus enim non ſolebant vulgo navigare mare mediterraneum, nec aptæ erant Euphratis & Tigridis alveis.

20. Hæc de *Curtii* ſtylo dicenda habebamus, quæ pluribus exemplis illuſtraſſemus, & copioſius perſequuti eſſemus; niſi ejus Hiſtoria omnibus manibus verſaretur, & quæ diximus adeo eſſent manifeſta, ut quicumque Latine ſciunt ea ſic, ut demonſtravimus, ſe habere nullo negotio videre poſſent. Nec tamen nos elegantiæ ejus ſtyli, & ſententiarum

(*) *Qui ſciunt quid ſit ſeptiremis, Euphratem tantas naves ferre potuiſſe non facile concedent. Maximas quinqueremes memorat* Arrianus, *easque tantum duas, p.* 161. *Lib. VII.*

rum quidquam detractum imus, aut propterea minus sumus adolescentibus ejus legendi auctores; modo eum quasi Rhetorem habeant, cujus lectione stylus expoliri potest, & adsurgere, si necesse sit; atque ex quo egregias sententias excerpant, quamquam nimis crebras, & alienis locis positas; non quasi Historicum, Veri studiosum, cui adcredere possint, aut quem liceat, in Historia scribenda, per omnia imitari, si quis eo studia sua convertet.

CAPUT IX.

Q. Curtium laudatorem potius esse ambitionis nimiæ Alexandri, quam vituperatorem. Egregia de illa Senecæ & Lucani loca.

1. CUM Historia scribatur, non delectandi causa, sed docendi; ejus Legibus cautum est, ut Historici vitia, de quibus loquuntur, aut diserte damnent, aut ita describant, ut intelligant Lectores vitia esse, bonis omnibus diligenter fugienda. Nec ea vitia dumtaxat intelligenda, quæ aperta sunt, sed etiam quæ specie virtutum induta minus perspicaces fallunt. Inter priora fuerunt ebrietas, superbia, crudelitas, quæ in Alexandro, post superatum Darium, se se exseruerunt, & quæ non raro castigavit *Curtius*. Sed posterioris generis fuit illa inexstincta regnandi cupidi-

piditas, qua Alexander, non modo Perfis, fed & innumeris pacatis Gentibus, quæ nulla ratione eum læferant, imo ne quidem noverant, bellum intulit. In eo adfectu, fuperbia, injuftitia, crudelitas, ignorantia fui, conjunctæ funt cum juris divini & humani tanto contemtu, ut vix ullum fit deterius, atque exitialius vitium. Hoc factum ut innumeræ innocentiffimæ familiæ, urbes, nationes ab Alexandro fint bello vexatæ, direptæ, & aliquando ad internecionem deletæ. Superbis, libidinofis, avaris & crudelibus militibus ac præfectis, gentes maximæ, hoc vitio, omnibus calamitatibus impune mactandæ traditæ funt. Attamen Græci Scriptores hæc fcelera, atque latrocinia tantum abeft ut damnent; ut confceleratum Regem, crudeliffimumque exercitum, nobis, quod audacter hæc omnia fecerit, quafi heroas quosdam defcribant; nec ab eorum fententia difcrepat *Curtius*, qui ubique quantopere hæc admiraretur oftendit. Quod fi Ethicæ Philofophiæ tantam operam dediffet, quantum dediffe videri voluit, frequenti illo moralium gnomarum ufu, quas ubique adhibet, numquam paffus effet a Græculis fibi fucum ita fieri; numquam, cum vulgo, usque adeo defipuisfet, ut horrenda facinora Virtutis vefte indueret, & laudibus ornaret. Hac in re, etiam agnofcere licet declamatoris ingenium, quod fpeciofa fectatur, & vulgo plaudenda, potius quam vera & fapientibus placitura.

2. Dixerit hic forte quispiam, nos ea postula-

tulare ab Ethnico, quæ ſupra cognitionem Ethnicorum erant poſita. Quod melius confutare non poſſumus, quam adlatis Ethnicorum teſtimoniis, qui *Curtio* antiquiores erant. Eorum hac de re judicia digna ſunt, quæ & hic & alibi legantur; nam & hodie multi Chriſtiani vix *Curtio* oculatiores ſunt. Igitur ea integra proferre non gravabimur.

3. Auctor eſt (*) *Plutarchus*, *Ariſtotelem* nonnulla ſcripſiſſe ad Alexandrum, ut ſuperbiam ejus retunderet, quæ utinam integra exſcripſiſſet; ex iis enim clarius adpareret quid de eo ſenſerit Philoſophus, cui notiſſimus erat. Quæ profert ea ſunt ſubobſcura, ſed forte data opera, ad veſanum juvenem, ſcripſerat obſcurius *Ariſtoteles*. Οὐ μόνον, ἔφη, τοῖς πολλῶν κρατοῦσιν ἐξεῖναι μέγα φρονεῖν, ἀλλὰ καὶ τοῖς περὶ θεῶν δόξας ἀληθεῖς ἔχουσι. χρήσιμα δὲ καὶ πρὸς πολεμίους καὶ πρὸς ἐχθροὺς τὰ τοιαῦτα.

Δυςήνων δέ τε παῖδες ἐμῷ μένει ἀντιόωσι.

Καὶ περὶ τοῦ Περσῶν βασιλέως, μεγάλου δὲ καλουμένου, ὁ Ἀγησίλαος, τί δ᾽ ἐμοῦ γε μείζων ἐκεῖνος, εἰ μὴ καὶ δικαιότερος; *dixit non his tantum, qui magnum tenerent imperium, permiſſum eſſe magnifice de ſe ſentire; ſed his etiam, qui veras opiniones de Diis haberent. Utilia ſunt etiam adverſus hoſtes & inimicos iſthæc:*

Progna-

(*) *De ſui laude p. 545. T. II.*

Prognatos miseris nostræ sors objicit hastæ.

Et de Persarum Rege, qui magnus vocabatur, Agesilaus: qui, inquit, major me est, nisi & justior? Duo hisce, si quid judico, significare voluit *Aristoteles*; primum eos non posse gloriari, qui amplissima imperia subegissent, quemadmodum Alexander; nisi pietatem erga Numen colerent, quæ in illo nulla fuit, cum Diis æquari vellet; deinde nulla laude dignos esse eos, quibus regna maxima parerent, nisi simul benefici & justi essent; quorum neutrum fuit Alexander. Si enim beneficentiam ejus comparemus cum calamitatibus, quas innocuis intulit; numquam effugiet quin censeatur iræ divinæ flagellum, nedum ut humani generis deliciæ haberi queat. Pro perpaucis militibus, hoc est, carnificibus, pro aliquot meretricibus, adulatoribus, aut tyrannis, quos muneribus donavit, aut benignius habuit; quot myriadas hominum, & familiarum fortunis omnibus evertit, crudeliter vexavit, atque e medio sustulit? Miseros omnes reddidit, qui sua contra ejus rapacitatem tueri paullo constantius ausi sunt; nec potuit *Aristoteles* melius maleficam illam indolem describere, quam versu Homerico, quo utitur Achilles, similis versaniæ exemplar; ad quod se se componebat Alexander, qui & ab illo ortum se gloriabatur:

Prognatos miseris nostræ sors objicit hastæ;

cum orbos fecerit innumeros parentes, qui florentes ætate liberos, dum patriam pio & justo bello defenderent, amiserunt. Justum ejusmodi hominem nemo dixerit, qui omnia sua esse contendebat, seque natum ut omnibus imperaret, ceteris vero mortalibus solam gloriam obsequii relictam; quem denique optime pinxeris iisdem coloribus, quibus *Horatius* (*) pingi voluit Achillem:

Impiger, iracundus, inexorabilis, acer,
Jura negat sibi nata, nihil non adrogat armis.

Hunc Spartanorum regulo, justitiæ observante, ex sententia Agesilai, qua nihil verius, jure dixeris minorem; quamvis latissime pateat ejus imperium. Hanc *Aristotelis* mentem fuisse omnino existimarim, obscurius licet expressam, quod sibi timeret a ferocissimi discipuli ira.

3. Utinam exstarent libri *Ciceronis*, de Republica! Sine dubio in iis summi viri gravissimum judicium de Alexandro legeremus; ut colligere est ex fragmento, quod ex tertio ejus Operis libro profert *Nonius Marcellus*. Est responsum Piratæ, ex quo intelligere potuit Alexander, quodnam discrimen inter se & ejusmodi homines esset; *nam cum quæreretur ex eo*, inquit Cicero; *quo scelere compulsus mare haberet infestum uno myoparone? Eodem, inquit, quo tu orbem terræ.* Vix

(*) *De Arte Poetica.*

Vix dubito quin *Cicero*, suffragio suo, Piratæ responsum confirmaret; cum hæc verba ex eodem libro proferat idem Grammaticus: *Est genus injustæ servitutis, cum ii sunt alterius, qui sui possunt esse;* quæ verba ad populos liberos, ab Alexandro subactos, pertinent.

4. Sed clarius loquentem *Senecam* atque insatiabilem hominis cupiditatem (nam cetera omitto vitia) damnantem audiamus. Cum victor Orientis animos supra humana tolleret, Corinthii, aut Megarenses, per legatos gratulati sunt, & civitate illum sua donaverunt. Ridenti vero Alexandro hoc officii genus, unus ex legatis, *nulli*, inquit, *civitatem umquam dedimus alii, quam tibi & Herculi.* Tum libens accepit delatum honorem, cogitavitque non qui sibi civitatem darent, sed cui dedissent; & homo gloriæ deditus, cujus nec naturam, nec modum noverat, Herculis, Liberique vestigia sequens, ac ne ibi quidem resistens, ubi illa defecerant, ad socium honoris sui respexit a dantibus, tamquam cœlum, quod mente vanissima complectebatur, teneret, quia Herculi æquabatur. *Quid enim*, subdit Seneca, (*) *illi simile habebat vesanus adolescens, cui pro virtute erat felix temeritas? Hercules nihil sibi vicit, orbem terrarum transivit, non concupiscendo, sed vindicando. Quid vinceret malorum hostis, bonorum vindex, terrarum, marisque pacator? At hic a pueritia* LATRO,

(*) *De Beneficiis Lib. I. c. 13. ubi vide notas* M. Ant. Mureti.

GENTIUMQUE VASTATOR; *tam hostium pernicies, quam amicorum; qui summum bonum duceret terrori esse cunctis mortalibus, oblitus non ferocissima tantum, sed ignavissima quoque animalia timeri, ob virus malum.*

5. Cum ea esset indoles Alexandri, is finis ejus bellorum; mirum est *Curtium* ita adloquentem milites eum inducere potuisse, ante Issicum prælium: (*) *illos terrarum orbis* LIBERATORES; quasi Macedones de cujusquam liberatione cogitassent! Verum diu in illa imagine non hæret Alexander; illico contrarium, sed verum, subdit: *emensosque olim Herculis & Liberi Patris terminos, non Persis modo, sed etiam omnibus gentibus* IMPOSITUROS JUGUM. Nimirum, *liberatores orbis* eo animo bellum gerebant, ut *omnibus gentibus imponerent jugum.* Sed ut commemoratus Hercules, cui conferre volebat *Curtius* Macedonas, effecit ut *liberatores* eos vocaret: ita Veritas ab eo extorsit, ut in sequentibus eos describeret; quasi jugum omnibus gentibus imposituros. Declamatores qui partim ex vero, partim ex libera fictione, loquuntur, non semper sibi constant. Verum ad *Senecam* redeamus.

6. Alibi, ne forte temere ab illo, loco adlato, castigatum Alexandrum quis putet, non minus severe de eo judicat: (†) *Alexandro, inquit, quamquam in littore maris rubri steterat, plus deerat, quam qua venerat. Illius*

(*) *Lib. IV. C. X. 5.* (†) *De Benef. Lib. VII. C. 2.*

lius ne ea quidem erant quæ tenebat, aut vicerat; cum in Oceano Onesicritus, præfectus classis, præmissus explorator erraret, & bella in ignoto mari quæreret. Non satis adparebat inopem esse, qui extra naturæ terminos arma proferret? Qui se in profundum, inexploratum & immensum, aviditate cæca, prorsus immitteret? Quid interest quot eripuerit regna, quot dederit, quantum terrarum tributo premat? Tantum illi deest, quantum cupit.

7. Epistola CXIX. æque graviter in eum invehitur: *Numquam parum est*, inquit, *quod satis est; numquam multum est, quod satis non est. Post Darium & Indos, pauper est Alexander Macedo. Quærit quod suum faciat, scrutatur maria ignota, in Oceanum classes mittit novas, &, ut ita dicam, mundi claustra perrumpit. Quod naturæ satis est homini non est. Inventus est qui concupisceret aliquid, post omnia. Tanta est cæcitas mentium & tanta est initiorum suorum unicuique, cum processit, oblivio! Ille modo ignobilis anguli, non sine controversia, dominus, de tanto fine terrarum, per suum rediturus orbem, tristis est.*

8. Ex hisce satis liquet, infinitam illam alienorum cupiditatem, quæ in Alexandro fuit, audaciam & artem quibus ea invadebat, conjunctas cum viribus nocendi, quibus abutebatur; fuisse vitia longe maxima, eoque exitialiora, quo pluribus nocebant. Attamen, si credimus Rhetoribus & Poëtis, heroïcæ virtutes fuerunt; quibus factum est ut Alexander pæne dignus visus sit, qui Deo-

rum ordinibus adſcriberetur. Hiſce vitiis, ſed velatis nominibus fortitudinis, ſcientiæque militaris, vitia alia ita penſari exiſtimant, vix ut ea illi exprobrari patiantur. Sic, proh ſtultitiam! vitia minora vitiis multo majoribus excuſatum eunt; perinde ac ſi quis furtum, cujus accuſaretur, homicidio excuſaret.

9. Non potuit ei *Seneca* cædem *Calliſthenis*, egregii Philoſophi, ignoſcere, atque hoc ſolum ſcelus, omnibus, quæ in Alexandro laudari potuerunt, gravius exiſtimavit. *Hoc eſt*, inquit, *Alexandri crimen æternum, quod nulla virtus, nulla bellorum felicitas redimet. Nam quotiens quis dixerit*: occidit Perſarum multa millia; *opponetur:* & Calliſthenem. *Quotiens dictum erit*: occidit Darium, penes quem tunc magnum regnum erat: *opponetur:* & Calliſthenem. *Quotiens dictum erit*, omnia Oceano tenus vicit, ipſum quoque tentavit novis claſſibus, & imperium ex angulo Thraciæ, uſque ad Orientis terminos protulit; *Omnia licet antiqua exempla Regum, ducumque tranſierit; ex his quæ fecit nihil tam magnum erit, quam ſcelus Calliſthenis.*

10. Ad id exemplum ſi licet ratiocinari, (& quidni liceat?) quoties dicetur in eo fuiſſe (*) *vis incredibilis animi, laboris patientia propemodum nimia, fortitudo non inter Reges modo excellens, ſed inter illos quoque, quorum hæc ſola virtus fuit;* objiciemus fuiſſe ſimul

(*) *Curtius Lib. X. Cap. V,* 25.

mul incredibilem alieni cupiditatem, cui ut satisfaceret, nihil fuit tam sanctum inter homines quod pedibus non conculcaret, nullum periculum quod non adiret, nullus labor quem recusaret; adeo ut fures, latrones, piratæ, ex desperatione rerum suarum, ad sceleratas illas artes conversi, nihil sint præ illo. Quoties in illo laudabuntur *liberalitas sæpe majora tribuentis, quam a Diis petuntur; clementia in devictos; tot regna aut reddita, quibus ea demserat bello, aut dono data, & mortis, cujus metus ceteros exanimat, perpetua contemtio;* dicemus liberalem fuisse ex rapto, & plerumque in indignos, spoliataque ab eo oppida & regna, ut alienas facultates in adulatores aut carnifices profunderet; clementem fuisse in eos solos qui se ei servire paratos significabant, cum non minus liberi nati essent ac Macedones; contemtum vero mortis ex vecordia manasse, cum, ne quid aliud dicam, omnia possideret, propter quæ vitam amare debebat; denique, si quæ fuit in eo significatio virtutis, nulla ratione esse æquiparandam cum latrocinandi libidine, qua, quibuscumque videbatur, inferebat bellum, nisi se ei in servitutem darent. Cum mors communem hunc generis humani hostem rapuit, parabat, Oriente subacto, Occidentem, nisi sibi sponte pareret, incolarum ejus sanguine inundare; qui tamen (plerique certe) vix illum de nomine norant, nec ubi locorum esset Macedonia sciebant.

11. Sed non opus est verbis nostris uti, ut ostendamus res gestas *Alexandri* memoriam

ejus inter homines infamare, potius quam illuſtrare, ſi ſaperent, debuiſſe; audiamus (*) *Lucanum*, patrui egregie veſtigia ſequutum, ejusque verbis Caput hoc claudamus. Sic ille de ſepulcro Alexandri, quod Alexandriæ viſebatur:

Illic Pellæi proles veſana Philippi,
Felix PRÆDO *jacet, terrarum vindice fato*
Raptus. Sacratis, totum ſpargenda per orbem,
Membra viri poſuere adytis; Fortuna pepercit
Manibus, & regni duravit ad ultima fatum.
Nam ſibi libertas umquam ſi redderet orbem,
Ludibrio ſervatus erat, non utile mundo
Editus exemplum, terras tot poſſe ſub uno
Eſſe viro. Macedûm fines, latebrasque ſuorum
Deſeruit, victasque patri deſpexit Athenas;
Perque Aſiæ populos, fatis urgentibus, actus
HUMANA CUM STRAGE *ruit, gladiumque per omnes*
Exegit gentes; ignotos miſcuit amnes,
Perſarum Euphraten, Indorum ſanguine Gangen.
Terrarum fatale malum, fulmenque quod omnes
Percuteret pariter populos, & ſidus iniquum
Gentibus. Oceano claſſes inferre parabat,
Exteriore mari. Non illi flamma, nec undæ,
Nec ſterilis Libye, nec Syrticus obſtitit Ammon.

Iſſet

(*) *Lib. X. verſ.* 20. & *ſeqq.*

Iſſet in occaſus, mundi devexa ſequutus.
Ambiiſſetque polos, Nilumque a fonte bibiſſet;
Occurrit ſuprema dies, naturaque ſolum
Hunc potuit finem veſano ponere Regi.

12. Jam nemo, opinor, hiſce lectis, nos nimia exigere a *Curtio*, homine Ethnico, dicere poterit; cum contendimus Alexandri latrocinia ab eo debuiſſe vituperari, ſi gravem Hiſtoricum potius quam declamatorem egiſſet. Hoc unum hic ſpectavimus; nam ad rem ipſam quod adtinet, eam ſubtilius tractare hic adgreſſi non ſumus. Obiter tamen adtigit *Curtius*, in oratione Scytharum, quæ legitur Lib. VII. C. VIII. & in qua hæc dicentes Scythæ inducuntur: *Tu qui te gloriaris ad latrones perſequendos venire, omnium gentium, quas adiſti, latro es.* Verum non oportebat rem tantam obiter & dumtaxat in uno loco oblique adtingi, ſed & copioſius exponi, & frequentius, nec ab hostibus modo Alexandri, ſed ab ipſo etiam Hiſtorico, aliena perſona minime tecto, inculcari.

13. Hoc erat noſtrum de *Curtio* judicium, quod qui non a contemtu elegantiſſimi Scriptoris, ſed ab amore Virtutis & Veritatis, ſtudioque juvandi Litteras & juvenes qui iis operam dant, profectum eſſe judicabit, æquum ſe & peritum judicem præſtabit. Sancte hoc adfirmare poſſumus, nec juſtam ullam rationem nobis hac in re fidei negandæ præbuiſſe confidimus. Attamen hoc judicium nobis fuit defendendum, ante ali-

quot annos, quod Gallico ſermone fecimus *Bibliothecæ Selectæ* Vol. III. quo Lectorem amandamus. Nonnihil etiam, hac de re, in Præfatione *Pedoni Albinovano* præfixa diximus. Hic plura non addemus, ne optimæ cauſæ diffidere videamur.

CAPUT X.

Aliquot loca Q. Curtii tentata, aut emendata.

I. Usus ſum primum, in legendo *Curtio*, editione ſecunda *Joannis Freinshemii*, quæ prodiit Argentorati anno MDCLXX. Ea cum habeatur emendatiſſima & libello variarum Lectionum, cum ex Editionibus, tum ex Libris Manuſcriptis collectarum ornata ſit, inſtar omnium eſſe poteſt. Alias, niſi poſtea, non inſpexi, nec in iis quidquam quod magnopere eſſet *Freinshemianis* anteferendum inveni. Animadverti tamen virum diligentiſſimum, & laboris patientiſſimum non ſemel admiſiſſe eas Lectiones in contextum orationis, quæ falſæ ſunt, cum veræ in aliis Editionibus legerentur; & Critico acumine, rarius quam par erat, aut etiam aliquando infeliciter uſum. Quod non eo dico, ut laboribus ejus quidquam detraham, quibus perſæpe & grato animo utor; ſed certum eſt colligendo & conſcribendæ Hiſtoriæ aptiorem fuiſſe, quam conjiciendo aut dijudicando, quæ

quæ dos eſt maxima Critici. Exempla nonnulla, hoc in Capite, proferemus, ex quibus res fiet manifeſta.

2. Cum mater & uxor Darium lamentarentur, quaſi in acie cecidiſſet; miſit Alexander ad eas Leonnatum, qui indicaret Darium vivere. Ille, cum paucis armigeris, ad earum tabernaculum ſe confert, miſſumque a Rege ſe nunciari jubet. At ii, qui in veſtibulo erant, ut armatos conſpexere, rati actum eſſe de dominis; in tabernaculum currunt, vociferantes adeſſe ſupremam horam, miſſosque qui occiderent captas. Itaque, ut quæ nec prohibere poſſent, nec admittere auderent; nullo reſponſo dato, tacite opperiebantur victoris arbitrium. (*) *Leonnatus* vero, ait *Curtius*, *exſpectato diu, qui ſe intromitteret, poſteaquam nemo PRODUCERE audebat; relictis in veſtibulo ſatellitibus, intrat in tabernaculum.* Ait ad hunc locum *Freinshemius*, in Bongarſiana, Lugdunenſi & Amſtelodamenſi editionibus legi *procedere; quod non diſplicet*, inquit, *ſed & Sebiſius ita legendum putabat.* De re clara non erat dubie loquendum; nam *producere* abſurdum eſt, hoc in loco; ſignificat enim, ubi de hominibus ſermo eſt, egredientes comitari. Hic vero neminem egredi auſum ait *Curtius*, quod ſignificat vox *procedere*. Rem notiſſimam exemplis probare nihil adtinet, ſed locum *Rufini* proferam, in re plane ſimili; qui licet non ſatis caſtigate ubique loquatur, ta-

(*) *Lib. III. c. XII*, 10.

tamen passim ostendit melioris ævi Scriptores a se tritos fuisse. Sic ille, in Recognitionibus *Clementis*, Lib. I. c. 12. *Cum hospitium* (Barnabæ & Petri, quos quærebat Clemens) *reperissem, atque ante fores constitissem, ingerebam janitori quis essem atque unde adventarem; & ecce Barnabas* PROCEDENS —— *adprehensum me manu introducebat ad Petrum.* Cum deesset Leonnato, qui hoc faceret, sponte sua ingressus est. Ita etiam sentire postea vidi *Joan. Schefferum* in notis in *Curtium*, quæ prostare cœperunt Amstelodami, anno 1698. & *Matth. Raderum* sic edidisse.

3. Non multo (*) post, narrata humanitate Alexandri erga matrem, uxorem & filias Darii: *sed nondum*, inquit, *fortuna se animo ejus infuderat; itaque orientem eam moderate &* PRUDENTER *tulit, ad ultimum magnitudinem ejus non cepit.* Lege PUDENTER, hac enim in re pudor est, potius quam prudentia. Vox est *Ciceronis*, *Catulli*, *Horatii*, aliorum. Huc facit *Ausonii* præceptum Epist. VIII.

Fortunam reverenter *habe, quicumque repente*
Dives ab exili progrediere loco.

Ante nos, ita legendum viderat *Valens Acidalius.*

4. Lo-

(*) *Ibid.* §. 20.

4. Locus est in (*) *Curtio*, qui frustra Criticos exercitos habuit. Narrat supplicium sumtum de Præfecto Damasci, qui quasi parum munimentis oppidi fidens, pecuniam regiam, cum pretiosissimis rerum, efferri jusserat, fugam simulans; revera ut prædam Parmenioni offerret. Exposita ea fraude, direptioneque gazæ Persicæ, subdit *Curtius: Ceterum Dii tantæ fortunæ proditorem*, SEPULTURÆ *celeriter debita pœna persequuti sunt*; *namque unus e consciis, credo, Regis vicem, etiam in illa sorte, reveritus interfecti proditoris caput ad Darium tulit. Matth. Raderus* & *Chr. Cellarius* omittunt *sepulturæ*; quod tamen habent MSS. Suspicatur *Freinshemius*, legendum *ulturi*, sed suæ conjecturæ non fidit. *Joan. Schefferus*, in notis posthumis in *Q. Curtium*, legit *seque ulteri*, putatque vitium hoc natum ex eo quod in libris antiquis esset scriptum *seq. ulturi*, per compendium, unde factum primum *sepulturi*, deinde *sepulturæ*. At durum est verbum *ulturi* duplici significatu, in una eademque phrasi sumi; nam alio sensu *se ulti* sunt Dii, alio *ulti sunt proditorem*, ut ipse animadvertit *Schefferus. Tan. Faber* (†) audacior multo, sed & acutior Criticus, legit *securum sceleris*. Sed hæc nimium abeunt a vetere scriptura. Legendum censeam *imposturæ*, nam hoc crimen scelerati hominis fuit, quod aliter *stellionatus* dici solet. *Ulpianus*, Digg. Lib. XLVII. Tit. XX. l. 3. docet *stellionatum* *obji*-

(*) *Lib, III. c. XII*, 17. (†) *Ep. Lib, I. E. II*,

objici posse his, qui dolo quid fecerunt, & locum habere cum in omni dolo, qui peculiari nomine caret, tum *si quis* IMPOSTURAM *fecerit, vel collusionem in necem alterius.* Glossæ veteres: *Impostura, stellionatus*, ἡ ἐπίθεσις, ἡ χλεύη. Quamvis ea vox in antiquioribus non occurrat, inferiorem tamen esse Vespasiani ævo non existimo; cum verbum *imponere*, fallendi significatu, non raro in ejus & superioris ætatis Scriptoribus legatur; nec dubium sit, quin Jurisconsulti priscas multas voces Latinas soli nobis servarint.

5. Sic describuntur campi, in quibus commissum alterum cum Dario prælium: (*) *equitabilis & vasta planicies, ne stirpes quidem & brevia virgulta operiunt solum, liberque prospectus oculorum, etiam quæ procul recessere, permittitur.* Nulla est constructio in his verbis, *etiam quæ procul recessere.* Legendum ergo, *qua procul recessere*, verbumque hoc conjungendum cum nominativis *planicies* & *solum*, qui antecesserunt; aut legendum: *illorum etiam quæ procul recessere.* Conjectura *Fr. Modii*, legentis *permetitur*, in quam inclinat *Freinshemius*, absurda est. *Joannes* quidem *Schefferus* legit, *in quæ permittitur*; hoc est, permittitur prospectus in ea quæ procul recessere. Sed minore mutatione sanari locus potest, ut ostendimus.

6. Patron Græcorum dux, accusaturus Bessum & Nabarzanem, apud Darium, ut sibi fidem faciat, ait se nihil ab ullo sperare pos-

(*) *Lib. IV. C. IX*, 10.

posse, præterquam a Dario; cum Bactriani, aliique præmia ab aliis possent exspectare: (*) *Amisimus*, inquit, *Græciam, nulla Bactra sunt nobis; spes omnis in te, utinam & IN ceteris esset!* Delendum posterius IN, nam optat Patron ut ceteræ copiæ Darii nullam spem nisi in eo haberent, futuræ quippe fideliores. Sic quidem mavult *Freinshemius*, *fert tamen & vulgatum* in ceteris, *quamquam multo languidior inde sensus exit.* Imo vero nullus, qui feriei orationis conveniat, nam Latine nemo dicat: *utinam in ceteris omnis spes in te esset!* IN delevit etiam, ut postea vidi, *Matth. Raderus.*

7. Cum accusatus esset Philotas a Nicomacho, præsente Cratero, hic omnem lapidem movet, ut Alexandrum ad perdendum Philotam adducat; vetatque credere hunc venia mutari posse, tum addit: (†) *At ego, etiamsi ipse vel pœnitentia, vel beneficio tuo victus quiescere volet, patrem ejus Parmenionem tanti ducem exercitus, & inveterata, apud milites tuos, auctoritate, haud multum infra magnitudinis tuæ fastigium positum, scio non æquo animo salutem filii sui debiturum tibi. Quædam beneficia odimus, meruisse mortem confiteri pudet. Superest ut malit videri injuriam accepisse, quam vitam.* Quibus dictis, quid hinc Alexandro colligendum esset his verbis significat: *Proinde scio tibi cum illis de salute esse pugnandum.* Legendum SCITO, nam hic *scio* locum habere non potest, ut in supe-

(*) *Lib. V. C. XI*, 6. (†) *Lib. VI. C. VIII*, 7.

perioribus. *Raderi* Editio habet *ſcias* in contextu, *ſcio* in margine, quæ eſt lectio MSS.

8. Hermolaus, cum faſſus eſſet ſe in Alexandrum conſpiraſſe, mortemque propterea exſpectaret, ita orationem claudit: (*) *De cetero parce, quorum orbam ſenectutem ſuppliciis ne oneraveris.* Legendum *parentum*, non *parce quorum.* Aliæ conjecturæ duriores ſunt, & magis recedunt a ſcripturæ hujus veſtigiis, ut liquebit, ſi conſulatur Commentarius *Freinshemii*, vel adeantur Notæ *Joannis Schefferi*, ad hunc locum. *Raderus* habet *parce his, quorum.*

9. Hæc in *Curtio* emendanda nobis videbantur, quibus & alia nonnulla potuiſſemus addere; ſed, ſine auxilio MSS. Codicum, multa mutari poſſe non cenſemus. Itaque hic judicio noſtro, de *Curtio*, finem imponemus; quod ſi per omnia non probaverint Critici, non mirabimur; nec ipſi, qui noſtris potius quam alienis oculis credimus, ſolemus omnia illorum probare.

(*) *Lib. VIII. C. VII, 15.*

III. Sectionis III. Partis Artis Criticæ

FINIS.